

DE CLADE
ATHENIENSIIUM

KŁĘSKA
ATEŃCZYKÓW

FONTES HISTORIAE ANTIQUAE

Zeszyty Źródłowe do Dziejów Społeczeństw Antycznych

pod redakcją

LESZKA MROZEWICZA

Zeszyt XLIII

DIODORUS SICULUS

DE CLADE
ATHENIENSIIUM

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

DIODORUS SICULUS

DE CLADE
ATHENIENSIIUM

(Bibliotheca Historica XIII)

DIODOR SYCYLIJSKI

KŁĘSKA
ATEŃCZYKÓW

(Biblioteka Historyczna XIII)

Redakcja naukowa
SYLWESTER DWORACKI

Przekład
ROMUALD TURASIEWICZ

Komentarz
LESZEK MROZEWICZ

POZNAŃ 2019

Tekst grecki zgodny jest z wydaniem: Diodorus of Sicily,
The Library of History, with an English translation by C.H. Oldfather,
Cambridge, Mass. – London 1994 (Loeb Classical Library 384)

Recenzent: prof. zw. dr hab. Marian Szarmach

© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019

Seria wydawana staraniem Instytutu Kultury Europejskiej UAM w Gnieźnie

Adiustacja tekstu greckiego: Cezary Dobak

Publikacja sfinansowana przez
Urząd Miejski w Gnieźnie

Instytut Kultury Europejskiej oraz Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM

Na okładce: popiersie Alkibiadesa, kopia rzymska oryginału greckiego, Muzea Kapitołińskie, Rzym, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bust_Alcibiades_Musei_Capitolini_MC1160.jpg [public domain] [dostęp: 2.07.2019]

Projekt okładki: Ewa Wąsowska
Redaktor: Ewa Dobosz
Redaktor techniczny: Elżbieta Rygielska
Łamanie komputerowe: Reginaldo Cammarano

ISBN 978-83-232-3522-4
ISSN 1506-5898

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
61-701 POZNAŃ, UL. FREDRY 10
www.press.amu.edu.pl

Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl

Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 13,75 Ark. druk. 12,75 + wklejka

DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI, SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7-9

SPIS TREŚCI

Od Redakcji (<i>Sylwester Dworacki</i>)	7
Kłeska Ateńczyków	9
Komentarz (do tekstu polskiego)	176
Bibliografia	203

OD REDAKCJI

Obszerna księga XIII Biblioteki Historycznej obejmuje zaledwie jedenaście lat (415-404 przed Chr.), ale jest to okres niezwykle ważny, obfity w wydarzenia, które ostatecznie doprowadziły do klęski Aten. Stąd też tytuł, nadany tej księdze: Klęska Ateńczyków (*De clade Atheniensium*). Jej znamiona to przede wszystkim wielka wyprawa na Sycylię (415-413), największa operacja Aten w okresie wojny peloponeskiej, zakończona katastrofą, układ persko-spartański (411), dzięki któremu Spartanie zagwarantowali sobie pomoc finansową i dyplomatyczną Wielkiego Króla i w ostateczności zwycięstwo, postępujący demontaż Związku Morskiego, co stawiało Ateny coraz bardziej na pozycji przegrywającego, przewrót polityczny w Atenach (chwilowe dojście do władzy oligarchii, Rada Czterystu), wreszcie klęska pod Ajgospotamoi (405), która przesądziła o wyniku wojny. Na Sycylii natomiast nastąpił powrót tyranii w Syrakuzach (Dionizjusz I), co umożliwiła zarówno ateńska wyprawa na wyspę, jak i inwazja wojsk kartagińskich, notabene najpełniej zrelacjonowana przez Diodora. To wtedy bezpowrotnie zniszczone zostało jedno z najwspanialszych miast greckich, Akragas (*Agrigentum*). Przy tej okazji Diodor przekazał nam jedyny w swoim rodzaju opis świątyni Zeusa, zburzonej przez Kartagińczyków. W roku 404 Ateny skapitulowały.

Przy pisaniu tej książki Diodor wykorzystał, jeśli chodzi o Grecję i basen Morza Egejskiego, przede wszystkim przekaz Efora, dla wydarzeń na Sycylii natomiast innego historyka – Timajosa.

Przekładu książki XIII dokonał prof. Romuald Turasiewicz, na krótko przed śmiercią (2005).

Sylwester Dworacki

Τάδ' ἔνεστιν ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ

τῶν Διοδώρου βίβλων

Στρατεία Ἀθηναίων ἐπὶ Συρακοσίους μεγάλαις δυνάμεσι πεζικαῖς τε καὶ ναυτικαῖς.
Κατάπλους Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν.
Κατάκλησις Ἀλκιβιάδου τοῦ στρατηγοῦ καὶ φυγὴ εἰς Λακεδαίμονα.
Ὡς Ἀθηναῖοι διαπλεύσαντες εἰς τὸν μέγαν λιμένα τῶν Συρακοσίων κατελάβοντο
τοὺς περὶ τὸ Ὀλύμπιον τόπους.
Ὡς Ἀθηναῖοι τὰς Ἐπιπολὰς καταλαβόμενοι καὶ μάχῃ νικήσαντες ἐξ ἀμφοτέρων
τῶν μερῶν ἐπολιόρκησαν τὰς Συρακούσας.
Ὡς Λακεδαιμονίων καὶ Κορινθίων πεμψάντων βοήθειαν ἐθάρρησαν οἱ Συρακόσιοι.
Μάχῃ Συρακοσίων καὶ Ἀθηναίων καὶ νίκη Ἀθηναίων μεγάλη.
Μάχῃ τοῖς αὐτοῖς καὶ νίκη Συρακοσίων.
Ὡς Συρακόσιοι τῶν Ἐπιπολῶν κρατήσαντες ἠνάγκασαν τοὺς Ἀθηναίους εἰς μίαν
ἐλθεῖν παρεμβολὴν τὴν πρὸς τῷ Ὀλυμπίῳ.
Ὡς ναυτικὴν δύναμιν οἱ Συρακόσιοι κατασκευάσαντες ναυμαχεῖν διέγνωσαν.
Ὡς Ἀθηναῖοι Λαμάχου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαντος καὶ Ἀλκιβιάδου μετακληθέν-
τος, ἀντὶ τούτων στρατηγοὺς ἔπεμψαν Εὐρυμέδοντα καὶ Δημοσθένην ἔχοντας
δύναμιν καὶ χρήματα.
Διάλυσις σπονδῶν ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ πόλεμος πρὸς Ἀθηναίους
ὁ Πελοποννησιακὸς λεγόμενος.
Ναυμαχία Συρακοσίων καὶ Ἀθηναίων καὶ νίκη Ἀθηναίων, καὶ ἄλωσις φρουρίων
ὑπὸ Συρακοσίων καὶ κατὰ γῆν νίκη.
Ναυμαχία πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι καὶ νίκη Συρακοσίων.
Κατάπλους ἐξ Ἀθηνῶν Δημοσθένους καὶ Εὐρυμέδοντος μετὰ δυνάμεως ἀξιολόγου.
Μάχῃ μεγάλη περὶ τὰς Ἐπιπολὰς καὶ νίκη Συρακοσίων.
Δρασμὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλωσις τῆς πάσης δυνάμεως.
Ὡς Συρακόσιοι συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν προέθηκαν βουλὴν πῶς χρηστέον τοῖς
αἰχμαλώτοις.

DIODOR SYCYLIJSKI

BIBLIOTEKA HISTORYCZNA

Zawartość księgi trzynastej

- Wyprawa ateńska przeciw Syrakuzanom z wielkimi siłami lądowymi i morskimi [rozd. 1-3].
- Przybycie floty ateńskiej na Sycylię [rozd. 4].
- Odwołanie wodza Alkibiadesa i jego ucieczka do Lacedemonu [rozd. 5].
- Jak Ateńczycy wpłynęli do wielkiego portu w Syrakuzach i zajęli tereny wokół Olympionu [rozd. 6].
- Jak Ateńczycy zaatakowali i zdobyli Epipolaj i zaczęli z dwóch stron oblężenie Syrakuz [rozd. 7].
- Jak Syrakuzanie nabrali odwagi po otrzymaniu pomocy od Koryntyjczyków i Lacedemończyków [rozd. 8].
- Bitwa między Ateńczykami i Syrakuzanami i wielkie zwycięstwo Ateńczyków [rozd. 9].
- Bitwa między nimi i zwycięstwo Syrakuzan [rozd. 10].
- Jak Syrakuzanie, po zdobyciu Epipolaj, zmusili Ateńczyków do wycofania się do pojedynczego obozu przed Olympionem [rozd. 8, 11-12].
- Jak Syrakuzanie utworzyli flotę i postanowili stoczyć bitwę na morzu [rozd. 13].
- Jak Ateńczycy po śmierci ich wodza Lamachosa i odwołaniu Alkibiadesa w ich miejsce wysłali Eurymedonta i Demostenesa z posiłkami i pieniędzmi [rozd. 8].
- Zerwanie zawieszenia broni ze strony Lacedemończyków i wojna przeciw Ateńczykom nazwana wojną peloponeską [rozd. 8].
- Bitwa morska między Syrakuzanami i Ateńczykami i zwycięstwo Ateńczyków; zdobycie przez Syrakuzan twierdz i zwycięstwo na lądzie [rozd. 9].
- Bitwa morska z użyciem wszystkich okrętów i zwycięstwo Syrakuzan w wielkim porcie [rozd. 11-17].
- Przybycie z Aten Demostenesa i Eurymedonta ze znacznymi posiłkami [rozdział 11].
- Wielka bitwa o Epipolaj i zwycięstwo Syrakuzan [rozd. 8].
- Ucieczka Ateńczyków i rozgromienie całego ich wojska [rozd. 18-19].
- Jak Syrakuzanie zebrani na zgromadzeniu zastanawiali się nad tym, jaką uchwałę podjąć w sprawie jeńców [rozd. 19].

Οἱ ῥηθέντες λόγοι πρὸς ἐκάτερον μέρος τῆς ὑποθέσεως.
 Τὰ ψηφισθέντα τοῖς Συρακοσίοις περὶ τῶν αἰχμαλώτων.
 Ὡς Ἀθηναίων πταισάντων περὶ Σικελίαν πολλοὶ τῶν συμμάχων ἀπέστησαν.
 Ὡς ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἀθυμήσας παρεχώρησε τῆς δημοκρατίας καὶ τετρακο-
 σίοις ἀνδράσι τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν.
 Ὡς Λακεδαιμόνιοι ταῖς ναυμαχίαις τοὺς Ἀθηναίους ἐνίκησαν.
 Ὡς Συρακόσιοι τοὺς ἀνδραγαθήσαντας κατὰ τὸν πόλεμον ἀξιολόγοις δωρεαῖς
 ἐτίμησαν.
 Ὡς Διοκλῆς νομοθέτης αἰρεθεὶς ἔγραψε τοὺς νόμους Συρακοσίοις.
 Ὡς Συρακόσιοι τοῖς Λακεδαιμονίοις δύναμιν ἀξιόλογον ἔπεμψαν.
 Ὡς Ἀθηναῖοι τὸν τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχον καταναυμαχήσαντες Κύζικον
 ἐξεπολιόρκησαν.
 Ὡς Λακεδαιμονίων ἐξ Εὐβοίας πεντήκοντα ναῦς ἀποστειλάντων ἐπὶ βοήθειαν
 τοῖς ἡττημένοις, ἅπασαι περὶ τὸν Ἄθω μετὰ τῶν ἀνδρῶν διεφθάρησαν ὑπὸ
 τοῦ χειμῶνος.
 Ἀλκιβιάδου κάθοδος καὶ στρατηγία.
 Πόλεμος Αἰγεσταίοις καὶ Σελινουντίοις περὶ τῆς ἀμφισβητουμένης χώρας.
 Ναυμαχία Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων περὶ τὸ Σίγειον καὶ νίκη Ἀθηναίων.
 Ὡς Λακεδαιμόνιοι τὸν Εὐριπον χώσαντες τὴν Εὐβοίαν ἥπειρον ἐποίησαν.
 Περὶ τῆς ἐν Κορκύρᾳ γενομένης στάσεως καὶ σφαγῆς.
 Ὡς Ἀλκιβιάδης καὶ Θηραμένης ἐνίκησαν Λακεδαιμονίους ἅμα πεζῇ καὶ κατὰ
 θάλατταν ἐπιφανέστατα.
 Ὡς Καρχηδόνιοι μεγάλας δυνάμεις διαβιβάσαντες ἐν Σικελίᾳ Σελινοῦντα καὶ
 Ἱμέραν κατὰ κράτος εἶλον.
 Ὡς εἰς τὸν Πειραιέα καταπλεύσας μετὰ πολλῶν λαφύρων μεγάλης ἔτυχεν ἀποδοχῆς
 Ἀλκιβιάδης.
 Ὡς Ἄγις ὁ βασιλεὺς μεγάλη δυνάμει τὰς Ἀθήνας πολιορκεῖν ἐπιβαλόμενος ἐξέπεσεν.
 Ἀλκιβιάδου φυγὴ καὶ κτίσις Θέρμων ἐν Σικελίᾳ.
 Ναυμαχία Συρακοσίων πρὸς Καρχηδονίους καὶ νίκη Συρακοσίων.
 Περὶ τῆς ἐν Ἀκράγαντι εὐδαιμονίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατασκευασμάτων.
 Ὡς Καρχηδόνιοι τριάκοντα μυριάσι στρατεύσαντες εἰς Σικελίαν ἐπολιόρκησαν
 Ἀκράγαντα.
 Ὡς Συρακόσιοι παραλαβόντες τοὺς συμμάχους μυρίοις στρατιώταις ἐβοήθουν
 τοῖς Ἀκραγαντίνοις.
 Ὡς τετρακισμυρίων Καρχηδονίων ἀπαντησάντων ἐνίκησαν οἱ Συρακόσιοι καὶ
 πλείους τῶν ἐξακισχιλίων κατέκοψαν.
 Ὡς Καρχηδονίων τὰς ἀγορὰς παραιρουμένων οἱ Ἀκραγαντῖνοι διὰ τὴν σπάνιν τῆς
 τροφῆς ἠναγκάσθησαν ἐκλιπεῖν τὴν πατρίδα.
 Ὡς Διονύσιος στρατηγὸς αἰρεθεὶς ἐτυράννησε τῶν Συρακοσίων.

Mowy za i przeciw ogłoszone na temat przedłożonej uchwały [rozd. 20-32].
 Uchwały Syrakuzan podjęte w sprawie jeńców [rozd. 33].
 Jak po klęsce Ateńczyków na Sycylii odstąpiło od nich wielu sprzymierzeńców [rozd. 34].
 Jak lud ateński po utracie ducha zgodził się na odejście od demokracji i oddał władzę w ręce czterystu mężów [rozd. 34, 36].
 Jak Lacedemończycy pokonali Ateńczyków w bitwie morskiej [rozd. 34].
 Jakimi darami Syrakuzanie nagrodzili tych, którzy wyróżnili się męstwem w czasie wojny [rozd. 31].
 Jak Diokles wybrany na prawodawcę napisał prawa dla Syrakuzan [rozd. 34-35].
 Jak Syrakuzanie wysłali znaczną pomoc Lacedemończykom [rozd. 34].
 Jak Ateńczycy pokonali dowódcę floty lacedemońskiej w bitwie morskiej i zdobyli Kyzikos [rozd. 39-40].
 Jak Lacedemończycy wysłali z Eubei pięćdziesiąt okrętów na pomoc pokonanym i jak razem z załogami zginęły w czasie burzy pod Athos [rozd. 41].
 Powrót Alkibiadesa i objęcie przez niego urzędu stratega [rozd. 41-42].
 Wojna między Egestańczykami a Selinuntczykami o sporny teren [rozd. 43-44].
 Bitwa morska Ateńczyków i Lacedemończyków o Sigejon i zwycięstwo Ateńczyków [rozd. 38-40].
 Jak Lacedemończycy zasypali Euripos ziemią i z Eubei uczynili część stałego lądu [rozd. 41].
 O rozruchach i masakrze na Korkyrze [rozd. 48].
 Jak Alkibiades i Theramenes odnieśli wspólnie zwycięstwo nad Lacedemończykami na lądzie i na morzu [rozd. 49-51].
 Jak Kartagińczycy przetransportowali wielką armię na Sycylię i wzięli szturmem Selinunt i Himere [rozd. 54-62].
 Jak Alkibiades wpłynął do Pireusu z licznymi łupami i spotkał się ze wspólnym przyjęciem [rozd. 68-69].
 Jak król Agis z wielką armią oblegał Ateny i nie odniósł sukcesu [rozd. 72-73].
 Wygnanie Alkibiadesa i założenie miasta Terma na Sycylii [rozd. 74, 79].
 Bitwa morska Kartagińczyków z Syrakuzanami i zwycięstwo Syrakuzan [rozd. 80].
 O pomyślności miasta Akragas i jego budowlach [rozd. 81-84].
 Jak Kartagińczycy prowadzili wojnę na Sycylii z armią trzydziestu tysięcy żołnierzy i oblegali Akragas [rozd. 85-86].
 Jak Syrakuzanie, zebrawszy sprzymierzeńców, pośpieszyli na pomoc Akragantyńczykom z dziesięcioma tysiącami żołnierzy [rozd. 86].
 Jak czterdzieści tysięcy Kartagińczyków stanęło im naprzeciw i jak Syrakuzanie zabili ich w liczbie ponad sześć tysięcy [rozd. 87].
 Jak Kartagińczycy po odcięciu zaopatrzenia zmusili Akragantyńczyków z powodu braku żywności do opuszczenia miasta [rozd. 88-89].
 Jak Dionizjusz wybrany wodzem został tyranem Syrakuzanie [rozd. 92-96].

Ὡς Ἀθηναῖοι ἐν Ἀργινούσαις ἐπιφανεστάτῃ ναυμαχίᾳ νικήσαντες τοὺς στρατηγοὺς ἀδίκως ἐθανάτωσαν.

Ὡς Ἀθηναῖοι μεγάλη ναυμαχία λειφθέντες ἠναγκάσθησαν ἐφ' οἷς δυνατὸν ἦν συνθέσθαι τὴν εἰρήνην, καὶ οὕτως ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος κατελύθη.

Ὡς Καρχηδόνιοι λοιμικῇ νόσῳ περιπεσόντες ἠναγκάσθησαν συνθέσθαι τὴν εἰρήνην πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον.

Jak Ateńczycy po zwycięstwie koło Arginuz niesprawiedliwie skazali wodzów na śmierć [rozd. 97-103].

Jak Ateńczycy pokonani w wielkiej bitwie morskiej zostali zmuszeni do zawarcia pokoju na możliwie najlepszych dla siebie warunkach i w ten sposób zakończyła się wojna peloponeska [rozd. 104-107].

Jak Kartagińczycy po wybuchu zarazy zostali zmuszeni do zawarcia pokoju z tyranem Dionizjuszem [rozd. 114].

DIODORUS SICULUS

ΒΙΒΛΟΣ ΤΡΙΣΚΑΙΔΕΚΑΤΗ

1. Εἰ μὲν ὅμοια τοῖς ἄλλοις ἱστορίαν ἐπραγματευόμεθα, σχεδὸν ἦν ἐν τῷ προοιμίῳ περὶ τινων διαλεχθέντας ἐφ' ὅσον ἦν εὐκαιρον, οὕτως ἐπὶ τὰς συνεχεῖς πράξεις μεταβιβάζειν τὸν λόγον· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἀπολαμβάνοντες τῇ γραφῇ, τὴν ἀναστροφὴν ἂν εἶχομεν τὸν ἀπὸ τῶν προοιμίων καρπὸν προσλαμβάνεσθαι· (2) ἐπεὶ δὲ ἐν ὀλίγαις βίβλοις ἐπηγγειλάμεθα μὴ μόνον τὰς πράξεις ἐφ' ὅσον ἂν δυνώμεθα γράφειν, ἀλλὰ καὶ περιλήψεσθαι χρόνον πλείονα τῶν χιλίων καὶ ἑκατὸν ἐτῶν, ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν πολὺν λόγον τῶν προοιμίων παραπέμψαντας ἐπ' αὐτὰς ἔρχεσθαι τὰς πράξεις, τοῦτο μόνον προειπόντας, ὅτι κατὰ μὲν τὰς προηγουμένας ἕξ βίβλους ἀνεγράψαμεν τὰς ἀπὸ τῶν Τρωικῶν πράξεις ἕως εἰς τὸν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ψηφισθέντα πόλεμον ἐπὶ Συρακοσίου, εἰς ὃν ἀπὸ Τροίας ἀλώσεως ἐστὶν ἔτη ἑπτακόσια ἐξήκοντα ὀκτώ· (3) ἐν ταύτῃ δὲ προσαναπληροῦντες τὸν συνεχῆ χρόνον ἀρξόμεθα μὲν ἀπὸ τῆς ἐπὶ Συρακοσίου στρατείας, καταλήξομεν δ' ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου πολέμου Καρχηδονίους πρὸς Διονύσιον τὸν Συρακοσίων τύραννον.
2. Ἐπ' ἄρχοντος γὰρ Ἀθήνησι Χαβρίου Ῥωμαῖοι μὲν ἀντὶ τῶν ὑπάτων κατέστησαν χιλιάρχους τρεῖς, Λεύκιον Σέργιον, Μάρκον Παπίριον, Μάρκον Σερούλιον. ἐπὶ δὲ τούτων Ἀθηναῖοι ψηφισάμενοι τὸν πρὸς Συρακοσίους πόλεμον τὰς τε ναῦς ἐπεσκεύασαν καὶ χρήματα συναγαγόντες μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἅπαντα τὰ πρὸς τὴν στρατείαν παρεσκεύαζοντο. ἡρημένοι δὲ τρεῖς στρατηγούς, Ἀλκιβιάδην, Νικίαν, Λάμαχον, αὐτοκράτορας αὐτοὺς κατέστησαν ἀπάντων τῶν κατὰ τὸν πόλεμον. (2) τῶν δὲ ιδιωτῶν οἱ ταῖς οὐσίαις εὐποροῦντες τῇ προθυμίᾳ τοῦ δήμου χαρίζεσθαι βουλόμενοι τινὲς μὲν ἰδίας τριῆρεις κατεσκεύασαν, τινὲς δὲ χρήματα δώσειν εἰς τὰς τροφὰς τῆς δυνάμεως ἐπηγγέλλοντο· πολλοὶ δὲ καὶ τῶν δημοτικῶν πολιτῶν καὶ ξένων, ἔτι δὲ συμμάχων, ἐκουσίως προσιόντες τοῖς στρατηγοῖς διεκελεύοντο καταγράφειν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς στρατιώτας. οὕτως

DIODOR SYCYLIJSKI

KLĘSKA ATEŃCZYKÓW

1. Gdybyśmy mieli zamiar pisać dzieło historyczne na wzór innych dziejopisów, byłoby wskazane już we wstępie umieścić jakieś ogólne uwagi dotyczące pewnych zagadnień i w ten sposób przejść do relacjonowania historycznych wydarzeń. Gdybyśmy podjęli się opracowania krótkiego okresu dziejów, wtedy takie uwagi wstępne dawałyby określoną korzyść. (2) Skoro zapowiedzieliśmy nie tylko opisać zdarzenia, wedle naszych najlepszych możliwości, ale też ogarnąć w niewielu księgach ponad jedenaście wieków, okazuje się rzeczą konieczną poniechać wszelkich długich przedmów i podjąć od razu relację historyczną. Ograniczymy się jedynie do przypomnienia, że sześć poprzedzających ksiąg zawiera opis wydarzeń od wojny trojańskiej do wojny, którą Ateńczycy wypowiedzieli Syrakuzanom; ten okres obejmuje siedemset sześćdziesiąt osiem lat, licząc od zdobycia Troi do tej wojny¹. (3) Tę księgę zaczniemy zgodnie z porządkiem czasu od wyprawy ateńskiej przeciwko Syrakuzanom², zakończymy zaś na początku drugiej wojny Kartagińczyków przeciwko Dionizjuszowi, tyranowi syrakuzkańskiemu.
2. Za archontatu Chabrias³ w Atenach, Rzymianie powołali na miejsce konsulów trzech trybunów wojskowych Lucjusza Sergiusza, Marka Papiriusza i Marka Serwiliusza⁴. Tego roku Ateńczycy, po uchwaleniu wojny przeciwko Syrakuzanom, przystąpili z wielkim zapalem do przygotowań koniecznych do takiej wyprawy⁵; okręty postawili w stan gotowości bojowej i zebrali odpowiednie fundusze. Wybrali trzech strategów, Alkibiadesa⁶, Nikiasza⁷ i Lamachosa⁸ z pełną władzą w zakresie spraw dotyczących prowadzenia wojny. (2) Część zamożnych obywateli, z chęci pozyskania względów ludu, wyposażyła triery z własnych środków, część obiecywała dostarczyć pieniędzy na utrzymanie armii. Wielu nie tylko spośród obywateli, ale i sprzymierzeńców sprzyjających demokracji, z własnej woli zgłaszało strategom swą chęć wstąpienia do wojska.

ἅπαντες μεμετεωρισμένοι ταῖς ἐλπίσιν ἐξ ἐτοίμου κατακληρουχεῖν ἡλπίζον τὴν Σικελίαν.

(3) Ἦδη δὲ τοῦ στόλου παρεσκευασμένου, τοὺς ἐρμᾶς τοὺς κατὰ τὴν πόλιν παμπληθεῖς ὄντας συνέβη ἐν μιᾷ νυκτὶ περικοπῆναι. ὁ μὲν οὖν δῆμος, οὐχ ὑπὸ τῶν τυχόντων νομίσας γεγενῆσθαι τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν προερχόντων ταῖς δόξαις ἐπὶ τῇ καταλύσει τῆς δημοκρατίας, ἐμισοπονήρει καὶ τοὺς πράξαντας ἐζήτηι μεγάλας δωρεὰς προθεῖς τῷ μηνύσαντι. (4) προσελθὼν δέ τις τῇ βουλῇ τῶν ιδιωτῶν ἔφησεν εἰς οἰκίαν μετοίκου τινὰς ἑωρακέναι τῇ νουμηνίᾳ περὶ μέσας νύκτας εἰσιόντας, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. ἀνακρινόμενος δ' ὑπὸ τῆς βουλῆς πῶς νυκτὸς οὕσης ἐπεγίνωσκε τὰς ὄψεις, ἔφησε πρὸς τὸ τῆς σελήνης φῶς ἑωρακέναι. οὗτος μὲν οὖν αὐτὸν ἐξελέγξας κατεψευσμένος ἠπιστήθη, τῶν δ' ἄλλων οὐδ' ἶχνος οὐδεὶς τῆς πράξεως εὐρεῖν ἠδυνήθη.

(5) Τριήρων μὲν ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἐτοιμασμένων, ὀλκάδων δὲ καὶ τῶν ἱππαγωγῶν, ἔτι δὲ τῶν τὸν σῆτον καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν κομιζόντων πολὺς τις ἀριθμὸς ἦν· ὀπλῖται δὲ καὶ σφενδονῆται, πρὸς δὲ τούτοις ἱππεῖς καὶ τῶν συμμάχων πλείους τῶν ἑπτακισχιλίων ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς πληρώμασι.

(6) τότε μὲν οὖν οἱ στρατηγοὶ μετὰ τῆς βουλῆς ἐν ἀπορρήτῳ συνεδρεύοντες ἐβουλευόντο πῶς χρὴ διοικῆσαι τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν, ἐὰν τῆς νήσου κρατήσωσιν. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς Σελινουντίους μὲν καὶ Συρακοσίους ἀνδραποδίσασθαι, τοῖς δ' ἄλλοις ἀπλῶς τάξαι φόρους οὓς κατ' ἐνιαυτὸν οἴσουσιν Ἀθηναίους.

3. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ κατέβαινον οἱ στρατηγοὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν εἰς τὸν Πειραιέα, καὶ συνηκολούθει πᾶς ὁ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλος ἀναμιξ ἄστων τε καὶ ξένων, ἐκάστου τοὺς ἰδίους συγγενεῖς τε καὶ φίλους προπέμποντος. (2) αἱ μὲν οὖν τριήρεις παρ' ὅλον τὸν λιμένα παρῶρμουν κεκοσμημέναι τοῖς ἐπὶ ταῖς πρῶραις ἐπισήμασι καὶ τῇ λαμπρότητι τῶν ὅπλων· ὁ δὲ κύκλος ἅπας τοῦ λιμένος ἔγγεμε θυμιατηρίων καὶ κρατήρων ἀργυρῶν, ἐξ ὧν ἐκπώμασι χρυσοῖς ἔσπενδον οἱ τιμῶντες τὸ θεῖον καὶ προσευχόμενοι κατατυχεῖν τῆς στρατείας. (3) ἀναχθέντες οὖν ἐκ τοῦ Πειραιέως περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ κατηνέχθησαν εἰς Κόρκυραν· ἐνταῦθα γὰρ παραμένειν παρήγγελτο καὶ προσαναλαμβάνειν τοὺς παροίκους τῶν συμμάχων. ἐπεὶ δ' ἅπαντες ἠθροίσθησαν, διαπλεύσαντες τὸν Ἴονιον πόρον πρὸς ἄκραν Ἰαπυγίαν κατηνέχθησαν, κάκειθεν ἤδη παρελέγοντο τὴν Ἰταλίαν. (4) ὑπὸ μὲν οὖν Ταραντίνων οὐ προσεδέχθησαν, Μεταποντίνους δὲ καὶ Ἡρακλειώτας παρέπλευσαν· εἰς δὲ Θουρίους κατενεχθέντες πάντων ἔτυχον τῶν φιланθρώπων. ἐκεῖθεν δὲ καταπλεύσαντες εἰς Κρότωνα, καὶ λαβόντες ἀγορὰν παρὰ τῶν Κροτωνιατῶν, τῆς τε Λακινίας Ἦρας τὸ ἱερὸν παρέπλευσαν καὶ τὴν Διοσκουριάδα καλουμένην ἄκραν ὑπερέθεντο. (5) μετὰ δὲ ταῦτα τὸ καλούμενόν τε Σκυλλήτιον καὶ Λοκροὺς παρήλλαξαν, καὶ τοῦ Ῥηγίου

Do tego stopnia obudziły się od razu wielkie nadzieje całego społeczeństwa, że na Sycylii uzyska ziemię, która będzie przyznawana przez losowanie.

(3) Już flota miała wypłynąć w morze, gdy jednej nocy uszkodzono w mieście liczne popiersia Hermesa⁹. Lud, przekonany, że tego czynu nie dopuścili się pospolici czy przypadkowi sprawcy, lecz dokonali go wysoko postawieni ludzie, dążący do obalenia systemu demokratycznego, popadł w gniew i zarządził poszukiwanie przestępców¹⁰, wyznaczając wysoką nagrodę pieniężną dla każdego, kto udzieli o nich informacji. (4) Stawił się przed Radą jakiś obywatel, który zeznał, że widział, jak zaraz po nowiu w mieszkaniu pewnego metojka zbiera się około północy wielu ludzi; wśród nich zauważył Alkibiadesa. Na pytanie członków Rady, w jaki sposób zdołał w nocy rozpoznać ich twarze, odpowiedział, że padające światło księżyca umożliwiło mu tę czynność. Później, gdy udowodniono temu człowiekowi kłamstwo i odmówiono wiary jego świadectwu, nie udało się znaleźć żadnego innego śladu prowadzącego do tego zdarzenia. (5) Flota złożona ze stu czterdziestu trier stanęła w pogotowiu¹¹, ponadto wiele okrętów transportowych, zarówno służących do przewozu koni, żywności jak i wszelkiego innego wyposażenia. Miała zabrać hoplitów i procarzy, także konnych, ponad siedem tysięcy żołnierzy wojsk sprzymierzonych oraz załogi statków. (6) W tym czasie strategowie na tajnym posiedzeniu Rady¹² zastanawiali się nad tym, jak należy ułożyć sprawy na Sycylii, w przypadku zdobycia tej wyspy. Postanowiono mieszkańców Selinuntu¹³ i Syrakuz¹⁴ sprzedać w niewolę, natomiast inne miasta zobowiązać do płacenia Ateńczykom corocznego trybutu.

3. Następnego dnia¹⁵ strategowie wraz z żołnierzami udali się do Pireusu; ludność miasta tłumnie im towarzyszyła, zarówno mieszkańcy miasta, jak i obco-krajowcy, każdy żegnając swych krewnych i przyjaciół. (2) Okręty wojenne stały na kotwicy w porcie, jak długi i szeroki, z dziobami, które przyozdobiono w godła, wizerunki i w piękne uzbrojenie. Cały obszar portu pełen był kadzielnic i srebrnych mieszalników, z których ludzie przy pomocy złotych kubków, czerpiąc płyn, spełniali ofiarę ku czci bóstwa i modlili się o pomyślność wyprawy. (3) Opuściwszy Pireus, flota opłynęła Peloponez i przybyła do Korkiry; miała rozkaz poczekać tu na połączenie się z siłami sprzymierzeńców, zamieszkających w tym rejonie. Gdy to nastąpiło, okręty popłynęły przez Cieśninę Jońską ku cypłowi Japygii, stamtąd zaś pożeglowały wzdłuż wybrzeża Italii. (4) Tarentyńczycy¹⁶ odmówili przyjęcia ich; ruszyły więc w dalszą drogę mijając Metapont¹⁷ i Herakleję¹⁸. Gdy przybiły do Turiów¹⁹, czekało je niezwykle serdeczne powitanie ze strony mieszkańców. Stąd flota udała się do Krotonu, od którego mieszkańców załogi otrzymały zapasy żywności. Dalej popłynęła wzdłuż wybrzeża obok świątyni Hery Lacinii²⁰ i okrążyła cypel znany jako Dioskurias. (5) Następnie minęła tak zwane Skylletion²¹ i Lokry²² i rzuciła kotwicę koło Region²³. Niemal udało się Ateńczykom namówić mieszkańców

καθορμισθέντες ἐγγὺς ἔπειθον τοὺς Ῥηγίνους συμμαχεῖν· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο βουλευέσθαι μετὰ τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν.

4. Συρακόσιοι δ' ἀκούσαντες ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τὰς δυνάμεις εἶναι τῶν Ἀθηναίων, στρατηγούς κατέστησαν αὐτοκράτορας τρεῖς, Ἑρμοκράτην, Σικανόν, Ἡρακλείδην, οἱ τοὺς στρατιώτας κατέγραφον καὶ πρέσβεις ἐπὶ τὰς κατὰ Σικελίαν πόλεις ἀπέστελλον, δεόμενοι τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀντιλαμβάνεσθαι· τοὺς γὰρ Ἀθηναίους τῷ μὲν λόγῳ πρὸς Συρακοσίους ἐνίστασθαι τὸν πόλεμον, τῇ δ' ἀληθείᾳ καταστρέψασθαι βουλομένους ὅλην τὴν νῆσον. (2) Ἀκραγαντῖνοι μὲν οὖν καὶ Νάξιοι συμμαχήσειν ἔφησαν Ἀθηναίοις, Καμαριναῖοι δὲ καὶ Μεσσήνιοι τὴν μὲν εἰρήνην ἄξιν ὡμολόγησαν, τὰς δ' ὑπὲρ τῆς συμμαχίας ἀποκρίσεις ἀνεβάλλοντο· Ἱμεραῖοι δὲ καὶ Σελινούντιοι, πρὸς δὲ τούτοις Γελῶοι καὶ Καταναῖοι, συναγωνιεῖσθαι τοῖς Συρακοσίοις ἐπηγγείλαντο. αἱ δὲ τῶν Σικελῶν πόλεις τῇ μὲν εὐνοίᾳ πρὸς Συρακοσίους ἔρρεπον, ὅμως δ' ἐν ἡσυχίᾳ μένουσαι τὸ συμβησόμενον ἐκαραδόκουν.
- (3) Τῶν δ' Αἰγεσταίων οὐχ ὁμολογούντων δώσιν πλέον τῶν τριάκοντα ταλάντων, οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐγκαλέσαντες αὐτοῖς ἀνήχθησαν ἐκ Ῥηγίου μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ κατέπλευσαν τῆς Σικελίας εἰς Νάξον. δεξαμένων δ' αὐτοὺς τῶν ἐν τῇ πόλει φιλοφρόνως, παρέπλευσαν ἐκεῖθεν εἰς Κατάνην. (4) τῶν δὲ Καταναίων εἰς μὲν τὴν πόλιν οὐ δεχομένων τοὺς στρατιώτας, τοὺς δὲ στρατηγούς ἐασάντων εἰσελθεῖν καὶ παρασχομένων ἐκκλησίαν, οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων περὶ συμμαχίας διελέγοντο. (5) δημηγοροῦντος δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου τῶν στρατιωτῶν τινες διελόντες πυλίδᾳ παρεισέπεσον εἰς τὴν πόλιν· δι' ἣν αἰτίαν ἠναγκάσθησαν οἱ Καταναῖοι κοινωνεῖν τοῦ κατὰ τῶν Συρακοσίων πολέμου.
5. Τούτων δὲ πραττομένων οἱ κατὰ τὴν ἰδίαν ἔχθραν μισοῦντες τὸν Ἀλκιβιάδην ἐν Ἀθήναις, πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν ἀγαλμάτων περικοπὴν, διέβαλον αὐτὸν ἐν ταῖς δημηγορίαις ὥς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ δήμου πεποιημένον. συνελάβετο δ' αὐτῶν ταῖς διαβολαῖς τὸ πραχθὲν παρὰ τοῖς Ἀργείοις· οἱ γὰρ ιδιόξενοι συνθέμενοι καταλῦσαι τὴν ἐν Ἀργεὶ δημοκρατίαν πάντες ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀνηρέθησαν. (2) πιστεύσας οὖν ὁ δήμος ταῖς κατηγορίαις καὶ δεινῶς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν παροξυνθεὶς, ἀπέστειλε τὴν Σαλαμινίαν ναῦν εἰς Σικελίαν, κελεύων τὴν ταχίστην ἡκεῖν Ἀλκιβιάδην ἐπὶ τὴν κρίσιν. παραγενομένης οὖν τῆς νεῶς εἰς τὴν Κατάνην, Ἀλκιβιάδης, ἀκούσας τῶν πρέσβων τὰ δόξαντα τῷ δήμῳ, τοὺς συνδιαβεβλημένους ἀναλαβὼν εἰς τὴν ἰδίαν τριήρη μετὰ τῆς Σαλαμινίας ἐξέπλευσεν. (3) ἐπεὶ δ' εἰς Θουρίους κατέπλευσεν, εἴτε καὶ συνειδὼς αὐτῷ τὴν ἀσέβειαν ὁ Ἀλκιβιάδης εἴτε καὶ φοβηθεὶς τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, μετὰ τῶν συνδιαβεβλημένων διαδρὰς ἐκποδὼν ἐχωρίσθη. οἱ δ' ἐν τῇ Σαλαμινίᾳ νηὶ παραγενόμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἐζήτουν τοὺς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην· ὥς δ' οὐχ εὗρισκον, ἀποπλεύσαντες εἰς Ἀθήνας ἀπήγγειλαν τῷ δήμῳ τὰ πεπραγμένα. (4) οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι παραδόντες δικαστηρίῳ τοῦ τε Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν

Region do połączenia się z nimi sojuszem. Mieszkańcy ci odpowiedzieli, że w tej sprawie porozumieją się z innymi miastami Italii.

4. Kiedy Syrakuzanie dowiedzieli się, że flota ateńska znajduje się w cieśninie, wyznaczyli²⁴ trzech strategów z pełną władzą, Hermokratesa, Sikanosa i Heraklejdesa, którzy zajęli się poborem do wojska i wysłali poselstwa do miast sycylijskich, wzywając je do udziału w obronie wspólnej wolności. Twierdzili, że Ateńczycy pod pretekstem wszczęcia wojny przeciw Syrakuzom, w istocie zamierzają podbić całą wyspę. (2) Akragantyńczycy²⁵ i Naksyjczycy²⁶ oświadczyli, że sprzymierzą się z Atenami, mieszkańcy zaś Kamariny²⁷ i Mes-syny²⁸ postanowili zachować neutralność, odkładając odpowiedź w sprawie przymierza. Himeryjczycy²⁹ i Selinuntczycy, a obok nich mieszkańcy Geli³⁰ i Katany³¹, zobowiązali się walczyć u boku Syrakuzan. Inne miasta sycylijskie, pomimo swej sympatii do Syrakuz, pozostały neutralne, czekając na rozwój wydarzeń.
(3) Gdy mieszkańcy Egesty³² odmówili dostarczenia sumy wynoszącej ponad trzydzieści talentów, ateńscy wodzowie, złożywszy protest, wypłynęli z flotą z Region w kierunku sycylijskiego Naksos. Przyjęci życzliwie przez mieszkańców, pożeglowali do Katany. (4) Katańczycy wprowadzili nie wpuścili do miasta żołnierzy, jednak pozwolili wodzom wejść do niego i zwołali zgromadzenie obywateli, na którym strategowie przedstawili swoją propozycję dotyczącą przymierza. (5) W czasie, gdy Alkibiades przemawiał przed tłumem, niewielka grupa żołnierzy, wyłamawszy bramę, wdarła się do miasta. To zdarzenie zmusiło Katańczyków do wzięcia udziału w wojnie przeciwko Syrakuzom.
5. Podczas gdy te wydarzenia rozgrywały się na Sycylii, osobiści wrogowie Alkibiadesa w Atenach, wykorzystując jako pretekst sprawę uszkodzenia posągów, oskarżali go w wystąpieniach przed ludem o utworzenie spisku przeciwko demokracji. W swych zarzutach opierali się na przykładzie Argos³³, gdzie prywatni przyjaciele Alkibiadesa, którzy postanowili wspólnie obalić demokrację, zostali wszyscy skazani na karę śmierci przez obywateli. (2) Lud dał wiarę tym oskarżeniom i wzburzony słowami demagogów, wyprawił na Sycylię okręt „Salaminia”, z rozkazem dla Alkibiadesa, by jak najszybciej powrócił, gdyż ma się stawić przed ateńskim sądem³⁴. Gdy statek przybył do Katany, Alkibiades, dowiedziawszy się od posłów o decyzji Ateńczyków, wziął na pokład swego własnego okrętu ludzi współoskarżonych w tej samej sprawie i pożeglował w towarzystwie „Salaminii” do Turiów. (3) Gdy zatrzymano się w Turiach, Alkibiades, czy to poczuwając się do winy w sprawie świętokradztwa, czy też przerażony wielkością zagrażającego mu niebezpieczeństwa, zbiegł wraz ze współoskarżonymi³⁵. Załoga „Salaminii” zrazu ruszyła w pościg za Alkibiadesem i resztą zbiegów. Gdy pościg okazał się daremny, okręt popłynął do Aten; powiadomiono

ἄλλων τῶν συμφυγόντων τὰ ὀνόματα δίκην ἐρήμην κατεδίκασαν θανάτου. ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐκ τῆς Ἰταλίας διαπλεύσας ἐπὶ Πελοπόννησον ἔφυγεν εἰς Σπάρτην, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους παρώξυνεν ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις.

6. Οἱ δ' ἐν Σικελίᾳ στρατηγοὶ μετὰ τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως παραπλεύσαντες εἰς Αἴγεσταν, Ὑκκαρά μὲν Σικελικὸν πολισμάτιον ἐλόντες ἐκ τῶν λαφύρων συνήγαγον ἑκατὸν τάλαντα· κομισάμενοι δὲ καὶ τριάκοντα τάλαντα παρὰ τῶν Αἰγεσταίων κατέπλευσαν εἰς Κατάνην. (2) βουλόμενοι δὲ τὸν πρὸς τῷ μεγάλῳ λιμένι τόπον Συρακοσίων ἀκινδύνως καταλαβέσθαι, πέμπουσιν ἄνδρα Καταναῖον, ἑαυτοῖς μὲν πιστόν τοῖς δὲ Συρακοσίων στρατηγοῖς πιθανόν, διακελευσάμενοι λέγειν τοῖς ἡγεμόσι τῶν Συρακοσίων, ὅτι τινὲς Καταναίων συστάντες βούλονται συχνοὺς τῶν Ἀθηναίων αὐλιζομένους ἀπὸ τῶν ὅπλων ἐν τῇ πόλει νυκτὸς ἄφνω συλλαβόντες τὰς ἐν τῷ λιμένι ναῦς ἐμπρῆσαι· πρὸς δὲ τὴν τούτων συντέλειαν ἀξιοῦν τοὺς στρατηγοὺς ἐπιφανῆναι μετὰ δυνάμεως, μήποτε τῆς ἐπιβολῆς ἀποτύχωσιν. (3) ἐλθόντος δὲ τοῦ Καταναίου πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν Συρακοσίων καὶ δηλώσαντος τὰ προειρημένα, πιστεύσαντες περὶ τούτων οἱ στρατηγοὶ συνετάξαντο νύκτα καθ' ἣν ἐξάξουσιν τὴν δύναμιν, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Κατάνην.

(4) Οἱ μὲν οὖν Συρακόσιοι κατὰ τὴν τεταγμένην νύκτα ἦγον τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τὴν Κατάνην, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι παραπλεύσαντες εἰς τὸν μέγαν λιμένα τῶν Συρακοσίων μετὰ πολλῆς ἡσυχίας τοῦ τε Ὀλυμπίου κύριοι κατέστησαν καὶ πάντα τὸν περικείμενον τόπον καταλαβόμενοι παρεμβολὴν ἐποίησαντο. (5) οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Συρακοσίων ὥς ἦσθοντο τὴν ἀπάτην, ταχέως ἀναστρέψαντες προσέβαλον τῇ παρεμβολῇ τῶν Ἀθηναίων. ἐπεξελθόντων οὖν τῶν πολεμίων συνέστη μάχη, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι τετρακοσίους τῶν ἐναντίων ἀνελόντες φυγεῖν ἠνάγκασαν τοὺς Συρακοσίους. (6) οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ θεωροῦντες τοὺς πολεμίους ἱποκρατοῦντας, καὶ βουλόμενοι βέλτιον τὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν κατασκευάσασθαι, πάλιν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κατάνην. πέμψαντες δ' εἰς Ἀθήνας τινὰς ἔγραψαν πρὸς τὸν δῆμον ἐπιστολάς, ἐν αἷς ἠξίουσαν ἱππεῖς ἀποστεῖλαι καὶ χρήματα· πολυχρόνιον γὰρ ἔσεσθαι τὴν πολιορκίαν ὑπελάμβανον. οἱ δ' Ἀθηναῖοι τριακόσια τάλαντα καὶ τῶν ἱππέων τινὰς ἐψηφίσαντο πέμπειν εἰς τὴν Σικελίαν.

(7) Τούτων δὲ πραττομένων Διαγόρας ὁ κληθεὶς ἄθεος, διαβολῆς τυχὼν ἐπ' ἀσεβείᾳ καὶ φοβηθεὶς τὸν δῆμον, ἔφυγεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς· οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῷ ἀνελόντι Διαγόραν ἀργυρίου τάλαντον ἐπεκέρυξαν.

(8) Κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν Ῥωμαῖοι πρὸς Αἴκους πόλεμον ἔχοντες Λαβικοὺς ἐξεπολιόρκησαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπράχθη κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτόν.

7. Ἐπ' ἄρχοντος δ' Ἀθήνησι Τισάνδρου Ῥωμαῖοι μὲν ἀντὶ τῶν ὑπάτων χιλιάρχους κατέστησαν τέτταρας, Πόπλιον Λουκρήτιον, Γάιον Σερουίλιον, Ἀγρίππαν Μενήνιον, Σπούριον Οὐετούριον. ἐπὶ δὲ τούτων Συρακόσιοι πρέσβεις

Ateńczyków o całym zdarzeniu. (4) Ateńczycy wytoczyli Alkibiadesowi i innym zbiegom sprawę przed sądem i wydali zaoczny wyrok śmierci. Tymczasem Alkibiades drogą morską udał się z Italii na Peloponez, gdzie znalazł schronienie w Sparcie, którą gorąco namawiał do zaatakowania Ateńczyków.

6. Wodzowie na Sycylii popłynęli wraz z wojskiem do Egesty i zdobyli Hyk-karę³⁶, niewielkie miasto Sykulów³⁷, skąd wzięli łup wartości sto talentów. Ściągnawszy ponadto trzydzieści talentów od mieszkańców Egesty, pożęglowali do Katany. (2) Pragnąc zająć bez walki jedną pozycję w wielkim porcie syrakuzzańskim, wyprawili do Syrakuz pewnego zaufanego Katańczyka, który cieszył się również zaufaniem wodzów syrakuzzańskich; polecili mu bowiem oświadczyć im, że pewna grupa Katańczyków sprzymierzyła się, by ująć z zaskoczenia Ateńczyków, którzy bez broni przybywali tłumnie do miasta i tu spędzali noce, a nadto spalić ich okręty w porcie. Ów człowiek miał prosić wodzów, by dla wykonania tego zadania i dla pomyślnego przeprowadzenia natarcia, pojawili się na miejscu wraz z wojskiem. (3) Gdy Katańczyk stawiał się przed wodzami syrakuzzańskimi i gdy wykazał im to, co mu nakazano, wodzowie dali wiarę jego słowom, po czym ustalili, której nocy wyruszą z wojskiem; posłańca wyprawili z powrotem do Katany. (4) Wyznaczonej nocy Syrakuzanie wprowadzili wojska do Katany, Ateńczycy zaś wpłynawszy z okrętami do wielkiego portu Syrakuz, z zachowaniem pełnej ciszy zajęli nie tylko Olympion³⁸, ale też cały okoliczny teren, na którym rozbili obóz. (5) Wodzowie syrakuzzańscy, gdy poznali podstęp, natychmiast zawrócili i przypuścili atak na ateński obóz. Z natarciem nieprzyjaciół rozgorzała walka, w której Ateńczycy wycięli czterystu napastników, zmuszając Syrakuzan do ucieczki. (6) Ateńscy dowódcy, zauważywszy jednak, że kawaleria wroga jest górami, w przekonaniu, że należy się lepiej przygotować do oblężenia miasta, powrócili z wojskiem do Katany. Wysłali do Aten zaufanych z listami do ludu, prosząc o dostarczenie konnicy i pieniędzy. Przypuszczali bowiem, że oblężenie zajmie wiele czasu. Ateńczycy powzięli uchwałę nakazującą posłać na Sycylię trzysta talentów i oddział konnicy. (7) W czasie tych wydarzeń Diagoras, zwany Ateistą, został oskarżony o bezbożność³⁹; obawiając się wyroku ludu, zbiegł z Attyki. Ateńczycy ogłosili nagrodę jednego talenta srebrnego dla zabójcy Diagorasa. (8) W Italii Rzymianie prowadzili wojnę z Ekwami⁴⁰ i wzięli Labiki⁴¹ przez oblężenie. Takie zdarzenia miały miejsce tego roku.
7. Gdy w Atenach archontem był Tisandros, Rzymianie ustanowili na miejsce konsulów czterech trybunów wojskowych: Publiusza Lukrecjusza, Gajusza Serwiliusza, Agryppę Meneniusa oraz Spuriusza Weturiusza⁴². W tym czasie

ἀποστείλαντες εἰς τε Κόρινθον καὶ Λακεδαίμονα παρεκάλουν βοηθῆσαι καὶ μὴ περιορᾶν αὐτοὺς περὶ τῶν ὅλων κινδυνεύοντας. (2) συνηγορήσαντος δ' αὐτοῖς Ἀλκιβιάδου Λακεδαιμόνιοι μὲν ψηφισάμενοι βοηθεῖν τοῖς Συρακοσίοις στρατηγὸν εἵλοντο Γύλιππον, Κορίνθιοι δὲ πλείονας μὲν τριήρεις παρεσκευάζοντο ἐμπειν, τότε δὲ μετὰ Γυλίππου Πύθην μετὰ δύο τριήρων προαπέστειλαν εἰς Σικελίαν. (3) ἐν δὲ τῇ Κατάνη Νικίας καὶ Λάμαχος οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοί, παραγενομένων αὐτοῖς ἐξ Ἀθηνῶν ἰππέων μὲν διακοσίων πεντήκοντα, ἀργυρίου δὲ ταλάντων τριακοσίων, ἀναλαβόντες τὴν δύναμιν ἔπλευσαν εἰς Συρακούσας. καὶ προσενεχθέντες τῇ πόλει νυκτὸς ἔλαθον τοὺς Συρακοσίους καταλαβόμενοι τὰς Ἐπιπολάς. αἰσθόμενοι δ' οἱ Συρακόσιοι κατὰ τάχος ἐβοήθουν, καὶ ἀποβαλόντες τῶν στρατιωτῶν τριακοσίους εἰς τὴν πόλιν συνεδιώχθησαν. (4) μετὰ δὲ ταῦτα παραγενομένων τοῖς Ἀθηναίοις ἐξ Αἰγέστης τριακοσίων μὲν ἰππέων, παρὰ δὲ τῶν Σικελῶν ἰππέων διακοσίων πεντήκοντα, συνήγαγον ἵππεῖς τοὺς πάντας ὀκτακοσίους. κατασκευάσαντες δὲ περὶ τὸ Λάβδαλον ὀχύρωμα, τὴν πόλιν τῶν Συρακοσίων ἀπετείχιζον καὶ πολὺν φόβον τοῖς Συρακοσίοις ἐπέστησαν. (5) διόπερ ἐπεξελθόντες ἐκ τῆς πόλεως ἐπεχείρησαν διακωλύειν τοὺς οἰκοδομοῦντας τὸ τεῖχος· γενομένης δ' ἵππομαχίας συχνοὺς ἀποβαλόντες ἐτράπησαν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῷ μέρει τῆς δυνάμεως τὸν ὑπερκείμενον τοῦ λιμένος τόπον κατελάβοντο, καὶ τὴν καλουμένην Πολίχνην τειχίσαντες τὸ τε τοῦ Διὸς ἱερὸν περιέβαλον καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὰς Συρακούσας ἐπολιόρκουν. (6) τοιούτων δὲ ἐλαττωμάτων περὶ τοὺς Συρακοσίους γενομένων ἡθύμουν οἱ κατὰ τὴν πόλιν· ὥς δ' ἤκουσαν Γύλιππον εἰς Ἱμέραν καταπεπλευκέναι καὶ στρατιώτας ἀθροίζειν, πάλιν ἐθάρρησαν. (7) ὁ γὰρ Γύλιππος μετὰ τεττάρων τριήρων καταπλεύσας εἰς Ἱμέραν τὰς μὲν ναῦς ἐνεώλκησε, τοὺς δ' Ἱμεραίους πείσας συμμαχεῖν τοῖς Συρακοσίοις, παρὰ τε τούτων καὶ Γελῶν, ἔτι δὲ Σελινουντίων καὶ Σικανῶν ἡθροίξε στρατιώτας. συναγαγὼν δὲ τοὺς ἅπαντας τρισχιλίους μὲν πεζοὺς διακοσίους δ' ἵππεῖς, διὰ τῆς μεσογείου παρήγεν εἰς Συρακούσας.

8. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τῶν Συρακοσίων ἐξήγαγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρᾶς Λάμαχος ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς μαχόμενος ἐτελεύτησε· πολλῶν δὲ παρ' ἀμφοτέρων ἀναιρεθέντων ἐνίκησαν Ἀθηναῖοι. (2) μετὰ δὲ τὴν μάχην παραγενομένων τρισκαίδεκα τριήρων ἐκ Κορίνθου, τοὺς ἐκ τῶν πληρωμάτων ἀναλαβὼν ὁ Γύλιππος μετὰ τῶν Συρακοσίων προσέβαλε τῇ παρεμβολῇ τῶν πολεμίων, καὶ τὰς Ἐπιπολάς ἐπολιόρκει. ἐξελθόντων δὲ τῶν Ἀθηναίων συνῆψαν μάχην οἱ Συρακόσιοι, καὶ πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων ἀποκτείναντες ἐνίκησαν, καὶ δι' ὅλης τῆς Ἐπιπολῆς τὸ τεῖχος κατέσκαψαν· οἱ δ' Ἀθηναῖοι καταλιπόντες τὸν πρὸς ταῖς Ἐπιπολαῖς τόπον πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἄλλην παρεμβολὴν μετήγαγον. (3) Τούτων δὲ πραχθέντων οἱ Συρακόσιοι μὲν πρέσβεις ἀπέστειλαν εἰς Κόρινθον καὶ Λακεδαίμονα περὶ βοηθείας· οἷς ἀπέστειλαν Κορίνθιοι μετὰ

Syrakuzanie wyprawili poselstwo⁴³ zarówno do Koryntu, jak i do Lacedemonu, z prośbą o pomoc i o to, by nie pozostawiono ich własnemu losowi w obliczu największego zagrożenia. (2) Ponieważ Alkibiades poparł ich prośbę, Lacedemonczycy uchwalili wysłanie pomocy dla Syrakuzan pod dowództwem Gylipposa⁴⁴. (3) Koryntyjczycy zamierzali wprawdzie wyprowadzić większą liczbę okrętów, na razie jednak wysłali Pytesa z dwoma okrętami, które dołączyły do Gylipposa. W Katanie ateńscy wodzowie Nikiasz i Lamachos, otrzymawszy z Aten posiłki w liczbie dwustu pięćdziesięciu konnych oraz wsparcie finansowe wysokości trzystu talentów srebra, z całą armią popłynęli w kierunku Syrakuz. Przybyli nocą w okolicę miasta i, niezauważeni przez Syrakuzan, zajęli Epipolaj⁴⁵. Gdy się o tym dowiedzieli Syrakuzanie, pospieszyli na obronę tej pozycji, zostali jednak odparci, zmuszeni do ucieczki i schronienia się we własnym mieście, tracąc przy tym trzystu żołnierzy. (4) Po tych wydarzeniach Ateńczycy otrzymali oddział trzystu konnych od Egesty i dwustu pięćdziesięciu od Sykulów⁴⁶; ostatecznie zebrali znaczny oddział złożony z ośmiuset jeźdźców. Zbudowali warownię w Labdalonie⁴⁷ i zaczęli wznosić mur wokół Syrakuz, budząc w ten sposób wielkie przerażenie wśród ich mieszkańców. (5) Z tego powodu Syrakuzanie wychodzili z miasta, starając się przeszkodzić budowie muru. Doszło do bitwy z udziałem konnicy; Syrakuzanie, poniosłszy ciężkie straty, musieli się wycofać. Ateńczycy przy pomocy części swych wojsk zajęli teren położony powyżej zatoki i przez ufortyfikowanie tak zwanej Polichne⁴⁸ nie tylko okrążyli świątynię Zeusa, ale też z dwóch stron rozpoczęli oblężenie Syrakuz. (6) Pod wpływem tych niepowodzeń ich mieszkańcy zrazu upadli na duchu. Dopiero na wieść o tym, że Gylippos wylądował w Himerze i gromadzi wojska, znowu nabrali odwagi. (7) Otóż Gylippos przybił do Himery z czterema okrętami, które kazał wyciągnąć na brzeg; przekonawszy Himeryjczyków do związania się przymierzem z Syrakuzanami, ściągał żołnierzy od nich i od mieszkańców Geli, ponadto od Selinuntczyków i Sykanów⁴⁹. Zebrawszy łącznie trzy tysiące pieszych i dwustu kawalerzystów ruszył do Syrakuz drogą wiodącą przez wnętrze kraju.

8. Po kilku dniach poprowadził Gylippos swe wojska połączone z siłami syrakuzzańskimi przeciwko Ateńczykom. Doszło do zaciętej bitwy, w której wśród walczących poległ wódz ateński Lamachos. Chociaż straty w ludziach po obu stronach były znaczne, zwycięstwo przypadło Ateńczykom. (2) Gdy wkrótce po tej bitwie przybyło z Koryntu trzysta okrętów, Gylippos, przyłączywszy ich załogi do wojsk Syrakuzan, przypuścił szturm na obóz wojskowy nieprzyjaciół i przystąpił do oblegania Epipolaj. Ateńczycy wyszli w pole i stoczyli bitwę z Syrakuzanami, którzy, kładąc trupem wielu Ateńczyków, odnieśli zwycięstwo, po czym zburzyli mur na całej długości Epipolaj. Skutkiem tego Ateńczycy opuścili teren Epipolaj i przeprowadzili całą armię do innego obozu. (3) Po tych wydarzeniach Syrakuzanie wyprawili posłów do Koryntu i Lacedemonu z prośbą o pomoc. Koryntyjczycy wraz z Beotami i Sykiończykami

Βοιωτῶν μὲν καὶ Σικυωνίων χιλίους, Σπαρτιάται δ' ἑξακοσίους· (4) Γύλιππος δὲ περιπορευόμενος τὰς κατὰ Σικελίαν πόλεις πολλοὺς προετρέπετο συμμαχεῖν, καὶ λαβὼν στρατιώτας παρά τε τῶν Ἱμεραίων καὶ Σικανῶν τρισχιλίους ἦγε διὰ τῆς μεσογείου. πυθόμενοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν παρουσίαν αὐτῶν, ἐπιθέμενοι τοὺς ἡμίσεις ἀνείλον· οἱ δὲ περιλειφθέντες διεσώθησαν εἰς Συρακούσας.

(5) Ἐλθόντων δὲ τῶν συμμάχων οἱ Συρακόσιοι βουλόμενοι καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγώνων ἀντιποιεῖσθαι, τὰς τε προὔπαρχούσας ναῦς καθεΐλκυσαν καὶ ἄλλας προσκατασκευάσαντες. ἐν τῷ μικρῷ λιμένι τὰς ἀναπεύρας ἐποιοῦντο.

(6) Νικίας δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας ἐπιστολάς ἐν αἷς ἐδήλου ὅτι πολλοὶ ἄρχεισι σύμμαχοι τοῖς Συρακοσίοις, καὶ διότι ναῦς οὐκ ὀλίγας πληρώσαντες ναυμαχεῖν διέγνωσαν· κατὰ τάχος οὖν ἡξίου τριήρεις τε πέμπειν καὶ χρήματα καὶ στρατηγούς τοὺς συνδιοικήσοντας τὸν πόλεμον· Ἀλκιβιάδου μὲν γὰρ πεφευγότος, Λαμάχου δὲ τετελευτηκότος αὐτὸν μόνον ἀπολελεῖσθαι, καὶ ταῦτ' ἀσθενῶς διακείμενον. (7) οἱ δ' Ἀθηναῖοι μετ' Εὐρυμέδοντος μὲν τοῦ στρατηγοῦ δέκα ναῦς ἀπέστειλαν εἰς Σικελίαν καὶ ἀργυρίου τάλαντα ἑκατὸν τεσσαράκοντα περὶ τὰς χειμερινὰς τροπὰς· περὶ δὲ τὴν ἑαρινὴν ὥραν παρεσκευάζοντο μέγαν στόλον ἀποστέλλειν. διόπερ στρατιώτας τε πανταχόθεν παρὰ τῶν συμμάχων κατέγραφον καὶ χρήματα συνήθροίζον.

(8) Κατὰ δὲ τὴν Πελοπόννησον οἱ Λακεδαιμόνιοι παροξυνθέντες ὑπὸ Ἀλκιβιάδου τὰς σπονδὰς ἔλυσαν τὰς πρὸς Ἀθηναίους, καὶ ὁ πόλεμος οὗτος διέμεινεν ἔτη δώδεκα.

9. Τοῦ δὲ ἔτους τούτου διελθόντος Κλεόκριτος μὲν ἄρχων Ἀθηναίων ἦν, ἐν Ῥώμῃ δ' ἀντὶ τῶν ὑπάτων χιλίαρχοι τέτταρες ὑπῆρχον, Αὐλὸς Σεμπρόνιος καὶ Μάρκος Παπίριος, Κόιντος Φάβιος, Σπόριος Ναύτιος. (2) ἐπὶ δὲ τούτων Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμμάχων ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, Ἄγιδος ἡγουμένου καὶ Ἀλκιβιάδου τοῦ Ἀθηναίου. καταλαβόμενοι δὲ χωρίον ὀχυρὸν Δεκέλειαν φρουρίον ἐποίησαν κατὰ τῆς Ἀττικῆς· διὸ καὶ συνέβη τὸν πόλεμον τοῦτον Δεκελεικὸν προσαγορευθῆναι. Ἀθηναῖοι δὲ περὶ μὲν τὴν Λακωνικὴν τριάκοντα τριήρεις ἀπέστειλαν καὶ Χαρικλέα στρατηγόν, εἰς δὲ τὴν Σικελίαν ἐψηφίσαντο πέμπειν ὀγδοήκοντα μὲν τριήρεις, ὀπλίτας δὲ πεντακισχιλίους. (3) οἱ δὲ Συρακόσιοι κρίναντες ναυμαχεῖν καὶ πληρώσαντες ὀγδοήκοντα τριήρεις ἐπέπλεον τοῖς πολεμίοις. τῶν δὲ Ἀθηναίων ἐξήκοντα ναυσὶν ἀνταναχθέντων, καὶ τῆς ναυμαχίας ἐνεργοῦ γενομένης ἤδη, πάντες οἱ ἀπὸ τῶν φρουρίων Ἀθηναῖοι κατέβησαν ἐπὶ τὴν θάλατταν· οἱ μὲν γὰρ θεάσασθαι τὴν μάχην ἐπεθύμουν, οἱ δ' εἴ τι πταίσειαν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, βοηθήσειν τοῖς φεύγουσιν ἤλπιζον. (4) οἱ δὲ τῶν Συρακοσίων στρατηγοὶ προῖδόμενοι τὸ γινόμενον ἀπεστάλκεισαν τοὺς κατὰ τὴν πόλιν ἐπὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ὀχυρώματα, χρημάτων καὶ ναυτικῶν σκευῶν, ἔτι δὲ τῆς ἄλλης παρασκευῆς ὑπάρχοντα πλήρη· ἃ δὴ καταλαβόντες οἱ Συρακόσιοι παντελῶς ὑπ' ὀλίγων τηρούμενα κατέσχον καὶ τῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης προσβοηθούτων πολλοὺς ἀπέκτειναν. (5) κραυγῆς δὲ πολλῆς

posłali im tysiąc żołnierzy, Spartanie sześciuset. (4) Gylippos, objeżdżając miasta całej Sycylii, wiele z nich zdołał namówić do sprzymierzenia się z Syrakuzami. Zebrawszy trzy tysiące żołnierzy od Himeryjczyków i Sykanów, ruszył z wojskiem przez środek wyspy. Ateńczycy, powiadomieni o zbliżaniu się nieprzyjaciół, przypuścili atak i połowę ich wycięli. Ci, którzy ocalili życie, schronili się w Syrakuzach.

(5) Po przybyciu sprzymierzeńców Syrakuzanie, pragnąc spróbować swych sił także w walce na morzu, spuścili na wodę okręty, które im pozostały, ponadto przysposobili inne, poddając je następnie próbie w małej zatoce. (6) Tymczasem wódz ateński Nikiasz wysłał do Aten list z wiadomością, że Syrakuzanie zyskali wielu sprzymierzeńców, którymi obsadziwszy sporą liczbę okrętów, zamierzają stoczyć bitwę morską. Domagał się więc niezwłocznego dostarczenia mu okrętów, pieniędzy oraz dowódców, którzy by mu pomogli prowadzić wojnę. Po ucieczce Alkibiadesa i po śmierci Lamachosa sam jeden – mimo złego stanu zdrowia – sprawuje całe dowództwo. (7) Ateńczycy w czasie zimowego przesilenia wysłali na Sycylię dziesięć okrętów pod wodzą Eurymedonta⁵⁰, któremu przekazali sumę czterestu talentów srebra. Czynili przygotowania do wyprowadzenia znacznej floty z nastaniem wiosny. Z tego to powodu wszędzie u swych sprzymierzeńców werbowali żołnierzy i gromadzili fundusze.

(8) Na Peloponezie Lacedemończycy, zachęcenі przez Alkibiadesa, zerwali przymierze z Ateńczykami, a wojna, która rozgorzała, trwała od tego czasu jeszcze dwanaście lat⁵¹.

9. Po upływie tego roku Kleokritos został archontem w Atenach, a w Rzymie miejsce konsulów zajęło czterech trybunów wojskowych Aulus Semproniusz, Marek Papiriusz, Kwintus Fabiusz i Spuriusz Nautilus⁵². (2) Tego roku Lacedemończycy wraz ze swymi sprzymierzeńcami napadli na Attykę pod wodzą Agisa⁵³ i Ateńczyka Alkibiadesa. Zająwszy twierdzę w Dekelei⁵⁴, uczynili z niej bazę służącą do wypadów przeciwko Attyce. Z tej przyczyny ten okres wojny nazwano wojną dekelejską. Ateńczycy wyprawili pod dowództwem Charikleasa trzydzieści okrętów w okolice Lakonii i uchwalili wysłać na Sycylię osiemdziesiąt okrętów z pięcioma tysiącami hoplitów. (3) Syrakuzanie, postanowiwszy podjąć walkę na morzu, obsadzili załogami osiemdziesiąt okrętów i ruszyli na spotkanie wroga. Ateńczycy wystawili przeciwko nim sześćdziesiąt okrętów, a z chwilą gdy walka rozgorzała na dobre, cała załoga warowni zeszła nad morze; część bowiem chciała przyglądać się bitwie, część zaś była gotowa przyjść z pomocą towarzyszom, gdyby bitwa morską przybrała niekorzystny dla nich obrót. (4) Wodzowie syrakuzkańscy w przewidywaniu tego, co rzeczywiście nastąpiło, wysłali wojsko stacjonujące w mieście przeciwko warowniom Ateńczyków, pełnym pieniędzy, sprzętu okrętowego i wyposażenia wszelkiego rodzaju. Skoro Syrakuzanie spostrzegli, że twierdz tych pilnuje jedynie garstka żołnierzy, zajęli je i wybili wielu także spośród tych, którzy znad morza przy-

γενομένης περί τὰ φρούρια καὶ τὴν παρεμβολήν, οἱ ναυμαχοῦντες Ἀθηναῖοι καταπλαγέντες ἐτράπησαν καὶ πρὸς τὸ λειπόμενον τῶν φρουρίων ἔφυγον. τῶν δὲ Συρακοσίων ἀτάκτως διωκόντων οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν γῆν καταφεύγειν οὐ δυνάμενοι διὰ τὸ τοὺς Συρακοσίους δυεῖν φρουρίων κυριεῦειν, ἠναγκάσθησαν ἐξ ὑποστροφῆς πάλιν ναυμαχῆσαι. (6) τῶν δὲ Συρακοσίων λευκώτων τὰς τάξεις καὶ κατὰ τὸν διωγμὸν διερριμμένων, ἀθρόαις ταῖς ναυσὶν ἐπιπλεύσαντες ἔνδεκα μὲν κατέδυσαν, τὰς δὲ λοιπὰς ἕως τῆς Νήσου κατεδίωξαν. διαλυθείσης δὲ τῆς μάχης ἐκάτεροι τρόπαιον ἔστησαν, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τῆς ναυμαχίας, οἱ δὲ Συρακοῖοι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κατορθωμένων.

10. Τῆς δὲ ναυμαχίας τοιοῦτο τέλος λαβούσης, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι πυνθανόμενοι τὸν μετὰ Δημοσθένους στόλον ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἤξειν, ἔκριναν μηκέτι διακινδυνεύειν ἕως ἂν ἡ δύναμις ἐκείνη παραγένηται, οἱ δὲ Συρακοῖοι τοῦναντίον βουλόμενοι πρὶν ἔλθεῖν τὴν μετὰ Δημοσθένους στρατιὰν περὶ τῶν ὅλων διακριθῆναι, καθ' ἡμέραν ἐπιπλέοντες ταῖς τῶν Ἀθηναίων ναυσὶν ἐξήπτοντο τῆς μάχης. (2) συμβουλευσάντος δ' αὐτοῖς Ἀρίστωνος τοῦ Κορινθίου κυβερνήτου τὰς πρῶρας τῶν νεῶν ποιῆσαι βραχυτέρας καὶ ταπεινότερας, πεισθέντες οἱ Συρακοῖοι πολλὰ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα κινδύνοις ἐπλεονέκτησαν. (3) αἱ μὲν γὰρ Ἀττικαὶ τριήρεις ἦσαν ἀσθενεστέρας ἔχουσαι τὰς πρῶρας καὶ μετεώρους· διὸ συνέβαινεν αὐτῶν τὰς ἐμβολὰς τιτρώσκειν τοὺς ὑπερέχοντας τῆς θαλάττης τόπους, ὥστε τοὺς πολεμίους μὴ μεγάλοις ἐλαττώμασι περιπίπτειν· αἱ δὲ τῶν Συρακοσίων τὸν περὶ τὴν πρῶραν τόπον ἰσχυρὸν ἔχουσαι καὶ ταπεινόν, κατὰ τὰς τῶν ἐμβολῶν δόσεις μᾶ πολλὰκις πληγῇ κατέδυνον τὰς τῶν Ἀθηναίων τριήρεις. (4) Ἐπὶ μὲν οὖν συχνὰς ἡμέρας οἱ Συρακοῖοι τῇ παρεμβολῇ τῶν πολεμίων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν προσβάλλοντες οὐδὲν ἥνουον, τῶν Ἀθηναίων ἀγόντων ἡσυχίαν· ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν τριηράρχων οὐκέτι δυνάμενοι καρτερεῖν τὴν τῶν Συρακοσίων καταφρόνησιν ἀντανήχθησαν τοῖς πολεμίοις ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι, συνέστη πασῶν τῶν τριήρων ναυμαχία. (5) οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι ταχυναντούσας ἔχοντες τριήρεις καὶ ταῖς κατὰ θάλατταν ἐμπειρίαις, ἔτι δὲ ταῖς τῶν κυβερνητῶν τέχναις προτεροῦντες, ἄπρακτον εἶχον τὴν ἐν τούτοις ὑπεροχήν, τῆς ναυμαχίας ἐν στενῷ τόπῳ γινομένης· οἱ δὲ Συρακοῖοι συμπλεκόμενοι καὶ τοῖς πολεμίοις οὐδεμίαν διδόντες ἀναστροφὴν, τοὺς τε ἐπὶ τῶν καταστροφμάτων ἠκόντιζον καὶ λιθοβολοῦντες λιπεῖν ἠνάγκαζον τὰς πρῶρας, ἀπλῶς δὲ πολλαῖς τῶν ἐμπιπτουσῶν νεῶν ἐμβολὰς διδόντες καὶ εἰς τὰς τῶν ἐναντίων ναῦς εἰσαλλόμενοι πεζομαχίαν ἐν ταῖς ναυσὶ συνίσταντο. (6) θλιβόμενοι δὲ πανταχόθεν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς φυγὴν ὥρμησαν· οἱ δὲ Συρακοῖοι διώξαντες ἑπτὰ μὲν τριήρεις κατέδυσαν, πολλὰς δὲ ἀχρήστους ἐποίησαν.

biegli na ratunek. (5) Natychmiast rozległa się straszliwa wrzawa na terenie warowni i obozu; przerażeni nią Ateńczycy, biorący udział w morskiej bitwie, zawrócili i umknęli w kierunku jedynej twierdzy, która pozostała jeszcze w ich rękach. Wprawdzie pościg Syrakuzan był źle zorganizowany, jednak Ateńczycy, nie mogąc kontynuować ucieczki lądem – gdyż obydwie twierdze znalazły się w rękach Syrakuzan – zostali zmuszeni zawrócić i na nowo podjąć walkę na morzu. (6) Ponieważ Syrakuzanie naruszyli swój szyk bitewny i rozproszyli w pościgu swe siły, Ateńczycy przypuścili atak zmasowany przy pomocy całej floty; jedenaście okrętów zatopili, resztę zaś ścigali aż do linii wyspy. Po zakończeniu bitwy obydwie strony wzniosły pomnik zwycięstwa: Ateńczycy za sukces w bitwie morskiej, Syrakuzanie zaś za sukces w walce na lądzie⁵⁵.

10. Gdy bitwa morska zakończyła się takim wynikiem, Ateńczycy na wieść, że flota pod wodzą Demostenesa⁵⁶ ma przypłynąć w ciągu kilku dni, postanowili nie podejmować żadnego ryzyka przed jej przybyciem. Wprost przeciwnie Syrakuzanie pragnęli ostatecznego rozstrzygnięcia w bitwie, zanim nadciągnie Demostenes ze swą armią; codziennie więc podpływali do okrętów ateńskich, by nawiązać z nimi walkę. (2) Za radą korynckiego sternika Aristona skrócili i obniżyli dzioby okrętów i z tego powodu odnieśli wiele korzyści w kolejnych starciach. (3) Ateńskie okręty były bowiem wyposażone w wysokie, lecz dość słabe dzioby, wskutek czego zdarzało się, iż w czasie taranowania okrętów niszczyły tylko ich części wystające ponad wodą, tak że nieprzyjacieli nie odnosił poważniejszych strat. Okręty syrakuzkańskie miały mocną i niską obudowę dzioba i w czasie taranowania jednym uderzeniem często posyłały na dno ateńskie okręty. (4) Dzień po dniu Syrakuzanie napadali na obóz nieprzyjacielski zarówno od strony lądu, jak i morza, lecz nie odnieśli żadnego skutku, ponieważ Ateńczycy nie dali się sprowokować do walki. Jednakże część dowódców okrętów, nie mogąc już dłużej znosić okazywanej przez Syrakuzan pogardy, ruszyła na spotkanie okrętów nieprzyjacielskich w wielkiej zatoce; wywiązała się bitwa morska z udziałem całej floty. (5) Ateńczycy wprawdzie posiadali szybkie okręty i doświadczenie żeglarskie, a ponadto wyróżniających się swą sztuką sterników, przecież nie mogli wykorzystać tej przewagi, ponieważ bitwa toczyła się w wąskiej przestrzeni. Syrakuzanie, dążąc do walki w zwarcu, nie dawali nieprzyjaciołom sposobności do zawrócenia, miotali włócznie i rzucali kamieniami na żołnierzy znajdujących się na pokładzie, zmuszając ich w ten sposób do opuszczenia przedniej części okrętów: często też taranując napotkane okręty nieprzyjaciół, przeskakiwali na ich pokłady, prowadząc walkę jak na lądzie. (6) Naciskani ze wszystkich stron Ateńczycy zwrócili się do ucieczki. Podczas pościgu Syrakuzanie zatopili siedem okrętów, wiele zaś uczynili niezdolnymi do użytku.

11. Τῶν δὲ Συρακοσίων ἐπλημένων ταῖς ἐλπίσι διὰ τὸ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν τοὺς πολεμίους νενικηκέναι, παρῆν Εὐρυμέδων καὶ Δημοσθένης, καταπεπλευκότες μὲν ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ δυνάμεως πολλῆς, ἐν δὲ τῷ παράπλῳ παρὰ Θουρίων καὶ Μεσσαπίων προσειληφότες συμμαχίαν. (2) ἦγον δὲ τριήρεις πλείους τῶν ὀγδοήκοντα, στρατιωτῶν δὲ χωρὶς τῶν ἐν τοῖς πληρώμασι πεντακισχιλίους· ὅπλα δὲ καὶ χρήματα, πρὸς δὲ τούτοις τὰ πρὸς πολιορκίαν ὄργανα καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἐν στρογγύλοις πλοίοις ἐκόμιζον. δι' ἣν αἰτίαν οἱ Συρακόσιοι πάλιν ἐταπεινοῦντο ταῖς ἐλπίσι, νομίζοντες μηκέτι ῥαδίως ἐξισθῆναι τοῖς πολεμίους δυνήσεσθαι. (3) Δημοσθένης δὲ πείσας τοὺς συνάρχοντας ἐπιθέσθαι ταῖς Ἐπιπολαῖς, ἄλλως γὰρ οὐ δυνατόν ἦν ἀποτειχίσαι τὴν πόλιν, ἀναλαβὼν μυρίους μὲν ὀπλίτας, ἄλλους δὲ τοσοῦτους ψιλοὺς, νυκτὸς ἐπέθετο τοῖς Συρακοσίοις. ἀπροσδοκίτου δὲ γενομένης τῆς ἐφόδου φρουρίων τέ τινων ἐκράτησαν καὶ παρεισπεσόντες ἐντὸς τοῦ τειχίσματος τῆς Ἐπιπολῆς μέρος τι τοῦ τείχους κατέβαλον. (4) τῶν δὲ Συρακοσίων πανταχόθεν συνδραμόντων ἐπὶ τὸν τόπον, ἔτι δὲ Ἑρμοκράτους μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπιβοηθήσαντος, ἐξεώσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ νυκτὸς οὔσης διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν τόπων ἄλλοι κατ' ἄλλους τόπους ἐσκεδάσθησαν. (5) οἱ δὲ Συρακόσιοι μετὰ τῶν συμμάχων καταδιώξαντες, δισχιλίους μὲν καὶ πεντακοσίους τῶν πολεμίων ἀποκτείναντες, οὐκ ὀλίγους δὲ τραυματίας ποιήσαντες, πολλῶν ὅπλων ἐκυρίευσαν. (6) μετὰ δὲ τὴν μάχην Συρακόσιοι μὲν Σικανὸν ἓνα τῶν στρατηγῶν μετὰ δώδεκα τριήρων ἀπέστειλαν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, τὴν τε νίκην ἀπαγγελοῦντα τοῖς συμμάχοις καὶ βοηθεῖν ἀξιοῦντα.
12. Ἀθηναῖοι δέ, τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκβάντων καὶ διὰ τὸ τὸν περικείμενον τόπον ὑπάρχειν ἐλώδη λοιμικῆς καταστάσεως εἰς τὸ στρατόπεδον ἐμπεσούσης, ἐβουλεύοντο πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς πράγμασιν. (2) Δημοσθένης μὲν οὖν ᾧ φετο δεῖν ἀποπλεῖν τὴν ταχίστην εἰς Ἀθήνας φάσκων αἰρετώτερον εἶναι πρὸς Λακεδαιμονίους ὑπὲρ τῆς πατρίδος κινδυνεύειν ἢ καθημένους εἰς Σικελίαν μηδὲν τῶν χρησίων ἐπιτελεῖν· ὁ δὲ Νικίας οὐκ ἔφη δεῖν αἰσχροῶς οὔτως ἐγκαταλιπεῖν τὴν πολιορκίαν, καὶ τριήρων καὶ στρατιωτῶν ἔτι δὲ χρημάτων εὐποροῦντας· πρὸς δὲ τούτοις, ἂν ἄνευ τῆς τοῦ δήμου γνώμης εἰρήνην ποιησάμενοι πρὸς τοὺς Συρακοσίους ἀποπλεύσωσιν εἰς τὴν πατρίδα, κίνδυνον αὐτοῖς ἐπακολουθήσειν ἀπὸ τῶν εἰωθότων τοὺς στρατηγούς συκοφαντεῖν. (3) τῶν δὲ εἰς τὸ συμβούλιον παρειλημμένων οἱ μὲν τῷ Δημοσθένει συγκατέθεντο περὶ τῆς ἀναγωγῆς, οἱ δὲ τῷ Νικίᾳ τὴν αὐτὴν γνώμην ἀπεφαίνοντο· διόπερ οὐδὲν σαφὲς ἐπικρίναντες ἐφ' ἡσυχίας ἔμενον. (4) τοῖς δὲ Συρακοσίοις παραγενομένης συμμαχίας παρὰ τε Σικελῶν καὶ Σελινουντίων, ἔτι δὲ Γελῶν, πρὸς δὲ τούτοις Ἱμεραίων καὶ Καμαριναίων, οἱ μὲν Συρακόσιοι μᾶλλον ἐθάρρουν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι περιδεεῖς ἐγίνοντο. τῆς δὲ νόσου μεγάλῃν ἐπίτασιν λαμβανούσης πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν ἀπέθνησκον, καὶ πάντες μετεμέλοντο διὰ τὸ μὴ πάλαι τὸν ἀπόπλουν πεποιῆσθαι. (5) διὸ καὶ τοῦ πλήθους θορυβοῦντος, καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἐπὶ τὰς ναῦς ὁρμώντων,

11. Zwycięstwo nad wrogiem odniesione na lądzie i morzu nie tylko podniosło na duchu, ale też pokrzepiło nadzieje Syrakuzan. Z Aten przybyli Eurymedont i Demostenes, przywożąc na okrętach znaczne siły wojska oraz oddziały sojusznicze, zebrane po drodze od Messapiów⁵⁷ i mieszkańców Turiów. (2) Flota ta, złożona z ponad osiemdziesięciu okrętów, mieściła na swych pokładach pięć tysięcy żołnierzy, nie licząc załóg okrętowych. Oprócz tego na statkach handlowych przywieziono broń i pieniądze, maszyny oblężnicze i wszelkie inne wyposażenie⁵⁸. Z tego powodu znowu zmalowały nadzieje Syrakuzan, którzy uświadomili sobie, że teraz niełatwo im przyjdzie dorównać wrogom. (3) Demostenes nakłonił innych dowódców do zaatakowania Epipolaj, uważając, że w żaden inny sposób nie da się odgradzić murem miasta; z dziesięcioma tysiącami ciężkozbrojnych i z jeszcze większą liczbą lekkozbrojnych przypuścił nocą natarcie na Syrakuzan. Wobec tego, że atak był niespodziewany, udało mu się zająć kilka twierdz i wdrzeć w umocnienia Epipolaj, a nawet zburzyć część muru. (4) Kiedy Syrakuzanie zbiegali się zewsząd w to miejsce, Hermokrates z wyborowym oddziałem także pośpieszył na pomoc; ostatecznie Ateńczyków odparto także z tego powodu, że nie znając miejsca, w ciemnościach nocy całkowicie się rozproszyli w terenie. (5) Syrakuzanie wraz ze sprzymierzeńcami puścili się za nimi w pościg, kładąc trupem dwa i pół tysiąca żołnierzy, wielu raniąc oraz zdobywając sporo broni⁵⁹. (6) Po tej bitwie Syrakuzanie wyprawili Sykanosa, jednego ze strategów, wraz z dwunastoma okrętami do innych miast z wieścią o zwycięstwie i z żądaniem pomocy.
12. Gdy położenie wojsk ateńskich zmieniło się na gorsze, a zaraza zaatakowała ich obóz, gdyż leżał w okolicy otoczonej bagnami⁶⁰, Ateńczycy odbyli naradę nad tym, jak mają postąpić w tych okolicznościach. (2) Demostenes był zdania, że należy jak najszybciej odpłynąć do Aten, twierdząc, że lepiej jest narażać swe życie w walce z Lacedemończykami, broniąc ojczyzny, aniżeli pozostawać dłużej na Sycylii, nie czyniąc niczego pożytecznego. Natomiast Nikiasz utrzymywał, że nie godzi się porzucać oblężenia w tak haniebnym sposobie, zwłaszcza że armia dysponuje znaczną liczbą okrętów, żołnierzy i pieniędzy. Poza tym, jeśli bez zgody ludu zawrą z Syrakuzanami pokój, to gdy wrócą do ojczyzny, narażą się tym, którzy mają zwyczaj kierować fałszywe oskarżenia przeciwko dowódcom wojskowym. (3) Wśród uczestników tej narady jedni zgadzali się ze zdaniem Demostenesa, proponującego powrót, inni wyrażali tę samą opinię, co Nikiasz; z tej przyczyny nie podjęli ani żadnej konkretnej decyzji, ani jakiegokolwiek działania. (4) Do Syrakuzan dotarły posiłki ze strony ich sprzymierzeńców: Sykulów, mieszkańców Selinuntu, Geli, ponadto Himery i Kamariny. Dodało to jeszcze większej zuchwałości Syrakuzanom, natomiast przynębiło Ateńczyków. Zaraza czyniła nadal wielkie postępy: gdy wielu żołnierzy zmarło, wtedy wszyscy czynili sobie wyrzuty, że już dawno należało zdecydować się na powrót. (5) Ponieważ tłum żołnierzy krzykiem wyrażał swe niezadowolenie,

ὁ Νικίας ἠναγκάσθη συγχωρῆσαι περὶ τῆς εἰς οἶκον ἀναγωγῆς. ὁμογνωμόνων δὲ ὄντων τῶν στρατηγῶν, οἱ στρατιῶται τὰ σκευὴ ἐνετίθεντο καὶ τὰς τριήρεις πληρώσαντες ἦρον τὰς κεραίας· καὶ παρήγγειλαν οἱ στρατηγοὶ τοῖς πλήθεσιν, ὅταν σημήνη, μηδένα τῶν κατὰ τὸ στρατόπεδον ὑστερεῖν, ὡς ἀπολειφθησόμενον τὸν βραδύνοντα. (6) μελλόντων δ' αὐτῶν τῇ ὑστεραίᾳ πλεῖν, ἐξέλιπεν ἡ σελήνη τῆς ἐπιούσης νυκτός. διόπερ ὁ Νικίας, καὶ φύσει δεισιδαίμων ὑπάρχων καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ νόσον εὐλαβῶς διακείμενος, συνεκάλεσε τοὺς μάντεις. τούτων δ' ἀποφηναμένων ἀναγκαῖον εἶναι τὰς εἰθισμένας τρεῖς ἡμέρας ἀναβαλέσθαι τὸν ἔκπλουν, ἠναγκάσθησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Δημοσθένην συγκαταθέσθαι διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν.

13. Οἱ δὲ Συρακόσιοι παρὰ τινων αὐτομόλων πυθόμενοι τὴν αἰτίαν τοῦ ὑπερτεθεῖσθαι τὸν ἀπόπλουν, τὰς τε τριήρεις πάσας ἐπλήρωσαν, οὐσας ἐβδομήκοντα καὶ τέσσαρας, καὶ τὰς πεζὰς δυνάμεις ἐξαγαγόντες προσέβαλον τοῖς πολεμίοις καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (2) οἱ δ' Ἀθηναῖοι τριήρεις πληρώσαντες ἐξ πρὸς ταῖς ὀγδοήκοντα, τὸ μὲν δεξιὸν κέρας παρέδωκαν Εὐρυμέδοντι τῷ στρατηγῷ, καθ' ὃ ἐτάχθη ὁ τῶν Συρακοσίων στρατηγὸς Ἀγάθαρχος· ἐπὶ δὲ θατέρου μέρους Εὐθύδημος ἐτέτακτο, καθ' ὃν ἀντετάξατο Σικανὸς τῶν Συρακοσίων ἡγούμενος· τῆς δὲ μέσης τάξεως εἶχε τὴν ἡγεμονίαν παρὰ μὲν τοῖς Ἀθηναίοις Μένανδρος, παρὰ δὲ τοῖς Συρακοσίοις Πύθης ὁ Κορίνθιος. (3) ὑπερτείνουσης δὲ τῆς τῶν Ἀθηναίων φάλαγγος διὰ τὸ πλείοσιν αὐτοὺς ἀγωνίζεσθαι τριήρεσιν, οὐχ ἥκιστα καθ' ὃ πλεονεκτεῖν ἐδόκουν κατὰ τοῦτο ἡλαττώθησαν. ὁ γὰρ Εὐρυμέδων ἐπιχειρήσας περιπλεῖν τὸ κέρας τῶν ἐναντίων, ὡς ἀπεσπάσθη τῆς τάξεως, ἐπιστρεψάντων ἐπ' αὐτὸν τῶν Συρακοσίων ἀπελήφθη πρὸς τὸν κόλπον τὸν Δάσκωνα μὲν καλούμενον, ὑπὸ δὲ τῶν Συρακοσίων κατεχόμενον. (4) κατακλεισθεὶς δ' εἰς στενὸν τόπον καὶ βιασθεὶς εἰς τὴν γῆν ἐκπεσεῖν, αὐτὸς μὲν ὑπὸ τινος τρωθεὶς καιρίᾳ πληγῇ τὸν βίον μετήλλαξεν, ἐπτα δὲ ναῦς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ διεφθάρησαν. (5) τῆς δὲ ναυμαχίας ἤδη γινομένης ὅλοις τοῖς στόλοις, ὡς διεδόθη λόγος τὸν τε στρατηγὸν ἀνηρῆσθαι καὶ τινὰς ναῦς ἀπολωλέναι, τὸ μὲν πρῶτον αἱ μάλιστα συνεγγίζουσαι ταῖς διεφθαρμέναις ναυσὶν ἐνέκλιναν, μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Συρακοσίων ἐπικειμένων καὶ διὰ τὸ γεγονὸς εὐήμερημα θρασέως ἀγωνιζομένων, βιασθέντες οἱ Ἀθηναῖοι πάντες φυγεῖν ἠναγκάσθησαν. (6) γενομένου δὲ τοῦ διωγμοῦ πρὸς τὸ τεναγῶδες μέρος τοῦ λιμένος, οὐκ ὀλίγαι τῶν τριήρων ἐν τοῖς βράχεσιν ἐπώκειλαν. ὧν συμβαινόντων Σικανὸς ὁ τῶν Συρακοσίων στρατηγὸς ταχέως ὀλκάδα κληματίδων καὶ δάδων, ἐτι δὲ πίττης πληρώσας, ἐνέπηρσε τὰς ἐν τοῖς βράχεσι ναῦς κυλινδουμένας. (7) ὧν ἀναφθεισῶν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ταχέως τὴν τε φλόγα κατέσβεσαν καὶ ἀπὸ τῶν νεῶν ἐρρωμένως ἡμύναντο τοὺς ἐπιφερομένους, ἄλλην οὐδεμίαν εὐρίσκοντες σωτηρίαν· τὰ δὲ πεζὰ στρατόπεδα παρεβοήθει παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐφ' ὃν αἱ ναῦς ἐξεπεπτώκεισαν. (8) ἀπάντων δὲ καρτερῶς ὑπομενόντων τὸν κίνδυνον, ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ἐτράπησαν οἱ Συρακόσιοι, κατὰ

a wielu było gotowych ruszyć ku okrętom, Nikiasz poczuł się zmuszony wyrazić zgodę na powrót do domu. Skoro również dowódcy byli tego samego zdania, żołnierze zaczęli zbierać sprzęt i ładować go na okręty, a nawet podnosić reje. Dowódcy wydali rozkaz żołnierzom, aby na dany znak wszyscy co do jednego opuścili obóz; porzuci się tych, którzy na czas nie wykonają rozkazu. (6) Jednakże kiedy mieli już wypłynąć następnego dnia, nocą, która poprzedzała dzień wyznaczony na wyjazd, nastąpiło zaćmienie księżyca⁶¹. Z tej przyczyny Nikiasz, który z natury był człowiekiem zabobonnym, a nadto przezornym z uwagi na zarazę panoszącą się w obozie, wezwał do siebie wróżbitów. Ci orzekli, że należy odjazd odłożyć na trzy zwyczajowe dni⁶²; również Demostenes i inni dowódcy musieli, ze względu na szacunek do bóstwa, na to przystać.

13. Gdy Syrakuzanie dowiedzieli się od paru zbiegów, jakie były przyczyny opóźnienia odjazdu, obsadzili załogami wszystkie okręty, w ilości siedemdziesięciu czterech i, wyprowadziwszy na brzeg swoją piechotę, zaatakowali wrogów od lądu i od morza. (2) Ateńczycy, obsadziwszy załogami osiemdziesiąt sześć okrętów, powierzyli wodzowi Eurymedontowi prawe skrzydło, naprzeciwko którego ustawił się wódz Syrakuzan, Agatarchos. Drugim skrzydłem dowodził Eutydemos, a naprzeciw niego stanął Sikanos, wódz Syrakuzan. Dowództwo nad oddziałami, które zajmowały pozycję środkową, objął po stronie ateńskiej Menander, po stronie zaś syrakuzńskiej Koryntyjczyk Pytes. (3) Chociaż szlak bojowy Ateńczyków był bardziej rozciągnięty, gdyż wprowadzili do walki większą liczbę okrętów, jednak ten właśnie czynnik, który wedle ich oceny miał dać im przewagę, okazał się w niemałym stopniu przyczyną ich niepowodzenia. Przeciwko Eurymedontowi bowiem, gdy usiłował opłynąć skrzydło wroga i oderwał się od własnego szyku bojowego, zwrócili się Syrakuzanie i odciawszy go od własnych wojsk wpędzili do zatoki zwanej Daskon, która znajdowała się w rękach Syrakuzan. (4) Tam, zamknięty w wąskiej przestrzeni, zmuszony do wyjścia na brzeg, sam odniósłszy śmiertelną ranę, utracił życie. Siedem okrętów w tym miejscu uległo zniszczeniu. (5) Bitwa morska objęła teraz całą flotę po jednej i drugiej stronie, a kiedy rozeszła się wiadomość, że wódz zginął, a część okrętów zatонуła, najpierw okręty, które znalazły się najbliżej zatopionych, przyłączyły się do walki. Później zaś, wskutek natarcia Syrakuzan, których odwagę spotęgowało odniesione zwycięstwo, całe wojsko ateńskie, ulegając przemożnej sile wroga, musiało zwrócić się do ucieczki. (6) Pościg skierował się w tę część zatoki, gdzie woda była płytka, wskutek czego pewna ilość okrętów osiadła na mieliźnie. (7) W tej sytuacji wódz syrakuzński Sikanos kazał bezzwłocznie naładować statek transportowy wiązkami chrustu, pochodniami, nadto smołą, oraz podłożyć ogień pod okręty pogrążające się na mieliźnie. Ateńczycy rychło ugasili ogień na płonących okrętach i z pokładu swoich okrętów z determinacją walczyli przeciwko nacierającym, nie widząc innego środka ocalenia. Przychodziły im z odsieczą wojska piesze

θάλατταν δὲ προτερήσαντες ἀπέπλευσαν εἰς τὴν πόλιν. ἀπώλonton δὲ τῶν μὲν Συρακοσίων ὀλίγοι, τῶν δ' Ἀθηναίων ἄνδρες μὲν οὐκ ἐλάττους δισχιλίων, τριήρεις δ' ὀκτωκαίδεκα.

14. Οἱ δὲ Συρακόσιοι νομίζοντες μηκέτι τὸν κίνδυνον εἶναι περὶ τῆς πόλεως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐνεστηκέναι τὸν ἀγῶνα περὶ τοῦ λαβεῖν τὸ στρατόπεδον μετὰ τῶν πολεμίων αἰχμάλωτον, ἀπέφραττον τὸ στόμα τοῦ λιμένος ζευγμα κατασκευάζοντες. (2) ἀκάτους τε γὰρ καὶ τριήρεις, ἔτι δὲ στρογγύλας ναῦς ἐπ' ἀγκυρῶν ὀρμίσαντες, καὶ σιδηραῖς ἀλύσσει διαλαμβάνοντες, ἐπὶ τὰ σκάφη γεφύρας ἐκ σανίδων κατεσκεύασαν καὶ πέρας ἐν ἡμέραις τρισὶ τοῖς ἔργοις ἐπέθηκαν. (3) οἱ δ' Ἀθηναῖοι θεωροῦντες αὐτοῖς πάντοθεν τὴν σωτηρίαν ἀποκεκλεισμένην, ἔκριναν ἀπάσας τὰς τριήρεις πληροῦν καὶ τῶν πεζῶν τοὺς κρατίστους ἐμβιβάσαι, τῷ τε πλήθει τῶν νεῶν καὶ τῇ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀπονοία καταπλήξειν τοὺς Συρακοσίους. (4) διόπερ τοὺς ἐπὶ ταῖς ἡγεμονίαις τεταγμένους καὶ τοὺς ἀρίστους ἐξ ὅλου τοῦ στρατεύματος ἐμβιβάσαντες τριήρεις μὲν ἐπλήρωσαν πέντε λειπούσας τῶν ἑκατὸν εἴκοσι, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἔταξαν παρὰ τὸν αἰγιαλόν. οἱ δὲ Συρακόσιοι τὸ μὲν πεζὸν στράτευμα πρὸ τῆς πόλεως ἔστησαν, τριήρεις δὲ συνεπλήρωσαν ἐβδομήκοντα τέσσαρας· συμπαρεῖποντό τε τὰς ὑπηρετικὰς ἔχοντες ναῦς παῖδες ἐλεύθεροι, τοῖς τε ἔτεσιν ὄντες ὑπὸ τὴν τῶν νεανίσκων ἡλικίαν καὶ συναγωνιζόμενοι μετὰ τῶν πατέρων. (5) τὰ δὲ περὶ τὸν λιμένα τεῖχη καὶ πᾶς ὁ τῆς πόλεως ὑπερκεῖμενος τόπος ἔγεμε σωμάτων· γυναῖκές τε γὰρ καὶ παρθένοι καὶ οἱ ταῖς ἡλικίαις τὴν ἐν τῷ πολέμῳ χρεῖαν παρέχεσθαι μὴ δυνάμενοι, τοῦ παντὸς πολέμου τὴν κρίσιν λαμβάνοντος, μετὰ πολλῆς ἀγωνίας ἐπεθεώρουν τὴν μάχην.

15. Καθ' ὃν δὴ χρόνον Νικίας ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἐπιβλέψας τὰς ναῦς καὶ τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου λογισάμενος, οὐκ ἐπέμεινεν ἐπὶ τῆς ἐν τῇ γῇ τάξεως, ἀλλὰ καταλιπὼν τοὺς πεζοὺς ἐπὶ τινὰ ναῦν ἀνέβη καὶ παρέπλει τὰς τριήρεις τῶν Ἀθηναίων. ἕκαστον δὲ τῶν τριηράρχων ἐξ ὀνόματος προσφωνῶν καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνων ἐδεῖτο πάντων, εἰ καὶ πρότερον, τὸ νῦν ἀντιλαβέσθαι τῆς μόνης καταλελειμμένης ἐλπίδος· ἐν γὰρ ταῖς τῶν ναυμαχεῖν μελλόντων ἀρεταῖς καὶ ἑαυτῶν ἀπάντων καὶ τῆς πατρίδος κεῖσθαι τὴν σωτηρίαν. (2) καὶ τοὺς μὲν τέκνων ὄντας πατέρας τῶν υἱῶν ὑπομιμνήσκων, τοὺς δ' ἐνδόξων γεγονότας πατέρων παρακαλῶν τὰς τῶν προγόνων ἀρετὰς μὴ καταισχῦναι, τοὺς δ' ὑπὸ τοῦ δήμου τετιμημένους προτρεπόμενος ἀξίους φανῆναι τῶν στεφάνων, ἅπαντας δ' ἀναμνησθέντας τῶν ἐν Σαλαμῖνι τροπαίων ἡξίου μὴ καταρρῖψαι τῆς πατρίδος τὴν περιβόητον δόξαν, μηδὲ αὐτοὺς ἀνδραπόδων τρόπον παραδοῦναι τοῖς Συρακοσίοις.

(3) Ὁ μὲν οὖν Νικίας τοιοῦτοῖς χρησάμενος λόγοις πάλιν ἐπὶ τὴν ἰδίαν τάξιν ἐπανῆλθεν· οἱ δ' ἐν ταῖς ναυσὶ παιανίσαντες ἔπλεον καὶ φθάσαντες τοὺς πολεμίους διέλυον τὸ ζευγμα. οἱ δὲ Συρακόσιοι ταχέως ἐπαναχθέντες συνετάττοντο ταῖς

na tym odcinku wybrzeża, gdzie utkwily okręty. (8) Ponieważ wszyscy dzielnie wytrzymali natarcie, Syrakuzanie, odparci na lądzie, lecz zwycięscy na morzu, odpłynęli do swego miasta. Niewielu Syrakuzan poległo, natomiast Ateńczycy stracili nie mniej niż dwa tysiące ludzi i osiemnaście okrętów.

14. Syrakuzanie przekonani, że już żadne niebezpieczeństwo nie zagraża ich miastu, a dalsza walka ma na celu raczej zdobycie obozu wroga i wzięcie jeńców, zablokowali wejście do zatoki, budując coś w rodzaju bariery. (2) Zakotwiczyli bowiem łodzie, okręty wojenne i transportowce i powiązawszy je ze sobą żelaznymi łańcuchami, wzniesli na ich pokładach mostki z desek; w ciągu trzech dni uporali się z tym zadaniem. (3) Ateńczycy, widząc, że została im odebrana wszelka nadzieja na ocalenie, postanowili obsadzić załogami wszystkie okręty i umieścić na ich pokładzie najlepsze wojska lądowe, i w ten sposób przerazić Syrakuzan zarówno tak znaczną siłą floty, jak i desperacką odwagą ludzi walczących o swe życie. (4) Zatem umieścili na pokładzie okrętów dowódców i najlepszych żołnierzy z całej armii, obsadzając tym sposobem sto piętnaście okrętów, pozostałe wojska rozmieścili na lądzie wzdłuż wybrzeża. Syrakuzanie ustawili swoją piechotę przed miastem i obsadzili ludźmi siedemdziesiąt cztery okręty. Towarzyszyli im na łodziach wyposażonych we wiosła wolnourodzeni chłopcy, którzy niedawno wyszli z wieku dziecięcego, pragnący walczyć u boku swych ojców. (5) Mury ciągnące się wokół portu i każde wzniesienie na terenie miasta roiły się od ludzi. Kobiety i dziewczyny, i ci wszyscy, którzy z powodu wieku byli niezdolni do służby wojskowej, z wielkim niepokojem śledzili przebieg walki mającej rozstrzygnąć o losach całej wojny.
15. W tym czasie ateński wódz Nikiasz, przyjrawszy się flocie i rozważywszy ogrom niebezpieczeństwa, nie chciał dłużej pozostawać na swym posterunku na lądzie; opuszczając wojska piesze, wsiadł na okręt i popłynął do ateńskiej floty, kierując się od okrętu do okrętu. Zwracając się po imieniu do każdego z dowódców, wyciągał ręce i prosił wszystkich, aby teraz, bardziej niż kiedykolwiek przedtem, nie tracili jedynej nadziei ratunku, jaka im pozostała; w odwadze bowiem tych, którzy mają walczyć na morzu, spoczywa nie tylko ocalenie ich wszystkich, ale też całej ojczyzny. (2) Tym, którzy byli ojcami, przypominał o ich synach; tych, którzy byli synami znakomitych ojców, upominał, by nie przynieśli wstydu cnotom swych przodków. Tych zaś, którym lud przyznał zaszczytne wyróżnienia, zachęcał, by się okazali godnymi wieńców, jakie otrzymali. Wszystkim przypominał o pomnikach zwycięstwa wzniesionych po bitwie pod Salaminą, prosząc, by nie zmarnowali wielkiej sławy swej ojczyzny i nie poddawali się Syrakuzanom niczym niewolnicy. (3) Po takich przemówieniach Nikiasz powrócił na swe stanowisko. Żołnierze na okrętach, wzniosłszy pean, ruszyli w morze i rozerwali blokadę, zanim wrogowie

τριήρεσι, καὶ συμπλεκόμενοι τοῖς ἐναντίοις ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἐπιστρέφειν ἀπὸ τοῦ ζεύγματος καὶ διαμάχεσθαι. (4) ποιουμένων δὲ τὰς ἀνακρούσεις τῶν μὲν ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, τῶν δ' εἰς μέσον τὸν λιμένα, τινῶν δὲ πρὸς τὰ τεῖχη, ταχέως ἀπ' ἀλλήλων διεσπάσθησαν αἱ τριήρεις ἅπασαι, καὶ χωρισθέντων ἀπὸ τῶν κλείθρων πλήρης ἦν ὁ λιμὴν τῶν κατ' ὀλίγους ναυμαχοῦντων. (5) ἔνθα δὴ παραβόλως ἀμφοτέρων περὶ τῆς νίκης ἀγωνιζομένων, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τῷ τε πλήθει τῶν νεῶν θαρροῦντες καὶ σωτηρίαν ἄλλην οὐχ ὀρῶντες θρασέως ἐκινδύνεον καὶ τὸν ἐν τῇ μάχῃ θάνατον εὐγενῶς ὑπέμενον· οἱ δὲ Συρακόσιοι θεατὰς τῶν ἀγώνων ἔχοντες γονεῖς καὶ παῖδας ἐφιλοτιμοῦντο πρὸς ἀλλήλους, ἐκάστου βουλομένου δι' ἑαυτοῦ τὴν νίκην περιγενέσθαι τῇ πατρίδι.

16. Διὸ καὶ πολλοὶ ταῖς τῶν ἐναντίων πρόφραις ἐπιβάντες, τῆς οἰκείας νεῶς ὕφ' ἑτέρας τρωθείσης, ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἀπελαμβάνοντο. ἔνιοι δὲ σιδηρᾶς χεῖρας ἐπιβάλλοντες ἠνάγκαζον τοὺς ἀντιταττομένους ἐπὶ τῶν νεῶν πεζομαχεῖν. (2) πολλάκις δὲ τὰς ἰδίας ἔχοντες ναῦς συντετριμμένας εἰς τὰς τῶν ἐναντίων μεθαλλόμενοι, καὶ τοὺς μὲν ἀποκτείνοντες, τοὺς δ' εἰς τὴν θάλατταν προωθοῦντες, ἐκυρίευν τῶν τριήρων. ἀπλῶς δὲ καθ' ὅλον τὸν λιμένα τῶν τ' ἐμβολῶν ψόφος ἐγίνετο καὶ βοή τῶν ἀγωνιζομένων ἐναλλάξ ἀπολλυμένων. (3) ὅτε γὰρ ἀποληφθεὶς ναῦς ὑπὸ πλειόνων τριήρων πανταχόθεν τυπομένη τοῖς χαλκώμασι, τοῦ ρεύματος εἰσπίπτοντος αὐτανδρος ὑπὸ τῆς θαλάττης κατεπίνετο. ἔνιοι δὲ καταδυομένων τῶν νεῶν ἀποκολυμβῶντες τοῖς τε τόξοις κατετιτρώσκοντο καὶ τοῖς δόρασι τυπτόμενοι διεφθείροντο. (4) οἱ δὲ κυβερνῆται θεωροῦντες τεταραγμένην τὴν μάχην, καὶ πάντα τόπον ὄντα πλήρη θορύβου, καὶ πολλάκις ἐπὶ μίαν ναῦν πλείους ἐπιφερομένας, οὗθ' ὅτι σημαίνοιεν εἶχον, μὴ τῶν αὐτῶν πρὸς ἅπαντα συμφερόντων, οὔτε πρὸς τοὺς κελεύοντας τοὺς ἐρέτας ἐνεδέχετο βλέπειν διὰ τὸ πλήθος τῶν βελῶν. (5) ἀπλῶς δὲ τῶν παραγγελλομένων οὐδεὶς οὐδὲν ἤκουε τῶν σκαφῶν θραυομένων καὶ παρασυρομένων τῶν ταρσῶν, ἅμα δὲ καὶ τῇ κραυγῇ τῶν ναυμαχοῦντων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς γῆς συμφιλοτιμουμένων. (6) τοῦ γὰρ αἰγιαλοῦ παντὸς τὸ μὲν ὑπὸ τῶν πεζῶν τῶν Ἀθηναίων κατείχετο, τὸ δ' ὑπὸ τῶν Συρακοσίων, ὥστ' ἐνίοτε τοὺς παρὰ τὴν γῆν ναυμαχοῦντας συμμάχους ἔχειν τοὺς ἐπὶ τῆς χέρσου στρατοπεδεύοντας. (7) οἱ δ' ἐπὶ τῶν τειχῶν ὅτε μὲν ἴδοιεν τοὺς ἰδίους εὐημεροῦντας, ἐπαίανιζον, ὅτε δ' ἐλαττουμένους, ἔστενον καὶ μετὰ δακρύων τοῖς θεοῖς προσήχοντο. ἐνίοτε γάρ, εἰ τύχοι, τῶν Συρακοσίων τριήρων παρὰ τὰ τεῖχη διαφθεیرهσθαι τινὰς συνέβαινε, καὶ τοὺς ἰδίους ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν συγγενῶν ἀναιρεῖσθαι, καὶ θεωρεῖν γονεῖς μὲν τέκνων ἀπώλειαν, ἀδελφὰς δὲ καὶ γυναῖκας ἀνδρῶν καὶ ἀδελφῶν οἰκτρὰν καταστροφὴν.

zdążyli temu zapobiec. Syrakuzanie pospiesznie odbili od brzegu i ustawiwszy okręty w szyku bojowym, dążyli do zwania z okrętami wrogów, zmuszając ich do wycofania się poza blokadę i do podjęcia zażartej walki. (4) Kiedy część okrętów zwracała ku wybrzeżu, część ku środkowi zatoki, inne w kierunku murów, ostatecznie wszystkie rychło się rozproszyły i skoro wydostały się poza zapórę, zamykającą wejście do portu, cała zatoka wypełniła się okrętami walczącymi po kilka jednostek. (5) Obydwie strony walczyły zapamiętale o zwycięstwo. Ateńczycy, czerpiąc odwagę z wielkości swej floty i nie widząc innego sposobu ocalenia się, mężnie stawiali czoło niebezpieczeństwu i ze szlachetną odwagą przyjmowali śmierć w bitwie. Syrakuzanie zaś, mając własnych rodziców i dzieci za naocznych świadków walki, rywalizowali między sobą, gdyż każdy z nich pragnął wnieść swój własny udział do zwycięstwa ojczyzny.

16. Wielu marynarzy przedostawało się na przednią część okrętów nieprzyjacielskich, gdy ich własny okręt został uszkodzony przez wroga, i odcięci od swoich w tłumie wrogów kontynuowali walkę. Niektórzy, zarzucając żelazne bosaki, przyciągali okręty nieprzyjaciół i zmuszali ich do walki wręcz jak w bitwie lądowej. (2) Często załogi pokładowe okrętów, które ucierpiały w bitwie, przeskakiwały na okręty nieprzyjaciół, część ich kładąc trupem, część wyrzucając za burtę w morze, ostatecznie brały zaś te okręty w swoje posiadanie. Po prostu po całej zatoce niósł się odgłos taranujących się okrętów i na przemian krzyk walczących i ginących ludzi. (3) Kiedy bowiem jakiś okręt został otoczony przez eskadrę innych, narażony ze wszystkich stron na potężne uderzenia spiżowych dziobów, nabierał wody i wraz z załogą stawał się pastwą morza. Część marynarzy, którzy uratowali się z tonących okrętów i płynęli wpław, ginęła od miotanych strzał lub włóczni. (4) W zamieszaniu bitewnym, wśród zgiełku i dochodzącego zewsząd krzyku, gdy często kilka okrętów atakowało jeden, sternicy nie wiedzieli, jakie dawać znaki i rozkazy, gdyż to samo polecenie, które w jednej sytuacji było korzystne, w innej okazywało się niekorzystne. Ponadto z powodu chmury lecących pocisków wioślarze nie byli w stanie dojrzeć swoich dowódców, którzy wydawali im rozkazy. (5) Jednym słowem, nikt nie słyszał komendy wśród trzasku druzgotanych okrętów i łamanych wioseł, wśród krzyku walczących na morzu i zagrzewających ich do boju towarzyszy zebranych na wybrzeżu. (6) Jego część bowiem zajmowali Ateńczycy, część zaś Syrakuzanie, nieraz bywało tak, że siły morskie, walczące wzdłuż wybrzeża, miały wsparcie w rozmieszczonych tam siłach lądowych. (7) Widzowie stojący na murach, gdy zauważyli zwycięstwo swoich, wznosili pean, gdy niepowodzenie, wydawali bolesne jęki i ze łzami w oczach kierowali modlitwy do bogów. Raz i drugi bowiem zdarzyło się, że niektóre okręty syrakuzkańskie, walczące niedaleko murów, uległy zniszczeniu, a ich załogi zostały zgładzone na oczach ich bliskich; rodzice oglądali zagładę swych dzieci, siostry i żony żalosną śmierć swych braci i mężów.

17. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον πολλῶν ἀπολλυμένων ἡ μάχη τέλος οὐκ ἐλάμβανεν· οὐδὲ γὰρ οἱ θλιβόμενοι πρὸς τὴν γῆν φεύγειν ἐτόλμων. οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀφισταμένους τῆς μάχης καὶ τῇ γῇ προσπλέοντας ἡρώτων, εἰ διὰ τῆς γῆς εἰς Ἀθήνας πλεῦσαι νομίζουσιν, οἱ δὲ πεζοὶ τῶν Συρακοσίων τοὺς προσπλέοντας ἀνέκρινον, διὰ τί βουλομένων αὐτῶν εἰς τὰς τριήρεις ἐμβαίνειν κωλύσαντες αὐτοὺς μάχεσθαι νῦν προδιδόασιν τὴν πατρίδα, καὶ εἰ διὰ τοῦτο ἔφραξαν τὸ στόμα τοῦ λιμένου, ὅπως κωλύσαντες τοὺς πολεμίους αὐτοὶ φεύγωσιν ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, καὶ τοῦ τελευτᾶν ὀφειλομένου πᾶσιν ἀνθρώποις ποῖον ζητοῦσι καλλίω θάνατον ἢ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἣν ἔχοντες μάρτυρα τῶν ἀγώνων αἰσχυρῶς ἐγκαταλείπουσιν. (2) τοιαῦτα δὲ τῶν ἀπὸ τῆς γῆς στρατιωτῶν ὀνειδιζόντων τοῖς προσπλέουσιν, οἱ πρὸς τοὺς αἰγιαλοὺς ἀποφεύγοντες πάλιν ἀνέστρεφον, καίπερ συντετριμμένας ἔχοντες τὰς ναῦς καὶ ὑπὸ τῶν τραυμάτων καταβαροῦμενοι. (3) τῶν δὲ παρὰ τὴν πόλιν κινδυνευόντων Ἀθηναίων ἐκβιασθέντων καὶ πρὸς φυγὴν ὀρμησάντων, οἱ προσεχεῖς αἰεὶ τῶν Ἀθηναίων ἐνέκλινον, καὶ κατ' ὀλίγον ἅπαντες ἐτράπησαν. (4) οἱ μὲν οὖν Συρακόσιοι μετὰ πολλῆς κραυγῆς κατεδίωκον τὰς ναῦς ἐπὶ τὴν γῆν· τῶν δὲ Ἀθηναίων ὅσοι μὴ μετέωροι διεφθάρησαν, ἐπεὶ πρὸς τὰ βράχη προσηνέχθησαν, ἐκπηδῶντες ἐκ τῶν νεῶν εἰς τὸ πεζὸν στρατόπεδον ἔφευγον. (5) ὁ δὲ λιμὴν πλήρης ἦν ὀπλων τε καὶ ναυαγίων, ὥς ἂν Ἀττικῶν μὲν νεῶν ἀπολομένων ἐξήκοντα, παρὰ δὲ τῶν Συρακοσίων ὀκτῶ μὲν τελῶς διεφθαρμένων, ἑκκαίδεκα δὲ συντετριμμένων. οἱ δὲ Συρακόσιοι τῶν τε τριήρων ὅσας δυνατὸν ἦν εἴλκον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τοὺς τετελευτηκότας πολίτας τε καὶ συμμάχους ἀνελόμενοι δημοσίας ταφῆς ἤξιωσαν.

18. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι συνδραμόντες ἐπὶ τὰς τῶν ἡγεμόνων σκηνὰς ἐδέοντο τῶν στρατηγῶν, μὴ τῶν νεῶν, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν φροντίζειν σωτηρίας. Δημοσθένης μὲν οὖν ἔφη δεῖν, λελυμένου τοῦ ζεύγματος, κατὰ τάχος πληροῦν τὰς τριήρεις, καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐπιθεμένους ἐπηγγέλλετο ῥαδίως κρατῆσιν τῆς ἐπιβολῆς· (2) Νικίας δὲ συνεβούλευε καταλιπόντας τὰς ναῦς διὰ τῆς μεσογείου πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις ἀναχωρεῖν. ὃ πάντες ὁμογνώμονες γενόμενοι τῶν νεῶν τινὰς ἐνέπρησαν καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν παρεσκευάζοντο. (3) Φανεροῦ δ' ὄντος ὅτι τῆς νυκτὸς ἀναξεύξουσιν, Ἑρμοκράτης συνεβούλευε τοῖς Συρακοσίοις ἐξάγειν τῆς νυκτὸς ἅπαν τὸ στρατόπεδον καὶ τὰς ὁδοὺς ἀπάσας προκαταλαβέσθαι. (4) οὐ πειθομένων δὲ τῶν στρατηγῶν διὰ τὸ πολλοὺς μὲν τραυματίας εἶναι τῶν στρατιωτῶν, πάντας δ' ὑπὸ τῆς μάχης κατακόπους ὑπάρχειν τοῖς σώμασιν, ἀπέστειλέ τινὰς τῶν ἱππέων ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν τῶν Ἀθηναίων τοὺς ἐροῦντας, ὅτι προαπεστάλκασιν οἱ Συρακόσιοι τοὺς τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς ἐπικαιροτάτους τόπους προκαταληψόμενους. (5) ποιησάντων δὲ τῶν ἱππέων τὸ προσταχθὲν ἤδη νυκτὸς οὔσης, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι νομίσαντες τῶν Λεοντίνων τινὰς εἶναι τοὺς δι' εὐνοίαν ἀπηγγελκότας, διεταράχθησαν οὐ μικρῶς καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ὑπερέθεντο· ὥπερ εἰ μὴ παρεκρούσθησαν, ἀσφαλῶς ἂν ἐχωρίσθησαν. (6) οἱ μὲν οὖν

17. Mimo ogromnych strat w ludziach przez długi czas nie widać było końca walki. Nawet bowiem ci, którzy znaleźli się w największych opałach, nie odważyli się szukać ocalenia w ucieczce na ląd. Ateńczycy zadawali pytanie marynarzom, opuszczającym teren walki i płynącym w kierunku lądu, czy sądzą, że lądem popłyną do Aten. Ze swojej strony piesze wojska Syrakuzan pytały załogi zbliżających się ku nim okrętów, czemu nie pozwalają im chętnym do walki wsiąść na okręty i czemu zdradzają w tej chwili swoją ojczyznę? Czy zamknęliście wejście do portu po to, by wrogom uniemożliwić wydostanie się na zewnątrz, czy po to, by ułatwić sobie ucieczkę na brzeg? Jeśli wszystkim ludziom pisana jest śmierć, to jakąż piękniejszą możecie znaleźć niż śmierć za ojczyznę, świadka waszych zmagania, którą teraz haniebnie porzucacie. (2) Gdy żołnierze na lądzie w ten sposób łajali załogi podpływających okrętów, zaczęli zawracać ci, którzy zdążyli zbiec na ląd, chociaż ich ciała były okryte ranami, a ich okręty poważnie uszkodzone. (3) Ateńskie oddziały, które walczyły w pobliżu miasta, zostały siłą odepchnięte i zmuszone do ucieczki. Oddziały, które się znajdowały najbliżej, od czasu do czasu ustępowały pod naporem i wnet wszystkie rozpoczęły odwrót. (4) Syrakuzanie, podnosząc straszliwy krzyk, ścigali okręty, zmuszając je do płynięcia w kierunku lądu. Ci z Ateńczyków, którzy przeżyli walkę na morzu, wyskakiwali z okrętów, gdy te osiadły na mieliźnie, i uciekali pod osłonę armii lądowej. (5) Cała zatoka zaroila się od broni i wraków, gdyż zatopiono sześćdziesiąt attyckich okrętów, osiem okrętów syrakusańskich zostało doszczętnie zniszczonych, szesnaście poważnie uszkodzonych. Syrakuzanie wyciągnęli na brzeg możliwie największą ilość okrętów, zebrali ciała poległych obywateli i sprzymierzeńców i uczcili ich pogrzebem na koszt państwa.
18. Ateńczycy zbiegli się przy namiotach swoich wodzów i prosili ich, by nie myśleli już o ocaleniu okrętów, lecz o ich własnym bezpieczeństwie. Demostenes oświadczył, że wobec przełamania zapory portowej należy jak najszybciej obsadzić okręty i przeprowadzić atak z zaskoczenia; taka akcja ma niemałą szansę powodzenia. (2) Nikiasz natomiast radził porzucić okręty i lądem wycofać się do miast sojusznicznych. Wszyscy zgodnie przyjęli ten pogląd; spalono więc część okrętów i rozpoczęto przygotowania do wymarszu⁶³. (3) Ponieważ było rzeczą oczywistą, że Ateńczycy wyruszą nocą, Hermokrates poradził Syrakuzanom wyprowadzić w nocy całą armię i obsadzić z góry wszystkie przejścia. (4) Skoro wodzowie nie chcieli na to przystać z powodu dużej liczby rannych żołnierzy oraz powszechnego wyczerpania fizycznego w następstwie bitwy, wysłał część konnicy do obozu Ateńczyków, by ich powiadomić, że Syrakuzanie wyprowadzili już wojsko celem zajęcia dróg i najważniejszych pozycji strategicznych. (5) Zapadła już noc, gdy jeźdźcy ci wypełnili swe zadanie. Ateńczycy, biorąc ich za ludzi z Leontinoj, którzy z dobrej woli dostarczyli im tej informacji, wpadli w niemały popłoch i odroczyli wymarsz. Mogliby bezpiecznie ruszyć w drogę, gdyby nie dali się zwiścić Syrakuzanom.

Συρακόσιοι τῆς ἡμέρας ὑποφωσκούσης ἀπέστειλαν τοὺς προκαταληψομένους τὰ στενόπορα τῶν ὁδῶν· οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ διελόμενοι τοὺς στρατιώτας εἰς δύο μέρη, καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοὺς ἄρρώστους εἰς μέσον λαβόντες, τοὺς δὲ δυναμένους μάχεσθαι προηγῆσθαι καὶ οὐραγεῖν τάξαντες, προήεσαν ἐπὶ Κατάνῃ, ὧν μὲν Δημοσθένους, ὧν δὲ Νικίου καθηγουμένων.

19. Οἱ δὲ Συρακόσιοι πεντήκοντα μὲν τὰς καταλειφθείσας ναῦς ἀναψάμενοι κατήγαγον εἰς τὴν πόλιν, ἐκβιβάσαντες δ' ἐκ τῶν τριήρων ἅπαντας καὶ καθοπλίσαντες, μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως ἠκολούθουν τοῖς Ἀθηναίοις, ἐξαπτόμενοι καὶ βαδίζειν εἰς τοῦμπροσθεν διακωλύοντες. (2) ἐπὶ τρεῖς δ' ἡμέρας ἐπακολουθοῦντες καὶ πανταχόθεν περιλαμβάνοντες ἀπεῖργον εὐθυπορεῖν πρὸς τὴν σύμμαχον Κατάνην, παλινοδίαν δὲ καταναγκάσαντες ποιήσασθαι διὰ τοῦ Ἐλωρίου πεδίου, πρὸς τῷ Ἀσινάρῳ ποταμῷ περικυκλώσαντες ἀπέκτειναν μὲν μυρίους ὀκτακισχιλίους, ἐζώγησαν δὲ ἑπτακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ τοὺς στρατηγούς Δημοσθένην καὶ Νικίαν· οἱ δὲ λοιποὶ διηρπάζθησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. (3) οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι πάντοθεν ἀποκλειομένης τῆς σωτηρίας ἠναγκάσθησαν τὰ ὄπλα καὶ ἑαυτοὺς παραδοῦναι τοῖς πολεμίοις. τούτων δὲ πραχθέντων οἱ Συρακόσιοι στήσαντες δύο τρόπαια, καὶ τὰ τῶν στρατηγῶν ὄπλα πρὸς ἐκάτερον προσηλώσαντες, ἀνέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν.

(4) Τότε μὲν οὖν τοῖς θεοῖς ἔθυσαν πανδημεῖ, τῇ δ' ὑστεραίᾳ συναχθείσης ἐκκλησίας ἐβουλευόντο πῶς χρῆσονται τοῖς αἰχμαλώτοις. Διοκλῆς δέ τις, τῶν δημαγωγῶν ἐνδοξότατος ὢν, ἀπεφάνετο γνώμην ὡς δεοὶ τοὺς μὲν στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων μετ' αἰκίας ἀνελεῖν, τοὺς δ' ἄλλους αἰχμαλώτους ἐν μὲν τῷ παρόντι τεθῆναι πάντας εἰς τὰς λατομίας, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς μὲν συμμαχήσαντας τοῖς Ἀθηναίοις λαφυροπωλῆσαι, τοὺς δ' Ἀθηναίους ἐργαζομένους ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ λαμβάνειν ἀλφίτων δύο κοτύλας. (5) ἀναγνωσθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος Ἑρμοκράτης παρελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐνεχείρει λέγειν, ὡς κάλλιον ἐστὶ τοῦ νικᾶν τὸ τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως. (6) θορυβοῦντος δὲ τοῦ δήμου καὶ τὴν δημηγορίαν οὐχ ὑπομένοντος, Νικόλαός τις, ἐστερνημένος ἐν τῷ πολέμῳ δυεῖν υἱῶν, ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ βῆμα κατεχόμενος ὑπὸ τῶν οἰκετῶν διὰ τὸ γῆρας· ὃν ὡς εἶδεν ὁ δήμος, ἔληξε τοῦ θορύβου, νομίζων κατηγορήσειν τῶν αἰχμαλώτων. γενομένης οὖν σιωπῆς ὁ πρεσβύτερος ἐντεῦθεν ἤρξατο τῶν λόγων.

20. Τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἀτυχημάτων, ἄνδρες Συρακόσιοι, μέρος οὐκ ἐλάχιστον ἐγὼ μετέσχηκα· δυεῖν γὰρ υἱῶν γενόμενος πατὴρ ἐξέπεμψα μὲν αὐτοὺς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος κίνδυνον, ὑπεδεξάμην δ' ἀντ' αὐτῶν ἀγγελίαν ἢ τὸν ἐκεῖνων θάνατον ἐμήνυνεν. (2) διὸ καὶ καθ' ἡμέραν ἐπιζητῶν τὴν συμβίωσιν καὶ τὴν τελευτὴν ἀναλογιζόμενος, ἐκεῖνους μὲν μακαρίζω, τὸν ἑμαυτοῦ δὲ βίον ἐλεῶ, πάντων ἡγούμενος εἶναι δυστυχέστατος. (3) ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸν ὀφειλόμενον τῇ φύσει θάνατον εἰς πατρίδος σωτηρίαν ἀναλώσαντες ἀθάνατον ἑαυτῶν δόξαν καταλελοίπασιν, ἐγὼ δ' ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἡλικίας ἔρημος ὢν τῶν θεραπευσόντων

(6) Z brzaskiem dnia Syrakuzanie wysłali naprzód żołnierzy do zajęcia wąskich przejść na drogach. Ateńscy wodzowie, podzieliwszy wojsko na dwie części, umieścili zwierzęta juczne i rannych w środku, zdolnych zaś do walki ustawili na przedzie i na tyłach; następnie ruszyli do Katany. Jedną częścią wojsk dowodził Demostenes, drugą Nikiasz.

19. Syrakuzanie odholowali do miasta pięćdziesiąt porzuconych przez Ateńczyków okrętów i usunąwszy z nich wszystkie załogi, wyposażyli je w broń, po czym z całą swą armią udali się w ślad za Ateńczykami, nękając ich i przeszkadzając w posuwaniu się naprzód. (2) Przez trzy dni deptając Ateńczykom po piętach i otaczając ze wszystkich stron, nie tylko udaremnili im zmierzanie prostą drogą do Katany, sojuszniczego miasta, lecz nawet zmusili do odwrotu przez równinę Elorium. Nad rzeką Asinaros⁶⁴ okrążyli ich i osiemnaście tysięcy⁶⁵ położyli trupem, siedem zaś tysięcy wzięli do niewoli, w tym także Demostenesa i Nikiasza⁶⁶. Reszta została łupem syrakuzkańskich żołnierzy. (3) Ateńczycy bowiem ze wszystkich stron otoczeni, nie mając żadnej możliwości ocalenia, musieli złożyć broń i poddać się nieprzyjaciołom. Po tym wydarzeniu Syrakuzanie wzniesli dwa pomniki zwycięstwa, zdobiąc je zdobyczną bronią ateńskich wodzów, po czym powrócili do swego miasta.

(4) Tego dnia całe miasto złożyło ofiary bogom, następnego zaś zwołano zgromadzenie, na którym naradzano się, co zrobić z jeńcami. Niejaki Diokles⁶⁷, jeden z najbardziej znanych przywódców ludu, wyraził pogląd, że dowódców ateńskich należy zgładzić wśród męczarni, innych zaś jeńców na razie wtrącić do kamieniołomów, natomiast sprzymierzeńców ateńskich wystawić na sprzedaż. Ateńczykom, którzy będą pracowali jako jeńcy, należy dostarczać dwóch kotyli⁶⁸ mąki jęczmiennej. (5) Po odczytaniu tej propozycji zabrał głos Hermokrates, próbując dowieść, że korzystanie ze zwycięstwa w sposób godny człowieka jest czymś piękniejszym od samego zwycięstwa. (6) Gdy lud krzykiem wyraził swoje niezadowolenie i nie pozwolił mu dłużej przemawiać, wstąpił na mównicę niejaki Nikolaos, prowadzony z powodu podeszłego wieku przez swych służących. Lud na widok starca, który na wojnie stracił dwóch synów, zaprzestał wrzawy, sądząc, że wypowie się przeciwko jeńcom. Skoro tylko zapanowała cisza, starzec rozpoczął swą mowę.

20. „Mam, Syrakuzanie, w nieszczęściach wojny swój udział, z pewnością nie najmniejszy. Jestem ojcem, który dwóch synów wysłał na wojnę, by bronili ojczyzny w niebezpieczeństwie. Zamiast nich otrzymałem wiadomość donoszącą o ich śmierci. (2) Codziennie tęsknię za ich towarzystwem, codziennie uświadamiam sobie, że już nie żyją, ale uważam ich za szczęśliwych, lituję się zaś nad moim własnym losem, gdyż wierzę, że jestem najnieszczęśliwszym z ludzi. (3) Oni poświęcili swe życie, które jest darem natury, dla ocalenia ojczyzny i w ten sposób pozostawili po sobie nieśmiertelną sławę, ja zaś u schyłku życia pozbawiony

τὸ γῆρας διπλοῦν ἔχω τὸ πένθος, τὴν συγγένειαν ἅμα καὶ ἀρετὴν ἐπιζητῶν· (4) ὅσῳ γὰρ εὐγενέστερον ἐτελεύτησαν, τοσοῦτῳ ποθεινοτέραν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μνήμην καταλελοίπασιν. εἰκότως οὖν μισῶ τοὺς Ἀθηναίους, δι' ἐκείνους οὐχ ὑπὸ τῶν τέκνων, ἀλλ' ὑπὸ οἰκετῶν, ὡς ὁρᾶτε, χειραγωγούμενος. (5) εἰ μὲν οὖν ἐώρων, ὧ ἄνδρες Συρακόσιοι, τὴν παροῦσαν ἐνεστηκέναι βουλὴν ὑπὲρ Ἀθηναίων, εἰκότως ἂν καὶ διὰ τὰς κοινὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς καὶ διὰ τὰς ἰδίας ἀτυχίας πικρῶς ἂν αὐτοῖς προσηνέχθην· ἐπεὶ δ' ἅμα τῷ πρὸς τοὺς ἡτυχηκότας ἐλέφ κρίνεται τὸ τε κοινῇ συμφέρον καὶ ἡ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ὑπὲρ τοῦ δήμου τῶν Συρακοσίων ἐξενεχθισομένη δόξα, ἀκέραιον ποιήσομαι τὴν τοῦ συμφέροντος συμβουλίαν.

21. ὁ μὲν οὖν δῆμος τῶν Ἀθηναίων τῆς ἰδίας ἀνοίας ἀξίαν κεκόμισται τιμωρίαν, πρῶτον μὲν παρὰ θεῶν, μετὰ δὲ ταῦτα παρ' ἡμῶν τῶν ἀδικηθέντων. (2) ἀγαθὸν γάρ ἐστι τὸ θεῖον τοὺς ἀδίκου πολέμου καταρχομένους καὶ τὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν οὐκ ἐνεγκόντας ἀνθρωπίνως ἀνελπίστοις περιβαλεῖν συμφοραῖς. (3) τίς γὰρ ἂν ἥλιπσεν Ἀθηναίους, μύρια μὲν εἰληφότας ἐκ Δήλου τάλαντα, τριήρεις δὲ διακοσίας εἰς Σικελίαν ἀπεσταλκότας καὶ τοὺς ἀγωνισομένους ἄνδρας πλείους τῶν τετρακισμυρίων, οὕτως μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖσθαι; ἀπὸ γὰρ τῆς τηλικαύτης παρασκευῆς οὔτε ναῦς οὔτ' ἀνὴρ οὐθεὶς ἐπανήλθεν, ὥστε μηδὲ τὸν ἀγγελοῦντα αὐτοῖς τὴν συμφορὰν περιλειφθῆναι. (4) εἰδότες οὖν, ἄνδρες Συρακόσιοι, τοὺς ὑπερηφανοῦντας παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις μισουμένους, προσκυνοῦντες τὴν τύχην μὴθὲν ὑπὲρ ἀνθρώπον πράττειτε. τί γὰρ σεμνὸν φονεῦσαι τὸν ὑποπεπτωκότα; τί δ' ἔνδοξον τιμωρίᾳ περιβαλεῖν; ὁ γὰρ ἀμετάθετον ἔχων τὴν περὶ τῶν ἀτυχημάτων ὁμότητα συναδικεῖ τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. (5) οὐθεὶς γὰρ ἐστὶν οὕτω φρόνιμος ὥστε μείζον ἰσχύσαι τῆς τύχης, ἢ φύσει ταῖς ἀνθρωπίναις ἡδομένη συμφοραῖς ὀξείας τῆς εὐδαιμονίας ποιεῖ τὰς μεταβολάς.

Ἐροῦσί τινες ἴσως, ἡδίκησαν καὶ τῆς κατ' αὐτῶν τιμωρίας ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν. (6) οὐκοῦν παρὰ μὲν τοῦ δήμου πολλαπλασίαν εἰλήφατε τιμωρίαν, παρὰ δὲ τῶν αἰχμαλώτων ἱκανὴν ἔχετε κόλασιν; παρέδωκαν γὰρ ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὀπλῶν πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνώμοσύνῃ· διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλάνθρωπίας. (7) οἱ μὲν οὖν ἀμετάθετον τὴν ἔχθραν φυλάττοντες μαχόμενοι τετελευτήκασιν, οἱ δ' ἑαυτοὺς ἡμῖν ἐγχειρίσαντες ἀντὶ πολεμίων γεγονάσιν ἰκέται. οἱ γὰρ ἐν ταῖς μάχαις τοῖς ἐναντίοις τὰ σώματα ἐγχειρίζοντες ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας τοῦτο πράττουσιν· εἰ δὲ πιστεύσαντες τιμωρίας τεύζονται τηλικαύτης, οἱ μὲν παθόντες ἀναδέχονται τὴν συμφορὰν, οἱ δὲ πράξαντες ἀγνώμονες ἂν κληθεῖεν. (8) δεῖ δὲ τοὺς τῆς ἡγεμονίας ἀντιποιοιμένους, ὧ ἄνδρες Συρακόσιοι, μὴ οὕτως τοῖς ὀπλοῖς ἑαυτοὺς ἰσχυροὺς κατασκευάζειν ὡς τοῖς τρόποις ἐπιεικεῖς παρέχεσθαι.

opiekunów mojej starości, muszę znosić podwójną boleść: utratę synów i radości z ich cnót. (4) Im szlachetniejszą była ich śmierć, tym boleśnieszka jest pamięć, którą po sobie zostawili. Mam oczywisty powód, by nienawidzić Ateńczyków, którzy sprawili to, że nie własni synowie, jak widzicie, mnie tu przyprowadzili, lecz służący. (5) Gdybym zauważył, że debata dzisiejsza dotyczy tylko losu Ateńczyków, rzecz jasna, opowiedziałbym się za surowym potraktowaniem Ateńczyków zarówno ze względu na wspólne nieszczęścia naszej ojczyzny, jak i moje własne cierpienia. Skoro jednak okazywanie litości nieszczęśliwym leży zarówno w interesie państwa, jak i ludu syrakuzkańskiego, którego sława rozejdzie się po całym świecie, w moim wystąpieniu podniosę jedynie sprawę korzyści.

21. Lud ateński otrzymał już należną karę za swoją głupotę, najpierw od bogów, później zaś od nas, przez niego skrzywdzonych. (2) Jest dobrodziejstwem, gdy bóstwo niespodzianie zwała nieszczęścia na tych, którzy wszczęli niesprawiedliwą wojnę i swojej własnej przewagi nie potrafili użyć w sposób godziwy. (3) Kto mógł bowiem spodziewać się, że Ateńczycy, którzy przenieśli ze skarbcza na Delos do Aten dziesięć tysięcy talentów i wysłali na Sycylię dwieście okrętów, ponad czterdzieści tysięcy żołnierzy, poniosą tak wielką klęskę? Nic nie dały przygotowania prowadzone na tak wielką skalę, bo ani jeden okręt, ani jeden człowiek nie powrócił do domu, nie pozostał nikt, kto by zaniósł do Aten wiadomość o katastrofie. (4) W pełni tego świadomi, Syrakuzanie, że zarówno bogowie, jak i ludzie nienawidzą tych, którzy się wywyższają, oddajcie cześć fortunie i nie czyńcie niczego, co się nie mieści w granicach wyznaczonych człowiekowi. Godny to czyn zgładzić powalonego wroga? Wielka to sława wziąć na nim odwet? Kto bowiem zachowuje niewzruszoną srogość wobec dotkniętych nieszczęściem, odrzuca słabość wrodzoną całemu rodzajowi ludzkiemu. (5) Nikt nie ma takiej mądrości, by mógł się stawiać ponad wyznaczony mu los, który ze swej natury czerpie rozkosz z nieszczęść człowieka i nawet w okresie jego powodzenia gotuje nagłe zmiany. Będzie się z pewnością mówiło: «Ateńczycy wyrządzili nam krzywdę, a teraz my mamy prawo ich za to ukarać». (6) Ale na ludzie ateńskim wzięliście znacznie większą pomstę i czyż nie zadowala was kara, jaką ponieśli jeńcy? Przecież poddali się wam i złożyli swą broń, mając zaufanie do umiarkowania zwycięzców. Nie godzi się więc, by się zawiedli w tej wierze w wasze człowieczeństwo. (7) Owi bowiem, którzy darzyli was nieprzejednaną nienawiścią, zginęli w boju, ci zaś, którzy oddali się w wasze ręce, z nieprzyjaciół zostali waszymi błagalnikami. Kto poddaje się w walce wrogom, ma nadzieję, że w ten sposób ocali swe życie. Ludzi, którzy innym okazali zaufanie, dotknie bardzo surowa kara; spotka ich cierpienie i nieszczęście, do sprawców zaś ich nieszczęścia przylgnie zarzut okrucieństwa. (8) Jeśli się walczy o polityczne przywództwo, Syrakuzanie, nie można dążyć jedynie do przewagi militarnej, ale trzeba też umieć okazać w postępowaniu godne umiarkowanie.

22. Οἱ γὰρ ὑποτεταγμένοι τοὺς μὲν φόβῳ κατισχύοντας καιροτηρήσαντες ἀμύνονται διὰ τὸ μῖσος, τοὺς δὲ φιλανθρώπως ἀφηγουμένους βεβαίως ἀγαπῶντες ἀεὶ συναυξοῦσι τὴν ἡγεμονίαν. τί καθεῖλε τὴν Μήδων ἀρχήν; ἢ πρὸς τοὺς ταπεινότερους ὁμότης. (2) ἀποστάντων γὰρ Περσῶν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐθνῶν συνεπέθετο. πῶς γὰρ Κῦρος ἐξ ιδιώτου τῆς Ἀσίας ὅλης ἐβασίλευσε; τῇ πρὸς τοὺς κρατηθέντας εὐγνωμοσύνη. Κροῖσον γὰρ τὸν βασιλέα λαβὼν αἰχμάλωτον οὐχ ὅπως ἡδίκησεν, ἀλλὰ καὶ προσευηργέτησεν· παραπλησίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις βασιλεῦσί τε καὶ δήμοις προσηνέχθη. (3) τοιγαροῦν διαδοθείσης εἰς πάντα τόπον τῆς ἡμερότητος ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀλλήλους φθάνοντες εἰς τὴν τοῦ βασιλέως συμμαχίαν παρεγίνοντο.

(4) Τί λέγω τὰ μακρὰν καὶ τόποις καὶ χρόνοις ἀφεστηκότα; κατὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν πόλιν οὐ πάλα Γέλων ἐξ ιδιώτου τῆς Σικελίας ὅλης ἡγεμὼν ἐγένετο, τῶν πόλεων ἐκουσίως εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκείνου παραγενομένων· προσεκαλεῖτο γὰρ ἡ τάνδρὸς ἐπιείκεια πάντας ἀνθρώπους, τὴν εἰς τοὺς ἡτυχηκότας συγγνώμην προσλαβοῦσα. (5) ἀπ' ἐκείνων οὖν τῶν χρόνων τῆς κατὰ Σικελίαν ἡγεμονίας ἀντιποιοιμένης τῆς πόλεως, μὴ καταρρίψωμεν τὸν ὑπὲρ τῶν προγόνων ἔπαινον, μηδ' ἐαυτοὺς θηριώδεις καὶ ἀπαραιτήτους πρὸς ἀνθρωπίνην ἀτυχίαν παράσχωμεν. οὐ γὰρ προσήκει δοῦναι τῷ φθόνῳ καθ' ἡμῶν ἀφορμὴν εἰπεῖν, ὥς ἀναξίως εὐτυχοῦμεν· καλὸν γὰρ καὶ τὸ τῆς τύχης ἀντιπραπτούσης ἔχειν τοὺς συναλγήσοντας καὶ πάλιν ἐν τοῖς κατορθώμασι τοὺς ἡδομένους. (6) τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ὅπλοις πλεονεκτήματα τύχῃ καὶ καιρῷ κρίνεται πολλάκις, ἢ δ' ἐν ταῖς εὐπραξίαις ἡμερότης ἰδίον ἐστὶ σημεῖον τῆς τῶν εὐτυχούντων ἀρετῆς. διὸ μὴ φθονήσητε τῇ πατρίδι περιβόητον γενέσθαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὅτι τοὺς Ἀθηναίους ἐνίκησεν οὐ μόνον τοῖς ὅπλοις, ἀλλὰ καὶ τῇ φιланθρωπίᾳ. (7) φανήσονται γὰρ οἱ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν ἡμερότητι σεμνυνόμενοι τῇ παρ' ἡμῶν εὐγνωμοσύνη πολυωρούμενοι, καὶ οἱ πρῶτοι βωμὸν ἐλέου καθιδρυσάμενοι τοῦτον ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακοσίων εὐρήσουσιν. (8) ἐξ ὧν πᾶσιν ἔσται φανερόν ὥς ἐκεῖνοι μὲν δικαίως ἐσφάλησαν, ἡμεῖς δ' ἀξίως ἡτυχήσαμεν, εἴπερ οἱ μὲν τοιοῦτους ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν οἱ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς εὐγνωμόνησαν, ἡμεῖς δὲ τοιοῦτους ἐνίκησαμεν οἱ καὶ τοῖς πολεμιωτάτοις μερίζουσι τὸν ἔλεον ἐτόλμησαν ἐπιβουλεῦσαι· ὥστε μὴ μόνον ὑπὸ τῶν ἄλλων κατηγορίας τυγχάνειν τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐαυτῶν καταγινώσκειν, εἰ τοιοῦτους ἄνδρας ἀδικεῖν ἐνεχείρησαν.

23. Καλόν, ὃ ἄνδρες Συρακόσιοι, κατάρξασθαι φιλίας, καὶ τῷ τῶν ἡτυχηκότων ἐλέῳ σπείσασθαι τὴν διαφοράν. δεῖ γὰρ τὴν μὲν πρὸς τοὺς φίλους εὖνοιαν ἀθάνατον φυλάττειν, τὴν δὲ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐχθραν θνητήν· οὕτω γὰρ

22. Narody jedynie strachem zmuszone do posłuszeństwa czekają na sposobność, by powstać w walce przeciw swoim ciemnocyicielom, natomiast narody rządzone w sposób ludzki, darzą sympatią swoich władców i udzielają im poparcia w rozszerzaniu ich panowania. Co spowodowało upadek państwa Medów? Srogość w stosunku do słabszych. (2) Wpierw oderwali się od niego Persowie, później zaatakowały je liczne inne ludy. Cyrus z prywatnego człowieka mógł zostać królem całej Azji, w jakiż inny sposób aniżeli przez swą szlachetność wobec pokonanych? Wziąwszy bowiem króla Krezusa do niewoli, nie tylko go nie skrzywdził, lecz wprost przeciwnie obdarzył dobrodziejstwami. Zresztą w podobny sposób postąpił z innymi królami i narodami. (3) Gdy wieść o tej jego łagodności rozeszła się po świecie, wszystkie ludy Azji jeden po drugim przystępowały do przymierza z królem. (4) Czemu jednak przypominam o sprawach tak odległych przestrzennie i czasowo? Otóż w waszym mieście niedawno temu Gelon⁶⁹ ze zwykłego obywatela został władcą całej Sycylii, gdyż miasta dobrowolnie poddały się jego zwierzchnictwu. Przyczyniła się do tego jego zacność w stosunkach ogólnoludzkich, przejawiająca się również we współczuciu dla nieszczęśliwych. (5) Skoro od tamtych czasów nasze miasto rości sobie prawo do zwierzchnictwa nad Sycylią, nie dopuścimy teraz do tego, byśmy przez podejmowanie brutalnej akcji, ujawniającej niewrażliwość na ludzkie nieszczęście, mieli zbrukać dobre imię zdobyte przez naszych przodków. Nie wolno nam dawać tym, którzy nam zazdroszczą, podstawy do twierdzenia, że nie umiemy w sposób godny korzystać z łask losu. Piękną jest rzeczą znajdować w przeciwnościach losu ludzkie współczucie i na odwrót radość innych w chwilach życiowego powodzenia. (6) Sukcesy militarne zwykle zależą od przypadku i okoliczności, natomiast umiarkowane zachowanie w powodzeniu cechuje tylko tych ludzi, którym stale los sprzyja. Dlatego nie przeszkadzajcie naszej ojczyźnie w zyskaniu na świecie sławy miasta, które nie tylko bronią, ale też cnotą człowieczeństwa zwyciężyło Ateńczyków. (7) Będzie bowiem oczywiste, iż ci, którzy chlubią się swą przewagą cywilizacyjną nad innymi i którzy jako pierwsi wzniesli ołtarz Miłosierdziu, znajdują je w naszym mieście, doznając łaskowości z naszej strony. (8) Pokaże to wszystkim, że słusznie Ateńczycy ponieśli klęskę, my zaś odnieśliśmy zasłużone zwycięstwo. Jeśli Ateńczycy usiłowali wyrządzić zło tym, którzy zachowali się wielkodusznie wobec swych nieprzyjaciół, to my, przeciwnie, pokonaliśmy napastników, którzy mieli czelność zdradziecko zaatakować ludzi nie odmawiających litości nawet swym największym wrogom. W ten sposób Ateńczycy nie tylko narażają się na zarzuty całego świata, ale też sami będą się oskarżali o to, że podjęli próbę skrzywdzenia takich ludzi jak my.
23. Piękną jest rzeczą, Syrakuzanie, podjąć kroki zmierzające do ugody i przez okazanie litości nieszczęśliwym zakończyć spory. Wobec przyjaciół nasza życzliwość powinna być wiekuista, lecz nasza nienawiść wobec nieprzyjaciół

συμβήσεται τοὺς μὲν συμμάχους γίνεσθαι πλείους, τοὺς δὲ πολεμίους ἐλάττους. (2) τὴν δὲ διαφορὰν αἰώνιον διαφυλάττοντας παραδιδόναι παισὶ παίδων οὐτ' εὐγνώμον οὔτε ἀσφαλές· ἐνίοτε γὰρ οἱ δοκοῦντες ὑπερέχειν ἐν ῥοπῇ καιροῦ τῶν πρότερον ὑποπεπτωκότων ἀσθενέστεροι γίνονται. (3) μαρτυρεῖ δ' ὁ νῦν γενόμενος πόλεμος· οἱ γὰρ ἐπὶ πολιορκία παραγενόμενοι καὶ διὰ τὴν ὑπεροχὴν ἀποτειχίσαντες τὴν πόλιν ἐκ μεταβολῆς αἰχμάλωτοι γεγόνασιν, ὥς ὁρᾶτε. καλὸν οὖν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀτυχίαις ἡμέρους φανέντας ἔτοιμον ἔχειν τὸν παρὰ πάντων ἔλεον ἐάν τι συμβαίνει τῶν ἀνθρωπίνων. πολλὰ γὰρ ὁ βίος ἔχει παράδοξα, στάσεις πολιτικές, ληστείας, πολέμους, ἐν οἷς οὐ ῥάδιον διαφεύγειν τὸν κίνδυνον ἀνθρώπων ὄντα. (4) διόπερ εἰ τὸν πρὸς τοὺς ὑποπεπτωκότας ἔλεον ἀποκόψομεν, πικρὸν καθ' ἑαυτῶν νόμον θήσομεν εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα. οὐ γὰρ δυνατόν τοὺς ἄλλοις ἀνημέρως χρησαμένους αὐτοὺς παρ' ἐτέρων τυχεῖν ποτε φιλάνθρωπίας, ἄλλους τε πράξαντας δεινὰ παθεῖν εὐγνώμονα καὶ παρὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐθισμοὺς τοσοῦτους ἄνδρας φονεύσαντας ἐν ταῖς τοῦ βίου μεταβολαῖς ἐπιβοᾶσθαι τὰ κοινὰ πάντων νόμιμα. (5) τίς γὰρ Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας ἑαυτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἡξίωκεν, ἢ τίς ἤττον τοῦ μὲν ὤμοῦ τὸν ἔλεον, τῆς δὲ προπετείας τὴν εὐλάβειαν ἔσχηκεν;

- 24.** Πάντες δὲ ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσιν, ὧν μὲν τὴν τόλμαν καταπονοῦντες, ὧν δὲ τὴν ἀτυχίαν οἰκτεῖροντες. θραύεται γὰρ ἡμῶν ὁ θυμὸς ὅταν ὁ πρότερον ἐχθρὸς ὢν ἐκ μεταβολῆς ἰκέτης γενόμενος ὑπομένῃ παθεῖν ὅτι ἂν δοκῇ τοῖς κρατοῦσιν. (2) ἀλίσκονται δ', οἶμαι, τῶν ἡμέρων ἀνδρῶν αἱ ψυχαὶ μάλιστ' ὡς ἐλέφ διὰ τὴν κοινὴν τῆς φύσεως ὁμοπάθειαν. Ἀθηναῖοι γὰρ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰς τὴν Σφακτηρίαν νῆσον πολλοὺς τῶν Λακεδαιμονίων κατακλείσαντες καὶ λαβόντες αἰχμαλώτους ἀπελύτρωσαν τοῖς Σπαρτιάταις. (3) πάλιν Λακεδαιμόνιοι πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων αἰχμαλωτισάμενοι παραπλησίως ἐχρήσαντο. καὶ καλῶς ἀμφοτέρω ταῦτ' ἔπραξαν. δεῖ γὰρ τοῖς Ἑλλήσι τὴν ἔχθραν εἶναι μέχρι τῆς νίκης, καὶ κολάζειν μέχρι τοῦ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων. (4) ὁ δὲ περαιτέρω τὸν ὑποπεσόντα καὶ πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος εὐγνωμοσύνην προσφεύγοντα τιμωρούμενος οὐκέτι τὸν ἐχθρὸν κολάζει, πολὺ δὲ μᾶλλον ἀδικεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. (5) εἴποι γὰρ ἂν τις πρὸς τὴν τοῦ τοιοῦτου σκληρότητα τὰς τῶν πάλαι σοφῶν ἀποφάσεις, ἄνθρωπε, μὴ μέγα φρόνει, γνῶθι σαυτόν, ἰδὲ τὴν τύχην ἀπάντων οὖσαν κυρίαν. τίνος γὰρ χάριν οἱ πρόγονοι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς κατὰ πόλεμον νίκαις κατέδειξαν οὐ διὰ λίθων, διὰ δὲ τῶν τυχόντων ξύλων ἰστάναι τὰ τρόπαια; (6) ἄρ' οὐχ ὅπως ὀλίγον χρόνον διαμένοντα ταχέως ἀφανίζεται τὰ τῆς ἔχθρας ὑπομνήματα; καθόλου δ' εἰ μὲν αἰώνιον ἵστασθαι τὴν διαφορὰν βούλεσθε, μάθετε τὴν ἀνθρωπίνην

nie może być trwała. Stosowanie bowiem tej zasady przyczynia się z jednej strony do zwiększenia liczby sprzymierzeńców, z drugiej do zmniejszenia liczby wrogów. (2) Trwanie w dozgonnej nienawiści i przekazywanie jej w spadku swym dzieciom nie jest rzeczą ani dobrą, ani bezpieczną. Niekiedy ci, którzy uchodzą za mocniejszych, w jednej chwili stają się słabsi od tych, którzy podlegali ich władzy. (3) Przykładem tego jest obecnie prowadzona wojna. Ludzie, którzy tutaj przybyli, by przystąpić do oblężenia miasta, korzystając ze swej przewagi otoczyli je murem, wskutek nagłej zmiany losu zostali, jak widzicie, jeńcami. Z tego powodu słuszne jest okazywanie łaskawości w cudzych nieszczęściach, gdyż zawsze możemy liczyć na współczucie innych wtedy, gdy nas samych spotkają jakieś przeciwności losu. Życie kryje w sobie tyle przykrych niespodzianek, rozruchów w mieście, rabunków, wojen, w których nie łatwo jest człowiekowi uniknąć niebezpieczeństwa. (4) Jeśli więc z gruntu odmówimy pokonanym prawa do litości, ustanowimy po wszystkie czasy srogie prawo przeciwko nam samym. Niepodobna bowiem, aby ten, kto postąpił bezlitośnie z innymi, doznał od innych pobbłażania, i kto dopuścił się strasznych czynów i wymordował tylu ludzi wbrew tradycji Hellenów, miał prawo powoływać się na jakieś zwyczaje wspólne dla narodów świata. (5) Kto z Greków mógłby sądzić, że ci, którzy sami się poddali i powierzyli swe życie szlachetności zwycięzcy, zasługują na tak surową karę? Albo kto by stawiał okrucieństwo ponad miłosierdzie, brak roztropności ponad rozważę?

24. Wszyscy ludzie stawiają zacięty opór wrogowi, gdy ich atakuje, lecz okazują mu łaskę, jeśli się podda; w pierwszym bowiem wypadku chodzi o poskromienie zuchwałości, w drugim zaś o współczucie dla cudzego nieszczęścia. Nasz gniew bowiem słabnie, gdy widzimy, że nasz dawny wróg przez zmianę losu przeobraził się w błagalnika i musi znosić wszystkie polecenia swego zwycięzcy. (2) Szlachetne dusze najłatwiej, moim zdaniem, ulegają uczuciu litości, którym natura obdarzyła wszystkich. Oto Ateńczycy podczas wojny peloponeskiej odcięli na wysepce Sfakteria⁷⁰ wielu Lacedemończyków i wzięli ich do niewoli, następnie wydali Spartiatom za okupem. (3) Przy innej sposobności Lacedemończycy, wzięwszy do niewoli wielu Ateńczyków i ich sprzymierzeńców, zachowali się w podobny sposób: postępowanie jednych i drugich było szlachetne. Nienawiść bowiem wśród Hellenów powinna trwać tylko do momentu zwycięstwa, a zemsta tylko do chwili poskromienia wroga. (4) Kto idzie dalej i mści się na pokonanym, który szuka ratunku w łagodności swego zwycięzcy, ten nie karze już swego wroga, lecz raczej krzywdzi ludzką słabość. (5) W przypadku takiej srogości można by się powołać na powiedzenia dawnych mędrców⁷¹: «Człowieku, nie bądź zbyt pewny siebie. Poznaj siebie samego. Uświadom sobie, że to los rządzi całym światem». Dlaczego przodkowie wszystkich Hellenów zarządzili, by trofea, pomniki ku czci zwycięstw nad wrogiem, nie były wznoszone z kamienia, lecz z drewna, jakie się nawinie pod rękę? (6) Czyż nie po to, by

ἀσθένειαν ὑπερφρονοῦντες· εἷς γὰρ καιρὸς καὶ βραχεῖα ῥοπή τύχης ταπεινοῖ
πολλάκις τοὺς ὑπερηφάνους.

25. Εἰ δ', ὅπερ εἰκὸς ἐστὶ, παύσεσθε πολεμοῦντες, τίνα καλλίῳ καιρὸν εὐρήσετε
τοῦ νῦν ὑπάρχοντος, ἐν ᾧ τὴν πρὸς τοὺς ἐπταικότας φιланθρωπίαν ἀφορμὴν
τῆς φιλίας ποιήσεσθε; μὴ γὰρ οἶεσθε τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον τελέως
ἐξησθηκέναι διὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ συμφορὰν, ὃς κρατεῖ σχεδὸν τῶν τε κατὰ
τὴν Ἑλλάδα νήσων ἀπασῶν καὶ τῆς παραλίου τῆς τε κατὰ τὴν Εὐρώπην
καὶ τὴν Ἀσίαν ἔχει τὴν ἡγεμονίαν. (2) καὶ γὰρ πρότερον περὶ τὴν Αἴγυπτον
τριακοσίας τριῆρεις αὐτάνδρους ἀπολέσας τὸν δοκοῦντα κρατεῖν βασιλέα
συνθήκας ἀσχήμονας ποιεῖν ἠνάγκασε, καὶ πάλιν ὑπὸ Ξέρξου τῆς πόλεως
κατασκαφείσης μετ' ὀλίγον κάκεινον ἐνίκησε καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἡγεμονίαν
ἐκτήσατο. (3) ἀγαθὴ γὰρ ἡ πόλις ἐν τοῖς μεγίστοις ἀτυχήμασι μεγίστην ἐπίδοσιν
λαβεῖν καὶ μηδέποτε ταπεινὸν μηδὲν βουλεύεσθαι. καλὸν οὖν ἀντὶ τοῦ τὴν
ἔχθραν ἐπαύξειν συμμάχους αὐτοὺς ἔχειν φεισισμένους τῶν αἰχμαλώτων.
(4) ἀνελόντες μὲν γὰρ αὐτοὺς τῷ θυμῷ μόνον χαριούμεθα, τὴν ἄκαρπον
ἐπιθυμίαν ἐκπληροῦντες, φυλάξαντες δὲ παρὰ μὲν τῶν εὖ παθόντων τὴν χάριν
ἔχομεν παρὰ δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν εὐδοξίαν.

26. Naί, ἀλλὰ τινες τῶν Ἑλλήνων ἀπέσφαξαν τοὺς αἰχμαλώτους. τί οὖν; εἰ μὲν
αὐτοῖς ἐκ ταύτης τῆς πράξεως ἔπαινοι τυγχάνουσι, μιμησώμεθα τοὺς τῆς
δόξης πεφροντικότας· εἰ δὲ παρὰ πρώτων ἡμῶν τυγχάνουσι κατηγορίας, μηδὲ
αὐτοὶ πράξωμεν τὰ αὐτὰ τοῖς ὁμολογουμένως ἡμαρτηκόσι. (2) μέχρι μὲν
γὰρ τοῦ μηδὲν ἀνήκεστον πεπονθέναι τοὺς εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ἑαυτοὺς
παραδόντας, ἅπαντες καταμέμψονται δικαίως τὸν Ἀθηναίων δῆμον· ἐὰν δὲ
ἀκούσωσι παρὰ τὰ κοινὰ νόμιμα τοὺς αἰχμαλώτους παρεσπονδημένους, ἐφ'
ἡμᾶς μετοίσουσι τὴν κατηγορίαν. καὶ γὰρ εἴ τινων ἄλλων, Ἀθηναίων ἄξιόν
ἐστὶν ἐντραπῆναι μὲν τὸ τῆς πόλεως ἄξιωμα, χάριν δ' αὐτοῖς ἀπομερίσαι
τῶν εἰς ἄνθρωπον εὐεργετημάτων. (3) οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ πρῶτοι τροφῆς
ἡμέρου τοῖς Ἑλλησι μεταδόντες, ἦν ἰδίᾳ παρὰ θεῶν λαβόντες τῇ χρεῖᾳ
κοινὴν ἐποίησαν· οὗτοι νόμους εὖρον, δι' οὓς ὁ κοινὸς βίος ἐκ τῆς ἀγρίας
καὶ ἀδίκου ζωῆς εἰς ἡμέρον καὶ δικαίαν ἐλήλυθε συμβίωσιν· οὗτοι πρῶτοι
τοὺς καταφυγόντας διασώσαντες τοὺς περὶ τῶν ἱκετῶν νόμους παρὰ πᾶσιν
ἀνθρώποις ἰσχύσαι παρεσκεύασαν· ὧν ἀρχηγούς γενομένους οὐκ ἄξιον αὐτοὺς
ἀποστερήσαι. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἅπαντας· ἰδίᾳ δ' ἐνίους ὑπομνήσω τῶν
φιλανθρώπων.

pomniki ludzkiej nienawiści nie trwały długo, lecz szybko uległy zniszczeniu? Jednym słowem jeśli chcecie, by ten spór ciągnął się przez wieki, zrozumcie, że okazujecie w ten sposób pogardę dla ludzkiej słabości. Wystarczy bowiem jedna chwila i nagła zmiana losu, by poniżyć zarozumialca.

25. Jeśli zaś chcecie położyć kres wojnie, co jest prawdopodobne, jakież znajdziecie dogodniejszy do tego moment niż obecny, kiedy traktowanie pokonanych w sposób ludzki daje sposobność do zawarcia ugody. Nie myślcie, że lud ateński całkowicie utracił swe siły z powodu klęski na Sycylii; władza on bowiem niemal nad całą Grecją wyspiarską i rozciąga swe panowanie nad wybrzeżami Europy i Azji. (2) A nie tak dawno, straciwszy w Egipcie trzysta trójrzędowców wraz z załogami, lud ateński zmusił króla, który liczył na zwycięstwo, do przyjęcia niekorzystnych warunków pokoju. Oto inny przykład: Kserksesa, który zrównał z ziemią Ateny, niewiele później pokonują Ateńczycy i zdobywają dla siebie przywództwo w Helladzie. (3) Miasto to jest zdolne do osiągnięcia najwyższego wzrostu swych sił, nawet w najmniej pomyślnych okolicznościach, a w swej polityce nigdy się nie kieruje podłością. Byłoby rzeczą pożyteczną, by zamiast wzmagać nienawiść u Ateńczyków, zjednać ich sobie na sprzymierzeńców przez darowanie życia jeńcom. (4) Mordując jeńców, zaspokoimy jedynie gniew, próżną namiętność, jeśli zaś ich oszczędzimy, zyskamy wdzięczność tych, których ocaliliśmy, oraz uznanie innych ludów.
26. Tak, powiecie, ale niektórzy Hellenowie zgładzili jeńców. I co z tego? Jeśli takie postępowanie zyskuje pochwałę, naśladujemy tych, którzy dbają o swoją sławę. Lecz jeśli jesteśmy pierwszymi, którzy ich o to oskarżają, nie popełniamy tych samych zbrodni co ludzie, których spotyka powszechna nagana. (2) Jak długo żołnierze, którzy nam zawierzili swe życie, nie poniosą śmierci, tak długo wszyscy słusznie będą potępiali lud ateński. Jeśli jednak dowiedzą się, że wbrew ogólnie przyjętym zwyczajom narodów i poręczeniu stracono jeńców, zwrócą oskarżenie przeciwko wam. Godność żadnego miasta nie zasługuje na szacunek w tym stopniu, co Ateny, którym winniśmy wdzięczność za dobrodziejstwa dla ludzkości. (3) Oni to jako pierwsi nauczyli innych spożywać żywność uzyskaną z uprawy ziemi⁷², a ten dar otrzymany od bogów⁷³ na własny użytek uczynili dobrem powszechnym. Wynaleźli prawa, które przeobraziły stan egzystencji ludzi dzikich i nieokrzesanych w życie społeczeństw cywilizowanych i sprawiedliwych. Oni też jako pierwsi wśród innych narodów, ratując życie zbiegów przyczynili się do ustanowienia praw, biorących w opiekę błagalników. Skoro byli Ateńczycy twórcami takiego prawa, nie godzi się teraz pozbawiać ich korzystania z jego dobrodziejstwa. Tyle refleksji ogólnej natury. A teraz tylko do was kieruję kilka uwag na temat człowieczeństwa.

27. Ὅσοι μὲν γὰρ λόγου καὶ παιδείας ἐν τῇ πόλει μετεσχέκατε, δότε τὸν ἔλεον τοῖς τὴν πατρίδα κοινὸν παιδευτήριον παρεχομένοις πᾶσιν ἀνθρώποις· ὅσοι δὲ τῶν ἀγνωστάτων μυστηρίων μετελήφατε, σώσατε τοὺς μνήσαντας, οἱ μὲν ἤδη μετεσχηκότες τῶν φιланθρωπιῶν τὴν χάριν διδόντες τῆς εὐεργεσίας, οἱ δὲ μέλλοντες μεταλήψεσθαι μὴ παραιρούμενοι τῷ θυμῷ τὴν ἐλπίδα. (2) ποῖος γὰρ τόπος τοῖς ξένους βάσιμος εἰς παιδείαν ἐλευθέριον τῆς Ἀθηναίων πόλεως ἀνηρημένης; βραχὺ τὸ διὰ τὴν ἀμαρτίαν μῖσος, μεγάλα δὲ καὶ πολλὰ τὰ πρὸς εὖνοιαν αὐτοῖς εἰργασμένα.

Χωρὶς δὲ τῆς περὶ τὴν πόλιν ἐντροπῆς καὶ κατ' ἰδίαν ἂν τις τοὺς αἰχμαλώτους ἐξετάζων εὖροι δικαίως ἐλέου τυγχάνοντας. οἱ μὲν γὰρ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. (3) διόπερ εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβολῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἐξαμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. τί λέγω Νικίαν, ὃς ἀπ' ἀρχῆς τὴν πολιτείαν ὑπὲρ Συρακοσίων ἐνστησάμενος μόνος ἀντεῖπεν ὑπὲρ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας, αἰεὶ δὲ τῶν παρεπιδημούντων Συρακοσίων φροντίζων καὶ πρόξενος ὢν διατετέλεκεν; (4) ἄτοπον οὖν Νικίαν κολάζεσθαι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν Ἀθήνησι πεπολιτευμένον καὶ διὰ μὲν τὴν εἰς ἡμᾶς εὖνοιαν μὴ τυχεῖν φιλανθρωπίας, διὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς κοινοῖς ὑπηρεσίαν ἀπαραιτήτω περιπεσεῖν τιμωρίᾳ, καὶ τὸν μὲν ἐπαγαγόντα τὸν πόλεμον ἐπὶ Συρακοσίους Ἀλκιβιάδην ἅμα καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρ' Ἀθηναίων ἐκφυγεῖν τὴν τιμωρίαν, τὸν δ' ὁμολογουμένως φιλανθρωπότατον Ἀθηναίων γεγεννημένον μηδὲ τοῦ κοινοῦ τυχεῖν ἐλέου. (5) διόπερ ἔγωγε τὴν τοῦ βίου μεταβολὴν θεωρῶν ἐλεῶ τὴν τύχην. πρότερον μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπισημοτάτοις τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχων καὶ διὰ τὴν καλοκάγαθίαν ἐπαινούμενος μακαριστὸς ἦν καὶ περίβλεπτος κατὰ πᾶσαν πόλιν· (6) νυνὶ δ' ἐξηγκωνισμένος καὶ ἐν ἀσχήμονι χιτῶνι προσόψει τῶν τῆς αἰχμαλωσίας οἰκτρῶν πεπείραται, καθαπερεὶ τῆς τύχης ἐν τῷ τούτου βίῳ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἐπιδείξασθαι βουλομένης. ἥς τὴν εὐημερίαν ἀνθρωπίνως ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν προσήκει καὶ μὴ βάρβαρον ὠμότητα πρὸς ὁμοεθνεῖς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι.

28. Νικόλαος μὲν οὖν πρὸς τοὺς Συρακοσίους τοιούτοις χρησάμενος λόγοις κατέπαυσε τὴν δημηγορίαν, συμπαθεῖς ποιήσας τοὺς ἀκούοντας. Γύλιππος δ' ὁ Λάκων, ἀπαραίτητον τὸ πρὸς Ἀθηναίους μῖσος διαφυλάττων, ἀναβάς ἐπὶ τὸ βῆμα τῶν λόγων τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐποίησατο. (2) θαυμάζω μεγάλως, ἄνδρες Συρακόσιοι, θεωρῶν ὑμᾶς οὕτως ταχέως, περὶ ὧν ἔργω

27. Otóż, wy wszyscy, kształceni w tym mieście w wymowie i w innych naukach, okażcie współczucie tym, którzy swoją ojczyznę uczynili szkołą dostępną dla wszystkich. Wy, którzy uczestniczyliście w najświętszych misteriach, ocalcie życie ludzi, którzy dokonali waszego wtajemniczenia. Wy, którzy już skorzystaliście z dóbr kultury, a także wy, którzy macie zamiar z nich korzystać, zaślepieni gniewem nie pozbawiajcie się sami takiej nadziei, lecz bądźcie wdzięczni za te dobrodziejstwa. (2) Dokąd mogliby się udać cudzoziemcy w poszukiwaniu ogólnego wykształcenia, gdyby Ateny uległy zagładzie? Uczucie nienawiści, zrodzone z krzywdy, której się Ateńczycy wobec was dopuścili, nie potrwa długo, zważywszy, jak wielkie i liczne są ich dokonania ujawniające wiele dobrej woli.

Gdy odłożymy na bok rozważania na temat tego miasta i zwrócimy się do zbadania indywidualnej sytuacji poszczególnych jeńców, przekonamy się, że każdy z nich zasługuje na litość. Znajdujący się wśród nich sprzymierzeńcy, posłuszni wyższej władzy, zostali siłą zmuszeni do wzięcia udziału w zbrojnej wyprawie. (3) Z tego powodu, jeśli jest sprawiedliwe karać ludzi wyrządzających zło z rozmysłem, to godzi się uważać za godnych przebaczenia tych, którzy działali wbrew swej woli. A cóż mam powiedzieć o Nikiaszu, który od początku popierał w swej polityce interesy Syrakuz i jako jedyny sprzeciwił się wyprawie przeciwko Sycylii, a nadto zawsze opiekował się Syrakuzanami przebywającymi w Atenach i był ich proksenosem. (4) Byłoby czymś niedorzecznym karać Nikiasza, który jako polityk bronił naszych spraw w Atenach i odmówił mu ludzkiego traktowania, mimo iż okazywał nam swą życzliwość i wymierzył mu najsurowszą karę dlatego, że służył interesom swego państwa. Gdy taki Alkibiades, który doprowadził do całej tej wojny przeciwko Syrakuzom, uniknął zasłużonej kary zarówno z naszej strony, jak i ze strony Ateńczyków, Nikiasz, uchodzący w powszechnej opinii za najbardziej ludzkiego wśród Ateńczyków, nie miałby doświadczyć miłosierdzia, do którego każdy ma prawo. (5) Dlatego ja, gdy rozważam zmienne koleje jego życia, współczuję mu w nieszczęściu. Kiedyś był jednym z najwybitniejszych Greków, chwalonym z powodu zacności charakteru, żył szczęśliwie, budził szacunek w każdym mieście. (6) Teraz ze związanymi z tyłu rękami w nędznej i zniszczonej szacie doświadcza żalosnego losu jeńca, jak gdyby Przeznaczenie chciało pokazać na przykładzie jego życia całą swą potęgę. Powodzenie, jakie ono nam daje, powinniśmy znosić w sposób godny ludzi cywilizowanych i nie ujawniać barbarzyńskiego okrucieństwa w stosunku do ludzi tej samej narodowości”.

28. Takich argumentów użył Nikolaos wobec ludu syrakuzkańskiego i zanim skończył swe przemówienie, zyskał współczucie swych słuchaczy. Lecz Lakończyk Gylippos, który w dalszym ciągu żywił wobec Ateńczyków nieprzejeđną nienawiść, wszedł na mównicę i w ten sposób rozpoczął swoje wystąpienie:

κακῶς πεπόνθατε, περὶ τούτων τῷ λόγῳ μεταδιδασκομένους. εἰ γὰρ ὑμεῖς ὑπὲρ ἀναστάσεως κινδυνεύσαντες πρὸς τοὺς ἐπὶ κατασκαφῇ τῆς πατρίδος ὑμῶν παραγεγεννημένους ἀνεῖσθε τοῖς θυμοῖς, τί χρηρὴ νῦν ἡμᾶς διατείνεσθαι τοὺς μηδὲν ἡδίκημένους; (3) δότε δέ μοι, πρὸς θεῶν, ἄνδρες Συρακόσιοι, συγγνώμην τὴν συμβουλίαν ἐκτιθεμένῳ μετὰ παρρησίας· Σπαρτιάτης γὰρ ὢν καὶ τὸν λόγον ἔχω Σπαρτιάτην. καὶ πρῶτον ἂν τις ἐπιζητήσῃ πῶς Νικόλαος ἐλεῆσαί φησι τοὺς Ἀθηναίους, οἳ τὸ γῆρας αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπαιδίαν ἐλεεινὸν πεποιήκασιν, καὶ παριῶν εἰς ἐκκλησίαν ἐν ἐσθῇτι πενθίμῃ δακρύνει καὶ λέγει δεῖν οἰκτεῖρειν τοὺς φονεῖς τῶν ἰδίων τέκνων. (4) οὐκέτι γὰρ ἐπιεικὴς ἐστὶν ὁ τῶν συγγενεστάτων μετὰ τὴν τελευτὴν ἀμνημονῶν, τοὺς δὲ πολεμιωτάτους σῶσαι προαιρούμενος. ἐπεὶ πόσοι τῶν ἐκκλησιαζόντων υἱοὺς ἀνηρημένους κατὰ τὸν πόλεμον ἐπενθήσατε; (πολλοὶ γοῦν τῶν καθημένων ἐθορύβησαν.) (5) ὁ δ' ἐπιβαλὼν, Ὅρᾳς, φησί, τοὺς τῷ θορύβῳ τὴν συμφορὰν ἐμφανίζοντας; πόσοι δὲ ἀδελφοὺς ἢ συγγενεῖς ἢ φίλους ἀπολωλεκότες ἐπιζητεῖτε; (καὶ πολλῶ πλείους ἐπεσημήναντο.) (6) καὶ ὁ Γύλιππος, Θεωρεῖς, ἔφη, τὸ πλῆθος τῶν δι' Ἀθηναίους δυστυχοῦντων; οὗτοι πάντες οὐδὲν εἰς ἐκείνους ἀμαρτάνοντες τῶν ἀναγκαιοτάτων σωμάτων ἐστερήθησαν, καὶ τοσοῦτο μισεῖν τοὺς Ἀθηναίους ὀφείλουσιν ὅσον τοὺς ἰδίους ἡγαπήκασιν.

29. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἄνδρες Συρακόσιοι, τοὺς μὲν τετελευτηκότας ἐκούσιον ὑπὲρ ὑμῶν ἐλέσθαι θάνατον, ὑμᾶς δὲ ὑπὲρ ἐκείνων μηδὲ παρὰ τῶν πολεμιωτάτων λαβεῖν τιμωρίαν, καὶ ἐπαινεῖν μὲν τοὺς ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας τοὺς ἰδίους ἀναλώσαντας βίους, περὶ πλείονος δὲ τὴν τῶν φονέων ποιεῖσθαι σωτηρίαν τῆς ἐκείνων τιμῆς; (2) κοσμεῖν ἐψηφίσασθε δημοσίᾳ τοὺς τάφους τῶν μετηλλαχόντων· καὶ τίνα καλλίονα κόσμον εὐρήσετε τοῦ κολάσαι τοὺς ἐκείνων αὐτόχειρας; εἰ μὴ νῆ Δία πολιτογραφήσαντες αὐτοὺς βούλεσθε καταλιπεῖν ἔμψυχα τρόπαια τῶν μετηλλαχόντων. (3) ἀλλὰ μεταβαλόντες τὴν τῶν πολεμίων προσηγορίαν γεγόνασιν ἰκέται· πόθεν αὐτοῖς ταύτης τῆς φιλάνθρωπίας συγκεχωρημένης; οἳ γὰρ ἅπ' ἀρχῆς τὰ περὶ τούτων νόμιμα διατάξαντες τοῖς μὲν δυστυχοῦσι τὸν ἔλεον, τοῖς δὲ διὰ πονηρίαν ἀδικοῦσιν ἔταξαν τιμωρίαν. (4) ἐν ποτέρῃ δὴ τάξει θῶμεν τοὺς αἰχμαλώτους; ἐν τῇ τῶν ἡτυχηκότων; καὶ τίς αὐτοὺς τύχη μὴ προαδικηθέντας ἐβιάσατο πολεμεῖν Συρακοσίοις καὶ τὴν παρὰ πᾶσιν ἐπαινουμένην εἰρήνην ἀφέντας ἐπὶ κατασκαφῇ παρεῖναι τῆς ὑμετέρας πόλεως; (5) διόπερ ἐκουσίως ἐλόμενοι πόλεμον ἄδικον εὐψύχως ὑπομενόντων τὰ τούτου δεινὰ, καὶ μὴ, κρατοῦντες μὲν, ἀπαραίτητον ἐχόντων τὴν καθ' ὑμῶν ὠμότητα, σφαλέντες δέ, τοῖς τῆς ἱκεσίας φιλάνθρωποις παραιτείσθων τὴν τιμωρίαν. (6) εἰ δ' ἐλέγχονται διὰ πονηρίαν καὶ πλεονεξίαν τοιούτοις ἐλαττώμασι περιπεπωκότες, μὴ καταμεμφέσθων τὴν τύχην μηδ' ἐπικαλείσθων τὸ τῆς ἱκεσίας ὄνομα. τοῦτο γὰρ παρ' ἀνθρώποις φυλάττεται

(2) „Bardzo się dziwię, Syrakuzanie, gdy widzę, że pod wpływem słowa tak szybko zmieniacie swój stosunek do wydarzeń, podczas których tyle zła faktycznie wycierpieliście. Jeśli wy, mężni obrońcy miasta wobec nieprzyjaciela, który przybył tu, by zniszczyć waszą ojczyznę, poniechaliście gniewu, po cóż my, niczym nie skrzywdzeni, mamy się tym przejmować? (3) Na bogów, wybaczenie mi, Syrakuzanie, że moją radę wypowiem z całą otwartością. Jestem Spartiatą, i wyrażam się na sposób spartański. Przede wszystkim wypadałoby się zastanowić, jak Nikolaos może mówić, że należy okazać Ateńczykom miłosierdzie. Przecież to oni pozbawiając go dzieci, uczynili jego starość godną politowania. Przychodząc na zgromadzenie w żałobnym stroju, jak może, lejąc łzy, mówić, że należy się ulitować nad mordercami jego własnych synów. (4) Nie godzi się zapominać po śmierci o swych najbliższych i zabiegać o ocalenie swych największych wrogów. Iluż ojców, obecnych tu na zgromadzeniu, oplakuje śmierć synów poległych na wojnie? (Wielu słuchaczy podniosło wrzawę). (5) I dodał Gylippos: Słyszysz tych, Nikolaosie, którzy okrzykiem potwierdzają swoje nieszczęście. A iluż szuka na próżno swych braci, krewnych czy przyjaciół, których utraciliście? (jeszcze więcej ludzi okrzykami wyraziło swoją opinię). (6) Gylippos ciągnął dalej: widzisz, Nikolaosie, że większość tych ludzi zawdzięcza swoje nieszczęścia Ateńczykom. Wprawdzie nikt z nich nie wyrządził Ateńczykom żadnej krzywdy, jednak został przez nich pozbawiony swych najbliższych; muszą więc oni nienawidzić Ateńczyków w równym stopniu jak kochali swoich bliskich.

29. A nie będzie to czymś osobliwym, Syrakuzanie, że ci, co polegli, świadomie wybrali śmierć, walcząc w waszej sprawie, wy zaś w ich sprawie nie wywieracie zemsty na największych wrogach. A chociaż chwalicie żołnierzy, którzy oddali swe życie w obronie wolności tego kraju, więcej niż o uczczenie ich troszczycie się o zachowanie przy życiu ich zabójców. (2) Podjęliście uchwałę nakazującą przyozdobić na koszt publiczny groby poległych. A czyż piękniejszą dla nich ozdobą nie byłoby ukaranie ich zabójców? A jeśli nie, to może, na Zeusa, wpiszeć jeńców na listy obywateli i pozostawicie ich jako żywe pomniki zwycięstwa, które odnieśli polegli. (3) Zapewne zmienili nazwę wrogów na błagalników. Z jakiego powodu okazujecie im tyle względów? Ludziom, którzy pierwsi ustanowili zwyczajowe prawa nakazujące litować się nad nieszczęśliwymi, lecz surowo karać tych, których nikczemność skłoniła do zbrodni. (4) W której z tych dwóch kategorii umieścimy jeńców? W kategorii ludzi nieszczęśliwych? Jaki los zmusił ich – chociaż wcześniej nie doznali żadnej krzywdy – do rozpoczęcia wojny przeciwko Syrakuzanom, zerwania powszechnie cenionego pokoju i przybycia tu z zamiarem zniszczenia waszego miasta? (5) Ponieważ z własnej woli wybrali niesprawiedliwą wojnę, niech teraz mężnie znoszą jej przykre następstwa; gdyby zwyciężyli, postąpiliby z wami z niezwykłym okrucieństwem, teraz zaś gdy zostali pokonani, niech przy pomocy błagalnych prośb, apelujących do ludzkich uczuć, nie usiłują

τοῖς καθαρὰν μὲν τὴν ψυχὴν ἀγνώμονα δὲ τὴν τύχην ἐσχηκόσιν. (7) οὗτοι δ' ἀπάντων τῶν ἀδικημάτων πλήρη τὸν βίον ἔχοντες οὐδένα τόπον αὐτοῖς βάσιμον εἰς ἔλεον καὶ καταφυγὴν ἀπολελοίπασι.

30. Τί γὰρ τῶν αἰσχίστων οὐκ ἐβουλεύσαντο, τί δὲ τῶν δεινोटάτων οὐκ ἔπραξαν; πλεονεξίας ἴδιόν ἐστι τὸ ταῖς ἰδίαις εὐτυχίαις οὐκ ἀρκούμενον τῶν πόρρῳ κειμένων καὶ μηδὲν προσηκόντων ἐπιθυμεῖν· οὗτοι ταῦτ' ἔπραξαν. εὐδαιμονέστατοι γὰρ ὄντες τῶν Ἑλλήνων, τὴν εὐτυχίαν ὥσπερ βαρὺ φορτίον οὐ φέροντες, τὴν πελάγει τηλικούτῳ διειργομένην Σικελίαν ἐπεθύμησαν κατακληρουχῆσαι, τοὺς ἐνοικοῦντας ἐξανδραποδισάμενοι. (2) δεινόν ἐστι μὴ προαδικηθέντας πόλεμον ἐπιφέρειν· καὶ τοῦτ' ἐνήργησαν. φίλοι γὰρ ὄντες τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, ἐξαίφνης ἀνελπίστως τηλικαύτῃ δυνάμει Συρακοσίου ἐπολιόρκησαν. (3) ὑπερηφάνων ἐστὶ τὸ τῶν μήπω κρατηθέντων προλαμβάνοντας τὴν τύχην καταψηφίζεσθαι τιμωρίαν· οὐδὲ τοῦτο παραλελοίπασι. πρὸ τοῦ γὰρ ἐπιβῆναι τῆς Σικελίας γνώμην ἐκύρωσαν Συρακοσίους μὲν καὶ Σελινουντίους ἐξανδραποδίσασθαι, τοὺς δὲ λοιποὺς διδόναι φόρους ἀναγκάζειν. ὅταν οὖν περὶ τοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους ὑπάρχῃ πλεονεξία, ἐπιβουλὴ, ὑπερηφανία, τίς ἂν νοῦν ἔχων αὐτοὺς ἐλέησειεν; (4) ἐπεὶ τοί γε Ἀθηναῖοι πῶς ἐχρήσαντο Μιτυληναίοις; κρατήσαντες γὰρ αὐτῶν, ἀδικῆσαι μὲν οὐδὲν βουλομένων, ἐπιθυμούντων δὲ τῆς ἐλευθερίας, ἐψηφίσαντο τοὺς ἐν τῇ πόλει κατασφάζαι. (5) ὁμόν τε καὶ βάρβαρον τὸ πεπραγμένον. καὶ ταῦτα ἐξήμαρτον εἰς Ἑλλήνας, εἰς συμμάχους, εἰς εὐεργέτας πολλάκις γεγενημένους. μὴ δὴ νῦν ἀγανακτούντων, εἰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους πράξαντες αὐτοὶ παραπλησίας τεύξονται τιμωρίας· δικαιοτάτον γὰρ ἐστίν, ὃν καθ' ἐτέρων νόμον τις ἔθηκε, τούτῳ χρώμενον μὴ ἀγανακτεῖν. (6) καὶ τί λέγω Μηλίους, οὓς ἐκπολιορκήσαντες ἡβηδὸν ἀπέκτειναν, καὶ Σκιωναίους, οἱ συγγενεῖς ὄντες τῆς αὐτῆς Μηλίοις τύχης ἐκοινώνησαν; ὥστε δύο δήμους πρὸς Ἀττικὴν ὀργὴν ἐπταικότας οὐδὲ τοὺς κηδεύσοντας ἔχειν τὰ τῶν τετελευτηκότων σώματα. (7) οὐ Σκύθαι τοῦτ' ἔπραξαν, ἀλλ' ὁ προσποιούμενος φιланθρωπίᾳ διαφέρειν δημὸς ψηφίσμασι τὰς πόλεις ἄρδην ἀνήρηκεν. ἤδη λογίζεσθε τί ἂν ἔπραξαν εἰ τὴν τῶν Συρακοσίων πόλιν ἐξεπόρθησαν· οἱ γὰρ τοῖς οἰκείοις οὕτως ὠμῶς χρησάμενοι τοῖς μηδὲν προσήκουσι βαρυτέραν ἂν ἐξεῦρον τιμωρίαν.

wywinąć się od kary. (6) A skoro jest dowód na to, że klęski, jakie ponieśli, są dziełem ich własnej podłości i zachłanności, niech się nie żalą na los i niech się nie przywołują na pomoc słowo „błaganie”. Jest ono bowiem zastrzeżone dla ludzi, dla których, chociaż są duchowo nieskalani, los okazał się nieżyciowy. (7) Dla nich zaś, których życie jest pełne wszelakich zbrodni, nie ma nigdzie takiego miejsca, ani albo takiego schronienia, gdzie mogliby doznać litości.

30. Jakich bowiem najohydniejszych działań nie planowali, jakich najstraszniejszych czynów nie dokonali? Cechą zachłanności jest stan niezadowolenia ze swych obecnych dóbr i pożądanie dóbr odległych i stanowiących cudzą własność. Tak właśnie czynili. Chociaż szczęście obdarza Ateńczyków najhojniej z wszystkich Greków, znoszą oni swe powodzenie jak ciężkie brzemie, zapragnęli bowiem na Sycylię, oddzieloną szeroką przestrzenią morza, wysłać swych kleruchów, a tamtejszych mieszkańców sprzedać w niewolę. (2) Niegodziwą jest rzeczą wszczynać wojnę przeciwko tym, od których nie doznało się żadnej krzywdy. A Ateńczycy tak właśnie postąpili. Chociaż wcześniej utrzymywali przyjacielskie stosunki, nagle bez ostrzeżenia przystąpili z ogromną armią do oblegania Syrakuz. (3) To przede wszystkim cechuje ludzi zbyt pewnych siebie, że uprzedzając wyroki przeznaczenia, podejmują decyzje w sprawie ludów, które nie zostały jeszcze pokonane. A tego Ateńczycy uczynić nie omieszkali. Zanim bowiem postawili stopę na ziemi sycylijskiej, postanowili, by mieszkańców Syrakuz i Selinuntu sprzedać w niewolę, a pozostałym Sycylijczykom kazać płacić trybuty. Kto przy zdrowych zmysłach mógłby się litować nad ludźmi opanowanymi przez zachłanność, podstępność i zarozumiałstwo. (4) A w jaki sposób potraktowali Ateńczycy Mityleńczyków? Gdy pokonali Mityleńczyków⁷⁴, powzięli uchwałę, by wszystkich mieszkańców miasta wyrząść⁷⁵, chociaż ci wcale nie mieli zamiaru wyrządzenia Ateńczykom jakiegokolwiek krzywdy, a chcieli jedynie bronić swej wolności. Czyn to okrutny i barbarzyński. (5) A takiej zbrodni dopuścili się oni w stosunku do Hellenów, swoich sprzymierzeńców, którzy nieraz byli ich dobroczyńcami. Niech się teraz nie skarżą, jeśli po popełnieniu wobec innych tak okrutnych czynów, sami otrzymają podobną karę. Wymaga tego przecież sprawiedliwość, aby człowiek bez skargi przyjmował, że stosuje się wobec niego prawo, które ustanowił dla innych. (6) A cóż powiem o Melijczykach, których wpierv trzymali długo w oblężeniu, a potem wybili, poczynawszy od młodzieży. A co o Skionejczykach⁷⁶ Ich, chociaż są pobratymcami Ateńczyków, spotkał ten sam los, co mieszkańców Melos⁷⁷. Z tych dwóch ludów, które padły ofiarą ateńskiego szaleństwa, nie pozostał nikt, kto by oddał zmarłym ostatnią posługę. (7) Nie dokonali tego Scytowie, lecz lud, który rzekomo wyróżnia się poszanowaniem dla ludzkiej godności; przy pomocy swych uchwał doszczętnie zniszczył te miasta. Wyobraźcie sobie tylko, co by zrobili Ateńczycy, gdyby spalili miasto Syrakuzan. Jeśli wobec swoich pobratymców postąpili z takim

31. Οὐκ ἔστιν οὖν τούτοις δίκαιος ἀποκείμενος ἔλεος· αὐτοὶ γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἰδίων ἀκληρημάτων ἀνηρήκασι. ποῦ γὰρ ἄξιον τούτοις καταφυγεῖν; πρὸς θεοῦς, ὧν τὰς πατρίους τιμὰς ἀφελέσθαι προείλοντο; πρὸς ἀνθρώπους, οὓς δουλωσόμενοι παρεγένοντο; Δήμητρα καὶ Κόρην καὶ τὰ τούτων ἐπικαλοῦνται μυστήρια τὴν ἱερὰν αὐτῶν νῆσον πεπορθηκότας; (2) ναί, ἀλλ’ οὐκ αἴτιον τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ’ Ἀλκιβιάδης ὁ ταῦτα συμβουλεύσας. ἀλλ’ εὐρήσομεν τοὺς συμβούλους κατὰ τὸ πλεῖστον στοχαζομένους τῆς τῶν ἀκουόντων βουλήσεως, ὥσθ’ ὁ χειροτονῶν τῷ ῥήτορι λόγον οἰκεῖον ὑποβάλλει τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως. οὐ γὰρ ὁ λέγων κύριος τοῦ πλήθους, ἀλλ’ ὁ δῆμος ἐθίζει τὸν ῥήτορα τὰ βέλτιστα λέγειν χρηστὰ βουλευόμενος. (3) εἰ δὲ τοῖς ἀδικοῦσιν ἀνήκεστα συγγνώμην δώσομεν, ἐὰν εἰς τοὺς συμβούλους τὴν αἰτίαν ἀναφέρωσιν, εὐχερῇ τοῖς πονηροῖς τὴν ἀπολογίαν παρεξόμεθα. ἀπλῶς δὲ πάντων ἔστιν ἀδικώτατον τῶν μὲν εὐεργεσιῶν μὴ τοὺς συμβούλους, ἀλλὰ τὸν δῆμον ἀπολαμβάνειν τὰς χάριτας παρὰ τῶν εὖ παθόντων, τῶν δ’ ἀδικημάτων ἐπὶ τοὺς ῥήτορας μεταφέρειν τὴν τιμωρίαν.

(4) Καὶ ἐπὶ τοσοῦτόν τινες ἐξεστήκασι τῶν λογισμῶν ὥστ’ Ἀλκιβιάδην, εἰς ὃν τὴν ἐξουσίαν οὐκ ἔχομεν, φασὶ δεῖν τιμωρεῖσθαι, τοὺς δ’ αἰχμαλώτους ἀγομένους ἐπὶ τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν ἀφεῖναι, καὶ πᾶσιν ἐνδείξασθαι διότι τὴν δικαίαν μισοπονηρίαν οὐκ ἔσχηκεν ὁ δῆμος τῶν Συρακοσίων. (5) εἰ δὲ καὶ κατ’ ἀλήθειαν αἴτιοι γεγόνασιν οἱ σύμβουλοι τοῦ πολέμου, μεμφέσθω τὸ μὲν πλῆθος τοῖς ῥήτορσιν ὑπὲρ ὧν ἐξηπάτησαν, ὑμεῖς δὲ δικαίως μετελεύσεσθε τὸ πλῆθος ὑπὲρ ὧν ἠδίκησθε. καθόλου δ’ εἰ μὲν ἐπιστάμενοι σαφῶς ἠδίκησαν, δι’ αὐτὴν τὴν προαίρεσιν ἄξιοι τιμωρίας, εἰ δ’ εἰκὴ βουλευσάμενοι τὸν πόλεμον ἐξηνεγκαν, οὐδ’ ὥς αὐτοὺς ἀφετέον, ἵνα μὴ σχεδιάζειν ἐν τοῖς τῶν ἄλλων βίοις ἐθισθῶσιν. οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστι τὴν Ἀθηναίων ἄγνοιαν Συρακοσίοις φέρειν ἀπώλειαν, οὐδ’ ἐν οἷς τὸ πραχθὲν ἀνήκεστόν ἐστιν, ἐν τούτοις ἀπολογίαν ὑπολείπεσθαι τοῖς ἀμαρτάνουσι.

32. Νῆ Δία, ἀλλὰ Νικίας ὑπὲρ Συρακοσίων ἐπολιτεύσατο καὶ μόνος συνεβούλευσε μὴ πολεμεῖν. τὸν μὲν ἐκεῖ γεγεννημένον λόγον ἀκούομεν, τὰ δ’ ἐνταῦθα πεπραγμένα τεθεωρήκαμεν. (2) ὁ γὰρ ἀντειπὼν ἐκεῖ περὶ τῆς στρατείας, ἐνταῦθα στρατηγὸς ἦν τῆς δυνάμεως· καὶ ὁ πολιτευόμενος ὑπὲρ Συρακοσίων ἀπετείχισεν ὑμῶν τὴν πόλιν· καὶ ὁ φιланθρώπως διακείμενος πρὸς ὑμᾶς, Δημοσθένους καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων βουλομένων λῦσαι τὴν πολιορκίαν, μόνος ἐβιάσατο μένειν καὶ πολεμεῖν. διόπερ ἔγωγε νομίζω μὴ δεῖν παρ’ ὑμῖν πλεον ἰσχυῖσαι τὸν μὲν λόγον τῶν ἔργων, τὴν δ’ ἀπαγγελίαν τῆς πείρας, τὰ δ’ ἀφανῆ τῶν ὑπὸ πάντων ἑωραμένων.

okrucieństwem, z pewnością dla ludu, z którym ich nie łączą żadne więzy krwi, wymyśliliby jeszcze surowszą karę.

31. W swoim nieszczęściu ci ludzie nie mają żadnego prawa do litości, sami się go bowiem pozbawili. Gdzie wolno by im było szukać schronienia? U bogów, których tradycyjne kultury usiłovali zniszczyć? U ludzi, do których przybyli, by ich zamienić w niewolników? A może przywołają na pomoc Demeter i Korę i ich misteria teraz, kiedy spustoszyli wyspę poświęconą tym boginiom? (2) No tak, ktoś powie, nie cały lud ateński ponosi tu winę, lecz Alkibiades, który doradził mu tę wyprawę. Ale możemy się przekonać, że w większości przypadków doradcy starają się wyrazić życzenia swych słuchaczy. Lud, który głośuje, podsuwa politykowi własne myśli, zgodne z jego interesem. To nie mówca jest panem ludu, bo lud, gdy ma słuszne intencje, przyzwyczajają mówcę do wyrażania tego, co jest dla państwa najlepsze. (3) Jeśli przebaczymy ludziom winnym nieodwracalnych zbrodni dlatego, że odpowiedzialność za nie zwalają na swych doradców, dostarczymy w ten sposób nikczemnikom doskonałej podstawy do obrony. Jest to oczywiście największa niesprawiedliwość, jeśli w przypadku dobrodziejstw nie doradcy, lecz lud otrzymuje dowody wdzięczności od zainteresowanych, w przypadku zaś krzywd tylko doradcy ponoszą karę. (4) Niektórzy stracili możność rozsądnego rozumowania do tego stopnia, że utrzymują, jakoby tylko Alkibiades – który zresztą pozostaje poza zasięgiem naszej władzy – zasługiwał na karę, natomiast należy uwolnić jeńców, których czeka już należyta kara, i całemu światu pokazać, że lud syrakuzkański nie żywi słusznej nienawiści do ludzkiej podłości. (5) A jeśli doradcy są rzeczywiście odpowiedzialni za wybuch tej wojny, niech lud ich siebie wini za to, że go wprowadzili w błąd, wy zaś ukarzenie lud zgodnie z prawem za krzywdy, których za jego sprawą doznaliście. Ogólnie rzecz biorąc, jeśli dopuścili się zła, mając tego pełną świadomość, zasługują na ukaranie ze względu na samą intencję, jeśli zaś wszczęli wojnę na podstawie lekkomyślnej decyzji, nie wolno ich puścić wolno z tego powodu, by nie przyzwyczaili się tak lekko sobie traktować życie innych ludzi. Nie byłoby sprawiedliwe pozwolić winnym zbrodni – zwłaszcza że wyrządzone zło jest nieodwracalne – aby mogli się bronić, że to tylko nieświadomość Ateńczyków miała zgotować zagładę mieszkańcom Syrakuz.
32. Na Zeusa, ale podobno Nikiasz w czasie narad bronił sprawy Syrakuzan i jako jedyny polityk opowiadał się przeciwko wojnie. To, co tam mówił, znamy tylko ze słyszenia, to zaś, co tutaj zrobił, widzieliśmy na własne oczy. (2) Tam sprzeciwiał się wojnie, tu został dowódcą armii. Tam przemawiał za Syrakuzanami, tu otoczył murem ich miasto. I oto ten człowiek, tak ludzko usposobiony wobec nas jako jedyny z wodzów, zmusił innych do pozostania i kontynuowania wojny, podczas gdy Demostenes i wszyscy pozostali chcieli przerwać oblężenie. Sądzę, że jego słowa nie powinny mieć dla was większej

(3) Νῆ Δί', ἀλλὰ καλὸν μὴ ποιεῖν τὴν ἔχθραν αἰώνιον. οὐκοῦν μετὰ τὴν τῶν ἡδίκηκότων κόλασιν, ἐὰν ὑμῖν δοκῇ, προσηκόντως διαλύσεσθε τὴν ἔχθραν. οὐ γὰρ δίκαιον, ὅταν μὲν κρατῶσιν, ὥς δούλοις χρῆσθαι τοῖς ἡλωκόσιν, ὅταν δὲ κρατηθῶσιν, ὥς οὐδὲν ἡδίκηκός τις συγγνώμης τυγχάνειν. καὶ τοῦ μὲν δοῦναι δίκην ὧν ἔπραξαν ἀφεθήσονται, λόγῳ δ' εὐσχήμονι καθ' ὃν ἂν χρόνον αὐτοῖς συμφέρι τῆς φιλίας μνημονεύσουσιν. (4) ἐὼ γὰρ ὅτι τοῦτο πράξαντες σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀδικήσετε, ὑμῶν χάριν κάκει τὸν πόλεμον ἐπανηρημένους καὶ ἐνταῦθα συμμαχίαν ἀποστείλαντας· ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς ἀγαπητῶς ἄγειν εἰρήνην καὶ περιορᾶν τὴν Σικελίαν πορθουμένην. (5) διόπερ ἐὰν τοὺς αἰχμαλώτους ἀφέντες φιλίαν συνάπτῃσθε, προδότηι φανήσεσθε τῶν συμμαχησάντων, καὶ τοὺς κοινούς ἐχθροὺς δυνάμενοι ταπεινῶσαι, τοσοῦτους στρατιώτας ἀποδόντες πάλιν ἰσχυροὺς κατασκευάσετε. οὐ γὰρ ἂν ποτ' ἔγωγε πιστεύσαιμι ὥς Ἀθηναῖοι τηλικαύτην ἔχθραν ἐπανηρημένοι βεβαίαν φυλάξουσιν τὴν φιλίαν, ἀλλ' ἀσθενεῖς μὲν ὄντες ὑποκριθήσονται τὴν εὖνοιαν, ἀναλαβόντες δ' αὐτοὺς τὴν ἀρχαίαν προαίρεσιν εἰς τέλος ἄξουσιν. (6) ἐγὼ μὲν οὖν, ὃ Ζεῦ καὶ πάντες θεοί, μαρτύρομαι πάντας ὑμᾶς μὴ σῶζειν τοὺς πολεμίους, μὴ ἐγκαταλιπεῖν τοὺς συμμάχους, μὴ πάλιν ἕτερον ἐπάγειν τῇ πατρίδι κίνδυνον. ὑμεῖς δέ, ὧ ἄνδρες Συρακόσιοι, τοὺτους ἀφέντες, ἐὰν ἀποβῇ τι δυσχερές, οὐδ' ἀπολογίαν ἑαυτοῖς εὐσχήμονα καταλείψετε.

33. Τοιαῦτα διαλεχθέντος τοῦ Λάκωνος μετέπεσε τὸ πλῆθος καὶ τὴν Διοκλέους γνώμην ἐκύρωσεν. διόπερ οἱ μὲν στρατηγοὶ παραχρῆμα ἀνηρέθησαν καὶ οἱ σύμμαχοι, οἱ δ' Ἀθηναῖοι παρεδόθησαν εἰς τὰς λατομίας, ὧν ὕστερον οἱ μὲν ἐπὶ πλεῖον παιδείας μετεσχηκότες ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐξαρπαγέντες διεσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ σχεδὸν ἅπαντες ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ κακοῦμενοι τὸν βίον οἰκτρῶς κατέστρεψαν.

(2) Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου Διοκλῆς τοὺς νόμους ἀνέγραψε τοῖς Συρακοσίοις, καὶ συνέβη παράδοξον περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον γενέσθαι περιπέτειαν. ἀπαραίτητος γὰρ ἐν τοῖς ἐπιτιμίαις γενόμενος καὶ σκληρῶς κολάζων τοὺς ἐξαμαρτάνοντας, ἔγραψεν ἐν τοῖς νόμοις, ἐὰν τις ὄπλον ἔχων εἰς τὴν ἀγορὰν παραγένηται, θάνατον εἶναι πρόστιμον, οὔτε ἀγνοία δούς οὔτε ἄλλη τινὶ περιστάσει συγγνώμην. (3) προσαγγελθέντων δὲ πολέμιων ἐπὶ τῆς χώρας ἐξεπορεύετο ξίφος ἔχων· αἰφνιδίου δὲ στάσεως καὶ ταραχῆς κατὰ τὴν ἀγορὰν γενομένης, ἀγνοήσας μετὰ τοῦ ξίφους παρῆν εἰς τὴν ἀγορὰν. τῶν δὲ ιδιωτῶν τινος κατανοήσαντος καὶ εἰπόντος ὅτι τοὺς ἰδίους αὐτὸς καταλύει νόμους,

wagi aniżeli jego czyny, zrelacjonowane wiadomości niż własne doświadczenie, a rzeczy, których nikt nie widział, nie mogą więcej znaczyć niż fakty przez wszystkich poświadczone.

(3) Na Zeusa, nie jest dobrze, gdy wrogość nie przemija i ma trwać po wsze czasy. Myślę, że po ukaraniu krzywdzicieli, możecie, jeśli taka będzie wasza wola, położyć kres tej wrogości w sposób, który uznacie za stosowny. Przeczyłoby to bowiem poczuciu sprawiedliwości, gdyby ci ludzie, którzy jako zwycięzcy traktowali swoich jeńców jak niewolników, mogli – gdy sami znaleźli się w położeniu pokonanych – liczyć na przebaczenie jak gdyby nie złego nie uczynili. A zresztą gdyby zostali uwolnieni od kary za swe czyny, wspominaliby okazaną życzliwość tylko w pięknych przemówieniach i w odpowiednim dla siebie czasie. (4) Pomijam tę okoliczność, że takim postępowaniem skrzywdzilibyście nie tylko wielu innych, ale też Lacedemończyków, którzy z waszego powodu podjęli tę wojnę i przysłali tu zbrojną pomoc. A przecież mogli się zadowolić zachowaniem pokoju i przyglądaniem się, jak niszczy Sycylia. (5) Dlatego uważam, że uwolnienie jeńców i nawiązanie przyjaznych stosunków z Atenami uczyni z was zdrajców w oczach waszych sprzymierzeńców. Mając bowiem możliwość osłabienia wspólnego wroga, przez zwrócenie mu tak znacznej liczby żołnierzy na nowo wzmocnicie jego siły. Nigdy nie uwierzę w to, że Ateńczycy, którzy żywili do was tak wielką wrogość, zachowają przyjazne więzi; dopóki są słabi, będą udawali życzliwych, gdy tylko jednak odzyskają siły, do końca przeprowadzą swój dawny zamiar. W imieniu Zeusa i wszystkich bogów, zaklinam was, byście nie ocalali życia waszych wrogów, nie porzucali sprzymierzeńców i nie wystawiali po raz wtóry ojczyzny na niebezpieczeństwo. Wam, Syrakuzanie, jeśli puścicie ich wolno, a coś złego się wydarzy, nie pozostanie najmniejsza szansa skutecznej obrony”.

33. Wygłoszona przez Lakończyka mowa wpłynęła na zmianę nastrojów ludu, który przyjął propozycję Dioklesa. W następstwie tego dokonano natychmiastowej egzekucji wodzów⁷⁸ i sprzymierzeńców, ateńskich żołnierzy wtrącono do kamieniołomów; część z nich, która posiadała lepsze od innych wykształcenie, została stamtąd wyprowadzona przez młodych ludzi i w ten sposób uratowana, cała niemal reszta, znosząc ciężkie trudy życia więziennego, zmarła w najhłannejszych warunkach.

(2) Po zakończeniu wojny Diokles ułożył prawa dla Syrakuzan⁷⁹. W związku z tą działalnością doświadczył osobliwej odmiany losu. Otóż zachowując nieubłaganą postawę w wymierzeniu kar i surowym karaniu skazanych, ustanowił między innymi prawo przewidujące karę śmierci dla człowieka, który pojawi się na rynku uzbrojony w miecz. Nie uczynił w nim żadnych wyjątków i ustępstw na wypadek nieznanomości rzeczy i jakichkolwiek nadzwyczajnych okoliczności. (3) Kiedy rozeszła się wiadomość, że wrogowie wtargnęli do kraju, wyszedł z domu, biorąc ze sobą miecz. Tymczasem rozruchy i zamieszki

ἀνεβόησε, Μὰ Δία οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ καὶ κυρίους ποιήσω. καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος ἑαυτὸν ἀπέκτεινεν.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐπράχθη κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτόν.

34. Ἐπ' ἄρχοντος δ' Ἀθήνησι Καλλίου Ῥωμαῖοι μὲν ἀντὶ τῶν ὑπάτων χιλιάρχους κατέστησαν τέτταρας, Πόπλιον Κορνήλιον . . . Γάιον Φάβιον, Ὀλυμπιάς δ' ἤχθη παρ' Ἡλείοις δευτέρα πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Ἐξαίνετος Ἀκραγαντῖνος. ἐπὶ δὲ τούτων Ἀθηναίων περὶ Σικελίαν ἐπταικόντων συνέβη τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν καταφρονηθῆναι· (2) εὐθὺς γὰρ Χῖοι καὶ Σάμιοι καὶ Βυζάντιοι καὶ πολλοὶ τῶν συμμάχων ἀπέστησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. διόπερ ὁ δῆμος ἀθυμήσας ἐξεχώρησεν ἐκουσίως τῆς δημοκρατίας, ἐλόμενος δὲ ἄνδρας τετρακοσίους, τούτοις τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψε τῶν κοινῶν. οἱ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας προεστώτες ναυπηγησάμενοι πλείους τριήρεις ἀπέστειλαν τεσσαράκοντα καὶ στρατηγούς. (3) οὗτοι δὲ στασιάζοντες πρὸς ἀλλήλους εἰς Ὠρωπὸν ἐξέπλευσαν· ἐκεῖ γὰρ ὥρμουν αἱ τῶν πολεμίων τριήρεις. γενομένης οὖν ναυμαχίας ἐνίκων οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ σκαφῶν εἴκοσι καὶ δυεῖν ἐκυρίευσαν.

(4) Συρακόσιοι δὲ καταλελυκότες τὸν πρὸς Ἀθηναίους πόλεμον, τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους συμμαχήσαντας, ὧν ἦρχε Γύλιππος, ἐτίμησαν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου λαφύροις, συναπέστειλαν δ' αὐτοῖς εἰς Λακεδαίμονα συμμαχίαν εἰς τὸν πρὸς Ἀθηναίους πόλεμον τριάκοντα καὶ πέντε τριήρεις, ὧν ἦρχεν Ἑρμοκράτης ὁ πρωτεύων τῶν πολιτῶν. (5) αὐτοὶ δὲ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου γενομένας ὠφελείας ἀθροίσαντες τοὺς μὲν ναοὺς ἀναθήμασι καὶ σκύλοις ἐκόσμησαν, τῶν δὲ στρατιωτῶν τοὺς ἀριστεύσαντας ταῖς προσηκούσαις δωρεαῖς ἐτίμησαν. (6) μετὰ δὲ ταῦτα τῶν δημαγωγῶν ὁ πλεῖστον παρ' αὐτοῖς ἰσχύσας Διοκλῆς ἔπεισε τὸν δῆμον μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν εἰς τὸ κλήρω τὰς ἀρχὰς διοικεῖσθαι, ἐλέσθαι δὲ καὶ νομοθέτας εἰς τὸ τὴν πολιτείαν διατάξαι καὶ νόμους καινοὺς ἰδίᾳ συγγράψαι.

35. Διόπερ οἱ Συρακόσιοι τοὺς φρονήσει διαφέροντας τῶν πολιτῶν εἵλοντο νομοθέτας, ὧν ἦν ἐπιφανέστατος Διοκλῆς. τοσοῦτο γὰρ τῶν ἄλλων διήνεγκε συνέσει καὶ δόξῃ ὥστε τῆς νομοθεσίας ὑπὸ πάντων κοινῇ γραφείσης ὀνομασθῆναι τοὺς νόμους Διοκλέους. (2) οὐ μόνον δὲ τὸν ἄνδρα τοῦτον ζῶντα ἐθαύμασαν οἱ Συρακόσιοι, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντα τιμαῖς ἥρωικαῖς ἐτίμησαν καὶ νεῶν ᾠκοδόμησαν δημοσίᾳ τὸν ὕστερον ὑπὸ Διονυσίου κατὰ τὴν τειχοποιίαν καθαιρεθέντα. ἐθαυμάσθη δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Σικελιώταις· (3) πολλὰ γοῦν τῶν κατὰ τὴν νῆσον πόλεων χρώμεναι διετέλεσαν τοῖς τούτου νόμοις, μέχρι ὅτου πάντες οἱ Σικελιώται τῆς Ῥωμαίων

ogarnęły rynek; nie pomny wydanego prawa i Diokles się tam pojawił. Jeden z obywateli spostrzegłszy go, stwierdził, że łamie on własne prawa. Na co Diokles odkrzyknął: „Na Zeusa, wcale nie, gdyż w każdym wypadku utrzymam je w mocy”. Wyciągnąwszy miecz, sam sobie śmierć zadał⁸⁰. Takie wydarzenia miały miejsce w tym roku.

34. Za archontatu Kalliasza w Atenach Rzymianie wybrali zamiast konsulów czterech trybunów wojskowych Publiusza Korneliusza [...] Gajusza Fabiusza⁸¹; w Elidzie odbyła się 92 olimpiada⁸², na której Eksainetos z Akragas zwyciężył w krótkim biegu na stadion. Klęska Ateńczyków na Sycylii sprawiła, że w tym czasie ich przywództwo polityczne zaczęło budzić pogardę⁸³. (2) Od razu mieszkańcy Chios⁸⁴, Samos⁸⁵ i Bizancjum⁸⁶ i wielu innych sprzymierzeńców przeszło na stronę Lacedemończyków. Z tej przyczyny lud ateński popadł w przygnębienie, dobrowolnie odstąpił od ustroju demokratycznego i wybrał czterystu mężów, którym powierzył ster państwa⁸⁷. Przywódcy tej oligarchii zbudowali pewną liczbę trier, które wyprawili na morze pod dowództwem oficerów. (3) Ci, pomimo skłócenia się i wzajemnych sporów, popłynęli do Oropos⁸⁸, gdzie na kotwicy stały nieprzyjacielskie okręty. W bitwie morskiej, która się wywiązała, zwycięstwo odnieśli Lacedemończycy, zdobywając ponadto dwadzieścia dwie triery. (4) Zakończywszy wojnę z Ateńczykami, Syrakuzanie uczcili łupami wojennymi tych Lacedemończyków, którzy wraz z nimi walczyli pod dowództwem Gylipposa. Równocześnie wysłali do Lacedemonu flotę złożoną z trzydziestu pięciu trier, by wesprzeć Lacedemończyków w wojnie z Ateńczykami. Dowodził nią Hermokrates, jeden z najznakomitszych obywateli. (5) Sami Syrakuzanie po zgromadzeniu łupów wojennych przyozdobili swoje świątynie wotami i bronią zdobytą na wrogach i spośród żołnierzy nagrodzili najwaleczniejszych darami, odpowiadającymi ich zasłudze. (6) Potem Diokles, mający największe znaczenie wśród przywódców, nakłonił lud do zmiany ustroju politycznego przez powierzenie zarządu państwa urzędnikom wyznaczanym przy pomocy losowania oraz przez wybór komisji prawodawców, którzy mieli ostatecznie ukształtować jego formę polityczną i ułożyć nowe prawa.
35. Następnie wybrali Syrakuzanie prawodawców spośród obywateli, którzy wyróżniali się inteligencją. Najwybitniejszy z nich był Diokles. Do tego stopnia wybijał się rozumem i sławą, że kodeks praw nazwano jego imieniem, chociaż był dziełem całego zespołu. (2) Tego męża podziwiali Syrakuzanie nie tylko za życia, ale i po śmierci, przyznając mu cześć należną herosom i wznosząc dlań na koszt publiczny świątynię, którą później Dionizjusz kazał rozebrać, by zbudować mury miasta. Cieszył się wielką powagą także wśród innych mieszkańców Sycylii. (3) Wiele miast tej wyspy posługiwało się jego prawami, aż do czasu, gdy wszyscy Sycylijczycy uzyskali obywatelstwo rzymskie. Kiedy w później-

πολιτείας ἡξιώθησαν. οἱ δ' οὖν Συρακόσιοι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους κατὰ μὲν Τιμολέοντα νομοθετήσαντος αὐτοῖς Κεφάλου, κατὰ δὲ τὸν Ἰέρωνα τὸν βασιλέα Πολυδώρου, οὐδέτερον αὐτῶν ὠνόμασαν νομοθέτην, ἀλλ' ἡ ἐξηγητὴν τοῦ νομοθέτου, διὰ τὸ τοὺς νόμους γεγραμμένους ἀρχαία διαλέκτῳ δοκεῖν εἶναι δυσκατανοήτους. (4) μεγάλης δὲ οὔσης κατὰ τὴν νομοθεσίαν ἀναθεωρήσεως, μισοπόνηρος μὲν φαίνεται διὰ τὸ πάντων τῶν νομοθετῶν πικρότατα πρόστιμα θεῖναι κατὰ πάντων τῶν ἀδικούντων, δίκαιος δ' ἐκ τοῦ περιττότερον τῶν πρὸ αὐτοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω τὸ ἐπιτίμιον ὑπάρξαι, πραγματικὸς δὲ καὶ πολὺπειρος ἐκ τοῦ πᾶν ἐγκλημα καὶ πρᾶγμα δημόσιόν τε καὶ ἰδιωτικὸν ἀμφισβητούμενον ὠρισμένης ἀξιώσαι τιμωρίας· ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν λέξιν σύντομος καὶ πολλὴν τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἀπολείπων ἀναθεώρησιν. (5) ἐμαρτύρησε δ' αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σκληρότητα τῆς ψυχῆς ἡ περὶ τὴν τελευτὴν περιπέτεια. Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβέστερον εἰπεῖν προήχθη διὰ τὸ τοὺς πλείους τῶν συγγραφέων ὀλιγωρότερον περὶ αὐτοῦ διειλέχθαι.

36. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πυθόμενοι τὴν ἐν Σικελίᾳ δύναμιν ἄρδην ἀνηρημένην, βαρέως ἔφερον τὸ πλῆθος τῆς συμφορᾶς. οὐ μὴν ἔληγόν γε διὰ τοῦτο τῆς φιλοτιμίας περὶ τῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ ναῦς τε κατεσκεύαζον πλείους καὶ χρήματα ἐπορίζοντο, ὅπως φιλονικῶσι μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐλπίδος ὑπὲρ τῶν πρωτείων. (2) ἐλόμενοι δὲ τετρακοσίους ἄνδρας, τούτοις ἔδωκαν τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορα διοικεῖν τὰ κατὰ τὸν πόλεμον· ὑπελάμβανον γὰρ τὴν ὀλιγαρχίαν εὐθεωτέραν εἶναι τῆς δημοκρατίας ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν. (3) οὐ μὴν τὰ πράγματά γε κατὰ τὴν ἐκείνων ἡκολούθησε κρίσιν, ἀλλὰ πολὺ χεῖρον τὸν πόλεμον διώκησαν. ἀποστείλαντες γὰρ τεσσαράκοντα ναῦς συνεξέπεμψαν τοὺς ἀφηγησομένους δύο στρατηγούς ἄλλοτρίως ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους. τῶν δὲ περὶ τοὺς Ἀθηναίους πραγμάτων τεταπεινωμένων ὁ μὲν καιρὸς προσεδεῖτο πολλῆς ὁμονοίας, οἱ δὲ στρατηγοὶ πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζον. (4) καὶ τέλος ἐκπλεύσαντες εἰς Ὠρωπὸν ἀπαράσκευοι πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἐναυμάχησαν· κακῶς δὲ καὶ τὴν μάχην ἐνστησάμενοι καὶ τὸν κίνδυνον ἀγεννῶς ὑπομείναντες, ἀπέβαλον ναῦς δύο πρὸς ταῖς εἴκοσι, τὰς δὲ λοιπὰς μόγις διέσωσαν εἰς Ἑρέτριαν. (5) Τούτων δὲπραχθέντων οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων διὰ τε τὰς περὶ Σικελίαν ἀτυχίας καὶ διὰ τὰς τῶν ἡγεμόνων καχεξίας μεθίσταντο πρὸς Λακεδαιμονίους. συμμάχου δ' ὄντος τοῖς Λακεδαιμονίοις Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως, Φαρνάβαζος ὁ τῶν ἐπὶ θαλάττης τόπων ἔχων τὴν στρατηγίαν ἐχορήγει χρήματα τοῖς Λακεδαιμονίοις· μετεπέμψατο δὲ καὶ τὰς ἐκ Φοινίκης τριῆρεις τριακοσίας, διαλογιζόμενος ἀποστεῖλαι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τὴν βοήθειαν.

37. Τοιούτων δ' ἐλαττωμάτων τοῖς Ἀθηναίοις εἰς ἓνα καιρὸν συνδραμόντων ἅπαντες καταλείεσθαι τὸν πόλεμον διειλήφεισαν· οὐκέτι γὰρ τοὺς Ἀθηναίους

szych czasach⁸⁹ Syrakuzanie otrzymali prawa ułożone przez Kefalosa za rządów Tymoleona oraz przez Polydora za panowania króla Hierona⁹⁰, żadnego z nich nie nazwali „prawodawcą”, lecz raczej „komentatorem prawodawcy”, gdyż prawa spisane w dawnym dialekcie uchodziły za trudne do zrozumienia. (4) Kodeks Dioklesa jest owocem głębokich przemyśleń: sam prawodawca okazuje się nieprzejednanym wrogiem wszelkiego zła, który ustala surowsze kary dla wszystkich przestępców niż inni prawodawcy, jest sprawiedliwy, bo dokładniej niż jego poprzednicy wyznacza dla każdego przestępcy karę stosowną do winy, ma praktykę i wielkie doświadczenie pozwalające mu wymierzyć należytą karę w przypadku wszelkich spraw i procesów sądowych, dotyczących zarówno spraw państwa, jak i jednostek. Sposób jego wypowiedzi w kodeksie odznacza się wielkością i pobudza czytelników do wyteżonej uwagi. (5) Dramatyczny epilog życia Dioklesa⁹¹ świadczy zarówno o szlachetności, jak i surowości jego charakteru. Pozwoliłem sobie szerzej przedstawić jego osobę i czyny, ponieważ większość historyków poświęciła mu w swych dziełach zbyt mało uwagi.

36. Ateńczycy na wieść o całkowitej katastrofie, jaką na Sycylii poniosła ich armia, z trudem znosili ogrom swego nieszczęścia. Jednak nie tylko nie zrezygnowali ze swych ambicji wielkomocarstwowych, lecz zbudowali większą liczbę okrętów i postarali się o fundusze, które miały im umożliwić walkę o przywództwo tak długo, póki jest jeszcze jakaś nadzieja. (2) Wybrali więc czterystu obywateli, którym powierzyli pełną władzę w zakresie prowadzenia wojny, doszli bowiem do przekonania, że oligarchia w takich okolicznościach jest lepszą formą rządów od demokracji. (3) Wydarzenia jednak wcale się nie potoczyły zgodnie z ich opinią, gdyż wojną prowadzono z jeszcze gorszym skutkiem. Otóż wypawiono flotę złożoną z czterdziestu okrętów pod dowództwem dwóch strategów, którzy byli ze sobą skłócen. Prowadzili oni między sobą ciągle spory, mimo że sytuacja państwa ateńskiego, osłabionego niepowodzeniami, wymagała od nich całkowitej zgody w działaniu. (4) W końcu dopłynęli do Oropos i bez przygotowania wdali się z Peloponezyjczykami w bitwę morską. Nie tylko nie udało się Ateńczykom dobrze rozpocząć tej bitwy, ale też w toku walki nie stało im odwagi; utracili więc dwadzieścia dwa okręty, pozostałe zaś z trudem ocalili, kierując je do Eretrii⁹². (5) Po tych wydarzeniach sojusznicy Ateńczyków w obliczu ich klęski na Sycylii i braku porozumienia między strategami przeszli na stronę Lacedemończyków. Wobec tego, że król perski Dariusz był sprzymierzeńcem Lacedemończyków, Farnabazos⁹³, który miał władzę wojskową nad okolicami przylegającymi do morza, dostarczył im pieniędzy. Ściągnął też z Fenicji trzysta trójrzędowców, mając zamiar posłać je na pomoc Lacedemończykom.
37. Wobec tych niepowodzeń Ateńczyków, które zresztą zbiegły się w tym samym czasie, wszyscy przyjmowali, że wojna już się właściwie zakończyła.

οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον χρόνον οὐδεὶς ἥλπιζε τοιαῦτα ὑποστήσεσθαι. οὐ μὴν τὰ πράγματά γε τῇ τῶν πολλῶν ὑπολήψει τέλος ἔσχεν ἀκόλουθον, ἀλλ' εἰς τοῦναντίον πάντα διὰ τὰς τῶν διαπολεμούντων ὑπεροχὰς μεταπεσεῖν συνέβη διὰ τοιαύτας αἰτίας.

(2) Ἀλκιβιάδης φυγὰς ὧν ἐξ Ἀθηνῶν συνεπολέμησε χρόνον τινὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ μεγάλας ἐν τῷ πολέμῳ χρείας παρέσχετο· ἦν γὰρ καὶ λόγῳ δυνατώτατος καὶ τόλμῃ πολὺ προέχων τῶν πολιτῶν, ἔτι δ' εὐγενείᾳ καὶ πλούτῳ πρῶτος Ἀθηναίων. (3) οὗτος οὖν ἐπιθυμῶν τῆς εἰς τὴν πατρίδα τυχεῖν καθόδου, πάντα ἐμηχανᾶτο πρὸς τὸ τοῖς Ἀθηναίοις πρᾶξαι τι τῶν χρησίμων, καὶ μάλιστ' ἐν οἷς καιροῖς ἐδόκουν τοῖς ὅλοις ἐλαττοῦσθαι. (4) ἔχων οὖν φιλίαν πρὸς Φαρνάβαζον τὸν Δαρείου σατράπην, καὶ θεωρῶν αὐτὸν μέλλοντα τριακοσίας ναῦς ἀποστέλλειν τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰς συμμαχίαν, ἔπεισεν ἀποστῆναι τῆς πράξεως· ἐδίδασκε γὰρ ὡς οὐ συμφέρει τῷ βασιλεῖ τοὺς Λακεδαιμονίους ποιεῖν ἄγαν ἰσχυροῦς· οὐ γὰρ συνοίσειν Πέρσαις· κρεῖττον οὖν εἶναι περιορᾶν τοὺς διαπολεμοῦντας ἴσους ὄντας, ὅπως πρὸς ἀλλήλους ὡς πλεῖστον χρόνον διαφέρωνται. (5) ὅθεν ὁ Φαρνάβαζος διαλαβὼν εὖ λέγειν τὸν Ἀλκιβιάδην, πάλιν τὸν στόλον ἀπέστειλεν εἰς Φοινίκην. τότε μὲν οὖν τηλικαύτην τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίαν παρεῖλατο· μετὰ δέ τινα χρόνον τυχὼν τῆς καθόδου καὶ δυνάμεως ἡγησάμενος, πολλαῖς μὲν μάχαις ἐνίκησε Λακεδαιμονίους, καὶ τελέως τὰ τῶν Ἀθηναίων πράγματα πεσόντα πάλιν ἤγειρεν. (6) ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν τοῖς οἰκείοις χρόνοις ἀκριβέστερον ἐροῦμεν, ἵνα μὴ παρὰ φύσιν προλαμβάνωμεν τῇ γραφῇ τοὺς καιροὺς.

38. Τοῦ γὰρ ἐνιαυσιαίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦρχε Θεόπομπος, Ῥωμαῖοι δ' ἀντὶ τῶν ὑπάτων τέτταρας χιλιάρχους κατέστησαν, Τιβέριον Ποστούμιον καὶ Γάιον Κορνήλιον, πρὸς δὲ τούτοις Γάιον Οὐαλέριον καὶ Καίσιωνα Φάβιον. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Ἀθηναῖοι τὴν ἐκ τῶν τετρακοσίων ὀλιγαρχίαν κατέλυσαν καὶ τὸ σύστημα τῆς πολιτείας ἐκ τῶν πολιτῶν συνεστήσαντο. (2) τούτων δὲ πάντων ἦν εἰσηγητὴς Θηραμένης, ἀνὴρ καὶ τῷ βίῳ κόσμιος καὶ φρονήσει δοκῶν διαφέρειν τῶν ἄλλων· καὶ γὰρ τὸν Ἀλκιβιάδην οὗτος μόνος συνεβούλευσε κατάγειν, δι' ὃν πάλιν ἑαυτοὺς ἀνέλαβον, καὶ πολλῶν ἄλλων εἰσηγητῆς γενόμενος ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος οὐ μετρίως ἀποδοχῆς ἐτύγχανεν.

(3) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μικρὸν ὕστερον ἐγενήθη, εἰς δὲ τὸν πόλεμον Ἀθηναῖοι μὲν στρατηγοὺς κατέστησαν Θράσυλλον καὶ Θρασύβουλον, οἱ τὸν στόλον εἰς Σάμον ἀθροίσαντες ἐγύμναζον τοὺς στρατιώτας εἰς ναυμαχίαν καθ' ἡμέραν ἀναπείρας ποιούμενοι. (4) Μίνδαρος δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος χρόνον μὲν τινα περὶ τὴν Μίλητον διέτριβε, προσδοκῶν τὴν παρὰ Φαρναβάζου βοήθειαν· τριακοσίας γὰρ τριήρεις ἀκούων ἐκ Φοινίκης καταπεπλευκέναι

Nikt bowiem nie wierzył, że Ateńczycy są zdolni wytrzymać dłużej, nawet przez bardzo krótki czas, takie przeciwności losu. Jednakże wydarzenia nie przybrały obrotu, który by potwierdzał tę opinię ogółu, bo wprost przeciwnie, cała sytuacja uległa zmianie wskutek zbytnej pewności siebie, jaką ujawnili ich nieprzyjaciele. Przyczyny tego były następujące.

(2) Otóż Alkibiades, który zbiegł z Aten, przez jakiś czas walczył po stronie Lacedemończyków i oddał im wielkie usługi na wojnie. Swoim wybitnym talentem oratorskim, wyjątkową odwagą, nadto pochodzeniem arystokratycznym i bogactwem wybił się swego czasu na pierwsze miejsce wśród Ateńczyków.

(3) Pragnąc uzyskać pozwolenie na powrót do ojczyzny, czynił wszelkie wysiłki, by Ateńczykom wyświadczyć jakąś przysługę, zwłaszcza w tym czasie, gdy, jak się zdawało, byli skazani na ostateczną klęskę. (4) Korzystając z przyjaznych stosunków, jakie utrzymywał z Farnabazosem, satrapą Dariusza, dowiedział się, że zamierza on wysłać trzysta okrętów Lacedemończykom na pomoc. Przekonał go więc do odstąpienia od tego zamiaru. Wyjaśnił mu, że nie leży w interesie króla zbytne wzmacnianie pozycji Lacedemończyków, gdyż

nie przyniesie to Persom żadnych korzyści: lepiej jest pozwolić przeciwnikom na utrzymanie pewnej równowagi sił, by mogli ze sobą jak najdłużej walczyć.

(5) Farnabazos uznał tę radę za słuszną i na powrót skierował flotę do Fenicji. Wtedy to właśnie pozbawił Alkibiades Lacedemończyków tak znacznej pomocy militarnej. Po jakimś czasie uzyskał pozwolenie na powrót i otrzymał dowództwo armii. W wielu bitwach pokonał Lacedemończyków i wyprowadził państwo ateńskie ze stanu całkowitej zapaści. (6) O tych sprawach opowiemy szczegółowo we właściwym miejscu, by w naszej relacji przez wyprzedzanie wydarzeń nie naruszać ich naturalnego porządku.

38. Po upływie tego roku Teopomp został w Atenach archontem, a Rzymianie wybrali w miejsce konsulów czterech trybunów wojskowych Tyberiusza Postumiusza, Gajusza Waleriusza i Cezona Fabiusza⁹⁴. W tym czasie Ateńczycy obalili oligarchiczny rząd Czterystu i ustanowili ustrój umiarkowany, reprezentowany przez obywateli. (2) Twórcą tych zmian był Teramenes⁹⁵, człowiek o nieposzlakowanych obyczajach, mający opinię polityka wybijającego się rozumem nad innych. On jako jedyny spośród polityków doradził Ateńczykom, by odwołali z wygnania Alkibiadesa, który pomógł im wydźwignąć się z upadku. Liczne i różnorodne dobrodziejstwa, jakie wyświadczył Teramenes ojczyźnie, przysporzyły mu niemałego uznania.

(3) Te jednak wydarzenia miały miejsce nieco później. Do prowadzenia wojny wyznaczyli Ateńczycy dwóch strategów Trazyllosa i Trazymacha⁹⁶, którzy, zebrawszy flotę na Samos, przygotowywali swe załogi do wojny na morzu, organizując im codzienne manewry. (4) Mindaros⁹⁷, admirał lacedemoński, jakiś czas przebywał w Milecie, oczekując na pomoc, którą przyrzekł⁹⁸ Farnabazos. Kiedy bowiem dowiedział się, że z Fenicji ma przyplłynąć trzysta

μετέωρος ἦν ταῖς ἐλπίσι, νομίζων τηλικούτῳ στόλῳ καταλύσειν τὴν Ἀθηναίων ἡγεμονίαν· (5) μετ' ὀλίγον δὲ πυθόμενός τινων, ὅτι πεισθεὶς Ἀλκιβιάδῃ πάλιν ἀπέστειλε τὸν στόλον εἰς Φοινίκην, τὰς μὲν παρὰ Φαρναβάζου ἐλπίδας ἀπέγνων, αὐτὸς δὲ καταρτίσας τὰς τ' ἐκ Πελοποννήσου ναῦς καὶ τὰς παρὰ τῶν ἔξωθεν συμμάχων, Δωριέα μὲν μετὰ τριῶν καὶ δέκα νεῶν ἀπέστειλεν εἰς Ῥόδον, πυνθανόμενος ἐπὶ νεωτερισμῷ τινὰς συνίστασθαι τῶν Ῥοδίων· (6) προσφάτως γὰρ τοῖς Λακεδαιμονίοις τινὲς τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Ἑλλήνων ἀπεστάλκεισαν εἰς συμμαχίαν τὰς προειρημένας ναῦς· αὐτὸς δὲ τὰς ἄλλας πάσας ἀναλαβὼν, οὖσας ὀγδοήκοντα καὶ τρεῖς, ἀπῆρεν εἰς Ἑλλήσποντον διὰ τὸ πυνθάνεσθαι τὸν τῶν Ἀθηναίων στόλον ἐν Σάμῳ διατρίβειν. (7) καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ θεωροῦντες παραπλέοντας ἀνήχθησαν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ νεῶν ἐξήκοντα. τῶν δὲ Λακεδαιμονίων κατενεχθέντων εἰς Χίον ἔδοξε τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς προσπλεῦσαι τῇ Λέσβῳ, κάκει παρὰ τῶν συμμάχων ἀθροῖσαι τριήρεις, ὅπως μὴ συμβαίνει τοὺς πολεμίους ὑπερέχειν τῷ πλήθει τῶν νεῶν.

39. Οὗτοι μὲν οὖν περὶ ταῦτα διέτριβον. Μίνδαρος δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος νυκτὸς μετὰ τοῦ στόλου παντὸς ἐκπλεύσας εἰς Ἑλλήσποντον ἐκομίζετο κατὰ σπουδὴν, καὶ δευτεραῖος εἰς Σίγειον κατέπλευσεν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι πυθόμενοι τὸν παράπλουν οὐκ ἀνέμειναν ἀπάσας τὰς παρὰ τῶν συμμάχων τριήρεις, τριῶν δὲ μόνον προσγενομένων αὐτοῖς, ἐδίωκον τοὺς Λακεδαιμονίους. (2) ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Σίγειον, εὗρον τὸν μὲν στόλον ἐκπεπλευκότα, τρεῖς δὲ ναῦς ὑπολειμμένας, ὧν εὐθέως ἐκυρίευσαν· καὶ μετὰ ταῦτ' εἰς Ἑλεοῦντα καταπλεύσαντες τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν παρεσκευάζοντο.

(3) Λακεδαιμόνιοι δὲ θεωροῦντες τοὺς πολεμίους τὰ πρὸς τὴν μάχην ἐτοιμαζομένους, καὶ αὐτοὶ πένθ' ἡμέρας ἀναπείρας ποιούμενοι καὶ γυμνάσαντες τοὺς ἐρέτας, ἐξέταξαν τὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν, ὄντα νεῶν δυεῖν ἐλάττω τῶν ἐνενήκοντα. οὗτοι μὲν οὖν ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Ἀσίαν μέρους ἔστησαν τὰς ναῦς, οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸ πρὸς τὴν Εὐρώπην ἔχοντες ἀντανήγοντο, τῷ μὲν πλήθει λειπόμενοι ταῖς δ' ἐμπειρίαις ὑπερέχοντες. (4) Λακεδαιμόνιοι μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἔταξαν τοὺς Συρακοσίους ὧν Ἑρμοκράτης ἀφηγεῖτο, τὸ δ' εὐώνυμον αὐτοὶ συνεπλήρουν Πελοποννήσιοι, Μινδάρου τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντος. τῶν δ' Ἀθηναίων ἐπὶ μὲν τὸ δεξιὸν ἐτάχθη Θράσυλλος, ἐπὶ δὲ τὸ εὐώνυμον Θρασύβουλος. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔσπευδον ἀμφοτέρω φιλοτιμούμενοι περὶ τοῦ τόπου ὅπως μὴ τὸν ῥοῦν ἔχωσιν ἐναντίον. (5) διὸ καὶ πολὺν χρόνον ἀλλήλους περιέπλεον, διακλείοντες τὰ στενὰ καὶ περὶ τῆς στάσεως τοπομαχοῦντες· μεταξὺ γὰρ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ τῆς ναυμαχίας γινομένης συνέβαινε τὸν ῥοῦν οὐ μετρίως ἐμποδίζειν ἐν στενοῖς τόποις. οὐ μὴν ἀλλ' οἱ τῶν Ἀθηναίων κυβερνήται πολὺ ταῖς ἐμπειρίαις προέχοντες πολλὰ πρὸς τὴν νίκην συνεβάλλοντο.

trier, pełen najlepszych nadziei sądził, że przy pomocy tak wielkiej floty zdoła obalić potęgę Aten. (5) Ale wkrótce uzyskał od kogoś informację, że Farnabazos, nakłoniony przez Alkibiadesa, odesłał tę flotę z powrotem do Fenicji. Porzuciwszy więc nadzieje, jakie pokładał w Farnabazosie, sam obsadził załogami zarówno okręty sprowadzone z Peloponezu, jak i te, których dostarczyli zagraniczni sprzymierzeńcy, po czym na wieść, że część Rodyjczyków wszczęła powstanie⁹⁹, wyprawił Dorieusa z trzema trierami na Rodos. (6) Niedawno niektórzy z Greków z Italii posłali Lacedemończykom na pomoc okręty, o których mówiłem. Sam Mindaros wyruszył w kierunku Hellespontu wraz z resztą okrętów, w liczbie osiemdziesięciu trzech, ponieważ doszło do jego wiadomości, że flota ateńska stacjonuje na Samos. (7) W chwili¹⁰⁰, gdy ateńscy strategowie zauważyli, iż flota lacedemońska opodal przepływa, wyruszyli przeciwko niej na morze wraz z sześćdziesięcioma okrętami. Skoro jednak flota Lacedemończyków zawinęła na Chios, strategowie ateńscy postanowili popłynąć na Lesbos i tam zebrać triery od sojuszników, aby przypadkiem nieprzyjaciel nie górował nad nimi liczbą okrętów.

39. Gdy Ateńczycy zajmowali się wykonaniem tych zamierzeń, Mindaros, dowódca lacedemońskiej floty, wypłynął nocą z wszystkimi okrętami na morze, w pośpiechu zmierzając w kierunku Hellespontu i już następnego dnia przybył do Sigejonu¹⁰¹. Ateńczycy powiadomieni o tym, nie czekali, aż wszystkie okręty od ich sprzymierzeńców przyplyną, lecz po przyłączeniu tylko trzech takich jednostek do swej floty, ruszyli w pościg za Lacedemończykami. (2) Gdy przybyli do Sigejonu, przekonali się, że okręty Lacedemończyków już odpłynęły. Trzy pozostawione tam jednostki natychmiast zajęli. Następnie popłynęli do Eleus i podjęli przygotowania do bitwy morskiej. (3) Lacedemończycy, na widok przygotowań nieprzyjaciela do walki, sami przez pięć dni przeprowadzali manewry floty i ćwiczenia wiosłarzy i formowali szysk okrętów na wypadek bitwy; mieli do dyspozycji osiemdziesiąt osiem okrętów. Ustawili swe okręty po azjatyckiej stronie cieśniny, Ateńczycy zaś stanęli na-przeciwko nich po stronie europejskiej: wprowadzcie ustępowali przeciwnikom liczbą, jednak górowali nad nimi doświadczeniem¹⁰². (4) Lacedemończycy na prawym skrzydle umieścili Syrakuzan pod dowództwem Hermokratesa, lewe zaś skrzydło uformowali sami Peloponezyjczycy, którymi dowodził Mindaros. Dowództwo na prawym skrzydle ateńskiej floty objął Trazyllos, na lewym zaś Trazybulos¹⁰³. Zrazu jedni i drudzy spieszyli się i współzawodniczyli ze sobą o zajęcie odpowiedniej pozycji, by nie ustawić się pod prąd. (5) Z tego powodu przez długi czas okrążali się wzajemnie, walcząc o zdobycie korzystnej pozycji i usiłując zamknąć cieśninę. Ponieważ bitwa toczyła się między Abydos i Sestos¹⁰⁴, przepływający prąd był niemałym utrudnieniem dla okrętów w miejscach, gdzie cieśnina się zwężała. I dopiero doświadczenie ateńskich sterników, którym znacznie przewyższali wroga, przyczyniło się ostatecznie do zwycięstwa.

40. Τῶν γὰρ Πελοποννησίων ὑπερεχόντων τῷ πλήθει τῶν νεῶν καὶ ταῖς τῶν ἐπιβατῶν ἀρεταῖς, ἡ τέχνη τῶν κυβερνητῶν ἄχρηστον τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐναντίων ἐποίει. ὁπότε γὰρ οἱ Πελοποννήσιοι κατὰ σπουδὴν ἀθρόαις ταῖς ναυσὶν εἰς ἐμβολὴν ἐπιφέροντο, τὰς ἑαυτῶν οὕτως φιλοτέχνως καθίστανον ὥστε τοῦ μὲν ἄλλου μέρους αὐτὰς μὴ δύνασθαι θιγεῖν, τοῖς δὲ στόμασι τῶν ἐμβόλων μόνοις ἀναγκάζεσθαι συμβάλλειν. (2) διόπερ ὁ Μίνδαρος ὁρῶν ἄπρακτον οὖσαν τὴν ἐκ τῶν ἐμβολῶν βίαν, κατ' ὀλίγας καὶ κατὰ μίαν ἐκέλευσε συμπλέκεσθαι. οὐ μὴν οὐδ' ἐνταῦθα τὴν τῶν κυβερνητῶν τέχνην ἄπρακτον εἶναι συνέβαινε, ἀλλ' εὐφυῶς ἐκκλίνοντες τὰς τῶν νεῶν ἐπιφερομένας ἐμβολὰς πλαγίαις ἐνέσειον καὶ πολλὰς κατετίτρωσκον. (3) φιλοτιμίας δ' ἐμπεσοῦσης εἰς ἀμφοτέρους, οὐ μόνον ταῖς ἐμβολαῖς διεκινδύνεον, ἀλλὰ συμπλεκόμενοι τοῖς ἐπιβάταις διηγωνίζοντο. πολλὰ δ' ὑπὸ τῆς τοῦ ῥοῦ βίας διακωλυόμενοι πράττειν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διεκινδύνεον, οὐδετέρων δυναμένων τυχεῖν τῆς νίκης. (4) ἰσορρόπου δὲ τῆς μάχης οὔσης, ἐπεφάνησαν ὑπὲρ τινος ἄκρας ναῦς εἴκοσι πέντε παρὰ τῶν συμμάχων ἀπεσταλμέναι τοῖς Ἀθηναίοις. φοβηθέντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς τὴν Ἄβυδον ἔφυγον, ἐξαπτομένων τῶν Ἀθηναίων καὶ φιλοτιμότερον διωζάντων.

(5) Τῆς δὲ ναυμαχίας τοιοῦτον τέλος λαβούσης, Ἀθηναῖοι ναῦς ἔλαβον ὀκτὼ μὲν Χίων, πέντε δὲ Κορινθίων, Ἀμβρακιωτῶν δὲ δύο, Συρακοσίων δὲ καὶ Πελληνέων καὶ Λευκαδίων μίαν ἐξ ἐκάστων· αὐτοὶ δὲ πέντε ναῦς ἀπέβαλον, ἃς πάσας βυθισθῆναι συνέβη. (6) μετὰ δὲ ταῦθ' οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἔστησαν τρόπαιον ἐπὶ τῆς ἄκρας, οὗ τὸ τῆς Ἑκάβης ἐστὶ μνημεῖον, καὶ τοὺς ἀπαγγελοῦντας τὴν νίκην εἰς Ἀθήνας ἔπεμψαν, αὐτοὶ δὲ μετὰ παντὸς τοῦ στόλου τὸν πλοῦν ἐπὶ Κύζικον ἐποίησαντο· αὕτη γὰρ πρὸ τῆς ναυμαχίας ἦν ἀφεστηκυῖα πρὸς Φαρνάβαζον τὸν Δαρείου στρατηγὸν καὶ Κλέαρχον τὸν Λακεδαιμονίων ἡγεμόνα. εὐρόντες δ' αὐτὴν ἀτείχιστον ῥαδίως τῆς ἐπιβολῆς ἐκράτησαν, καὶ χρήματα πραξάμενοι τοὺς Κυζικηνοὺς ἀπέπλευσαν εἰς Σηστόν.

41. Μίνδαρος δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος ἀπὸ τῆς ἥττης φυχὼν εἰς Ἄβυδον τὰς τε πεπονηκυίας ναῦς ἐπεσκεύασε καὶ πρὸς τὰς ἐν Εὐβοίᾳ τριήρεις ἀπέστειλεν Ἐπικλέα τὸν Σπαρτιάτην, προστάξας ἄγειν τὴν ταχίστην. (2) ὅς ἐπεὶ κατέπλευσεν εἰς Εὐβοίαν, ἀθροίσας τὰς ναῦς οὓσας πεντήκοντα κατὰ σπουδὴν ἀνήχθη· καὶ κατὰ τὸν Ἄθω γενομένων τῶν τριήρων ἐπεγενήθη χειμὼν τηλικούτος ὥστε τὰς μὲν ναῦς ἀπάσας ἀπολέσθαι τῶν δὲ ἀνδρῶν δώδεκα μόνον διασωθῆναι. (3) δηλοῖ δὲ τὰ περὶ τούτων ἀνάθημα κείμενον ἐν τῷ περὶ Κορώνειαν νεῷ, καθάπερ φησὶν Ἐφορος, τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον ταύτην·

40. Peloponezyjczycy w istocie górowali liczbą okrętów i męstwem swych marynarzy, jednak ateńscy sternicy dzięki swym umiejętnościom potrafili ową podwójną przewagę obrócić w niwecz. Ilekroć bowiem cała flota Peloponezyjczyków wykonywała nagły zwrot, by staranować okręty wroga, sternicy ateńscy umieli tak zręcznie manewrować własnymi okrętami, że ustawiając się dziobem do atakujących, nie dawali im sposobności do taranowania i zmuszali ich do tego rodzaju walki, w której okręty zderzają się samymi dziobami. (2) Mindaros, spostrzegłszy, że siła takich ataków jest nieskuteczna, wydał rozkaz, by okręty łączyły się po kilka w małe jednostki lub poszczególne okręty samodzielnie przeprowadzały akcje. Ale i ta taktyka nie sprawiła, że umiejętności ateńskich sterników okazały się nieprzydatne. Otóż przez zręczne uniki ochronili własne okręty od taranowania dziobami przez nacierające okręty nieprzyjacielskie, a równocześnie uderzając na nie z boków, wiele z nich poważnie uszkodzili. (3) Obydwu przeciwników ogarnął taki duch rywalizacji, że nie wystarczyło im prowadzić walkę przez samo taranowanie się okrętów dziobami, lecz przenieśli ją też na pokłady, na których zmagali się ich załogi. Chociaż siła prądu utrudniała akcje bojowe, jednak przez długi czas kontynuowali walkę, lecz żadna ze stron nie była w stanie osiągnąć zwycięstwa¹⁰⁵. (4) Gdy bitwa była w dalszym ciągu nierozstrzygnięta, pojawiło się za cyplem dwadzieścia pięć okrętów przysłanych Ateńczykom przez sprzymierzeńców. Przerażeni tym Peloponezyjczycy zwrócili się do ucieczki, płynąc w kierunku Abydos. Pospieszili za nimi Ateńczycy ścigając ich z wielkim zapaleciem. (5) Tak zakończyła się ta bitwa na morzu, w której Ateńczycy zdobyli osiem okrętów Chiotów¹⁰⁶, pięć Koryntyjczyków, dwa Ambrakiotów¹⁰⁷ i po jednym okręcie Syrakuzan, Pellenejczyków¹⁰⁸ i Leukadyjczyków¹⁰⁹; sami stracili pięć okrętów, z których wszystkie poszły na dno. (6) Po tej bitwie Trazybulos postawił pomnik zwycięstwa na cyplu, gdzie się znajduje grób Hekabe¹¹⁰, i wyprawił posłańców do Aten z wiadomością o zwycięstwie. Sam wraz z całą flotą ruszył do Kyzikos¹¹¹. Zanim bowiem stoczono tę bitwę, miasto Kyzikos przeszło na stronę Farnabazosa, wodza króla Dariusza, oraz na stronę Klearcha, dowódcy lacedemońskiego. Ponieważ miasto, jak się okazało, nie było otoczone murami, łatwo je wzięli Ateńczycy natarciem; wymusiwszy na mieszkańcach miasta zapłacenie kontrybucji, popłynęli do Sestos.
- 41.¹¹² Mindaros, dowódca lacedemońskiej floty, który po poniesionej klęsce uciekł do Abydos, zajął się naprawą uszkodzonych okrętów i posłał Spartiatę Epiklesa na Eubeję po triery, z poleceniem, aby przywiózł je stamtąd jak najszybciej. (2) Po przybyciu na Eubeję zgromadził Epikles okręty w liczbie pięćdziesięciu i szybko wyruszył na morze. Kiedy znalazły się one w pobliżu przylądka Atos¹¹³, zerwał się tak wielki sztorm, że wszystkie utonęły, a z ich załóg ocalało jedynie dwunastu ludzi. (3) Wskazuje na to wotum umieszczone w świątyni w Koronei, które nosi, jak pisze Efor¹¹⁴, następujący napis:

οἷδ' ἀπὸ πεντήκοντα νεῶν θάνατον προφυγόντες
πρὸς σκοπέλοισιν Ἄθω σώματα γῇ πέλασαν
δώδεκα, τοὺς δ' ἄλλους ὄλεσεν μέγα λαῖτμα θαλάσσης
νῆάς τε στυγεροῖς πνεύμασι χρησαμένας.

(4) Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἀλκιβιάδης ἔχων τρισκαίδεκα τριῆρεις κατέπλευσε πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ διατρίβοντας, οἱ πάλαι προακηκοότες ἦσαν ὅτι πεπεικῶς εἶη τὸν Φαρνάβαζον μηκέτι ταῖς τριακοσίαις ναυσὶ βοηθεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις. (5) φιλοφρόνως δ' αὐτὸν ἀποδεξαμένων τῶν ἐν τῇ Σάμῳ, διελέγετο πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς καθόδου, πολλὰ κατεπαγγελλόμενος χρήσιμος ἔσεσθαι τῇ πατρίδι, ὁμοίως καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος καὶ πολλὰ τὴν ἑαυτοῦ δακρύσας τύχην, ὅτι τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἠνάγκασται κατὰ τῆς πατρίδος ἐνδείξασθαι.

42. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀσμένως τοὺς λόγους προσδεξαμένων καὶ περὶ τούτων διαπεμψαμένων εἰς Ἀθήνας, ἔδοξε τῷ δήμῳ τὸν ἄνδρα τῶν ἐγκλημάτων ἀπολῦσαι καὶ μεταδοῦναι τῆς στρατηγίας· θεωροῦντες γὰρ αὐτοῦ τὸ πρακτικὸν τῆς τόλμης καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι δόξαν, ὑπελάμβανον, ὅπερ ἦν εἰκός, οὐ μικρὰν ῥοπὴν ἔσεσθαι τοῖς σφετέροις πράγμασι τούτου προσγενομένου. (2) καὶ γὰρ ὁ τῆς πολιτείας ἀφηγούμενος τότε Θηραμένης, ἀνὴρ εἰ καὶ τις ἄλλος εἶναι δόξας συνετός, τῷ δήμῳ συνεβούλευσε κατάγειν τὸν Ἀλκιβιάδην. τούτων δ' ἀπαγγελθέντων εἰς Σάμον, Ἀλκιβιάδης πρὸς αἷς εἶχεν ἰδίαις ναυσὶ τρισκαίδεκα ἐννέα προσέλαβε, καὶ μετὰ τούτων ἐκπλεύσας εἰς Ἀλικαρνασσὸν παρὰ τῆς πόλεως εἰσεπράξατο χρήματα. (3) μετὰ δὲ ταῦτα τὴν Μεροπίδα πορθήσας μετὰ πολλῆς λείας ἀνέπλευσεν εἰς Σάμον. πολλῶν δὲ συναχθέντων λαφύρων, τοῖς τ' ἐν Σάμῳ στρατιώταις καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ διελόμενος τὰς ὠφελείας ταχὺ τοὺς εὖ παθόντας εὐνοὺς ἑαυτῷ κατεσκεύασεν.

(4) Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον Ἀντάνδριοι, φρουρὰν ἔχοντες, μετεπέμψαντο παρὰ Λακεδαιμονίων στρατιώτας, μεθ' ὧν ἐκβαλόντες τὴν φυλακὴν ἐλευθέραν ὤκουν τὴν πατρίδα· οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς εἰς Φοινίκην ἀποστολῆς τῶν τριακοσίων νεῶν ἐγκαλοῦντες τῷ Φαρναβάζῳ τοῖς Ἀντανδρον οἰκοῦσι συνεμάχισαν.

(5) Τῶν δὲ συγγραφέων Θουκυδίδης μὲν τὴν ἱστορίαν κατέστροφε, περιλαβὼν χρόνον ἐτῶν εἴκοσι καὶ δυοῖν ἐν βύβλοις ὀκτώ· τινὲς δὲ διαιροῦσιν εἰς ἐννέα· Ξενοφῶν δὲ καὶ Θεόπομπος ἀφ' ὧν ἀπέλιπε Θουκυδίδης τὴν ἀρχὴν πεποιήνται, καὶ Ξενοφῶν μὲν περιέλαβε χρόνον ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ὀκτώ, Θεόπομπος δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις διελθὼν ἐπ' ἑτὶ ἑπτακαίδεκα καταλήγει τὴν ἱστορίαν εἰς τὴν περὶ Κνίδον ναυμαχίαν ἐν βύβλοις δώδεκα.

(6) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν. Ῥωμαῖοι δὲ πρὸς Αἴκους διαπολεμοῦντες ἐνέβαλον αὐτῶν εἰς τὴν χώραν μετὰ πολλῆς δυνάμεως· περιστρατοπεδεύσαντες δὲ πόλιν Βώλας ὀνομαζομένην ἐξεπολιόρκησαν.

Ci, którzy z załogi pięćdziesięciu okrętów, uniknąwszy śmierci, dotarli do skalistego wybrzeża Atos. Jest ich tylko dwunastu, pozostałych towarzyszy i ich okręty, które zmagaly się ze straszhliwymi wichrami, pochłoneła wielka toń morska.

(4) Niemal w tym samym czasie Alkibiades z trzydziestoma trierami przybył do Ateńczyków stacjonujących na Samos¹¹⁵. Doszło już do ich uszu, że nakłonił on Farnabazosa, aby nie wysyłał Lacedemończykom na pomoc trzystu okrętów.

(5) Alkibiades, doznawszy od wojsk na Samos życzliwego przyjęcia, rozważał z nimi warunki swego powrotu, a równocześnie składał przyrzeczenia, że odda duże usługi ojczyźnie. Bronił też swego postępowania i ze łzami uważał się nad swym losem, który sprawił, że zmuszony przez wrogów, służył im swym męstwem przeciwko własnej ojczyźnie.

42. Żołnierze z radością przyjęli jego propozycje i posłali w tej sprawie wiadomość do Aten. Lud na zgromadzeniu postanowił oczyścić Alkibiadesa z zarzutów i przyznać mu udział w naczelnym dowództwie wojskowym. Widząc bowiem skuteczność i śmiałość jego działania i sławę, którą zyskał wśród Greków, przypuszczali Ateńczycy, jak się okazuje, trafnie, że jego obecność w niemałym stopniu przyczyni się do zmiany ich położenia. (2) Poza tym Teramenes, który w tym czasie był u steru władzy i cieszył się opinią człowieka rozumnego, doradził ludowi, by odwołał Alkibiadesa z wygnania. Gdy wiadomość o tym dotarła na Samos, Alkibiades, dołączwszy dziewięć okrętów do trzynastu, które już miał ze sobą, popłynął z tą flotą do Halikarnasu, gdzie ściągnął pieniądze od mieszkańców miasta. (3) Potem splądrowawszy Meropis¹¹⁶, z wielkimi łupami przyplłynął znów na Samos. Z zebranych zdobyczy część przydzielił wojsku na Samos, część swym własnym żołnierzom, zdobywając sobie w ten skuteczny i szybki sposób życzliwość i przywiązanie ze strony obdarowanych. (4) W tym czasie mieszkańcy Antandros¹¹⁷ – gdzie Persowie utrzymywali swą załogę – zwrócili się do Lacedemończyków o pomoc, prosząc o przysłanie żołnierzy: z ich pomocą rzeczywiście wypędzili tę załogę i przywrócili miastu wolność. Lacedemończycy udzielili pomocy mieszkańcom Antandros, gdyż mieli za złe Farnabazosowi, że trzysta przyrzeczonych trier odesłał z powrotem do Fenicji. (5) Historyk Tukidydes¹¹⁸ kończy na tym wydarzeniu swą historię, którą objął okres dwudziestu dwu lat w ośmiu księgach; niektórzy dzielą jego dzieło na dziewięć ksiąg. Ksenofont i Teopomp zaczynają swe dzieła w miejscu, gdzie swoje zakończył Tukidydes. Ksenofont¹¹⁹ ogarnął swą historią okres czterdziestu ośmiu lat, Teopomp¹²⁰ opisał wydarzenia greckiej historii na przestrzeni siedemnastu lat w dwunastu księgach i doprowadził swą relację do bitwy morskiej koło Knidos¹²¹. (6) Tak przedstawiały się wydarzenia, które miały miejsce w Grecji i w Azji. Rzymianie prowadzili wojnę z Ekwami i najechali ich kraj z wielką ilością wojska. Przystąpili do oblężenia miasta zwanego Bole¹²² i ostatecznie je zdobyli.

43. Τῶν δὲ κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον πράξεων τέλος ἔχουσιν Ἀθήνησι μὲν ἦρχε Γλαύκιππος, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ κατεστάθησαν ὕπατοι Μάρκος Κορνήλιος καὶ Λεύκιος Φούριος. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Αἰγεσταῖοι κατὰ τὴν Σικελίαν σύμμαχοι γεγεννημένοι τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ Συρακοσίων, καταλυθέντος τοῦ πολέμου περιδεεῖς καθειστήκεισαν· ἤλπιζον γάρ, ὅπερ ἦν εἰκός, τιμωρίαν δώσειν τοῖς Σικελιώταις ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτοὺς ἐξήμαρτον. (2) τῶν δὲ Σελινουντίων περὶ τῆς ἀμφισβητησίμου χώρας πολεμούντων αὐτούς, ἐκουσίως ἐξεχώρουν, εὐλαβούμενοι μὴ διὰ ταύτην τὴν πρόφασιν οἱ Συρακοσίοι συνεπιλάβωνται τοῦ πολέμου τοῖς Σελινουντίοις, καὶ κινδυνεύσωσιν ἄρδην ἀπολέσαι τὴν πατρίδα. (3) ἐπεὶ δ' οἱ Σελινούντιοι χωρὶς τῆς ἀμφισβητησίμου πολλὴν τῆς παρακειμένης ἀπετέμοντο, τηνικαῦθ' οἱ τὴν Αἴγεσταν οἰκοῦντες πρέσβεις ἀπέστειλαν εἰς Καρχηδόνα, δεόμενοι βοηθῆσαι καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς ἐγχειρίζοντες. (4) καταπλευσάντων δὲ τῶν πεμφθέντων, καὶ τῇ γερουσίᾳ τὰς παρὰ τοῦ δήμου δεδομένας ἐντολὰς εἰπόντων, οὐ μετρίως διηπόρησαν οἱ Καρχηδόνιοι· ἅμα μὲν γὰρ ἐπεθύμουν παραλαβεῖν πόλιν εὐκαιρον, ἅμα δ' ἐφοβούντο τοὺς Συρακοσίους, ἐωρακότες προσφάτως καταπεπολεμημένας τὰς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεις. (5) οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ' αὐτοῖς πρωτεύοντος Ἀννίβου συμβουλευόντος παραλαβεῖν τὴν πόλιν, τοῖς μὲν πρεσβευταῖς ἀπεκρίθησαν βοηθήσειν, εἰς δὲ τὴν τούτων διοίκησιν, ἂν ἦ χρεῖα πολεμεῖν, στρατηγὸν κατέστησαν τὸν Ἀννίβαν, κατὰ νόμους τότε βασιλεύοντα. οὗτος δὲ ἦν υἱὸνὸς μὲν τοῦ πρὸς Γέλωνα πολεμήσαντος Ἀμίλκου καὶ πρὸς Ἰμέρα τελευτήσαντος, υἱὸς δὲ Γέσκωνος, ὃς διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἦτταν ἐφυγαδεύθη καὶ κατεβίωσεν ἐν τῇ Σελινούντι.

(6) Ὁ δ' οὖν Ἀννίβας, ὧν μὲν καὶ φύσει μισέλλην, ὁμοῦ δὲ τὰς τῶν προγόνων ἀτιμίας διορθώσασθαι βουλόμενος, ἔσπευδε δι' ἑαυτοῦ τι κατασκευάσαι χρήσιμον τῇ πατρίδι. θεωρῶν οὖν τοὺς Σελινουντίους οὐκ ἀρκουμένους τῇ παραχωρήσει τῆς ἀμφισβητησίμου χώρας, πρέσβεις ἀπέστειλε μετὰ τῶν Αἰγεσταίων πρὸς Συρακοσίους, ἐπιτρέπων αὐτοῖς τὴν κρίσιν τούτων, τῷ μὲν λόγῳ προσποιούμενος δικαιοπραγεῖν, τῇ δ' ἀληθείᾳ νομίζων ἐκ τοῦ μὴ βούλεσθαι τοὺς Σελινουντίους διακριθῆναι μὴ συμμαχήσειν αὐτοῖς τοὺς Συρακοσίους. (7) ἀποστείλάντων δὲ καὶ Σελινουντίων πρέσβεις, διακριθῆναι μὲν μὴ βουλομένων, πολλὰ δὲ πρὸς τοὺς παρὰ Καρχηδονίων καὶ τῶν Αἰγεσταίων πρέσβεις ἀντειπόντων, τέλος ἔδοξε τοῖς Συρακοσίοις ψηφίσασθαι τηρεῖν πρὸς μὲν Σελινουντίους τὴν συμμαχίαν, πρὸς δὲ Καρχηδονίους τὴν εἰρήνην.

44. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τῶν πρεσβευτῶν Καρχηδόνιοι μὲν τοῖς Αἰγεσταίοις ἀπέστειλαν Λίβυάς τε πεντακισχιλίους καὶ τῶν Καμπανῶν ὀκτακοσίους. (2) οὗτοι δ' ἦσαν ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὸν πρὸς Συρακοσίους πόλεμον μεμισθωμένοι, καὶ μετὰ τὴν ἦτταν καταπεπλευκότες οὐκ εἶχον τοὺς

43. Gdy minął ten rok, a wspomniane wypadki dobiegły swego kresu, archontem w Atenach został Glaukippos, w Rzymie zaś wybrano na konsulów Marka Korneliusza i Lucjusza Furiusza¹²³.

W tym czasie na Sycylii mieszkańcy Egesty, którzy zawarli przymierze z Ateńczykami przeciwko Syrakuzanom, wpadli w prawdziwe przerażenie z powodu zakończenia wojny¹²⁴. Spodziewali się bowiem słusznej zemsty ze strony Greków sycylijskich za wszystkie krzywdy, które im wyrządzili. (2) Kiedy więc Selinuntczycy wszczęli z nimi wojnę o sporny teren¹²⁵, sami z własnej woli z niego ustąpili: obawiali się bowiem dać Syrakuzanom pretekst do wspierania w wojnie Selinuntczyków, by w ten sposób nie narazić swego kraju na całkowitą zagładę. (3) Kiedy jednak Selinuntczycy zagarnęli nie tylko ów sporny teren, ale i spory obszar sąsiedniej ziemi, mieszkańcy Egesty wysłali posłów do Kartaginy, prosząc o pomoc i oddając miasto w ręce Kartagińczyków¹²⁶. (4) Po przybyciu na miejsce posłowie przedstawili geruzji polecenia, które otrzymali od ludu. Kartagińczycy znaleźli się wtedy w niemałym kłopotcie: z jednej bowiem strony pragnęli wejść w posiadanie miasta o tak dogodnym położeniu, z drugiej zaś obawiali się Syrakuzan, którzy niedawno pokonali wojska ateńskie. (5) Gdy jednak Hannibal, najwybitniejszy z ich obywateli, także doradził im przyjąć to miasto, odpowiedzieli posłom, że udzielą pomocy. Na wypadek wojny, gdyby rzeczywiście do niej doszło, wybrali na wodza dla jej prowadzenia Hannibala, który wówczas zgodnie z prawem sprawował władzę królewską. Był on wnukiem Hamilkara, który walczył przeciwko Gelonowi i zginął w bitwie pod Himera¹²⁷, i synem Geskona¹²⁸, który z powodu klęski poniesionej przez ojca poszedł na wygnanie i zakończył swe życie w Selinuncie¹²⁹.

(6) Hannibal, który z jednej strony żywiołowo nienawidził Greków, z drugiej zaś pragnął zetrzeć niesławę z nazwiska swych przodków, pałał żądzą oddania ojczyźnie, z własnej woli, jakiejś pożytecznej usługi. Widząc, że odstąpienie Selinuntczykom spornego terenu wcale ich nie zadowala, wyprawił poselstwo z udziałem Egestańczyków do Syrakuzan, powierzając im wydanie wyroku w tym sporze. Chociaż oficjalnie udawał, że zabiega o to, by stało się zadość sprawiedliwości, w rzeczywistości jednak uważał, że w przypadku niewyrażenia przez Selinuntczyków zgody na taki arbitraż, Syrakuzanie nie wspomogą ich jako sprzymierzeńcy. (7) Ponieważ także Selinuntczycy wyprawili posłów, którzy odmawiając zgody na arbitraż, wyrazili równocześnie sprzeciw wobec wielu argumentów podanych przez Kartagińczyków i Egestańczyków, ostatecznie uchwalili Syrakuzanie utrzymać przymierze z Selinuntem, a pokój z Kartaginą¹³⁰.

44. Po powrocie posłów Kartagińczycy posłali mieszkańcom Egesty pięć tysięcy Libijczyków i ośmiuset Kampanów. (2) Chalkidyjczycy najęli te wojska, by wesprzeć Ateńczyków w ich wojnie z Syrakuzanami: gdy powróciły po klęsce poniesionej przez Ateńczyków, nie znalazły nikogo, kto by je zatrud-

μισθοδοτήσοντας· οἱ δὲ Καρχηδόνιοι πᾶσιν ἵππους ἀγοράσαντες καὶ μισθοὺς ἀξιολόγους δόντες εἰς τὴν Αἴγεσταν κατέστησαν.

(3) Οἱ δὲ Σελινούντιοι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εὐδαιμονοῦντες καὶ τῆς πόλεως αὐτοῖς πολυανδρούσης, κατεφρόνουν τῶν Αἴγεσταιῶν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τάξει τὴν ὁμορον χώραν ἐπόρθουν, πολὺ προέχοντες ταῖς δυνάμεσι, μετὰ δὲ ταῦτα καταφρονήσαντες κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν ἐσκεδάσθησαν. (4) οἱ δὲ τῶν Αἴγεσταιῶν στρατηγοὶ παρατηρήσαντες αὐτοὺς ἐπέθεντο μετὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ τῶν Καμπανῶν. ἀπροσδοκῆτου δὲ τῆς ἐφόδου γενομένης ῥαδίως ἐτρέψαντο τοὺς Σελινουντίους, καὶ τῶν μὲν στρατιωτῶν ἀνέῴοντο περὶ χιλίους, τῆς δὲ λείας πάσης ἐκυρίευσαν. μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθέως ἀπέστειλαν πρέσβεις, οἱ μὲν Σελινούντιοι πρὸς Συρακοσίους, οἱ δ' Αἴγεσταιοὶ πρὸς Καρχηδονίους, περὶ βοηθείας. (5) ἐκατέρων δ' ἐπαγγελαμένων συμμαχήσῃν, ὁ μὲν Καρχηδονιακὸς πόλεμος ταύτην ἔλαβεν ἀρχήν· οἱ δὲ Καρχηδόνιοι προορώμενοι τὸ μέγεθος τοῦ πολέμου, τὴν ἐπιτροπὴν ἔδωκαν Ἀννίβᾳ τῷ στρατηγῷ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς δυνάμεως, καὶ πάντα προθύμως ὑπηρετοῦν. (6) ὁ δὲ Ἀννίβας τό τε θέρος ἐκεῖνο καὶ τὸν συνάπτοντα χειμῶνα πολλοὺς μὲν ἐξ Ἰβηρίας ἐξενολόγησεν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν πολιτῶν κατέγραφεν· ἐπῆει δὲ καὶ τὴν Λιβύην ἐπιλεγόμενος ἐξ ἀπάσης πόλεως τοὺς κρατίστους, καὶ ναῦς παρεσκευάζετο, διανοούμενος τῆς ἐαρινῆς ὥρας ἐνισταμένης διαβιβάζειν τὰς δυνάμεις. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Σικελίαν ἐν τούτοις ἦν.

- 45.** Κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα Δωριεὺς ὁ Ῥόδιος, ναύαρχος ὢν τῶν ἐξ Ἰταλίας τριήρων, ἐπειδὴ κατέστησε τὴν ἐν Ῥόδῳ ταραχήν, ἐξέπλευσεν ἐφ' Ἑλλησποντον, σπεύδων συμμῖξαι τῷ Μινδάρῳ· οὗτος γάρ ἐν Ἀβύδῳ διατρίβων συνῆγε πανταχόθεν τὰς συμμαχοῦσας ναῦς τοῖς Πελοποννησίοις. (2) ἤδη δὲ τοῦ Δωριέως ὄντος περὶ τὸ Σίγειον τῆς Τρωάδος, οἱ περὶ Σηστὸν ὄντες Ἀθηναῖοι πυθόμενοι τὸν παράπλου ἀνήχθησαν ἐπ' αὐτοὺς πάσαις ταῖς ναυσίν, οὔσαις ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρσιν. (3) ὁ δὲ Δωριεὺς μέχρι μὲν τινος ἀγνοήσας τὸ γινόμενον ἔπλει μετέωρος· κατανοήσας δὲ τὸ μέγεθος τοῦ στόλου κατεπλάγη, καὶ σωτηρίαν ἄλλην οὐδεμίαν ὁρῶν κατέφυγεν εἰς Δάρδανον. (4) ἐκβιβάσας δὲ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς φρουροῦντας τὴν πόλιν προσλαβόμενος, βέλη τε παμπληθῆ ταχέως παρεκόμισε καὶ τῶν στρατιωτῶν οὓς μὲν ἐπὶ τὰς πύλας ἐπέστησεν, οὓς δ' ἐπὶ τῆς γῆς εὐκαίρως ἔταξεν. (5) οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ πολλὴν σπουδὴν καταπλεύσαντες ἐνεχείρισαν ἀποσπᾶν τὰς ναῦς, καὶ πανταχόθεν τῷ πλήθει περιχυθέντες κατεπόνουν τοὺς ἐναντίους. (6) ἃ δὲ πυθόμενος Μίνδαρος ὁ τῶν Πελοποννησίων ναύαρχος, εὐθέως ἐξ Ἀβύδου μετὰ παντὸς ἀνήχθη τοῦ στόλου, καὶ κατέπλει πρὸς τὸ Δαρδάνειον μετὰ νεῶν τεσσάρων πρὸς ταῖς ὀγδοήκοντα, βοηθήσων τοῖς μετὰ τοῦ Δωριέως· συμπάρῃν δὲ καὶ τὸ πεζὸν στράτευμα τοῦ Φαρναβάζου βοηθοῦν τοῖς Λακεδαιμονίοις. (7) Ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγενήθησαν οἱ στόλοι, διέταξαν ἀμφοτέρωι τὰς τριήρεις εἰς ναυμαχίαν· καὶ Μίνδαρος μὲν ἔχων ἑπτὰ πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα ναυσὶν ἐπὶ μὲν τὸ λαῖον κέρας ἔταξε Συρακοσίους, τοῦ δεξιοῦ δ' αὐτὸς εἶχε

nił. Kartagińczycy zakupili konie dla wszystkich tych żołnierzy najemnych, i wypłaciwszy im wysoki żołd, wyprawili do Egesty.

(3) Selinuntczycy, mieszkańcy miasta zasobnego w bogactwa i ludność¹³¹, okazywali Egestańczykom pogardę. Mając znaczną przewagę wojskową, spustoszyli sąsiedni kraj, prowadząc najpierw zorganizowaną akcję wojskową, potem zaś całkowicie lekceważąc przeciwnika, rozproszyli się po całym jego kraju. (4) Wodzowie Egestańczyków, wyczekujący dogodnej sposobności, natarli na nich z pomocą Kartagińczyków i Kampanów. Ponieważ atak był zupełnie niespodziewany, z łatwością zmusili Selinuntczyków do ucieczki, zabijając około tysiąca żołnierzy i zdobywając cały ich łup. Zaraz po bitwie Selinuntczycy wysłali posłów z prośbą o pomoc do Syrakuzan, a Egestańczycy do Kartagińczyków. (5) Jedni i drudzy obiecali zbrojną pomoc i tak rozpoczęła się wojna kartagińska¹³². Kartagińczycy, przewidując, że będzie to wielka wojna, powierzyli wodzowi Hannibalowi dowództwo nad całą siłą zbrojną, i z wielką gotowością dostarczali mu wszystkiego, czego potrzebował. (6) Hannibal zaś tego lata i następnej zimy zaciągnął obce wojska z Hiszpanii, a także немало zwerbował żołnierzy spośród obywateli. Udał się do Libii, wybierając w każdym z miast najsilniejszych mężczyzn, budował okręty, gdyż miał zamiar z nastaniem wiosny morzem przeprowadzić swą armię. Taki przebieg miały wydarzenia na Sycylii.

45. W Helladzie Rodyjczyk Dorieus¹³³, dowódca triery z Italii, po stłumieniu zamieszek na Rodos popłynął na Hellespont, pragnąc możliwie najszybciej przyłączyć się do Mindaros. Ten bowiem przebywając w Abydos ścigał zewsząd okręty sojuszników Związku Peloponeskiego. (2) Gdy Dorieus znajdował się już w pobliżu Sigejonu w Troadzie, Ateńczycy stacjonujący w Sestos, dowiedziawszy się, że płynie wzdłuż wybrzeża, zaatakowali¹³⁴ go wszystkimi siedemdziesięciu czterema okrętami, jakie posiadali. (3) Dorieus do pewnego momentu płynął sobie spokojnie, nie wiedząc, co się dzieje. Skoro spostrzegł wielką flotę przeraził się i uciekł do Dardanos, nie widząc innej możliwości ocalenia się¹³⁵. (4) Tutaj wysadziwszy na ląd swych żołnierzy, przejął oddział strzegący miasta i kazał zebrać pośpiesznie wielką ilość pocisków; część żołnierzy umieścił na dziobach okrętów, część żołnierzy rozstawił na lądzie, polecając im zająć dogodne pozycje. (5) Ateńczycy, którzy płynąc z wielkim pośpiechem, wkrótce przybyli na miejsce, od razu przystąpili do odciągania okrętów od wybrzeża i mając przewagę liczebną otaczali z każdej strony wroga, zadając mu dotkliwe ciosy. (6) Na wieść o tym wydarzeniu dowódca peloponeskiej floty Mindaros natychmiast wypłynął z całą flotą z Abydos i udał się w kierunku Dardanejon. Miał ze sobą osiemdziesiąt cztery okręty, którymi chciał wspomóc flotę Dorieusa; na miejscu były też wojska piesze Farnabazosa wspierające Lacedemończyków. (7) Gdy tylko floty znalazły się w niewielkiej odległości od siebie, obydwaj przeciwnicy ustawili triery w szyku bojowym. Mindaros, dysponujący dzie-

τὴν ἡγεμονίαν· τῶν δ' Ἀθηναίων τοῦ μὲν δεξιοῦ μέρους Θρασύβουλος ἡγεῖτο, τοῦ δ' ἐτέρου Θράσυλλος. (8) τοῦτον δὲ τὸν τρόπον αὐτῶν ἐξηρτυμένων, οἱ μὲν ἡγεμόνες αὐτῶν ἦσαν τὸ σύσσημον τῆς μάχης, οἱ σαλπικταὶ δὲ ἄφ' ἐνὸς παραγγέλματος ἤρξαντο σημαίνειν τὸ πολεμικόν· καὶ τῶν μὲν ἐρετῶν οὐθὲν ἐλλειπόντων προθυμίας, τῶν δὲ κυβερνητῶν ἐντέχνως τοῖς οἴαξι χρωμένων, καταπληκτικὸν συνέβαινε γίνεσθαι τὸν ἀγῶνα. (9) ὁπότε γὰρ αἱ τριήρεις εἰς ἐμβολὴν ἐπιφέροντο, τηνικαῦτα οἱ κυβερνῆται πρὸς αὐτὴν τὴν τοῦ καιροῦ ῥοπὴν ἐπέστρεφον τὰς ναῦς πραγματικῶς ὥστε τὰς πληγὰς γίνεσθαι κατ' ἐμβολήν. (10) οἱ μὲν οὖν ἐπιβάται θεωροῦντες πλαγίας τὰς ἑαυτῶν ναῦς συνεπιφερομένας ταῖς τῶν πολεμίων τριήρεσι, περιδεεῖς ἐγίνοντο, περὶ σφῶν ἀγωνιῶντες· ὁπότε δ' οἱ κυβερνῆται ταῖς ἐμπειρίαις ἐκκρούσειαν τὰς ἐπιφοράς, πάλιν ἐγίνοντο περιχαρεῖς καὶ μετέωροι ταῖς ἐλπίσιν.

46. Οὐ μὴν οὐδ' οἱ τοῖς καταστρώμασιν ἐπιβεβηκότες ἄπρακτον εἶχον τὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' οἱ μὲν ἐκ πολλοῦ διαστήματος ἐφεστηκότες ἐτόξευον κατὰ τὸ συνεχές καὶ ταχὺ ὁ τόπος ἦν βελῶν πλήρης· οἱ δ' αἰεὶ προσιόντες ἐγγυτέρω τὰς λόγχας ἠκόντιζον, οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς ἀμυνομένους ἐπιβάτας οἱ δ' ἐπ' αὐτοὺς βαλεῖν φιλοτιμούμενοι τοὺς κυβερνήτας· ὁπότε δὲ συνερείσειαν αἱ ναῦς, τοῖς τε δόρασιν ἠγωνίζοντο καὶ κατὰ τὰς προσαγωγὰς εἰς τὰς τῶν πολεμίων τριήρεις μεθαλλόμενοι τοῖς ξίφεσιν ἀλλήλους ἡμύνοντο. (2) κατὰ δὲ τὰς γινομένας ἐλαττώσεις τῶν νικάντων ἐπαλαλαζόντων καὶ τῶν ἄλλων μετὰ βοῆς παραβοηθούντων, κραυγὴ σύμμικτος ἐγίνετο παρ' ὅλον τὸν τῆς ναυμαχίας τόπον.

Ἐπὶ πολὺν οὖν χρόνον ἰσόρροπος ἦν ἡ μάχη διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρ' ἀμφοτέροις φιλοτιμίας· μετὰ δὲ ταῦτα Ἀλκιβιάδης ἐκ Σάμου παραδόξως ἐπεφάνη μετὰ νεῶν εἴκοσι, πλέων κατὰ τύχην εἰς Ἑλλησποντον. (3) τούτων δὲ πόρρω μὲν οὐσῶν, ἑκάτεροι σφίσι βοήθειαν ἐλπίζοντες παραγενέσθαι, μετέωροι ταῖς ἐλπίσιν ἐγίνοντο καὶ πολὺ προθυμότερον ταῖς τόλμαις διεκινδύνευον· ἐπεὶ δ' ἤδη σύνεγγυς ἦν ὁ στόλος καὶ τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις οὐδὲν ἐφαίνετο σύσσημον, τοῖς δ' Ἀθηναίοις Ἀλκιβιάδης μετέωρον ἐποίησεν ἐπίσημον φοινικοῦν ἀπὸ τῆς ἰδίας νεώς, ὅπερ ἦν σύσσημον αὐτοῖς διατεταγμένον, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι καταπλαγέντες ἐτράπησαν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῷ προτερήματι μετεωρισθέντες μετὰ σπουδῆς ἐπεδίωκον τὰς ὑποφευγούσας. (4) καὶ δέκα μὲν νεῶν εὐθὺς ἐκυρίευσαν, μετὰ δὲ ταῦτα χειμῶνος ἐπιγενομένου καὶ πνευμάτων μεγάλων πολλὰ περὶ τὸν διωγμὸν αὐτοὺς ἐμποδίζεσθαι συνέβαινε· διὰ γὰρ τὸ μέγεθος τῶν κυμάτων τὰ μὲν σκάφη τοῖς οἴαξιν ἠπείθει, τὰς δ' ἐμβολὰς ἀπράκτους συνέβαινε γίνεσθαι, τῶν τυπτομένων νεῶν ὑποχωρουσῶν. (5) τέλος δ' οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι πρὸς τὴν γῆν κατενεχθέντες ἔφυγον πρὸς τὸ πεζὸν τοῦ Φαρναβάζου στρατόπεδον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸ μὲν πρῶτον ἐπεχείρησαν ἀποσπᾶν τὰς ναῦς ἀπὸ τῆς γῆς καὶ παραβόλως διεκινδύνευον, ὑπὸ δὲ τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος ἀνακοπέντες ἀπέπλευσαν εἰς Σηστόν. (6) ὁ γὰρ Φαρναβάζος βουλόμενος τοῖς Λακεδαιμονίοις ὑπὲρ ὧν ἐνεκάλουν ἀπολογεῖσθαι, βιαίτερον

więćdziesięcioma siedmioma okrętami, ustawił Syrakuzan na lewym skrzydle, sam zaś objął dowodzenie na prawym. Prawym skrzydłem ateńskiej floty dowodził Trazybulos, lewym Trasyllos. (8) Po takich przygotowaniach dowódcy dali sygnał do walki, a trębacze na jedno słowo komendy zaczęli grać do boju. Gdy wioślarze nikomu nie ustępowali w ochoczej gotowości, a sternicy z niebywałą wprawą prowadzili okręty, tocząca się bitwa przerodziła się w fascynujące widowisko. (9) Ilekroć nacierające triery miały taranować, wtedy, w najbardziej krytycznym momencie, sternicy wykonywali zręczny manewr, by udaremnić nieprzyjacielowi staranowanie boków okrętu. (10) Wojsko na widok własnych okrętów miażdżonych przez triery wroga ogarniała trwoga o własne życie. Kiedy jednak dzięki sprawności sterników udawało się uniknąć uderzenia, żołnierze dawali wyraz swej radości i znów nabierali otuchy.

46. Wojsko na pokładzie okazywało w walce gorliwość równie skuteczną. Ci żołnierze, którzy znajdowali się w dość znacznej odległości od wroga, zasypywali go nieprzerwanym gradem strzał tak, że wkrótce cała przestrzeń bitewna pełna była pocisków. Inni, w miarę zbliżania się do nieprzyjaciela, miotali nań włóczniami, niektórzy czynili wszystko, by ugodzić broniących okrętu żołnierzy, inni znów, by trafić w samych sterników. Ilekroć dochodziło do zwania się okrętów, żołnierze walczyli nie tylko przy pomocy włóczni, ale też na miecze, nieraz bowiem udawało się niektórym z nich w takim momencie przeskoczyć na pokład nieprzyjacielskiego okrętu i tam podjąć walkę wręcz. (2) Ponieważ każda porażka była witana okrzykami wojennymi zwycięzców, to znów spieszący na pomoc również wznosili okrzyki, powstała zmieszana, nieopisana wrzawa, która rozlegała się w całym rejonie bitwy. Przez długi czas bitwa była nierozstrzygnięta, gdyż obydwie strony walczyły z równie wielką zaciekłością. Później jednak niespodziewanie pojawił się Alkibiades z dwudziestoma okrętami, który płynął właśnie w kierunku Hellepontu. (3) Kiedy okręty z daleka nie były wyraźnie widoczne, każda ze stron sądziła, że nadciągające posiłki są przeznaczone dla niej, pokrzepiona więc taką nadzieją z jeszcze większym męstwem oddawała się walce. Gdy flota ta bliżej podpłynęła, Lacedemończycy nie odebrali żadnego sygnału; odebrali zaś umówiony znak Ateńczycy, dla których Alkibiades wywiesił na maszcie swego okrętu czerwoną banderę. Przerażeni tym Lacedemończycy zwrócili się do ucieczki, Ateńczycy zaś, uradowani uzyskaną przewagą, z zapalem ruszyli w pościg za uchodzącym nieprzyjacielem. (4) Od razu zdobyli dziesięć okrętów, potem jednak zerwała się burza wraz z gwałtownymi wichrami, która okazała się dużą przeszkodą w pościgu. Z powodu wysokich fal okręty odmawiały posłuszeństwa sterom, próby taranowania kończyły się niepowodzeniem, gdyż uderzenie dziobem tylko odpychało zaatakowany okręt. (5) W końcu Lacedemończycy dobili do lądu i szybko schronili się pod osłonę wojsk pieszych Farnabazosa. Ateńczycy początkowo usiłowali zepchnąć z wybrzeża okręty

διηγωνίζετο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ἅμα δὲ καὶ περὶ τῶν εἰς Φοινίκην ἀποσταλειςῶν νεῶν τριακοσίων ἐδίδαξεν, ὥς τοῦτο ἔπραξε πυνθανόμενος τὸν τε τῶν Ἀράβων βασιλέα καὶ τὸν τῶν Αἰγυπτίων ἐπιβουλεύειν τοῖς περὶ Φοινίκην πράγμασιν.

47. Τῆς δὲ ναυμαχίας τοιοῦτον τὸ τέλος λαβούσης Ἀθηναῖοι τότε μὲν εἰς Σηστὸν ἀπέπλευσαν ἤδη νυκτὸς οὔσης, ἅμα δ' ἡμέρα τὰ τε ναύαγρια συνήγαγον καὶ πρὸς τῷ προτέρῳ τροπαίῳ πάλιν ἕτερον ἔστησαν. (2) Μίνδαρος δὲ νυκτὸς περὶ πρώτην φυλακὴν εἰς Ἄβυδον ἀναχθεὶς τάς τε πεπονηκυίας ναῦς ἐπεσκεύαζε καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους διεπέμψατο περὶ βοηθείας πεζῆς τε καὶ ναυτικῆς· διενοεῖτο γὰρ ἐν ὅσῳ τὰ κατὰ τὸν στόλον ἔτοιμα ἐγίνετο, πεζῇ μετὰ Φαρναβάζου τὰς συμμαχούσας κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεις Ἀθηναίοις πολιορκήσιν. (3) Χαλκιδεῖς δὲ καὶ σχεδὸν οἱ λοιποὶ πάντες οἱ τὴν Εὐβοίαν κατοικοῦντες ἀφεστηκότες ἦσαν Ἀθηναίων, καὶ διὰ τοῦτο περιδεεῖς ἐγίνοντο, μήποτε νῆσον οἰκοῦντες ἐκπολιορκηθῶσιν ὑπ' Ἀθηναίων θαλασσοκρατούντων· ἤξιουν οὖν Βοιωτοὺς κοινῇ χῶσαι τὸν Εὐριπον, ὥστε συνάψαι τὴν Εὐβοίαν τῇ Βοιωτίᾳ. (4) συγκαταθεμένων δὲ τῶν Βοιωτῶν διὰ τὸ κἀκείνοις συμφέρειν τὴν Εὐβοίαν εἶναι τοῖς μὲν ἄλλοις νῆσον, ἐαυτοῖς δ' ἡπειρον· διόπερ αἱ πόλεις ἅπασαι πρὸς τὴν διάχωσιν ἐπερρώσθησαν καὶ πρὸς ἀλλήλας ἡμιλλῶντο· οὐ γὰρ μόνον τοῖς πολίταις ἐξέναι πανδημεὶ προσέταζαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς παροικοῦσι ξένοις, ὥστε διὰ τὸ πλῆθος τῶν τοῖς ἔργοις προσιόντων τὴν πρόθεσιν ταχέως λαβεῖν συντέλειαν. (5) τῆς μὲν οὖν Εὐβοίας κατεσκευάσθη τὸ χῶμα κατὰ τὴν Χαλκίδα, τῆς δὲ Βοιωτίας πλησίον Αὐλίδος· ἐνταῦθα γὰρ ὁ μεταξὺ τόπος ἦν στενωτάτος. συνέβαινε μὲν οὖν καὶ πρότερον αἰεὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον εἶναι ῥοῦν καὶ πυκνὰς ποιεῖσθαι τροπὰς τὴν θάλατταν, τότε δὲ πολὺ μᾶλλον ἦν ἐπιτείνοντα τὰ κατὰ τὸν ῥοῦν, ὥς ἂν εἰς στενὸν ἄγαν συγκεκλεισμένης τῆς θαλάττης· ὁ γὰρ διέκπλους ἀπελείφθη μιᾷ νηί. ὀκοδόμησαν δὲ καὶ πύργους ὑψηλοὺς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων, καὶ ξυλῖνας τοῖς διάρροις ἐπέστησαν γεφύρας. (6) Θηραμένης δ' ὑπ' Ἀθηναίων ἀποσταλεις μετὰ νεῶν τριάκοντα τὸ μὲν πρῶτον ἐπεχείρησε κωλύειν τοὺς ἐπὶ τῶν ἔργων, πολλοῦ δὲ πλήθους στρατιωτῶν συμπαρόντος τοῖς κατασκευάζουσι τὰ χῶματα ταύτης μὲν τῆς ἐπιβολῆς ἀπέστη, τὸν δὲ πλοῦν ἐπὶ τῶν νήσων ἐποιήσατο. (7) βουλόμενος δὲ τοὺς τε πολίτας καὶ συμμάχους ἀναπαῦσαι τῶν εἰσφορῶν, τὴν τε τῶν πολέμιων χώραν ἐπόρησε καὶ πολλὰς ὠφελείας ἤθροισεν. ἐπῆει δὲ καὶ τὰς συμμαχίδας πόλεις καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς νεωτερίζοντας εἰσεπράττετο χρήματα. (8) καταπλεύσας δ' εἰς Πάρον καὶ καταλαβὼν ὀλιγαρχίαν ἐν τῇ πόλει, τῷ μὲν δήμῳ τὴν ἐλευθερίαν ἀποκατέστησε, παρὰ δὲ τῶν ἀψαμένων τῆς ὀλιγαρχίας χρημάτων πλῆθος εἰσεπράξατο.

i wdali się z tego powodu w niebezpieczną walkę, jednak odepchnięci przez armię perską odpłynęli w kierunku Sestos. (6) Farnabazos, pragnąc oczyścić się z zarzutów, które mu czynili Lacedemończycy, z tym większą gorliwością podjął akcje wojskowe przeciw Ateńczykom. Równocześnie złożył im wyjaśnienie w sprawie posłania trzystu trier do Fenicji¹³⁶: uczynił to na wiadomość, że król Arabów i król Egipcjan ma złe zamiary wobec Fenicji.

47. Po zakończeniu tej bitwy morskiej Ateńczycy wyruszyli nocą do Sestos. Następnego dnia zebrali uszkodzone okręty i postawili nowy pomnik zwycięstwa obok poprzedniego. (2) Mindaros w porze pierwszej straży nocnej udał się do Abydos i zajął się naprawą uszkodzonych okrętów: od Lacedemończyków zażądał przez posłańca wzmocnienia sił zarówno lądowych, jak i morskich. Zamierzał bowiem z chwilą, gdy flota uzyska pełną gotowość bojową, przystąpić z pomocą własnej armii i wojsk Farnabazosa do oblężenia sprzymierzonych z Atenami miast w Azji.

(3) Chalkidyjczycy i niemal wszyscy mieszkańcy Eubei zbuntowali się przeciwko Ateńczykom i z tego powodu bardzo się obawiali, by Ateńczycy jako władcy mórz nie trzymali całej ludności wyspy w oblężeniu. Prosilili więc Beotów, by razem z nimi zasypali Euripos¹³⁷ i groblą¹³⁸ połączyli Eubeję z Beocją. (4) Beoci wyrazili zgodę, ponieważ było dla nich korzystne, by Eubeja dla innych pozostała wyspą, a wyłącznie dla nich była lądem stałym. Z tego powodu wszystkie miasta zabrały się ochoczo do tej pracy i między sobą w niej rywalizowały. Ponieważ rozkaz uczestniczenia w tym zadaniu dotyczył nie tylko wszystkich obywateli, ale też osiadłych cudzoziemców, wspólny wysiłek tak licznej rzeszy ludzi sprawił, że całe przedsięwzięcie wkrótce zostało wykonane. (5) Na Eubei wzniesiono groblę w okolicy Chalkis¹³⁹, w Beocji zaś w pobliżu Aulis¹⁴⁰, ponieważ w tym miejscu cieśnina ma największe zwężenie. Wprawdzie już wcześniej w tym miejscu zawsze był prąd, a morze często tworzy tu wiry, wtedy jednak prąd był jeszcze silniejszy, gdyż morze wciśnięte do bardzo wąskiego kanału: jego szerokość pozwalała na przyplnięcie tylko jednego okrętu. Nad samym kanałem przerzucono drewniany most, a po obydwu jego stronach wybudowano wysokie wieże.

(6) Teramenes, którego wysłali Ateńczycy z trzydziestoma okrętami, próbował początkowo przeszkodzić w kontynuowaniu tych robót, później jednak odstąpił od swego zamiaru widząc, że liczne oddziały wojska towarzyszą pracującym¹⁴¹. (7) Pragnąc uwolnić zarówno obywateli, jak i sprzymierzeńców od podatków na cele wojenne, spustoszył kraj nieprzyjacielski i zgromadził liczne łupy. Odwiedzał też miasta sojusznice, a od tych mieszkańców, którzy dążyli do zmiany ustroju politycznego, zażądał pieniędzy. (8) Popłynąwszy na Paros, obalił oligarchię w mieście i przywrócił ludowi wolność, na tych wszystkich zaś, którzy mieli udział w rządach oligarchicznych, nałożył daninę pieniężną.

48. Συνέβη δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἐν τῇ Κορκύρᾳ γενέσθαι μεγάλην στάσιν καὶ σφαγὴν, ἣν δι' ἐτέρας μὲν αἰτίας λέγεται γενέσθαι, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους ἔχθραν. (2) ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ ποτε πόλει τοιοῦτοι πολιτῶν φόνοι συνετελέσθησαν οὐδὲ μείζων ἔρις καὶ φιλονεικία πρὸς ὀλεθρον ἀνήκουσα. δοκοῦσι γὰρ οἱ μὲν ἀναιρεθέντες ὑπ' ἀλλήλων πρὸ ταύτης τῆς στάσεως γεγονέναι περὶ χιλίους καὶ πεντακοσίους, καὶ πάντες οὗτοι πρωτεύοντες τῶν πολιτῶν. (3) τούτων δ' ἐπιγεγεννημένων τῶν ἀτυχημάτων ἐτέραν αὐτοῖς συμφορὰν ἐπέστησεν ἡ τύχη, τὴν πρὸς ἀλλήλους πάλιν αὐξήσασα διαφορὰν. οἱ μὲν γὰρ προέχοντες τοῖς ἀξιώμασι τῶν Κορκυραίων ὀρεγόμενοι τῆς ὀλιγαρχίας ἐφρόνουν τὰ Λακεδαιμονίων, ὁ δὲ δημοτικὸς ὄχλος ἔσπευδε τοῖς Ἀθηναίοις συμμαχεῖν. (4) καὶ γὰρ διαφερούσας τὰς σπουδὰς εἶχον οἱ περὶ τῆς ἡγεμονίας διαγωνιζόμενοι ἄλλοι. Λακεδαιμόνιοι γὰρ τοὺς πρωτεύοντας ἐν ταῖς συμμαχίσι πόλεσιν ἐποίουν ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν, Ἀθηναῖοι δὲ δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστανον. (5) οἱ δ' οὖν Κορκυραῖοι θεωροῦντες τοὺς δυνατωτάτους τῶν πολιτῶν ὄντας πρὸς τῷ τὴν πόλιν ἐγχειρίζειν Λακεδαιμονίοις, μετεπέμψαντο παρ' Ἀθηναίων δύναμιν τὴν παραφυλάξουσαν τὴν πόλιν. (6) Κόνων δ' ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων πλεύσας εἰς Κόρκυραν, ἑξακοσίους μὲν τῶν ἐκ Ναυπάκτου Μεσσηνίων κατέλιπεν ἐν τῇ πόλει, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν νεῶν παρέπλευσε καὶ καθωρμίσθη πρὸς τῷ τῆς Ἥρας τεμένει. (7) οἱ δὲ ἑξακόσιοι μετὰ τῶν δημοτικῶν ὀρμήσαντες ἐπὶ τοὺς τὰ Λακεδαιμονίων φρονοῦντας ἐξαίφνης ἀγορᾶς πληθούσης οὓς μὲν συνελάμβανον, οὓς δ' ἐφόνευν, πλείους δὲ τῶν χιλίων ἐφυγάδευσαν· ἐποίησαντο δὲ τοὺς μὲν δούλους ἐλευθέρους, τοὺς δὲ ξένους πολίτας, εὐλαβούμενοι τό τε πλῆθος καὶ τὴν δύναμιν τῶν φυγάδων. (8) οἱ μὲν οὖν ἐκπεσόντες ἐκ τῆς πατρίδος εἰς τὴν καταντίον ἡπειρον ἔφυγον· μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας τῶν ἐν τῇ πόλει τινες φρονοῦντες τὰ τῶν φυγάδων κατελάβοντο τὴν ἀγοράν, καὶ μεταπεμψάμενοι τοὺς φυγάδας περὶ τῶν ὄλων διηγωνίζοντο. τέλος δὲ νυκτὸς καταλαβούσης εἰς ὁμολογίας ἦλθον πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῆς φιλονεικίας παυσάμενοι κοινῶς ᾤκουν τὴν πατρίδα.
- Ἡ μὲν οὖν ἐν Κορκύρᾳ σφαγὴ τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος.

49. Ἀρχέλαος δ' ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, τῶν Πυδναίων ἀπειθούντων, πολλῇ δυνάμει τὴν πόλιν περιεστρατοπέδευσε. παρεβόηθησε δ' αὐτῷ καὶ Θηραμένης ἔχων στόλον· ὃς χρονιζούσης τῆς πολιορκίας ἀπέπλευσε εἰς Θράκην πρὸς Θρασύβουλον τὸν ἀφηγούμενον τοῦ στόλου παντός. (2) ὁ μὲν οὖν Ἀρχέλαος φιλοτιμότερον πολιορκήσας τὴν Πύδναν καὶ κρατήσας μετόπισεν αὐτὴν ἀπὸ θαλάττης ὥς ἑκοσι στάδια.
- Ὁ δὲ Μίνδαρος, ἥδη τοῦ χειμῶνος λήγοντος, συνήγαγε τὰς πανταχόθεν τριήρεις· ἔκ τε γὰρ τῆς Πελοποννήσου πολλαὶ παρεγενήθησαν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων ὁμοίως. οἱ δ' ἐν Σηστῷ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοί, πυνθανόμενοι τὸ

48. W tym czasie toczyła się w Korkyrze poważna wojna domowa¹⁴², której towarzyszyła prawdziwa rzeź. Podawano wprawdzie różne jej przyczyny, ale najważniejszą okazała się wzajemna nienawiść między poważnionymi stronami. (2) Albowiem nigdzie, w żadnym mieście, nie popełniono tylu morderstw obywateli, nigdzie nie było większej niezgody, ani większej zawiści, które by doprowadziły do takiej katastrofy. Przed wybuchem tej wojny domowej przypuszczalna liczba zabitych przez własnych współobywateli wynosiła tysiąc pięćset. Wszyscy z nich byli wybitnymi obywatelami. (3) Do tych nieszczęść los dorzucił jeszcze jedno, z powodu którego wzajemne spory jeszcze bardziej rozgorzały. Otóż najwybitniejsi Korkyrejczycy, którzy pragnęli rządów oligarchicznych, sprzyjali Lacedemończykom, natomiast ogół nastawiony demokratycznie dążył do sprzymierzenia się z Ateńczykami. (4) Te dwa ludy, które walczyły między sobą o przywództwo w Helladzie wyznawały różne zasady ustrojowe: Lacedemończycy powierzali władzę w miastach sojusznicznych najznakomitszym ich obywatelom, Ateńczycy zaś w miastach swych sprzymierzeńców ustanawiali systemy demokratyczne. (5) I tak Korkyrejczycy, widząc, że obywatele mający największe znaczenie polityczne są gotowi wydać miasto Lacedemończykom, zwrócili się do Ateńczyków z prośbą o przysłanie wojska celem zabezpieczenia miasta. (6) Strateg ateński Konon¹⁴³, przybywszy na Korkyrę¹⁴⁴, pozostawił w mieście oddział sześciuset Meseńczyków z Naupaktos¹⁴⁵, sam zaś wypłynął na morze, biorąc ze sobą okręty i rzucił kotwicę w pobliżu świętego okręgu Hery. (7) Tymczasem oddział owych sześciuset żołnierzy natarł niespodziewanie w samo południe wraz ze zwolennikami demokracji na popleczników Sparty, z których część uwięził, część wymordował, a ponad tysiąc wygnał z kraju. Obdarzono wtedy wolnością wielu niewolników, przyznano prawa obywatelskie wielu osiadłym cudzoziemcom, a uczyniono to w obawie przed wielką liczbą wygnańców i ich wpływami. (8) Owi zaś wypędzeni ze swej ojczyzny zbiegli na przeciwny ląd. Po kilku dniach ludzie sprzyjający wygnanym zdobyli rynek, zawezwali ich do powrotu i stoczyli bój na śmierć i życie. Gdy zapadająca noc położyła kres walce, obydwie strony doszły do porozumienia. Poniechawszy sporów podjęły wspólne życie w jednej ojczyźnie. Tak zakończyła się krwawa wojna domowa na Korkyrze.

49. Król macedoński Archelaos¹⁴⁶ z wielką armią rozpoczął oblężenie Pydny¹⁴⁷, której mieszkańcy odmówili posłuszeństwa jego rozkazom. Dał mu wsparcie wojskowe Teramenes, który przyплыł ze swą flotą. Gdy oblężenie się przeciągało w czasie, popłynął do Tracji do Trazybulosa, który dowodził całą flotą ateńską. (2) Archelaos, prowadząc oblężenie z większą gorliwością, zdobył Pydnę¹⁴⁸ i kazał się osiedlić jej mieszkańcom w odległości dwudziestu stadiów¹⁴⁹ od morza. Gdy zima dobiegła końca, Mindaros zebrał triery z różnych miejsc; wiele bowiem nadciągnęło z Peloponezu i od innych sprzymierzeńców. Wodzowie ateńscy, przebywający w Sestos, na wieść o zgromadzeniu przez wroga wiel-

μέγεθος τοῦ συναγομένου τοῖς πολεμίοις στόλου, περιδεεῖς ἦσαν μήποτε πάσαις ταῖς τριήρεσιν ἐπιπλεύσαντες οἱ πολέμιοι κυριεύσωσι τῶν νεῶν. (3) ὅθεν αὐτοὶ μὲν καθελκύσαντες τὰς οὐσας ἐν Σηστῶ ναῦς περιέπλευσαν τὴν Χερρόνησον καὶ καθωρμίσθησαν εἰς Καρδίαν· εἰς δὲ Θράκην πρὸς Θρασύβουλον καὶ Θηραμένην ἐπεμψαν τριήρεις, παρακαλοῦντες μετὰ τοῦ στόλου τὴν ταχίστην ἦκειν· μετεπέμψαντο δὲ καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἐκ Λέσβου μεθ' ὧν εἶχε νεῶν, καὶ συνήχθη πᾶς ὁ στόλος εἰς ἓνα τόπον, σπευδόντων τῶν στρατηγῶν περὶ τῶν ὅλων διακινδυνεύσαι. (4) Μίνδαρος δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος πλεύσας εἰς Κύζικον πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξεβίβασε καὶ τὴν πόλιν περιεστρατοπέδευσεν. παρεγενήθη δὲ καὶ Φαρνάβαζος μετὰ πολλῆς στρατιᾶς, μεθ' οὗ πολιορκήσας Μίνδαρος εἴλε τὴν Κύζικον κατὰ κράτος.

(5) Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ κρίναντες ἐπὶ Κύζικον πλεῖν, ἀνήχθησαν μετὰ πασῶν τῶν νεῶν καὶ τὴν Χερρόνησον περιέπλεον. καὶ πρῶτον μὲν εἰς Ἑλεοῦντα παρεγένοντο· μετὰ δὲ ταῦτα ἐφιλοτιμήθησαν νυκτὸς τὴν τῶν Ἀβυδηνῶν πόλιν παραπλεῦσαι πρὸς τὸ μὴ κατανοηθῆναι τὸ πλῆθος τῶν νεῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων. (6) ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Προικόννησον, τὴν μὲν νύκτα κατηυλίσθησαν ἐν ταύτῃ, τῇ δ' ὕστεραίᾳ τοὺς μὲν ἐπιβεβηκότας στρατιώτας διεβίβασαν εἰς τὴν τῶν Κυζικηνῶν χώραν, καὶ τῷ στρατηγούντι τούτων Χαιρέα προσέταξαν ἄγειν τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τὴν πόλιν.

- 50.** Αὐτοὶ δ' εἰς τρία μέρη διεΐλαντο τὸ ναυτικόν, καὶ τοῦ μὲν ἤρχεν Ἀλκιβιάδης, τοῦ δὲ Θηραμένης, τοῦ δὲ τρίτου Θρασύβουλος. Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν μετὰ τοῦ καθ' αὐτὸν μέρους πολὺ προέπλευσε τῶν ἄλλων, βουλόμενος προκαλέσασθαι τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς ναυμαχίαν· Θηραμένης δὲ καὶ Θρασύβουλος ἐφιλοτέχνουν εἰς τὸ κυκλώσασθαι καὶ τῆς εἰς τὴν πόλιν ἐπανόδου τοὺς ἐκπλεύσαντας εἶρξαι. (2) Μίνδαρος δὲ τὰς μὲν Ἀλκιβιάδου ναῦς εἴκοσι μόνas ὁρῶν προσφερομένας, τὰς δ' ἄλλας ἀγνοῶν, κατεφρόνησε, καὶ ναυσὶν ὀγδοήκοντα θρασέως ἐκ τῆς πόλεως τὸν ἐπίπλουν ἐποιήσατο. ὥς δὲ πλησίον ἐγένετο τῶν περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, καθάπερ ἦν αὐτοῖς παρηγγελμένον, προσεποιοῦντο φεύγειν, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι περιχαρεῖς ὄντες ἠκολούθουν κατὰ σπουδὴν ὡς νικῶντες. (3) ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἐπειδὴ τῆς πόλεως αὐτοὺς ἀπέσπασε πορρωτέρω, τὸ σύσσημον ἤρεν· οὗ γενηθέντος αἱ μετ' Ἀλκιβιάδου τριήρεις ἐξαίφνης πρὸς ἓνα καιρὸν ἐπέστρεψαν ἀντίπρῳροι τοῖς πολεμίοις, Θηραμένης δὲ καὶ Θρασύβουλος ἔπλεον ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ἀπόπλουν τῶν Λακεδαιμονίων ὑπετέμοντο. (4) οἱ δὲ μετὰ τοῦ Μινδάρου καθορῶντες ἤδη τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων νεῶν καὶ μαθόντες ἑαυτοὺς κατεστρατηγημένους, περίφοβοι καθειστήκεισαν. τέλος δὲ τῶν Ἀθηναίων πανταχόθεν ἐπιφαινομένων καὶ τῆς εἰς τὴν πόλιν ἐφόδου τοὺς Πελοποννησίους ἀποκλείσαντων, ὁ Μίνδαρος ἠναγκάσθη καταφυγεῖν τῆς χώρας πρὸς τοὺς καλουμένους Κλήρους, ὅπου καὶ Φαρνάβαζος εἶχε τὴν δύναμιν. (5) Ἀλκιβιάδης δὲ κατὰ σπουδὴν διώκων ἃς μὲν κατέδυνεν, ἃς δὲ κατατιτρώσκων ὑποχειρίου ἐλάμβανε, τὰς δὲ πλείστας πρὸς αὐτῇ τῇ γῇ καθωρμισμένας καταλαβὼν ἐπέβαλλε σιδηρᾶς χεῖρας, καὶ

kiej floty przerazili się, że może on teraz uderzyć na nich przy użyciu całej swej floty i zawładnąć ich okrętami. (3) Z tego powodu kazali ściągnąć na morze wszystkie okręty, które kotwiczyły w Sestos, i opłynąwszy Chersonez, zatrzymali się w Kardii. Do Trazybulosa i Teramenesa w Tracji posłali triery, prosząc ich, by wraz z flotą przypłynęli jak najszybciej. Do przybycia wezwali też Alkibiadesa z wszystkimi okrętami, którymi dowodził. Zgromadziwszy w jednym miejscu całą flotę, dążyli wodzowie do stoczenia rozstrzygającej bitwy. (4) Mindaros, dowódca lacedemońskiej floty, popłynąwszy do Kyzikos, całe swe wojsko wysadził na ląd i rozpoczął obleganie miasta. Pojawił się tam również Farnabazos, który połączywszy swą wielką armię z wojskiem Mindarosa oblegającym Kyzikos, wziął miasto szturmem.

(5) Ateńscy wodzowie, postanowiwszy udać się do Kyzikos, wyruszyli z wszystkimi okrętami i opłynęli Chersonez. Wpierw zawinęli do Elajus, potem zaś starali się przypłynąć nocą koło Abydos, by wrogowie nie dostrzegli wielkiej liczby ich okrętów. (6) Kiedy zaś przybyli do Prokonezu¹⁵⁰, rozłożyli się tam na noc obozem, następnego zaś dnia wysadzili swoje wojska na ląd w kraju Kyzykeńczyków i dali rozkaz ich dowódcy Chajreasowi, by poprowadził swą armię przeciwko miastu.

50. Ateńscy wodzowie podzielili swe siły morskie na trzy eskadry: jedną dowodził Alkibiades, drugą Teramenes, trzecią zaś Trazybulos. Alkibiades ze swą eskadrą wysunął się na czoło, pragnąc sprowokować Lacedemończyków do bitwy na morzu. Tymczasem Teramenes i Trazybulos usiłowali okrążyć przeciwnika i odciąć mu, gdy wypłynie na pełne morze, powrót do miasta. (2) Mindaros na widok dwudziestu zbliżających się okrętów – a nic nie wiedział o innych okrętach ateńskich – nic sobie z nich nie robiąc śmiało wypłynął z portu z osiemdziesięcioma jednostkami, by je zaatakować na morzu. Gdy zbliżył się do eskadry Alkibiadesa, Ateńczycy, zgodnie z otrzymanym poleceniem, stworzyli pozory ucieczki: uradowani tym Peloponezyjczycy puścili się w pościg za nimi spodziewając się, że już odnieśli zwycięstwo. (3) Alkibiades, odciągnąwszy ścigających dość daleko od ich miasta, dał umówiony znak. Wtedy jego okręty w jednym momencie wykonały nagły obrót i zwróciły się przodem do nieprzyjaciela. Teramenes zaś i Trazybulos popłynęli w kierunku miasta i odcięli odwrót Lacedemończykom. (4) Wojsko Mindarosa, widząc ogromną liczbę okrętów nieprzyjacielskich i uświadomiwszy sobie, że padło ofiarą wojennego podstęp, poczuło gwałtowny strach. W końcu gdy z wszystkich stron pojawili się wrogowie i odcięli Peloponezyjczykom dostęp do miasta, Mindaros został zmuszony do szukania schronienia na lądzie w pobliżu miejscowości zwanej Kleroj, gdzie Farnabazos utrzymywał swą armię. (5) Alkibiades, ścigając z zapalem okręty Mindarosa, niektóre zatopił, pewną ilość uszkodził i zdobył, większość zaś, która stała na kotwicy przy samym lądzie, usiłował przy pomocy zaczepio-

ταύταις ἀποσπᾶν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπειρᾶτο. (6) παραβοηθούντων δὲ τῶν πεζῶν ἀπὸ τῆς γῆς τοῖς Πελοποννησίοις πολὺς ἐγένετο φόνος, ὥς ἂν τῶν μὲν Ἀθηναίων διὰ τὸ προτέρημα θρασύτερον ἢ συμφορώτερον ἀγωνιζομένων, τῶν δὲ Πελοποννησίων πολὺ τοῖς πλήθεσιν ὑπεραγόντων· καὶ γὰρ τὸ τοῦ Φαρναβάζου στρατόπεδον παρεβοήθει τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ τὴν μάχην ἐκ τῆς γῆς ποιοῦμενον τὴν στάσιν εἶχεν ἀσφαλεστέραν. (7) Θρασύβουλος δὲ θεωρῶν τοὺς πεζοὺς τοῖς πολεμίοις βοηθοῦντας, καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἐπιβατῶν ἀπεβίβασεν εἰς τὴν γῆν, σπεύδων βοηθῆσαι τοῖς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην· τῷ δὲ Θηραμένει παρεκελεύσατο τοῖς περὶ Χαιρέαν πεζοῖς συνάψαντα τὴν ταχίστην ἥκειν, ὅπως πεζῇ διαγωνίσωνται.

51. Τῶν δὲ Ἀθηναίων περὶ ταῦτα γινομένων Μίνδαρος ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ἀφηγούμενος αὐτὸς μὲν πρὸς Ἀλκιβιάδην ὑπὲρ τῶν ἀφελκομένων νεῶν διηγωνίζετο, Κλέαρχον δὲ τὸν Σπαρτιάτην μετὰ μέρους τῶν Πελοποννησίων ἀπέστειλε πρὸς τοὺς περὶ Θρασύβουλον· συναπέστειλε δ' αὐτῷ καὶ τοὺς παρὰ Φαρναβάζῳ στρατευομένους μισθοφόρους. (2) ὁ δὲ Θρασύβουλος μετὰ τῶν ἐπιβατῶν καὶ τῶν τοξοτῶν τὸ μὲν πρῶτον εὐρώστως ὑπέστη τοὺς πολεμίους, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνέϊλεν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν ἰδίων ἐώρα πίπτοντας· τῶν δὲ μετὰ τοῦ Φαρναβάζου μισθοφόρων κυκλούντων τοὺς Ἀθηναίους καὶ τῷ πλήθει πανταχόθεν περιχεομένων, ἐπεφάνη Θηραμένης τοὺς τε ἰδίους καὶ τοὺς μετὰ Χαιρέου ἄγων πεζοὺς. (3) οἱ δὲ μετὰ τοῦ Θρασυβούλου καταπεπονημένοι καὶ τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας ἀπεγνωκότες πάλιν ἐξαίφνης ταῖς ψυχαῖς διηγείροντο τηλικαύτης βοηθείας παραγεγεννημένης. (4) ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον καρτερᾶς μάχης γενομένης, τὸ μὲν πρῶτον οἱ τοῦ Φαρναβάζου μισθοφόροι φεύγειν ἤρξαντο καὶ τὸ συνεχὲς αἰεὶ τῆς τάξεως παρερρήγνυτο· τέλος δὲ οἱ Πελοποννήσιοι μετὰ Κλεάρχου καταλειφθέντες καὶ πολλὰ δράσαντες καὶ παθόντες ἐξέώσθησαν.

(5) Τούτων δὲ καταπεπονημένων οἱ περὶ τὸν Θηραμένην ὥρμησαν τοῖς μετ' Ἀλκιβιάδου κινδυνεύουσι βοηθῆσαι. συνδραμουσῶν δὲ τῶν δυνάμεων εἰς ἓνα τόπον, ὁ μὲν Μίνδαρος οὐ κατεπλάγη τὴν ἔφοδον τῶν περὶ Θηραμένην, ἀλλὰ διελόμενος τοὺς Πελοποννησίους τοῖς μὲν ἡμίσεσιν ἀπὸ τῶν ἐπιούσιν, τοὺς δ' ἡμίσεις αὐτὸς ἔχων, καὶ δεόμενος ἐκάστου μὴ κατασιχνῆναι τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, καὶ ταῦτα πεζομαχοῦντας, ἀντετάχθησαν τοῖς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. (6) περὶ δὲ τῶν νεῶν ἥρωικὴν συστησάμενος μάχην, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸς κινδυνεύων, πολλοὺς μὲν ἀνέϊλε τῶν ἀντιτεταγμένων, τὸ δὲ τελευταῖον ἀξίως τῆς πατρίδος ἀγωνισάμενος ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἀνιέρθη. τούτου δὲ πεπτωκότος οἱ τε Πελοποννήσιοι καὶ πάντες οἱ σύμμαχοι συνέδραμον καὶ καταπλαγέντες εἰς φυγὴν ὥρμησαν. (7) οἱ δ' Ἀθηναῖοι μέχρι μὲν τινος ἐπέδιωξαν τοὺς πολεμίους, πυνθανόμενοι δὲ τὸν Φαρναβάζον μετὰ πολλῆς ἵππου κατὰ σπουδὴν ἐπείγόμενον, ἀνέκαμψαν ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ τὴν μὲν πόλιν παρέλαβον, δύο δὲ τρόπαια κατέστησαν ἀφ' ἐκατέρας

nych żelaznych uchwytów odciągnąć od brzegu. (6) Kiedy jednak piechota Farnabazosa ruszyła na pomoc Peloponezyjczykom, powstała prawdziwa rzeź, bo Ateńczycy ze względu na uzyskaną przewagę walczyli z większą odwagą niż roztropnością, Peloponezyjczycy zaś nie ustępowali im pola, dysponując znacznie większą ilością wojska. Lacedemończyków wspomagała zresztą armia Farnabazosa, która prowadząc walkę od strony lądu, czyniła ich pozycję bezpieczniejszą. (7) Gdy tylko Trazybulos zauważył, że piechota wspiera działania wrogów, wysadził na ląd resztę swych wojsk, spiesząc z odsieczą żołnierzom Alkibiadesa. Wezwał równocześnie Teramenesa, by przyłączył do swej armii wojska piesze znajdujące się pod rozkazami Chajreasa i z tymi siłami jak najszybciej przybył, ponieważ zamierza stoczyć bitwę na lądzie.

51. W czasie, w którym Ateńczycy przeprowadzali te akcje, wódz lacedemoński Mindaros walczył o utrzymanie okrętów, które Alkibiades usiłował uprowadzić. Wysłał więc Spartiatę Klearcha z częścią oddziałów peloponeskich przeciwko wojsku Trazybulosa. Dołączył do nich oddział najemników służący w armii Farnabazosa. (2) Trazybulos ze swoimi marynarzami i łucznikami początkowo stawiał zacięty opór wrogom i wielu z nich wyciął, zauważył jednak, że również jego straty w ludziach są duże. Już najemnicy Farnabazosa nadciągający tłumie ze wszystkich stron zaciskali kleszcze, w które wzięli Ateńczyków, gdy wtem pojawił się Teramenes, prowadząc obok własnego wojska piechotę Chajreasa. (3) Chociaż ludzie Trazybulosa całkowicie wyczerpani stracili już nadzieję na ocalenie, jednak widok nadciągającej tak wielkiej pomocy od razu podniósł ich na duchu. (4) Przez długi czas toczyła się zacięta walka: najpierw najemnicy Farnabazosa zaczęli się cofać, a ciągłość ich szyków uległa załamaniu. W końcu Peloponezyjczycy wraz z Klearchem, pozostawieni własnemu losowi, po ciężkich walkach, w których zadali i ponieśli wiele strat, zostali wyparci. (5) Po tym zwycięstwie nad Peloponezyjczykami wojska Teramenesa ruszyły z odsieczą żołnierzom Alkibiadesa, którzy znaleźli się w niebezpieczeństwie. Chociaż wojska szybko się połączyły w jednym miejscu, Mindaros wcale się nie obawiał tej koncentracji sił ateńskich spowodowanej przybyciem Teramenesa. Sam podzielił Peloponezyjczyków na dwie równe części: jedną ustawił naprzeciw zbliżających się nieprzyjaciół, drugą, którą sam dowodził, uformował w szyku bojowym przeciwko wojskom Alkibiadesa. Przy tym prosił każdego z żołnierzy, by nie zhańbił dobrego imienia Sparty, zwłaszcza że bitwa rozegra się na lądzie. (6) Stoczył w obronie okrętów prawdziwie heroiczną walkę, biorąc w niej osobisty udział na oczach całego wojska, i chociaż zabił wielu przeciwników, w końcu sam zginął z rąk żołnierzy Alkibiadesa, walcząc do końca godnie za swoją ojczyznę. Na widok jego śmierci zarówno Peloponezyjczycy, jak i wszyscy sprzymierzeńcy, ogarnięci strachem rzucili się do ucieczki. (7) Ateńczycy prowadzili pościg za nieprzyjacielem do chwili, gdy się dowiedzieli, że Farnabazos w pośpiechu nadciąga z wielką liczbą

νίκης, τὸ μὲν τῆς ναυμαχίας ἐν τῇ νήσῳ τῇ Πολυδώρου καλουμένη, τὸ δὲ τῆς πεζομαχίας οὗ τὴν τροπὴν ἐποιήσαντο τὴν πρώτην. (8) οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ πόλει Πελοποννήσιοι καὶ πάντες οἱ διαφυγόντες ἐκ τῆς μάχης ἔφυγον ἐπὶ τὸ τοῦ Φαρναβάζου στρατόπεδον· οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ τῶν τε νεῶν ἀπασῶν ἐγκρατεῖς ἐγενήθησαν καὶ πολλοὺς μὲν αἰχμαλώτους, ἀναρίθμητον δὲ πλῆθος λαφύρων ἤθροισαν, ὥς ἂν δύο δυνάμεις ἅμα τηλικαύτας νενικηκότες.

52. Ἀπενεχθείσης δὲ τῆς νίκης εἰς Ἀθήνας, ὁ μὲν δῆμος ἐκ τῶν προτέρων συμφορῶν ἀνελπίστους εὐτυχίας ὁρῶν τῇ πόλει προσγεγενημένας μετέωρος ἦν ἐπὶ τοῖς εὐημερήμασι καὶ τοῖς μὲν θεοῖς πανδημεὶ θυσίας καὶ πανηγύρεις ἐποιήσατο, εἰς δὲ τὸν πόλεμον ἐπέλεξε χιλίους τῶν ὀπλιτῶν τοὺς κρατίστους, ἵππεῖς δ' ἑκατόν, πρὸς δὲ τούτοις τριάκοντα τριήρεις ἀπέστειλε τοῖς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅπως τὰς περὶ Λακεδαιμονίους πόλεις ἀδεῶς πορθῶσι κρατοῦντες τῆς θαλάττης. (2) οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὥς ἤκουσαν τὴν περὶ Κύζικον αὐτοῖς γενομένην συμφορὰν, πρέσβεις ἐξέπεμψαν εἰς Ἀθήνας ὑπὲρ εἰρήνης, ὧν ἦν ἀρχιπρεσβευτὴς Ἑνδιος. ἐξουσίας δ' αὐτῷ δοθείσης παρελθὼν συντόμως καὶ λακωνικῶς διελέχθη· διόπερ ἔκρινα μὴ παραλιπεῖν τοὺς ῥηθέντας λόγους. (3) Βουλόμεθα πρὸς ὑμᾶς ἄγειν εἰρήνην, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τὰς μὲν πόλεις ἔχειν ὥς ἐκάτεροι κρατοῦμεν, τὰ δὲ φρούρια τὰ παρ' ἀλλήλοις καταλῦσαι, τῶν δ' αἰχμαλώτων λυτροῦντες ἀνθ' ἑνὸς Ἀθηναίου λαβεῖν ἓνα Λάκωνα. οὐ γὰρ ἀγνοοῦμεν τὸν πόλεμον ἀμφοτέροις μὲν βλαβερόν, πολὺ δὲ μᾶλλον ὑμῖν. (4) παραπέμψαντες δὲ τὸν ἐμὸν λόγον ἐκ τῶν πραγμάτων μάθετε. ἡμεῖς μὲν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον γεωργοῦμεν, ὑμεῖς δὲ βραχὺ μέρος τῆς Ἀττικῆς· καὶ Λάκωσι μὲν ὁ πόλεμος πολλοὺς συνέθηκε συμμάχους, Ἀθηναίων δὲ τοσούτους ἀφείλατο ὅσους τοῖς πολεμίοις ἔδωκε· καὶ ἡμῖν μὲν ὁ πλουσιώτατος τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην βασιλέων χορηγὸς ἐστὶ τοῦ πολέμου, ὑμῖν δὲ οἱ πενιχρότατοι τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην· (5) διόπερ οἱ μὲν ἡμέτεροι κατὰ τὸ μέγεθος τῶν μισθῶν προθύμως στρατεύονται, οἱ δὲ ὑμέτεροι, τὰς εἰσφοράς ἀπὸ τῶν ἰδίων διδόντες οὐσιῶν, ἅμα καὶ τὰς κακοπαθείας φεύγουσι καὶ τὰς δαπάνας. (6) ἔπειθ' ἡμεῖς μὲν κατὰ θάλατταν πολεμοῦντες σκάφεσι πολιτικοῖς μόνον κινδυνεύομεν, ὑμεῖς δὲ πολίτας ἔχετε τοὺς πλείστους ἐν ταῖς ναυσίν. τὸ δὲ μέγιστον, ἡμεῖς μὲν κἂν κρατηθῶμεν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν πράγμασι, τὴν γε κατὰ γῆν ἡγεμονίαν ὁμολογουμένως ἔχομεν· οὐδὲ γὰρ οἶδε τὸ φυγεῖν πεζὸς Σπαρτιάτης· ὑμεῖς δὲ τῆς θαλάττης ἐκβληθέντες οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας πεζῆς, ἀλλ' ὑπὲρ ἀναστάσεως ἀγωνιάτε. (7) Καταλείπεται μοι διδάξαι, πῶς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πλεονεκτοῦντες ἐν τῷ πολεμεῖν εἰρήνην ἄγειν παρακαλοῦμεν. ἐγὼ δ' ὠφελεῖσθαι μὲν ἐκ τοῦ πολεμεῖν οὐ φημι τὴν Σπάρτην, βλάπτεσθαι μέντοι γε ἔλαττον τῶν Ἀθηναίων. ἀποπλήκτων δὲ εὐδοκεῖν συνατυχοῦντας τοῖς πολεμίοις, παρὸν μηδ' ὅλως ἀτυχίας λαβεῖν πείραν· οὐ τοσαύτην γὰρ ἢ τῶν πολεμίων ἀπώλεια φέρει χαράν

jazdy; wtedy dopiero powrócili do swych okrętów, po czym wzięli miasto i wystawili dwa pomniki zwycięstwa, jeden za bitwę morską na wyspie zwanej wyspą Polidora, drugi za bitwę lądową w miejscu, gdzie po raz pierwszy zmusili wroga do ucieczki. (8) Peloponezyjczycy, którzy byli w mieście, oraz wszyscy zbiegowie z pola bitwy, schronili się do obozu Farnabazosa. Ateńscy strategowie nie tylko zdobyli wszystkie okręty, ale też wzięli wielu jeńców i niezmierzoną ilość wojennych łupów: odnieśli bowiem w tym samym czasie dwa zwycięstwa nad tak potężnymi armiami.

52. Kiedy wiadomość o zwycięstwie dotarła do Aten, lud, słysząc o niespodziewanych sukcesach państwa, które nastąpiły po uprzednich klęskach, cieszył się nimi niezwykle, składając publicznie ofiary bogom i organizując świąteczne obchody. Dla kontynuowania wojny wybrał spośród najmężniejszych mężów tysiąc hoplitów oraz stu jeźdźców. Ponadto wysłał trzydzieści trier do Alkibiadesa, by mogli Ateńczycy, skoro są panami morza, niszczyć bezkarnie miasta, które sprzyjały Lacedemończykom. (2) Tymczasem Lacedemończycy na wieść o klęsce pod Kyzikos¹⁵¹, wyprawili do Aten poselstwo z Endiosem na czele dla prowadzenia pertraktacji pokojowych¹⁵². Gdy udzielono mu przyzwolenia na zabranie głosu przemówił w sposób zwięzły i typowo lakoński. Z tego powodu postanowiłem przytoczyć tu w całości jego słowa.

(3) „Ateńczycy, chcemy zawrzeć z wami pokój pod następującymi warunkami: każda strona zachowuje przy sobie miasta, które w tej chwili posiada, usuwa załogi ze swych warowni, dokonuje wymiany jeńców, jednego Lakończyka za jednego Ateńczyka. Dobrze wiemy, że wojna jest bolesna dla obu stron, lecz o wiele bardziej dla was. (4) Nie zważajcie na moje słowa, lecz na same fakty. My uprawiamy całą ziemię Peloponezu, wy zaś niewielką część Attyki. Wojna przysporzyła Lakończykom wielu sprzymierzeńców, Ateńczykom odebrała tylu, ilu dała ich wrogom. Najbogatszy na zamieszkiwanej ziemi król pokrywa za nas koszty wojny, za was najbiedniejszy lud świata. (5) Nasi żołnierze chętnie idą na wojnę, pobierając wysoki żołd, wasi zaś z własnego mienia płacąc podatki wojenne, starają się uniknąć zarówno trudów, jak i kosztów wojny. (6) Prowadząc wojnę na morzu, narażamy się jedynie na utratę okrętów, które są własnością państwa, wy zaś narażacie się na utratę nie tylko okrętów, bo ich załogi składają się w większości z waszych obywateli. I co najważniejsze, jeśli nawet poniesiemy klęskę w walkach na morzu, zachowujemy w dalszym ciągu bezsporne panowanie na lądzie: piechota spartańska nie wie, co to ucieczka. Wy zaś w przypadku klęski na morzu, nie walczyście o panowanie na lądzie, lecz o przetrwanie.

(7) Pozostaje mi teraz wyjaśnić, dlaczego mimo to, że prowadzenie wojny daje nam tyle wielkich korzyści, zwracamy się do was z propozycją pokojową. Wcale nie twierdzę, że Sparta korzysta na wojnie, chcę tylko powiedzieć, że ponosi mniejsze straty od Aten. Trzeba być głupcem, by radować się dzieleniem

ήλικην ἔχει λύπην ἢ τῶν ιδίων ταλαιπωρία. (8) οὐ μόνον δὲ τούτων ἔνεκα διαλυθῆναι σπεύδομεν, ἀλλὰ καὶ τὸ πάτριον ἔθος τηροῦντες· θεωροῦντες γὰρ τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, οἴομεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι.

53. Τοιαῦτα δὲ καὶ τούτοις παραπλήσια τοῦ Λάκωνος διαλεχθέντος, οἱ μὲν ἐπιεικέστατοι τῶν Ἀθηναίων ἔρρεπον ταῖς γνώμαις πρὸς τὴν εἰρήνην, οἱ δὲ πολεμοποιεῖν εἰωθότες καὶ τὰς δημοσίας ταραχὰς ιδίας ποιούμενοι προσόδους ἤροῦντο τὸν πόλεμον. (2) συνεπελάβετο δὲ τῆς γνώμης ταύτης καὶ Κλεοφῶν, μέγιστος ὢν τότε δημαγωγός. ὅς παρελθὼν καὶ πολλὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν οἰκείως διαλεχθεὶς ἐμετεώρισε τὸν δῆμον, τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προφερόμενος, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλάξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα. (3) Ἀθηναῖοι μὲν οὖν κακῶς βουλευσάμενοι μετενόησαν ὅτε οὐδὲν ὄφελος, καὶ λόγοις πρὸς ἀρέσκειαν εἰρημένοις ἐξαπατηθέντες οὕτως ἔπταισαν τοῖς ὅλοις, ὥστε μηκέτι δύνασθαι πώποτε αὐτοὺς γνησίως ἀναλαβεῖν. (4) ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον πραχθέντα τεύξεται λόγου κατὰ τοὺς ιδίους χρόνους· τότε δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς τε εὐημερήμασιν ἐπαρθέντες καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἔχοντες ἐν τῷ τὸν Ἀλκιβιάδην ἀφηγεῖσθαι τῶν ιδίων δυνάμεων, ταχέως ὤοντο τὴν ἡγεμονίαν ἀνακτήσασθαι.

54. Τῶν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν πράξεων τέλος ἔχουσῶν Ἀθήνησι μὲν παρέλαβε τὴν ἀρχὴν Διοκλῆς, ἐν Ῥώμῃ δὲ τὴν ὑπατον εἶχον ἀρχὴν Κόιντος Φάβιος καὶ Γάιος Φούριος. περὶ δὲ τούτους τοὺς καιροὺς Ἀννίβας ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς τοὺς τ' ἐξ Ἰβηρίας ξενολογηθέντας καὶ τοὺς ἐκ τῆς Λιβύης καταγραφέντας στρατιώτας συνήγαγε, καὶ μακρὰς μὲν ἐξήκοντα ναῦς ἐπλήρωσε, τὰ δὲ φορτηγὰ πλοῖα περὶ χίλια πεντακόσια παρεσκευάσατο. (2) ἐν τούτοις τὴν τε δύναμιν διεκόμιζε καὶ τὰ πρὸς τὰς πολιορκίας μηχανήματα καὶ βέλη καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἅπασαν. περαιωθεὶς δὲ μετὰ τοῦ στόλου τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, κατέπλευσε τῆς Σικελίας ἐπὶ τὴν ἄκραν τὴν ἀπέναντι τῆς Λιβύης, καλουμένην Λιλύβαιον· (3) καθ' ὃν δὴ χρόνον τῶν Σελινουντίων τινὲς ἱππέων περὶ τοὺς τόπους διατρίβοντες καὶ τὸ μέγεθος τοῦ καταπλέοντος στόλου θεασάμενοι, ταχέως τοῖς πολίταις τὴν τῶν πολέμιων παρουσίαν ἐδήλωσαν. καὶ οἱ μὲν Σελινούντιοι τοὺς βιβλιαφόρους παραχρῆμα πρὸς τοὺς Συρακοσίους ἀπέστειλαν, δεόμενοι βοηθεῖν· (4) ὁ δ' Ἀννίβας ἐκβιβάσας τὴν δύναμιν κατεστρατοπέδευσεν, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ φρέατος, ὃ κατ' ἐκείνους μὲν

z wrogiem jego nieszczęść, gdy jest w naszej mocy unikać ciosów złego losu. Zniszczenie bowiem wroga nie przynosi takiej radości, która mogłaby zrównoważyć zmartwienie spowodowane nieszczęściem własnego ludu. (8) Nie tylko z tego powodu pragniemy pokoju, ale też ze względu na naszą ojczystą tradycję. Rozważając bowiem wiele straszliwych cierpień, które są skutkiem nienawiści towarzyszącej działaniom wojennym, uważamy, że należy to jasno powiedzieć w obliczu wszystkich bogów i ludzi, że my z wszystkich ludzi na świecie ponosimy za to wszystko najmniejszą winę”.

53. Wystąpienie Lakończyka miało w przybliżeniu taką treść. Najrozsądniejsi wśród Ateńczyków skłaniali się ku pokojowi, natomiast ci, których zwyczajem było podleganie do wojny i czerpanie własnych korzyści z niepokojów politycznych, opowiadali się za wojną. (2) Podzielał ich zdanie także Kleofon, najbardziej wpływowy podówczas przywódca ludu. Zabrawszy głos, rozwodził się szeroko na ten temat w charakterystyczny dla siebie sposób, wzbijając w dumę lud przez przypominanie wielkości jego militarnych sukcesów, jak gdyby los nie miał w zwyczaju na przemian przyznawać zwycięstwa w wojnie raz jednej, raz drugiej stronie. (3) Ateńczycy podjęli błędną decyzję – ponieważ zmienili zdanie, gdy nie miało to już żadnego znaczenia – i oszukani mową pełną płaśkiego pochlebstwa doprowadzili swe państwo do upadku tak całkowitego, że już nigdy nie byli w stanie o własnych siłach się z niego wydźwignąć. (4) O tych jednak wydarzeniach, której później nastąpiły, będzie mowa we właściwym miejscu zgodnie z zachowanym porządkiem chronologicznym. W omawianym teraz czasie Ateńczycy, upojeni sukcesami i wiążąc wielkie nadzieje z osobą Alkibiadesa, który został naczelnym wodzem wszystkich sił zbrojnych, byli przekonani, że wkrótce odzyskają dawne przywództwo w Helladzie.
54. Gdy upłynął rok, w którym miały miejsce te zdarzenia, w Atenach Diokles został archontem, w Rzymie zaś konsulat otrzymali Kwintus Fabiusz i Gajusz Furiusz¹⁵³. W tym czasie¹⁵⁴ wódz kartagiński Hannibal zebrał żołnierzy najemnych z Iberii i zwerbowanych w Libii, obsadził załogami sześćdziesiąt wielkich okrętów wojennych i przygotował tysiąc pięćset okrętów transportowych. (2) Załadował na nie wojsko, maszyny oblężnicze, broń i cały sprzęt wojskowy. Przepłynąwszy z całą flotą Morze Libijskie, wylądował na Sycylii na przylądku leżącym naprzeciwko Libii, zwanym Lilibeum¹⁵⁵. (3) W tym właśnie czasie oddział selinunckiej kawalerii przebywający w tej okolicy zauważył wielką flotę, która zawinęła do brzegu: bezzwłocznie powiadomił obywateli w mieście o obecności wroga. Selinuntczycy od razu wysłali do Syrakuzan listy przez specjalnych posłańców z prośbą o pomoc. (4) Tymczasem Hannibal wysadził swe wojska i rozbił obóz w pobliżu studni, zwanej wówczas Lilibeum, którą to nazwą w wiele lat później obdarzono powstałe tu miasto. (5) Wedle doniesienia Efora¹⁵⁶ Hannibal miał wszystkiego dwieście tysięcy piechoty

τοὺς καιροὺς ὠνομάζετο Λιλύβαιον, μετὰ δὲ ταῦτα πολλοῖς ἔτεσι πρὸς αὐτῷ κτισθείσης πόλεως αἴτιον ἐγενήθη τῇ πόλει τῆς ἐπωνυμίας. (5) εἶχε δὲ τοὺς σύμπαντας Ἀννίβας, ὥς μὲν Ἔφορος ἀνέγραψε, πεζῶν μυριάδας εἴκοσι, ἵππεις δὲ τετρακισχιλίους, ὥς δὲ Τίμαιός φησιν, οὐ πολλῶ πλείους τῶν δέκα μυριάδων. τὰς μὲν οὖν ναῦς ἐν τῷ περὶ Μοτύην κόλῳ πάσας ἐνεώλκησε, βουλόμενος ἔννοιαν διδόναι τοῖς Συρακοσίοις, ὥς οὐ πάρεστιν ἐκείνοις πολεμήσων οὐδὲ ναυτικῇ δυνάμει παραπλεύσων ἐπὶ Συρακούσας· (6) παραλαβὼν δὲ τοὺς παρ' Αἰγεσταίων στρατιώτας καὶ τοὺς παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων ἀνέζευξεν ἀπὸ τοῦ Λιλυβαίου τὴν πορείαν ποιούμενος ἐπὶ Σελινούντος. ὥς δ' ἐπὶ τὸν Μάζαρον ποταμὸν παρεγενήθη, τὸ μὲν παρ' αὐτὸν ἐμπόριον κείμενον εἶλεν ἐξ ἐφόδου, πρὸς δὲ τὴν πόλιν παραγενηθεὶς εἰς δύο μέρη διεῖλε τὴν δύναμιν· περιστρατοπεδεύσας δ' αὐτὴν καὶ τὰς μηχανὰς ἐπιστήσας μετὰ πάσης σπουδῆς τὰς προσβολὰς ἐποιεῖτο. (7) ἕξ μὲν γὰρ πύργους ὑπερβάλλοντας τοῖς μεγέθεσιν ἐπέστησε, τοὺς ἴσους δὲ κριοὺς κατασεσιδηρωμένους προσήρεισε τοῖς τείχεσι· χωρὶς δὲ τούτων τοῖς τοξόταις καὶ σφενδονήταις πολλοῖς χρώμενος ἀνέστελλε τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων μαχομένους.

55. Οἱ δὲ Σελινούντιοι ἐκ πολλῶν ὄντες ἄπειροι πολιορκίας, καὶ Καρχηδονίους ἐν τῷ πρὸς Γέλωνα πολέμῳ συνηγωνισμένοι μόνοι τῶν Σικελιωτῶν, οὐποτ' ἥλπιζον ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων εἰς τοιούτους φόβους συγκλεισθήσεσθαι. (2) θεωροῦντες δὲ τὰ μεγέθη τῶν μηχανημάτων καὶ τὰ πλήθη τῶν πολεμίων, περιδεεῖς ἦσαν καὶ κατεπλήττοντο τὸ μέγεθος τοῦ περιεστῶτος κινδύνου. (3) οὐ μὴν κατὰ πᾶν γε τὴν σωτηρίαν ἀπεγίνωσκον, ἀλλὰ προσδοκῶντες συντόμως ἥξειν τοὺς Συρακοσίους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους, πανδημεῖ τοὺς πολεμίους ἀπὸ τῶν τειχῶν ἡμύνοντο. (4) οἱ μὲν γὰρ ἀκμάζοντες ταῖς ἡλικίαις ἐν τοῖς ὅπλοις ὄντες διεκινδύνευον, οἱ δὲ πρεσβύτεροι περὶ τε τὰς παρασκευὰς ἦσαν καὶ περιπορευόμενοι τὸ τεῖχος ἐδέοντο τῶν νέων μὴ περιδεῖν αὐτοὺς ὑποχειρίους τοῖς πολεμίοις γινομένους· γυναῖκες δὲ καὶ παῖδες τὰς τε τροφὰς καὶ βέλη τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνιζομένοις παρεκόμενον, τὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἐπὶ τῆς εἰρήνης αἰσχύνην παρ' οὐδὲν ἡγούμεναι. (5) τοσαύτη κατάπληξις καθειστήκει ὥστε τὸ μέγεθος τῆς περιστάσεως δεῖσθαι καὶ τῆς παρὰ τῶν γυναικῶν βοηθείας.

Ὁ δ' Ἀννίβας ἐπαγγειλάμενος τοῖς στρατιώταις εἰς διαρπαγὴν δώσειν τὴν πόλιν, τὰς τε μηχανὰς προσήρεισε καὶ τοῖς κρατίστοις στρατιώταις ἐκ διαδοχῆς προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν. (6) ὁμοῦ δὲ αἱ τε σάλπιγγες τὸ πολεμικὸν ἐσήμαινον καὶ πρὸς ἔν παραγγέλμα πᾶν ἐπηλάλαξε τὸ τῶν Καρχηδονίων στράτευμα, καὶ τῇ βίᾳ μὲν τῶν κριῶν ἐσαλεύετο τὰ τεῖχη, τῷ δ' ὕψει τῶν πύργων οἱ μαχομένοι πολλοὺς τῶν Σελινουντίων ἀνῆρουν· (7) ἐν πολυχρονίῳ γὰρ εἰρήνη γεγονότες καὶ τῶν τειχῶν οὐδ' ἦντινοῦν ἐπιμέλειαν πεποιημένοι ῥαδίως κατεπονοῦντο, τῶν ξυλίνων πύργων πολὺ τοῖς ὕψεσιν ὑπερεχόντων. πεσόντος δὲ τοῦ τείχους οἱ μὲν Καμπανοὶ σπεύδοντες ἐπιφανές τι πράξει, ταχέως εἰσέπεσον εἰς τὴν πόλιν. (8) τὸ μὲν οὖν πρῶτον κατεπλήξαντο τοὺς

i cztery tysiące kawalerii, lecz według tego, co podaje Timajos¹⁵⁷, nie więcej niż sto tysięcy ludzi. Wszystkie okręty wyciągnął na ląd w zatoce Motye¹⁵⁸: chciał bowiem dać Syrakuzanom do zrozumienia, że nie przybył tu po to, by prowadzić wojnę lub skierować swą flotę wzdłuż wybrzeża przeciw Syrakuzom. (6) Przyłączywszy do swej armii wojska przysłane przez Egestańczyków i innych sprzymierzeńców, wyruszył w drogę do Selinuntu. Gdy przybył nad rzekę Mazaros, zajął z marszu osadę handlową i stanąwszy w mieście, podzielił swą armię na dwie połowy. Wziął miasto w oblężenie, ustawił maszyny wojenne na pozycji i bez zwłoki przystąpił do natarcia. (7) Zbudował sześć wież niezwyklej wysokości i tyleż taranów z kutego żelaza kazał przystawić do murów. Co więcej, przy pomocy licznych oddziałów łuczników i procarzy odpierał obrońców walczących na blankach¹⁵⁹.

55. Selinuntczycy, którzy od dawien dawna nie mieli do czynienia ze zdobywaniem miast, a byli jedynymi mieszkańcami Sycylii walczącymi u boku Kartagińczyków w wojnie przeciw Gelonowi, nigdy się nie spodziewali, że tyle strachu im sprawią ci, którym niegdyś wyświadczyli przysługę. (2) Widok wielkich maszyn oblężniczych i niezmierzonej liczby wroga, a także ogrom zagrażającego im niebezpieczeństwa, napełnił ich przerażeniem. (3) Jednakże nie zwątpili całkowicie w swoje ocalenie, gdyż w oczekiwaniu na rychłą odsiecz ze strony Syrakuzan i innych sprzymierzeńców, cała ludność broniła murów miasta przed atakami wrogów. (4) Wszyscy mężczyźni w sile wieku chwycili za broń i zaciekle walczyli, ludzie starsi czyniąc bieżące przygotowania do obrony krzatali się wokół murów i błagali młodych, by nie dali się pokonać wrogom. Kobiety i dziewczyny, odrzuciwszy skromność i poczucie wstydu, których przestrzegają w czasach pokoju, dostarczały żywności i pocisków obrońcom ojczyzny. (5) Ogrom niebezpieczeństwa wywoływał tak wielkie przerażenie, że zwrócono się o pomoc do kobiet.

Hannibal, który obiecał żołnierzom wydanie miasta na łup, ustawił maszyny oblężnicze i przy pomocy swych najlepszych żołnierzy przypuszczał raz po raz ataki na mury. (6) Równocześnie wszystkie trąby dały sygnał do boju i na jedną komendę cała armia kartagińska podniosła okrzyk wojenny; pod ciosami taranów zakotływały się mury, a walczący na wysokich wieżach żołnierze kładli trupem wielu Selinuntczyków. (7) Żyjąc przez długi czas w pokoju, nie dbali o stan swych murów, łatwo więc ulegali w walce wrogowi, zwłaszcza że drewniane wieże, w które był on zaopatrzony, znacznie przewyższały wysokością mur miasta. Gdy się zwałił, Kampanowie, pragnąc dokonać czegoś niezwyklego, szybko wdarli się do miasta. (8) Najpierw napędzili strachu nie-

ὑποστάντας, ὀλίγους ὄντας· μετὰ δὲ ταῦτα πολλῶν συνδραμόντων ἐπὶ τὴν βοήθειαν ἐξεώσθησαν καὶ συχνοὺς ἑαυτῶν ἀπέβαλον· οὐπω γὰρ τελέως ἀνακαθαρμένον τοῦ τείχους βιασάμενοι καὶ κατὰ τὴν ἔφοδον εἰς δυσχωρίας ἐμπίπτοντες ῥαδίως ἡλαττοῦντο. νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης οἱ μὲν Καρχηδόνιοι τὴν πολιορκίαν ἔλυσαν.

56. Οἱ δὲ Σελινούντιοι τῶν ἱπέων τοὺς κρατίστους ἐπιλέξαντες διὰ νυκτὸς εὐθέως ἀπέστειλαν τοὺς μὲν εἰς Ἀκράγαντα, τοὺς δ' εἰς Γέλαν καὶ Συρακούσας, δεόμενοι τὴν ταχίστην βοήθειν, ὥς οὐ δυναμένης πλεῖω χρόνον τῆς πόλεως ὑποστῆναι τῶν πολεμίων τὴν δύναμιν. (2) οἱ μὲν οὖν Ἀκραγαντῖνοι καὶ Γελῶι περιέμενον τοὺς Συρακοσίους, βουλόμενοι τὴν δύναμιν ἀθρόαν ἄγειν ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους· οἱ δὲ Συρακόσιοι πυθόμενοι τὰ περὶ τὴν πολιορκίαν, πρὸς μὲν Χαλκιδεῖς πόλεμον ἔχοντες διελύσαντο, τὰς δ' ἀπὸ τῆς χώρας δυνάμεις ἀθροίζοντες, μεγάλην ποιοῦμενοι παρασκευὴν ἐχρόνιζον, νομίζοντες ἐκπολιορκηθήσεσθαι τὴν πόλιν, ἀλλ' οὐκ ἀναρπασθήσεσθαι. (3) Ἀνίβας δὲ τῆς νυκτὸς διελθούσης ἅμα ἡμέρα πανταχόθεν μὲν προσέβαλε, τὸ δὲ κατὰ τὴν πόλιν πεπτωκὸς μέρος τοῦ τείχους καὶ τὸ συνάπτον τοῦτω κατέβαλε ταῖς μηχαναῖς. (4) ἀνακαθάρας δὲ τὸν πεσόντα τόπον τοῦ τείχους, καὶ τοῖς κρατίστοις ἐκ διαδοχῆς ἀγωνιζόμενος, ἐπ' ὀλίγον ἐξέωσε τοὺς Σελινουντίους· οὐ μὴν γε βιάσασθαι δυνατόν ἦν τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων διαγωνιζομένους. (5) πολλῶν δ' ἀναιρουμένων παρ' ἀμφοτέροις, τοῖς μὲν Καρχηδονίοις νεαλεῖς διεδέχοντο τὴν μάχην, τοῖς δὲ Σελινουντίοις οὐκ ἦν τὸ βοηθήσον. τῆς δὲ πολιορκίας ἐφ' ἡμέρας ἑννέα γενομένης μετὰ φιλοτιμίας ἀνυπερβλήτου, πολλὰ συνέβη τοὺς Καρχηδονίους κακοπαθεῖν καὶ δρᾶσαι δεινά. (6) κατὰ δὲ τὸ πεπτωκὸς τεῖχος ἀναβάντων τῶν Ἰβήρων, αἱ μὲν ἐπὶ τῶν οἰκιῶν οὔσαι γυναῖκες ἀνεβόησαν, οἱ δὲ Σελινούντιοι νομίζοντες ἀλίσκεσθαι τὴν πόλιν κατεπλάγησαν, καὶ τὰ τεῖχη λιπόντες κατὰ τὰς εἰσβολὰς τῶν στενωπῶν ἀθρόοι συνίσταντο, καὶ τὰς μὲν ὁδοὺς διοικοδομεῖν ἐνεχείρησαν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡμύνοντο. (7) βιαζομένων δὲ τῶν Καρχηδονίων, τὰ πλήθη τῶν γυναικῶν καὶ παίδων ἔφευγον ἐπὶ τὰς οἰκίας, καὶ τοὺς τε λίθους καὶ τὰς κεραμίδας ἔβαλλον ἐπὶ τοὺς πολεμίους. ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον οἱ Καρχηδόνιοι κακῶς ἀπῆλλαττον, οὔτε περιστῆναι δυνάμενοι τοὺς ἐν τοῖς στενωποῖς διὰ τοὺς τῶν οἰκιῶν τοίχους, οὔτ' ἐπ' ἴσης διαγωνίσασθαι διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν στεγῶν βάλλοντας. (8) οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ κινδύνου μέχρι δέιλης παρεκτείνοντος, τοῖς μὲν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ἀγωνιζομένοις ἐνέλιπε τὰ βέλη, τοῖς δὲ Καρχηδονίοις οἱ διαδεχόμενοι τοὺς κακοπαθοῦντας ἀκέραιοι διηγωνίζοντο. τέλος δὲ τῆς μὲν ἔνδον δυνάμεως ἀφαίρεσιν λαμβανούσης, τῶν δὲ πολεμίων αἰεὶ πλείονων εἰς τὴν πόλιν ἐμπιπτόντων, ἐξεώσθησαν ἐκ τῶν στενωπῶν οἱ Σελινούντιοι.

wielkiej liczbie obrońców, którzy stawiali im czoło. Później, gdy atakowanym przybiegły na ratunek liczne posiłki, musieli się wycofać, ponosząc dotkliwe straty wśród swoich. Ponieważ forsowali przejście przez mur, gdy był tylko częściowo uszkodzony, walcząc w tak niedogodnym miejscu, zostali bez trudu przez wroga pokonani. Z nadejściem nocy Kartagińczycy poniechali ataków.

56. Selinuntczycy natychmiast wyprawili nocą swych najlepszych jeźdźców, jednych do Akragas¹⁶⁰, innych do Geli i Syrakuz, z prośbą o bezzwłoczną pomoc: utrzymywali, że miasto nie może dłużej stawiać oporu tak wielkiej armii wroga. (2) Mieszkańcy Akragas i Geli czekali na Syrakuzan, chcieli bowiem ruszyć wszystkimi połączonymi siłami na Kartagińczyków. Syrakuzanie, dowiedziawszy się o oblężeniu miasta, poniechali wojny, którą prowadzili przeciw Chalkidyjczykom, i nieco czasu poświęcili na zebranie wojsk z terenu i na wielkie przygotowania, uważając, że oblężone miasto można zmusić do poddania się, lecz nie można go wziąć szturmem. (3) Gdy noc minęła, Hannibal o brzasku dnia przypuścił natarcie ze wszystkich stron: przy pomocy machin zrobił wyłom w murze obok miejsca, gdzie jego część już wcześniej się zawaliła. (4) Usunąwszy gruz, przeprowadzał kolejne ataki swymi najlepszymi wojskami i stopniowo wypierał Selinuntczyków. Nie było jednak możliwe pokonać siłą tych ludzi walczących o swoje życie. (5) Obydwie strony poniosły ciężkie straty, jeśli jednak Kartagińczycy kontynuowali walkę przy pomocy coraz nowych sił, to Selinuntczycy, pozbawieni jakichkolwiek rezerw, znikąd nie otrzymywali pomocy. Oblężenie miasta prowadzone z niesłychaną zaciekłością trwało dziewięć dni: Kartagińczykom przypadło w udziale zarówno wycierpieć, jak i wyrządzić wiele zła. (6) W momencie, kiedy Iberowie przekraczali wyłom w murze, kobiety znajdujące się na dachach swych domów podniosły krzyk. Selinuntczycy, myśląc, że miasto już pada, przerażeni opuścili mury i zgromadzili się u wylotu wąskich przejść; zabrali się do barykadowania ulic i przez długi czas odpierali nieprzyjaciela. (7) Gdy Kartagińczycy sforsowali barykady, wiele kobiet i dzieci schroniło się do swych domów i stamtąd miotało na wrogów kamienie i dachówki. (8) Dość długo Kartagińczycy znajdowali się w niedogodnym położeniu, ponieważ nie mogli okrążyć nieprzyjaciół na ulicach z powodu murów prowadzących do poszczególnych domostw, ani też nie mogli nawiązać równej walki z powodu pocisków miotanych z dachów. Bitwa przeciągnęła się do godzin popołudniowych: broniącym się w domach zabrakło pocisków, podczas gdy Kartagińczycy walczyli ze świeżymi siłami, gdyż rannych i wyczerpanych żołnierzy zastępowały kolejno wprowadzane do boju oddziały. W końcu, gdy liczba broniących się wewnątrz murów zmalała, a wiele oddziałów nieprzyjacielskich bez przerwy wdzierało się do miasta, Selinuntczyków całkowicie wyparto z ulic.

57. Διὸ καὶ τῆς πόλεως καταλαμβανομένης παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν ἦν ὀδυρμούς καὶ δάκρυα θεωρεῖν, παρὰ δὲ τοῖς βαρβάροις ἀλαλαγμοὶς ἦν καὶ βοή σύμμικτος· οἱ μὲν γὰρ τὸ μέγεθος τῆς περιστώσεως συμφορᾶς ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες περιδεεῖς ἦσαν, οἱ δὲ τοῖς εὐημερήμασιν ἐπηρμένοι σφάττειν παρεκελεύοντο. (2) εἰς δὲ τὴν ἀγορὰν συνδραμόντων τῶν Σελινουντίων, οὗτοι μὲν ἐνταῦθα μαχόμενοι πάντες ἀνῆρέθησαν· οἱ δὲ βάρβαροι σκεδασθέντες καθ' ὅλην τὴν πόλιν τὴν μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις εὐδαιμονίαν συνήρπασαν, τῶν δὲ ἐγκαταληφθέντων σωμάτων ἃ μὲν ταῖς οἰκίαις συγκατέκειον, τῶν δ' εἰς τὰς ὁδοὺς βιαζομένων οὐ διακρίνοντας οὔτε φύσιν οὐθ' ἡλικίαν, ἀλλ' ὁμοίως παῖδας νηπίους, γυναῖκας, πρεσβύτας ἐφόνεον, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες. (3) ἡκρωτηρίαζον δὲ καὶ τοὺς νεκροὺς κατὰ τὸ πάτριον ἔθος, καὶ τινὲς μὲν χεῖρας ἀθρόας περιέφερον τοῖς σώμασι, τινὲς δὲ κεφαλὰς ἐπὶ τῶν γαίσων καὶ τῶν σαυνίων ἀναπεύροντες ἔφερον. ὅσας δὲ τῶν γυναικῶν μετὰ τέκνων εἰς τοὺς ναοὺς συμπεφευγίας κατελάμβανον, παρεκελεύοντο μὴ φονεῦν, καὶ ταύταις μόναις πίστιν ἔδοσαν. (4) τοῦτο δ' ἔπραξαν οὐ τοὺς ἀκληροῦντας ἐλεοῦντες, ἀλλ' εὐλαβούμενοι, μήποτε τὴν σωτηρίαν αἱ γυναῖκες ἀπογνοῦσαι κατακαύσωσι τοὺς ναοὺς, καὶ μὴ δυνηθῶσι συλῆσαι τὴν ἐν αὐτοῖς καθιερωμένην πολυτέλειαν. (5) τοσοῦτο γὰρ ὠμότητι διέφερον οἱ βάρβαροι τῶν ἄλλων, ὥστε τῶν λοιπῶν ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἀσεβεῖν εἰς τὸ δαιμόνιον διασωζόντων τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ καταπεφευγότας Καρχηδόνιοι τοῦναντίον ἀπέσχοντο τῶν πολεμίων, ὅπως τοὺς τῶν θεῶν ναοὺς συλῆσειαν. (6) ἤδη δὲ νυκτὸς οὔσης ἢ μὲν πόλις διήρπαστο, τῶν δ' οἰκιῶν αἱ μὲν κατεκαύθησαν, αἱ δὲ κατεσκάφησαν, πᾶς δ' ἦν τόπος αἵματος καὶ νεκρῶν πλήρης. ἐξακισχίλια μὲν πρὸς τοῖς μυρίοις εὐρέθη σώματα πεπτωκότα, καὶ χωρὶς αἰχμάλωτα συνήχθη πλείω τῶν πεντακισχιλίων·

58. Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ βίου μεταβολὴν οἱ τοῖς Καρχηδονίοις Ἑλλήνες συμμαχοῦντες ἠλέουν τὴν τῶν ἀκληροῦντων τύχην. αἱ μὲν γυναῖκες ἐστερημέναι τῆς συνήθους τρυφῆς ἐν πολεμίων ὕβρει διενευκτέρευον, ὑπομένουσαι δεινὰς τάλαιπωρίας· ὧν ἔνιαι θυγατέρας ἐπιγάμους ὁρᾶν ἠναγκάζοντο πασχούσας οὐκ οἰκεῖα τῆς ἡλικίας. (2) ἢ γὰρ βαρβάρων ὠμότης οὔτε παίδων ἐλευθέρων οὔτε παρθένων φειδομένη δεινὰς τοῖς ἡτυχηκόσι παρίστα συμφορὰς. διόπερ αἱ γυναῖκες ἀναλογιζόμεναι μὲν τὴν ἐν τῇ Λιβύῃ μέλλουσαν αὐταῖς ἔσεσθαι δουλείαν, θεωροῦσαι δ' αὐτὰς ἅμα τοῖς τέκνοις ἐν ἀτιμίᾳ καὶ προπηλακισμῷ δεσποτῶν ἀναγκαζομένας ὑπακούειν, τούτους δ' ὀρῶσαι ἀσύνετον μὲν τὴν φωνήν, θηριώδη δὲ τὸν τρόπον ἔχοντας, τὰ μὲν ζῶντα τῶν τέκνων ἐπένθουν, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν εἰς ταῦτα παρανομημάτων οἶονεῖ νυγμούς εἰς τὴν ψυχὴν λαμβάνουσαι περιπαθεῖς ἐγίνοντο καὶ πολλὰ τὴν ἑαυτῶν τύχην κατωδύροντο· τοὺς δὲ πατέρας, ἔτι δὲ ἀδελφοὺς, οἱ διαγωνιζόμενοι περὶ τῆς πατρίδος ἐτετελευτήκεισαν, ἐμακάριζον, οὐθὲν ἀνάξιον ἑωρακότας τῆς ἰδίας ἀρετῆς. (3) οἱ δὲ τὴν αἰχμαλωσίαν διαφυγόντες Σελινούντιοι, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ἐξακόσιοι πρὸς τοῖς δισχιλίοις, διεσώθησαν εἰς Ἀκράγαντα καὶ πάντων ἔτυχον τῶν φιλανθρώπων· οἱ γὰρ

57. Po zdobyciu miasta w opisany sposób, można było słyszeć głośny płacz i lament wśród Greków, okrzyki radości u barbarzyńców. Widok ogromnego nieszczęścia, które ich otaczało, budził u pierwszych przerażenie, u drugich dumę z sukcesu i zachętę do mordów. (2) Wszyscy Selinuntczycy, którzy zgromadzili się na rynku, zostali w walce wybici do nogi. Barbarzyńcy rozproszyli się po całym mieście i rabowali w domach wszystko, co wartościowe, mieszkańców zaś, których tam znajdowali, palili wraz z ich dobytkiem. Inni, którzy wdarli się siłą na ulice, mordowali wszystkich bez różnicy na płeć, wiek, zarówno niemowlęta, kobiety jak i starców, nie okazując najmniejszych oznak miłosierdzia. (3) Okaleczali ciała również zabitych ludzi, postępując wedle swego ojczyzniego zwyczaju: niektórzy nosili na sobie całe pęczki odrąbanych rąk, inni znów głowy, które wbili na włócznie i oszczepy. Oszczędzili jedynie kobiety, które wraz z dziećmi schroniły się w świątyniach: tylko im zapewnili bezpieczeństwo. (4) Nie uczynili tego z litości dla nieszczęśliwych, lecz z obawy, by kobiety, porzuciwszy myśl o ocaleniu, nie spaliły świątyn i w ten sposób nie udaremniły zwyciężcom sposobności zawładnięcia zgromadzonymi tam bogactwami. (5) Barbarzyńcy w tak znacznym stopniu różnią się okrucieństwem od innych, że gdy pozostałe ludy oszczędzają życie ludzi chroniących się w świątyniach, z obawy, by nie popełnić aktu bezbożności wobec bogów, Kartagińczycy, wprost przeciwnie, zachowują w takim wypadku życie nieprzyjaciół, by móc splądrować świątynie ich bogów. (6) Z nadejściem nocy miasto zostało całkowicie złupione: część domów spalono, część zrównano z ziemią, cały teren miasta był pełen krwi i trupów. Szesnaście tysięcy mieszkańców straciło życie, poza tym ponad pięć tysięcy wzięto do niewoli.
58. Grecy, którzy walczyli u boku Kartagińczyków jako ich sprzymierzeńcy, widząc zmienne koleje ludzkiego losu litowali się nad nieszczęśliwymi Selinuntczycami. Kobiety, których pozbawiono zwykłych wygod, nocami narażone na zuchwałość żołnierzy wroga, znosiły straszliwe poniżenie. Niektóre z kobiet musiały oglądać, jak ich niezamężne córki są traktowane w sposób uwłaczający ich płeć i młodość. (2) Okrucieństwo barbarzyńców nie oszczędzało ani wolno urodzonych dzieci, ani dziewczę, lecz wystawiało je na najgorsze cierpienia. Rozwagały kobiety niewolę, która miała stać się ich udziałem w Libii, i wyobrażały sobie swoją i swoich dzieci przyszłość, kiedy wyzute z wszelkich praw będą skazane na znoszenie wszelkich upokorzeń ze strony swych panów. A zauważyły, że posługują się oni niezrozumiałym językiem i mają dziki charakter. Opłakiwały więc swoje żyjące dzieci, jak gdyby już zmarły i każdą zniewagę, której one doznały, odczuwały niczym ukłucie w serce. Pogrążone w cierpieniu żaliły się nad własnym losem. Swoich ojców i braci, którzy zginęli za ojczyznę, uważały za szczęśliwych, gdyż nie doświadczyli niczego, co by było niegodne ich własnej cnoty. (3) Selinuntczycy, którzy uniknęli niewoli – było ich około dwu tysięcy sześćset – bezpiecznie przedostali

Ἀκραγαντῖνοι σιτομετρήσαντες αὐτοῖς δημοσίᾳ διέδωκαν κατὰ τὰς οἰκίας, παρακελευσάμενοι τοῖς ιδιώταις καὶ αὐτοῖς προθύμοις οὕσι χορηγεῖν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἅπαντα.

59. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις εἰς τὸν Ἀκράγαντα κατήντησαν στρατιῶται τρισχίλιοι παρὰ Συρακοσίων ἐπίλεκτοι, προαπεσταλμένοι κατὰ σπουδὴν ἐπὶ τὴν βοήθειαν. πυθόμενοι δὲ τὴν πόλιν ἡλωκυῖαν, πρέσβεις ἀπέστειλαν παρακαλοῦντες τὸν Ἀννίβαν τοὺς τε αἰχμαλώτους ἀπολυτρῶσαι καὶ τῶν θεῶν τοὺς ναοὺς ἑᾶσαι. (2) ὁ δ' Ἀννίβας ἀπεκρίθη, τοὺς μὲν Σελινουντίους μὴ δυναμένους τηρεῖν τὴν ἐλευθερίαν πεῖραν τῆς δουλείας λήψεσθαι, τοὺς δὲ θεοὺς ἐκτὸς Σελινουῆτος οἶχεσθαι προσκόψαντας τοῖς ἐνοικοῦσιν. (3) ὅμως δὲ τῶν πεφευγόντων Ἐμπεδίωνα πρεσβευτὴν ἀποστείλάντων, τούτῳ μὲν ὁ Ἀννίβας τὰς οὐσίας ἀποκατέστησεν· αἰεὶ γὰρ τὰ Καρχηδονίων ἦν πεφρονηκὼς καὶ πρὸ τῆς πολιορκίας τοῖς πολίταις συμβεβουλευκὼς μὴ πολεμεῖν Καρχηδονίους· ἐχαρίσατο δ' αὐτῷ τοὺς συγγενεῖς τοὺς ὄντας ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις, καὶ τοῖς ἐκπεφευγόσι Σελινουντίοις ἔδωκεν ἐξουσίαν τὴν πόλιν οἰκεῖν καὶ τὴν χώραν γεωργεῖν τελοῦντας φόρον τοῖς Καρχηδονίοις. (4) Αὕτη μὲν οὖν ἡ πόλις ἀπὸ τῆς κτίσεως οἰκηθεῖσα χρόνον ἐτῶν διακοσίων τεσσαράκοντα δύο ἑάλω. ὁ δὲ Ἀννίβας περιελὼν τὰ τεῖχη τῆς Σελινουῆτος ἀνέξευξε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν Ἰμέραν, ἐπιθυμῶν μάλιστα ταύτην κατασκάψαι τὴν πόλιν. (5) διὰ ταύτην γὰρ ὁ μὲν πατήρ αὐτοῦ φυγὰς ἦν, ὁ δὲ προπάτωρ Ἀμίλκας πρὸς ταύτην καταστρατηγηθεὶς ὑπὸ Γέλωνος ἀνῆρέθη, καὶ μετ' αὐτοῦ πεντεκαίδεκα μυριάδες στρατιωτῶν ἀνῆρέθησαν, ἅλλαι δὲ οὐκ ἐλάττους τούτων ἠχμαλωτίσθησαν. (6) ὑπὲρ ὧν σπεύδων τιμωρίαν λαβεῖν Ἀννίβας τέτρασι μυριάσιν οὐκ ἄπωθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τινων λόφων κατεστρατοπέδευσε, τῇ δ' ἄλλῃ δυνάμει πάσῃ περιεστρατοπέδευσε τὴν πόλιν, προσγενομένων ἄλλων παρά τε Σικελῶν καὶ Σικανῶν δισμυρίων στρατιωτῶν. (7) στήσας δὲ μηχανὰς τὸ τεῖχος κατὰ πλείονας τόπους ἐσάλευε, καὶ πολλῶ πλήθει διαγωνιζόμενος ἐκ διαδοχῆς κατεπόνει τοὺς πολιορκουμένους, ἅτε καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐπηρμένων ταῖς εὐτυχίαις. (8) ὑπώρυττε δὲ καὶ τὰ τεῖχη, καὶ ξύλοις ὑπῆρειδεν, ὧν ἐμπρησθέντων ταχὺ πολὺ μέρος τοῦ τεύχους ἔπεσεν. ἔνθα δὴ συνέβαινε καρτερωτάτην μάχην γίνεσθαι, τῶν μὲν βιαζομένων ἐντὸς τοῦ τεύχους παρεισπεσεῖν, τῶν δὲ φοβουμένων μὴ ταῦτά πάθωσι τοῖς Σελινουντίοις. (9) διὸ καὶ τὸν ἔσχατον ἀγῶνα τιθεμένων αὐτῶν ὑπὲρ τέκνων καὶ γονέων καὶ τῆς περιμαχίτου πατρίδος, ἐξεώσθησαν οἱ βάρβαροι καὶ ταχὺ τὸ μέρος τοῦ τεύχους ἀνφοκόδησαν. παρεγενήθησαν δ' αὐτοῖς εἰς τὴν βοήθειαν οἱ τ' ἐξ Ἀκράγαντος Συρακόσιοι καὶ τινες τῶν ἄλλων συμμάχων, οἱ πάντες εἰς τετρακισχιλίους, ὧν Διοκλῆς ὁ Συρακόσιος εἶχε τὴν ἡγεμονίαν.

się do Akragas, gdzie doznali od wszystkich życzliwego przyjęcia. Albowiem Akragantyńczycy przyznali każdemu z nich żywność z pieniędzy publicznych i przydzielili miejsce w swoich domach; zwrócili się z apelem do prywatnych osób, które i tak z własnej inicjatywy wykazywały wiele ofiarnej gotowości, by dostarczyły im wszystkiego, czego potrzebują do życia.

59. Podczas tych wydarzeń przybyło do Akragas trzy tysiące wyborowych żołnierzy, których w pośpiechu wyprawili Syrakuzanie na pomoc. Na wieść o zdobyciu Selinuntu wysłali posłów do Hannibala z propozycją wykupienia jeńców i z prośbą, by oszczędził w mieście świątynie bogów. (2) Hannibal odpowiedział, że skoro Selinuntczycy okazali się niezdolnymi do obrony własnej wolności, doświadczą teraz niewoli, bogowie zaś opuścili miasto zrażeni do jego mieszkańców. (3) A jednak, gdy zbiegowie wysłali do Hannibala niejakiego Empediona jako swego rzecznika, odzyskali swoje mienie: zawsze bowiem sprzyjał on Kartagińczykom i w czasie poprzedzającym oblężenie miasta radził współobywatelom, by nie wszczynali wojny z Kartagińczykami. Hannibal zwrócił mu łaskawie jego krewnych, którzy znajdowali się wśród jeńców: innym zbiegom zezwolił na zamieszkiwanie miasta i uprawę ziemi pod warunkiem płacenia Kartagińczykom daniny. (4) Miasto zostało zdobyte po dwustu czterdziestu dwóch latach od swego założenia¹⁶². Hannibal, zburzywszy mury Selinuntu, pociągnął z całą armią do Himery, pragnąc zmieść to miasto z powierzchni ziemi. (5) Ono bowiem było przyczyną wygnania jego ojca Hamilkara: pod jego murami jego dziadek Hamilkar zginął wskutek podstępu Gelona¹⁶³, a wraz z nim sto pięćdziesiąt tysięcy żołnierzy straciło życie, a prawie tyle samo dostało się do niewoli. (6) Te powody nagliły go do wzięcia odwetu: dla czterdziestu tysięcy żołnierzy rozłożył obóz na wzgórzach w pobliżu miasta, z resztą zaś swej armii przystąpił do oblężenia. Przyłączyło się do niego dwadzieścia tysięcy żołnierzy od Sykulów i Sykanów. (7) Przystawiwszy maszyny oblężnicze do murów, w wielu miejscach rozbił je, i prowadząc walkę przy pomocy licznych, ciągle zmieniających się, oddziałów tłumił bez trudu opór obrońców. (8) Korzystając z zapału żołnierzy upojonych sukcesem, polecił im podkopywać mury, a następnie dźwigać je z pomocą drewnianych belek. Gdy podłożono pod nie ogień, znaczna część murów niebawem runęła. Potem rozgorzała na dobre niezwykle zaciepła walka, gdyż jedni chcieli się przedrzeć siłą w obręb murów, drudzy bronili im przejścia w obawie, by nie musieli znosić tego samego losu, co Selinuntczycy. (9) Prowadzili oni zresztą ostateczny bój o swoje dzieci, o rodziców, o zagrożoną ojczyznę. Dzięki temu wyparli barbarzyńców, a część muru odbudowali. Przyszli im z pomocą wojskową Syrakuzanie z Akragas i niektórzy ze sprzymierzeńców, razem około cztery tysiące ludzi: ich dowódcą był Diokles z Syrakuz.

60. Τότε μὲν οὖν νυκτὸς ἀφελομένης τὴν ἐπὶ τὸ πλεον φιλονεικίαν ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν· ἅμα δ' ἡμέρα τοῖς Ἱμεραίοις ἔδοξε μὴ περιορᾶν αὐτοὺς συγκεκλεισμένους ἀγεννῶς, καθάπερ τοὺς Σελινουντίους, ἐπὶ δὲ τῶν τειχῶν φύλακας κατέταττον, τοὺς δ' ἄλλους στρατιώτας σὺν τοῖς παραγεγονόσι συμμάχοις ἐξήγαγον, ὄντας περὶ μυρίους. (2) ἀπροσδοκῆτως δὲ τοῖς πολεμίοις ἀπαντήσαντες εἰς ἐκπληξιν ἤγαγον τοὺς βαρβάρους, νομίζοντας ἥκειν τοὺς συμμάχους τοῖς πολιορκουμένοις. πολὺ δὲ ταῖς τόλμαις ὑπερέχοντες καὶ ταῖς εὐχειρίαις, καὶ τὸ μέγιστον, μιᾶς ἐλπίδος εἰς σωτηρίαν ὑποκειμένης, εἰ τῇ μάχῃ κρατήσκειαν, εὐθὺς τοὺς πρώτους ὑποστάντας ἀνείλον. (3) τοῦ δὲ πλήθους τῶν βαρβάρων συντρέχοντος ἐν ἀταξία πολλῇ διὰ τὸ μηδέποτ' ἂν ἐλπίσαι τοὺς συγκεκλεισμένους τηλικαῦτα τολμήσειν, οὐ μετρίως ἡλαττοῦντο· εἰς ἓνα γὰρ τόπον ὀκτῶ μυριάδων συνδραμουσῶν ἀτάκτως συνέβαινε τοὺς βαρβάρους ἀλλήλοις ἐμπίπτειν καὶ πλείονα πάσχειν ὕφ' ἑαυτῶν ἢ περ ὑπὸ τῶν πολεμίων. (4) οἱ δ' Ἱμεραῖοι θεατὰς ἔχοντες ἀπὸ τῶν τειχῶν γονεῖς καὶ παῖδας, ἔτι δὲ τοὺς οἰκείους ἅπαντας, ἀφειδῶς ἐχρῶντο τοῖς ἰδίοις σώμασιν εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν. (5) λαμπρῶς δ' αὐτῶν ἀγωνιζομένων οἱ βάρβαροι τάς τε τόλμας καὶ τὸ παράδοξον καταπλαγέντες πρὸς φυγὴν ἐτράπησαν. τούτων δ' οὐδενὶ κόσμῳ φευγόντων πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν λόφων στρατοπεδεύοντας, ἐπηκολούθουν ἀλλήλοις παρακελευόμενοι μηδένα ζωγρεῖν, καὶ πλείους ἀνείλον τῶν ἐξακισχιλίων, ὥς Τίμαιος, ὥς δ' Ἐφορὸς φησι, δις μυρίων. (6) ὁ δ' Ἀννίβας ὁρῶν τοὺς ἰδίους καταπονουμένους, κατεβίβασε τοὺς ἐπὶ τῶν λόφων κατεστρατοπεδευκώτας, καὶ παραβοηθήσας τοῖς ἐλαττουμένοις κατέλαβε τοὺς Ἱμεραίους ἐν οὐδεμιᾷ τάξει τὸν διωγμὸν ποιουμένους. (7) γενομένης δὲ μάχης καρτερᾶς τὸ μὲν πλῆθος τῶν Ἱμεραίων πρὸς φυγὴν ὥρμησε, τρισχίλιοι δ' αὐτῶν ὑποστάντες τὴν τῶν Καρχηδονίων δύναμιν, καὶ πολλὰ δράσαντες, ἅπαντες ἀνιρέθησαν.

61. Τῆς δὲ μάχης ταύτης ἤδη τέλος ἐχούσης κατέπλευσαν πρὸς τὴν Ἱμέραν πέντε πρὸς ταῖς εἴκοσι τριῆρεις παρὰ τῶν Σικελιωτῶν, ἃς πρότερον μὲν ἀπεστάλκεισαν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ συμμαχίαν, τότε δ' ἀνέστρεψαν ἀπὸ τῆς στρατείας. (2) διεδόθη δὲ καὶ φήμη τις κατὰ τὴν πόλιν ὅτι Συρακόσιοι μὲν πανδημεῖ μετὰ τῶν συμμάχων πορεύονται τοῖς Ἱμεραίοις βοηθεῖν, Ἀννίβας δὲ μέλλοι τάς ἐν Μοτύῃ τριῆρεις πληροῦν τῶν κρατίστων ἀνδρῶν καὶ περιπλεύσας ἐπὶ Συρακούσας ἔρημον τὴν πόλιν τῶν ἀμυνομένων καταλαβέσθαι. (3) διόπερ Διοκλῆς ὁ τῶν ἐν Ἱμέρᾳ στρατηγὸς συνεβούλευσε τοῖς ναυάρχοις τὴν ταχίστην ἐκπλεῖν εἰς Συρακούσας, ἵνα μὴ συμβῇ κατὰ κράτος ἁλῶναι τὴν πόλιν, ἀπόντων ἐν τῇ μάχῃ τῶν κρατίστων ἀνδρῶν. (4) διόπερ ἐφαίνετο συμφέρειν αὐτοῖς ἐκπλεῖν τὴν πόλιν καὶ τοὺς μὲν ἡμίσεις εἰς τὰς τριῆρεις ἐμβιβάσαι—ταύτας γὰρ κατακομιεῖν αὐτούς, μέχρι ἂν ἐκτὸς τῆς Ἱμεραίας γένωνται χώρας—, τοῖς

60. Noc położyła kres dalszej walce o zwycięstwo, a Kartagińczycy zaprzestali oblegania miasta. Z nastaniem dnia mieszkańcy Himery uznali, że nie wolno im dopuścić do tego, by zostali niechlubnie zamknięci w okrążeniu jak Selinuntczycy, ustawili więc straż na murach, natomiast resztę wojska wraz z przybyłymi sprzymierzeńcami, w ogólnej liczbie około dziesięciu tysięcy, wyprowadzili z miasta. (2) Niespodziewany atak na wroga spowodował popłoch w szeregach barbarzyńców, którzy sądzili, że zaatakowały ich wojska, które przybyły od sojuszników z pomocą dla oblężonych. Ci zaś, górując zdecydowanie nad przeciwnikiem odwagą i sprawnością bojową, a co najważniejsze, pokładając jedyną nadzieję na ocalenie w zwycięskiej bitwie, wycieli w pień pierwszy oddział napastników. (3) Nadbiegli tłumnie inni barbarzyńcy w całkowitym nieładzie, a ponieważ nigdy się nie spodziewali, że Himeryjczycy zamknięci w oblężeniu zdobędą się na tak śmiały wypad, znaleźli się w dość trudnym położeniu. Kiedy bowiem osiemdziesiąt tysięcy ludzi w jednej chwili bez żadnego porządku pędem zmierzało w jedno miejsce, powstał ogólny zamęt: jedni wpadali na drugich i wyrządzali sobie nawzajem więcej szkody niż mogły im wyrządzić wojska nieprzyjacielskie. (4) Himeryjczycy, mający za naocznych świadków walki własnych rodziców, dzieci i krewnych, którzy jej przebieg obserwowali z murów, nie szczędzili życia w obronie ich wszystkich. (5) Barbarzyńcy przerażeni ich niebywałą odwagą w walce i nieoczekiwanym atakiem zwrócili się do ucieczki. Uciekali bez ładu w kierunku wzgórz, na których obozowało wojsko, Himeryjczycy zaś depcząc po piętach nawoływali się wzajemnie, by nie brać jeńca: i tak ponad sześć tysięcy zgładzili, jak podaje Timajos, lub dwadzieścia tysięcy, jak donosi Efor. (6) Hannibal, widząc swych żołnierzy w opałach, sprowadził swe wojsko z wzgórz, gdzie stało obozem, i dając wsparcie pobitym oddziałom wziął do niewoli tych Himeryjczyków, którzy prowadzili za nimi bezładny pościg. (7) Wywiązała się krwawa bitwa, w której większość Himeryjczyków zmusił do szybkiego odwrotu, lecz trzy tysiące z nich, którzy stawiali opór kartagińskiej armii i dokonali walecznych czynów, wybił co do jednego.
61. Po zakończeniu tej bitwy przypłynęło do Himery dwadzieścia pięć trier od sycylijskich Greków, które wcześniej zostały wysłane na pomoc Lacedemonczykom, a teraz wróciły z owej wyprawy. (2) Rozeszła się po całym mieście wiadomość, że Syrakuzanie z wszystkimi swymi siłami spieszą z odsieczą dla Himeryjczyków, Hannibal ma zaś wziąć na okręty stacjonujące w Motye swe najlepsze wojska, popłynąć przeciwko Syrakuzanom i zdobyć miasto pozbawione obrońców. (3) Z tego powodu Diokles, który dowodził wojskami w Himerze, poradził dowódcom floty popłynąć jak najszybciej do Syrakuz, aby przypadkiem miasto to nie zostało szturmem zdobyte, gdy jego najdzielniejsi żołnierze nie mogą wziąć udziału w jego obronie. (4) Dlatego postanowiono, że najlepiej będzie opuścić miasto, połowę jego ludności wsadzić na okręty – i zawieźć ją do miejsca leżącego poza terytorium Himery – z drugą zaś połową

δ' ἡμίσεσι τηρεῖν, ἕως ἂν πάλιν αἱ τριήρεις ἐπιστρέψωσιν. (5) τῶν δ' Ἱμεραίων σχετλιαζόντων μὲν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, οὐκ ἐχόντων δὲ ὁ πράξειαν ἕτερον, αἱ μὲν τριήρεις νυκτὸς ἐπληροῦντο κατὰ σπουδὴν ἀναμιξ γυναικῶν τε καὶ παίδων, ἔτι δὲ τῶν ἄλλων σωμάτων, ἐπὶ τούτων ἀποπλεόντων ὥς ἐπὶ Μεσσήνην· (6) Διοκλῆς δὲ τοὺς ἰδίους στρατιώτας ἀναλαβὼν καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῇ μάχῃ καταλιπὼν, ὥρμησεν ἐπ' οἴκου τὴν πορείαν ποιούμενος. πολλοὶ δὲ τῶν Ἱμεραίων μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐξώρμησαν σὺν τοῖς περὶ τὸν Διοκλῆην, μὴ δυναμένων χωρῆσαι τῶν τριήρων τὸν ὄχλον.

62. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει καταλειφθέντες διενυκτέρευον μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῶν τειχῶν· ἅμα δ' ἡμέρᾳ τῶν Καρχηδονίων περιστρατοπεδευσάντων τὴν πόλιν καὶ πυκνάς προσβολὰς ποιουμένων, οἱ καταλειφθέντες τῶν Ἱμεραίων ἀφειδῶς ἡγωνίζοντο, προσδοκῶντες τὴν τῶν νεῶν παρουσίαν. (2) ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν διεκαρτέρησαν, τῇ δ' ὑστεραίᾳ τῶν τριήρων ἐπιφαινομένων ἤδη συνέβαινε τὸ μὲν τεῖχος πεσεῖν ὑπὸ τῶν μηχανῶν, τοὺς δ' Ἰβήρας ἀθρόους παρεισπεσεῖν εἰς τὴν πόλιν. τῶν δὲ βαρβάρων οἱ μὲν ἡμύνοντο τοὺς παραβοηθοῦντας τῶν Ἱμεραίων, οἱ δὲ καταλαμβανόμενοι τὰ τεῖχη παρεδέχοντο τοὺς ἰδίους. (3) κατὰ κράτος οὖν ἀλούσης τῆς πόλεως, ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ βάρβαροι πάντας ἐφόνευσαν τοὺς καταλαμβανομένους ἀσυμπαθῶς. τοῦ δ' Ἀννίβα ζωγρεῖν παραγγείλαντος ὁ μὲν φόνος ἔληξεν, ἡ δ' ἐκ τῶν οἰκιῶν εὐδαιμονία διεφορεῖτο. (4) ὁ δ' Ἀννίβας τὰ μὲν ἱερὰ συλήσας καὶ τοὺς καταφυγόντας ἰκέτας ἀποσπάσας ἐνέπρησε, καὶ τὴν πόλιν εἰς ἔδαφος κατέσκαψεν, οἰκισθεῖσαν ἔτι διακόσια τεσσαράκοντα· τῶν δ' αἰχμαλώτων γυναῖκας καὶ παῖδας διαδοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον παρεφύλαττε, τῶν δ' ἀνδρῶν τοὺς ἀλόντας εἰς τρισχίλιους ὄντας παρήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ πρότερον Ἀμίλκας ὁ πάππος αὐτοῦ ὑπὸ Γέλωνος ἀνῆρέθη, καὶ πάντας αἰκισάμενος κατέσφαξεν. (5) μετὰ δὲ ταῦτα διαλύσας τὸ στρατόπεδον, τοὺς μὲν ἀπὸ Σικελίας συμμάχους ἀπέστειλεν εἰς τὰς πατρίδας, μεθ' ὧν καὶ Καμπανοὶ συνηκολούθησαν ἐγκαλοῦντες τοῖς Καρχηδονίοις ὡς αἰτιώτατοι μὲν τῶν εὐημερημάτων γεγενημένοι, οὐκ ἀξίας δὲ χάριτας εἰληφότες τῶν πεπραγμένων· (6) ὁ δ' Ἀννίβας εἰς τὰς μακρὰς ναῦς καὶ φορτηγούς ἐμβιβάσας τὴν δύναμιν, καὶ τοὺς ἱκανοὺς τοῖς συμμάχοις ἀπολιπὼν στρατιώτας, ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Σικελίας. ἐπεὶ δ' εἰς Καρχηδόνα κατέπλευσε μετὰ πολλῶν λαφύρων, ἀπήντων αὐτῷ πάντες δεξιούμενοι καὶ τιμῶντες ὡς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μείζονα πράξαντα τῶν πρότερον στρατηγῶν.

63. Εἰς δὲ τὴν Σικελίαν κατέπλευσεν Ἑρμοκράτης ὁ Συρακόσιος. οὗτος δ' ἐν μὲν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ στρατηγήσας καὶ πολλὰ τῇ πατρίδι χρήσιμος γενόμενος πλεῖστον ἴσχυσε παρὰ τοῖς Συρακοσίοις, μετὰ δὲ ταῦτα ναύαρχος πεμφθεὶς σὺν τριάκοντα πέντε τριήρεσι Λακεδαιμονίοις συμμαχήσων ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων κατεστασιάσθη, καὶ φυγῆς μὲν ἐγενήθη κατάδικος, τὸν

oczekiwać w mieście na powrót okrętów. (5) Himeryjczycy narzekali na taką decyzję, ale nie mając innego wyjścia, nocą w pośpiechu załadowali na okręty pospołu kobiety, dzieci, a także inne osoby, i popłynęli z nimi do Messeny. (6) Diokles, zabrawszy swoich żołnierzy i pozostawiwszy ciała poległych w bitwie, ruszył w drogę do domu. Wielu Himeryjczyków wraz z dziećmi i żonami zabrało się razem z wojskiem Dioklesa, ponieważ okręty nie mogły pomieścić takiego tłumu uciekinierów.

62. Pozostawieni w mieście Himeryjczycy spędzili tę noc pod bronią na murach. Nazajutrz o świcie Kartagińczycy otoczyli miasto wojskiem i raz po raz je atakowali. Himeryjczycy dzielnie walczyli, czekając na przybycie floty. (2) Tego dnia wprawdzie skutecznie stawiali opór, jednak następnego dnia, gdy nadpływające okręty były już widoczne, mur zaczął się obsuwać pod uderzeniami machin, a przez powstałe wylomy wielka liczba Iberów wdarła się do miasta. Część barbarzyńców odpierała Himeryjczyków, którzy swoim ruszyli na odsiecz, część zaś zajęła mury i pomagała swym towarzyszom dostać się na nie. (3) Po zdobyciu miasta szturmem, barbarzyńcy bez litości mordowali każdego, kogo schwytali. (4) Gdy Hannibal dał rozkaz, by brać jeńców żywcem, i rzeź ustała, zaczęła się grabież domów. Hannibal, splądrowawszy świątynie i wyprowadziwszy z nich błagalników, którzy tam szukali bezpiecznego schronienia, podłożył pod nie ogień: całe miasto zrównał z ziemią. Wydarzyło się to w dwieście czterdzieści lat od jego założenia¹⁶⁴. Oszczędził Hannibal życie kobietom i dzieciom wziętym do niewoli, które rozdzielił między swych żołnierzy, wszystkich natomiast mężczyzn, a było ich wśród jeńców około trzech tysięcy, poprowadził na to miejsce, gdzie niegdyś jego dziadek Hamilkar został zgłodzony przez Gelona, i kazał wszystkich zabić w męczarniach. (5) Po tym zwycięstwie rozpuścił wojsko i odprawił do domu swych sycylijskich sojuszników. Towarzyszący im Kampanowie skarżyli się na Kartagińczyków, że nie otrzymali od nich stosowanego zadośćuczynienia za to wszystko, czego dokonali, a przecież tylko im zawdzięczają Kartagińczycy swoje sukcesy. (6) Następnie ulokował Hannibal swoją armię na okrętach wojennych i transportowych i pozostawiwszy pewną ilość wojska na potrzeby swych sprzymierzeńców, odpłynął z Sycylii. Kiedy przybył do Kartaginy, wioząc bogate łupy, całe miasto wyszło na jego spotkanie, składając mu wyrazy czci jako mężowi, który w krótkim czasie dokonał czynów większych niż którykolwiek z poprzednich wodzów.

63. Syrakuzanin Hermokrates powrócił na Sycylię¹⁶⁵. Jako wódz w wojnie przeciwko Ateńczykom oddał swej ojczyźnie liczne usługi i zdobył wielkie wpływy u Syrakuzan, później jednak w czasie, gdy został wysłany jako dowódca floty złożonej z trzydziestu pięciu trier na pomoc Lacedemończykom, jego wrogowie polityczni pozbawili go całkowicie znaczenia; skazany na wygnanie musiał

δὲ στόλον παρέδωκεν ἐν Πελοποννήσῳ τοῖς ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀποσταλεῖσιν. (2) αὐτὸς δ' ἐκ τῆς στρατείας φιλίαν ἔχων πρὸς Φαρνάβαζον τὸν τῶν Περσῶν σατράπην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ πολλὰ χρήματα, μεθ' ὧν εἰς Μεσσηνίην καταπλεύσας πέντε μὲν ἐναυπήγησε τριήρεις, χιλίους δ' ἔμισθώσατο στρατιώτας. (3) παραλαβὼν δὲ καὶ τῶν ἐκπεπτωκότων Ἱμεραίων ὡς χιλίους, ἐπεχείρησε μὲν εἰς Συρακούσας κατελθεῖν συναγωνιζομένων αὐτῷ τῶν φίλων, ἀποτυχὼν δὲ τῆς ἐπιβολῆς ὥρμησε διὰ τῆς μεσογείου, καὶ καταλαβόμενος τὸν Σελινοῦντα τῆς πόλεως μέρος ἐτείχισε καὶ πανταχόθεν κατεκάλει τοὺς διασωζομένους τῶν Σελινουντίων. (4) πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους ὑποδεχόμενος εἰς τὸν τόπον συνήγαγε δύναμιν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν ἑξακισχιλίων. ἐντεῦθεν δ' ὁρμώμενος πρῶτον μὲν τὴν τῶν Μοτυνηῶν ἐπόρθησε χώραν, καὶ τοὺς ἐπεξελθόντας ἐκ τῆς πόλεως μάχῃ κρατήσας πολλοὺς μὲν ἀνείλε, τοὺς δ' ἄλλους συνεδίωξεν ἐντὸς τοῦ τείχους. μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τῶν Πανορμιτῶν χώραν λεηλατήσας ἀναριθμήτου λείας ἐκυρίευσεν, τῶν δὲ Πανορμιτῶν πανδημεὶ παραταξαμένων πρὸ τῆς πόλεως εἰς πεντακοσίους μὲν αὐτῶν ἀνείλε τοὺς δ' ἄλλους συνέκλεισεν ἐντὸς τῶν τειχῶν. (5) παραπλησίως δὲ καὶ τὴν ἄλλην χώραν ἅπασαν τὴν ὑπὸ Καρχηδονίους οὖσαν πορθῶν ἐπαίνου παρὰ τοῖς Σικελιώταις ἐτύγχανεν. εὐθὺ δὲ καὶ τῶν Συρακοσίων οἱ πλείστοι μετεμελήθησαν, ἀναξίως τῆς ἰδίας ἀρετῆς ὀρῶντες πεφυγαδευμένον τὸν Ἑρμοκράτην. (6) διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ πολλῶν λόγων γινομένων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὁ μὲν δῆμος φανερὸς ἦν βουλόμενος καταδέχεσθαι τὸν ἄνδρα, ὁ δ' Ἑρμοκράτης ἀκούων τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην ἐν ταῖς Συρακούσαις παρεσκευάζετο πρὸς τὴν αὐτοῦ κάθοδον ἐπιμελῶς, εἰδὼς τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀντιπράζοντας. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Σικελίαν ἐν τούτοις ἦν.

64. Κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα Θρασύβουλος πεμφθεὶς παρ' Ἀθηναίων μετὰ νεῶν τριάκοντα καὶ πολλῶν ὀπλιτῶν σὺν ἱππεῦσιν ἑκατὸν κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἐφεσον· ἐκβιβάσας δὲ τὴν δύναμιν κατὰ δύο τόπους προσβολὰς ἐποιήσατο. τῶν δ' ἔνδον ἐπεξελθόντων καρτερὰν συνέβη μάχην συστῆναι· πανδημεὶ δὲ τῶν Ἐφεσίων ἀγωνισαμένων τετρακόσιοι μὲν τῶν Ἀθηναίων ἔπεσον, τοὺς δ' ἄλλους ὁ Θρασύβουλος ἀναλαβὼν εἰς τὰς ναῦς ἐξέπλευσεν εἰς Λέσβον. (2) οἱ δὲ περὶ Κύζικον ὄντες τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πλεύσαντες ἐπὶ Χαλκηδόνᾳ, Χρυσόπολιν ὥκισαν φρούριον καὶ τὴν ἱκανὴν αὐτῷ κατέλιπον δύναμιν· τοῖς δ' ἐπὶ τούτων κατασταθεῖσι προσέταξαν δεκάτην πρᾶττεσθαι τοὺς ἐκ τοῦ Πόντου πλέοντας. (3) μετὰ δὲ ταῦτα διελομένων αὐτῶν τὰς δυνάμεις, Θηραμένης μὲν μετὰ πεντήκοντα νεῶν κατελείφθη πολιορκήσων Χαλκηδόνᾳ καὶ Βυζάντιον, Θρασύβουλος δὲ περὶ Θράκην πεμφθεὶς τὰς ἐν τούτοις τοῖς τόποις πόλεις προσηγάγετο. (4) Ἀλκιβιάδης δὲ τὸν Θρασύβουλον μετὰ τῶν τριάκοντα νεῶν ἀπολύσας ἔπλευσεν εἰς τὴν ὑπὸ Φαρνάβαζον χώραν, καὶ κοινῇ πολλὴν αὐτῆς πορθήσαντες τοὺς τε στρατιώτας ἐνέπλησαν ὠφελείας καὶ αὐτοὶ χρήματα συνήγαγον ἐκ τῶν λαφύρων, βουλόμενοι κουφίσαι τὸν δῆμον τῶν εἰσφορῶν.

przekazać na Peloponezie dowództwo floty swoim następcom. (2) Od czasu swej wyprawy wojennej związany przyjaźnią z perskim satrapą Farnabazosem, za pieniądze, których znaczną sumę od niego otrzymał, zbudował pięć trier i wynajął tysiąc żołnierzy: z tą flotą i wojskiem przybył do Messeny¹⁶⁶. (3) Do tych sił przyłączywszy około tysiąc Himeryczyków, wygnanych ze swej ojczyzny, próbował z pomocą swych przyjaciół przygotować swój powrót do Syrakuz. Gdy to przedsięwzięcie się nie powiodło, ruszył przez środek wyspy, zajmując Selinunt. Część miasta otoczył murem i zewsząd wzywał do powrotu wszystkich Selinuntczyków, którzy pozostali przy życiu. (4) Także wielu innych ściągnął na to miejsce i w ten sposób zgromadził wyborowe wojsko w sile sześciu tysięcy ludzi. Stąd wybrał się w pierw przeciwko mieszkańcom Motye, których kraj całkowicie spustoszył, pokonując w bitwie tych, którzy wyszli z miasta: jednych kładąc trupem, innych zapędzając w obręb murów. (5) Splądrował obszary należące do mieszkańców Panormos i zdobył ogromne łupy. Pokonał całe ich wojsko ustawione w szykach przed miastem, zabijając około pięciu tysięcy ludzi, a resztę zamykając wewnątrz murów. Ponieważ w podobny sposób zniszczył także inne tereny należące do Kartagińczyków, zyskał tym uznanie ze strony Sycylijczyków. Od razu też większość Syrakuzan zaczęła żałować swego postępowania, uświadamiając sobie, że Hermokratesa, który ma tak wielkie zasługi dla państwa, niesłusznie wygnano. (6) Na posiedzeniach zgromadzenia często dyskutowano jego sprawę, a lud nie krył swego zamiaru, że chce odwołać tego męża z wygnania. Hermokrates, słuchając tego, co o nim mówiono w Syrakuzach, starannie gotował się do powrotu, wiedząc, że jego polityczni wrogowie będą usiłowali ten zamysł udaremnić. Taki był przebieg wydarzeń na Sycylii.

64. W Grecji Trazybulos¹⁶⁷ wysłany z Aten z trzydziestoma okrętami, na których wiozł sporą liczbę hoplitów i stu konnych, przybył do Efezu. Wysadziwszy swe wojsko na ląd w dwóch miejscach, przypuścił atak na miasto. Gdy mieszkańcy wyszli z miasta, by nacierającym stawiać czoło, rozgorzała krwawa bitwa. Wzięli w niej udział wszyscy Efezyjczycy: w rezultacie trzystu Ateńczyków padło, resztę zaś zabrał Trazybulos na okręty, którymi popłynął w kierunku Lesbos. (2) Ateńscy wodzowie, którzy znajdowali się w pobliżu Kyzikos, wyruszyli do Chalcedonu¹⁶⁸: pierwsi zbudowali twierdzę Chrysopolis, w której pozostawili wystarczającą załogę. Jej dowódcom polecono pobierać dziesięcinę od okrętów kupieckich płynących z Morza Czarnego. (3) Potem wodzowie rozdzielili swe siły: Teramenes pozostał na miejscu z pięćdziesięcioma okrętami, mając za zadanie prowadzić oblężenie Chalcedonu i Bizancjum, Trazybulos zaś wysłany do Tracji przyłączał do Aten miasta leżące w tych regionach. (4) Alkibiades, poruczywszy Trazybulosowi¹⁶⁹ dowództwo nad trzydziestoma okrętami, sam popłynął do kraju poddanego władzy Farnabazosa, gdzie razem spustoszyli znaczną jego połać. W ten sposób nie tylko żołnierzy obdarowali łupem, ale

(5) Λακεδαιμόνιοι δὲ πυνθανόμενοι περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ὑπάρχειν ἀπάσας τὰς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεις, ἐστράτευσαν ἐπὶ Πύλον, ἣν Μεσσήνιοι φρουρᾷ κατεῖχον, κατὰ μὲν θάλατταν ἔνδεκα ναυσίν, ὧν ἦσαν αἱ μὲν ἀπὸ Σικελίας πέντε, ἐξ δὲ ἐκ τῶν πολιτῶν πεπληρωμέναι· πεζῇ δὲ παρήγαγον ἱκανὴν δύναμιν, καὶ περιστρατοπεδεύσαντες τὸ φρούριον ἐπόρθουν ἅμα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (6) ἃ δὲ πυνθόμενος ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος ἐξαπέστειλε τοῖς πολιορκουμένοις εἰς βοήθειαν ναῦς τριάκοντα καὶ στρατηγὸν Ἄνυτον τὸν Ἀνθεμίωνος. οὗτος μὲν οὖν ἐκπλεύσας, καὶ διὰ τινας χειμῶνας οὐ δυνηθεὶς τὸν Μαλέαν κάμψαι, ἀνέπλευσεν εἰς Ἀθήνας. ἐφ' οἷς ὁ μὲν δῆμος ὀργισθεὶς καὶ κατατιασάμενος αὐτοῦ προδοσίαν, μετέστησεν εἰς κρίσιν· ὁ δ' Ἄνυτος ἰσχυρῶς κινδυνεύων ἐρρύσατο χρήμασι τὴν ἰδίαν ψυχὴν, καὶ πρῶτος Ἀθηναίων δοκεῖ δικαστήριον δωροδοκῆσαι. (7) οἱ δ' ἐν τῇ Πύλῳ Μεσσήνιοι μέχρι μὲν τινος ἀντεῖχον, προσδοκῶντες παρὰ τῶν Ἀθηναίων βοήθειαν· ὥς δ' οἱ μὲν πολέμιοι τὰς προσβολὰς ἐκ διαδοχῆς ἐποιοῦντο τῶν δὲ ἰδίων οἱ μὲν ἐκ τῶν τραυμάτων ἀπέθνησκον, οἱ δ' ἐκ τῆς σιτοδείας κακῶς ἀπῆλλαντον, ὑπόσπονδοι τὸν τόπον ἐξέλιπον. Λακεδαιμόνιοι μὲν οὖν ἐγκρατεῖς ἐγένοντο τῆς Πύλου, πεντεκαίδεκα ἔτη τῶν Ἀθηναίων αὐτὴν κατεσχηκότων, ἀφ' ὅτου Δημοσθένης αὐτὴν ἐτείχισεν.

65. Τούτων δὲ πραττομένων Μεγαρεῖς μὲν Νίσαιαν ὑπ' Ἀθηναίους οὔσαν εἶλον, Ἀθηναῖοι δ' ἐπ' αὐτοὺς ἀπέστειλαν Λεωτροφίδην καὶ Τίμαρχον μετὰ μὲν πεζῶν χιλίων, ἱππέων δὲ τετρακοσίων. οἷς οἱ Μεγαρεῖς ἀπαντήσαντες μετὰ τῶν ὅπλων πανδημεῖ καὶ παραλαβόντες τινὰς τῶν ἐκ Σικελίας, παρετάξαντο πρὸς τοῖς λόφοις τοῖς Κέρασι καλουμένοις· (2) τῶν δ' Ἀθηναίων λαμπρῶς ἀγωνισαμένων, καὶ πολλαπλασίους ὄντας τοὺς πολεμίους τρεψαμένων, Μεγαρέων ἔπεσον μὲν πολλοί, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων εἴκοσι μόνον· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι βαρέως φέροντες ἐπὶ τῇ τὴν Νίσαιαν κατειληφθαι τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους οὐκ ἐδίωξαν, πρὸς δὲ τοὺς Μεγαρεῖς χαλεπῶς διακείμενοι παμπληθεῖς ἀνείλον.

(3) Λακεδαιμόνιοι δὲ Κρατησιππίδαν ἐλόμενοι ναύαρχον, καὶ παρὰ τῶν συμμάχων ναῦς αὐτῶν πληρώσαντες εἴκοσι πέντε, προσέταξαν παραβοηθεῖν τοῖς συμμάχοις. οὗτος δὲ χρόνον μὲν τινα περὶ τὴν Ἰωνίαν διέτριψεν οὐθὲν ἄξιον λόγου πράξας· μετὰ δὲ ταῦτα παρὰ τῶν ἐκ Χίου φυγάδων λαβὼν χρήματα κατήγαγεν αὐτοὺς καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Χίων κατελάβετο. (4) οἱ δὲ κατελθόντες τῶν Χίων τοὺς ἀντιπολιτευομένους αὐτοῖς καὶ τῆς ἐκπτώσεως αἰτίους ὄντας εἰς ἑξακοσίους τὸν ἀριθμὸν ὄντας ἐφυγάδευσαν. οὗτοι δὲ τῆς ἀντιπέραν ἡπείρου χωρίον Ἀταρνέα καλούμενον κατελάβοντο, σφόδρα τῇ φύσει καθεστηκὸς ὄχυρόν, καὶ τὸ λοιπὸν ἐκ τούτου τὰς ἀφορμὰς ἔχοντες ἐπολέμουν τοῖς Χίων ἔχουσιν.

też sami zebrali pieniądze z grabieży, pragnąc uwolnić lud ateński od płacenia podatku na cele wojenne.

(5) Lacedemończycy, powiadomieni o koncentracji wszystkich wojsk ateńskich na Hellesponcie, ruszyli przeciwko Pylos, gdzie Meseńczycy utrzymywali swój garnizon; na morzu dysponowali jedenastoma okrętami, z których pięć pochodziło z Sycylii, sześć zaś obsadzili załogą złożoną z własnych obywateli. Na lądzie wystawili armię o wystarczającej sile i okrążywszy warownię, zaczęli ją nękać atakami od lądu i morza. (6) Na wieść o tym lud ateński wysłał na pomoc oblężonym trzydzieści okrętów pod wodzą Anytosa, syna Antemiona¹⁷⁰. Ten zaś nie mogąc opłynąć przylądka Malea¹⁷¹ z powodu sztormów, wrócił do Aten, nie wykonawszy zadania. Lud, oburzony tym niepowodzeniem, oskarżył Anytosa o zdradę i wytoczył mu proces sądowy. Anytos znalazł się w skrajnym niebezpieczeństwie i tylko dzięki pieniądзом ocalił swe życie. Uchodzi on za pierwszego z Ateńczyków, który przekupił trybunał sądowy. (7) Meseńczycy w Pylos przez jakiś czas się utrzymali, czekając na pomoc z Aten. Kiedy jednak nieprzyjaciele prowadzili nieustanne ataki przy pomocy zmieniających się oddziałów, a część obrońców ginęła od ran, część zaś niechlubnie umierała z braku pożywienia, opuścili to miejsce na mocy zawartego układu. W ten sposób Lacedemończycy weszli w posiadanie Pylos, które od czasu, gdy Demostenes zbudował tu fortyfikacje¹⁷², było przez piętnaście lat w rękach Ateńczyków.

65. W tym czasie Megarejczycy zajęli Nisaję¹⁷³, która znajdowała się we władaniu Ateńczyków. Ateńczycy wysłali przeciwko nim Leotrofidesa i Timarchosa z oddziałem piechoty, liczącym tysiąc ludzi, i z oddziałem kawalerii złożonym z czterystu. Megarejczycy całym tłumem wyszli z bronią z miasta na spotkanie z wrogiem, wspomagani pewną ilością wojsk z Sycylii. Ustawili się w szyku bitewnym u podnóża wzgórz zwanych Kerata. (2) Ateńczycy walczyli znakomicie i zmusili wroga do odwrotu mimo jego znacznej liczebnej przewagi; poległo wielu Megarejczyków, spośród Lacedemończyków tylko dwudziestu. Ateńczycy z trudem, znosząc utratę Nisai, nie ścigali Lacedemończyków, lecz całą swą złość skupili na Megarejczykach, których wielką liczbę zabili. (3) Lacedemończycy polecili Kratesippidasowi – którego wybrali na dowódcę floty – aby ulokowawszy na dwudziestu pięciu okrętach wojska sojusznicze, wyruszył z tą flotą do tych sprzymierzeńców, którzy potrzebują pomocy. Przez jakiś czas przebywał w Jonii, jednakże nie dokonał niczego godnego uwagi. Później przyjąwszy pieniądze od wygnańców z Chios, umożliwił im powrót do domu i zdobył akropol na Chios. (4) Ci, gdy tylko wrócili do swego kraju, wyrzucili z niego swych politycznych wrogów jako ludzi odpowiedzialnych za ich wygnanie. Było ich około sześciuset. Zajęli oni miejsce, z natury obronne, zwane Atarneus, które leżało na lądzie stałym naprzeciwko wyspy: tu mieli bazę operacyjną, skąd prowadzili akcje wojskowe przeciw swym politycznym wrogom, którzy dzierżyli Chios.

66. Τούτων δὲ πραττομένων Ἀλκιβιάδης καὶ Θρασύβουλος Λάμψακον τειχίσαντες, ἐν μὲν ταύτῃ τὴν ἱκανὴν φυλακὴν κατέλιπον, αὐτοὶ δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως ἐξέπλευσαν πρὸς Θηραμένην, ὃς ἐπόρθει τὴν Χαλκηδόνα ναῦς μὲν ἔχων ἑβδομήκοντα, στρατιώτας δὲ πεντακισχιλίους. ἀθροισθεισῶν δὲ τῶν δυνάμεων εἰς ἓνα τόπον ἀπετείχισαν τὴν πόλιν ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν ξυλίνῳ τείχει. (2) ὁ δ' ἐν τῇ πόλει καθεσταμένος ὑπὸ Λακεδαιμονίων Ἴπποκράτης ἡγεμὼν, ὃν οἱ Λάκωνες ἀρμοστὴν ἐκάλουν, τοὺς τ' ἰδίους στρατιώτας προσήγαγε καὶ τοὺς Χαλκηδονίους ἅπαντας. γενομένης δὲ καρτερᾶς μάχης, καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔρρωμένως ἀγωνισαμένων, ὃ τε Ἴπποκράτης ἔπεσε καὶ τῶν λοιπῶν οἱ μὲν ἀνῆρέθησαν, οἱ δὲ κατατρωθέντες συνέφυγον εἰς τὴν πόλιν. (3) μετὰ δὲ ταῦτα Ἀλκιβιάδης μὲν εἰς Ἑλλήσποντον καὶ Χερρόνησον ἐξέπλευσε, βουλόμενος ἀθροῖσαι χρήματα, οἱ δὲ περὶ τὸν Θηραμένην ὁμολογίαν ἐποιήσαντο πρὸς Χαλκηδονίους φόρον λαμβάνειν παρ' αὐτῶν ὅσον καὶ πρότερον. ἐντεῦθεν δὲ τὰς δυνάμεις ἀπαγαγόντες πρὸς Βυζάντιον ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν καὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἀποτειχίζειν ἐπεχείρησαν. (4) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀθροίσας χρήματα πολλοὺς αὐτῷ τῶν Θρακῶν ἔπεισε συστρατεῦσαι, παρέλαβε δὲ καὶ τοὺς Χερρόνησον οἰκοῦντας πανδημεῖ, καὶ μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως ἀναζεῦξας πρῶτον μὲν Σηλυβρίαν διὰ προδοσίας εἶλεν, ἐξ ἧς πολλὰ χρήματα πραξάμενος ἐν μὲν ταύτῃ φρουρὰν κατέλιπε, αὐτὸς δὲ διὰ τάχους ἦκε πρὸς τοὺς περὶ Θηραμένην εἰς Βυζάντιον. (5) ἀθροισθεισῶν δὲ τῶν δυνάμεων, οὗτοι μὲν τὰ πρὸς πολιορκίαν ἡτοιμάζοντο· ἡμελλον γὰρ νικήσειν πόλιν βάρος ἔχουσιν καὶ γέμουσαν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀμυνομένων· χωρὶς γὰρ τῶν Βυζαντίων, πολλῶν ὄντων, Κλέαρχος ὁ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστὴς εἶχε πολλοὺς ἐν τῇ πόλει τῶν Πελοποννησίων καὶ μισθοφόρους. (6) μέχρι μὲν οὖν τινος προσβολὰς ποιούμενοι, κακὸν οὐδὲν ἀξιόλογον δρῶντες τοὺς ἔνδον διετέλουν· ἐπεὶ δ' ὁ τῆς πόλεως ἐπιστάτης ἀπῆλθε πρὸς Φαρνάβαζον, ὅπως λάβῃ χρήματα, τηνικαῦτὰ τινες τῶν Βυζαντίων, μισοῦντες τὸ βάρος τῆς ἐπιστασίας—ἦν γὰρ ὁ Κλέαρχος χαλεπός—, προὔδωκαν τὴν πόλιν τοῖς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην.

67. Οὗτοι δὲ ὥς λύσοντες τὴν πολιορκίαν καὶ τὰς δυνάμεις ἀπάζοντες εἰς Ἰωνίαν δείλης ταῖς ναυσὶ πάσαις ἐξέπλευσαν, καὶ τὸ πεζὸν στράτευμα μέχρι τινὸς ἀπαγαγόντες, ὥς ἐπέλαβεν ἡ νύξ, πάλιν ὑπέστρεψαν καὶ περὶ μέσας νύκτας προσέμιζαν τῇ πόλει, καὶ τὰς μὲν τριήρεις ἀπέστειλαν προστάξαντες ἀφέλκειν τὰ πλοῖα καὶ κραυγὴν ποιεῖν, ὥς ἀπάσης ἐκεῖ τῆς δυνάμεως οὔσης, αὐτοὶ δὲ μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατεύματος πρὸς τοῖς τείχεσιν ἐτήρουν τὸ συντεταγμένον παρὰ τῶν ἐνδιδόντων σύσσημον. (2) τῶν δ' ἐν ταῖς τριήρεσι ποιησάντων τὸ προσταχθέν, καὶ τῶν πλοίων τὰ μὲν συντριβόντων ταῖς ἐμβολαῖς, τὰ δ' ἀποσπᾶν πειρωμένων ταῖς σιδηραῖς χερσίν, ἔτι δὲ βοὴν ἐξαίσιον ποιοούντων, οἱ μὲν κατὰ τὴν πόλιν ὄντες Πελοποννήσιοι καὶ πάντες οἱ τὴν ἀπάτην ἀγνοοῦντες ἐξεβοήθουν ἐπὶ τοὺς λιμένας. (3) διόπερ οἱ τὴν πόλιν προδιδόντες ἦσαν τὸ σύσσημον ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ παρεδέχοντο τοὺς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην διὰ τῶν κλιμάκων κατὰ

66. W tym czasie Alkibiades i Trazybulos po ufortyfikowaniu Lampsakos¹⁷⁴ i po umieszczeniu tam silnego garnizonu, popłynęli z swymi wojskami do Teramenesa, który pustoszył Chalcedon¹⁷⁵, mając pod swymi rozkazami siedemdziesiąt okrętów i pięć tysięcy żołnierzy¹⁷⁶. Zgromadziwszy swe siły w jednym miejscu, otoczyli miasto drewnianą palisadą od morza do morza. (2) Hermokrates, powołany przez Lacedemończyków na dowódcę wojskowego w mieście – Lakończycy zwą takiego dowódcę harmostą – wyprowadził przeciwko nim swoich żołnierzy i wszystkich Chalcedończyków: rozpętała się mordercza bitwa. Ateńczycy walczyli zaciekle, nie tylko padł Hermokrates, ale też zginęło wielu z jego żołnierzy, reszta z odniesionymi ranami zbiegła do miasta. (3) Po stoczeniu tej bitwy Alkibiades pożeglował na Hellespont i na Chersonesz w celu zebrania pieniędzy, Teramenes zaś uzgodnił z Chalcedończykami, że będą płacili Ateńczykom trybut tej samej wysokości co pierwsi. Następnie poprowadził stamtąd swe wojska na Bizancjum, rozpoczął oblężenie miasta i starał się je zamknąć murem. (4) Alkibiades, zebrawszy pieniądze, nakłonił wielu Traków, by przyłączyli się do jego armii i wcielił też do niej całe rzesze mieszkańców Chersonesu. Z całą tą zjednoczoną siłą ruszył wpierw na Selybrię¹⁷⁷, którą zdobył zdradą, wzięwszy wielkie sumy pieniędzy, pozostawił na miejscu załogę, sam zaś czym prędzej udał się pod Bizancjum, na spotkanie z Teramenesem. (5) Zjednoczywszy swe siły, wodzowie rozpoczęli prace przygotowawcze do oblężenia: miasto bowiem, które zamierzali zdobyć, miało wielkie znaczenie i bardzo licznych obrońców. Nie licząc Bizantyńczyków, których było wielu, lacedemoński harmosta Klearch utrzymywał w mieście oddziały Peloponezyjczyków i wojsk najemnych. (6) Pomimo prowadzonych przez jakiś czas ataków, nie udało się wyrządzić obrońcom jakiegóż znacznej szkody. Kiedy jednak dowódca opuścił miasto, by udać się do Farnabazosa po odbiór pieniędzy, wtedy część Bizantyńczyków, niezadowolona z surowości jego rządów – był to bowiem trudny człowiek – wydała miasto wojskom Alkibiadesa.

67. Ateńczycy, starając się stworzyć wrażenie, że odstępują od oblężenia i zabierają swe wojska do Jonii, po południu, wypłynęli z całą swą flotą, wojska zaś piesze wycofali na pewną odległość od miasta. Z nastaniem nocy wrócili i koło północy podeszli pod miasto, a równocześnie wysłali triery, rozkazując załogom ściągnąć łodzie nieprzyjacielskie na wodę i podnieść wrzask, jak gdyby cała armia znalazła się w tym miejscu, podczas gdy wojska piesze ustawione pod murami czekały na umówiony znak ze strony ludzi, którzy chcieli poddać miasto. (2) Triery wykonały swoje zadanie: część okrętów nieprzyjaciela rozbijały uderzeniami dziobów, część próbowały przy pomocy żelaznych uchwytów odciągnąć od wybrzeża, a całej tej akcji towarzyszył straszliwy wrzask podnoszony przez ich załogi. Peloponezyjczycy znajdujący się w mieście i w ogóle wszyscy mieszkańcy, nieświadomi podstępu, ruszyli nad zatokę z pomocą. (3) W tym

πολλήν ἀσφάλειαν, ὥς ἂν τοῦ πλήθους ἐπὶ τὸν λιμένα συνδεδραμηκότος. (4) οἱ δὲ Πελοποννήσιοι πυθόμενοι τὸ γεγονὸς τὸ μὲν πρῶτον τοὺς ἡμίσεις ἐπὶ τοῦ λιμένος ἀπέλιπον, τοῖς δὲ λοιποῖς κατὰ σπουδὴν ἐξεβοήθουν ἐπὶ τὰ κατελιμμένα τείχη. (5) ἤδη δὲ σχεδὸν πάσης τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων παρειαπετωκυίας, ὅμως οὐ κατεπλάγησαν ἀλλὰ πολὺν χρόνον ἀντιστάντες εὐρώστως τοὺς Ἀθηναίους ἡμύνοντο συναγωνιζομένων τῶν Βυζαντίων. καὶ πέρας οὐκ ἂν ἐκράτησαν Ἀθηναῖοι τῆς πόλεως διὰ μάχης, εἰ μὴ συννοήσας τὸν καιρὸν Ἀλκιβιάδης ἐκήρυξε μηδὲν ἀδίκημα ποιεῖν τοῖς Βυζαντίοις· οὕτω γὰρ οἱ πολιτικοὶ μεταβαλλόμενοι τοὺς Πελοποννησίους ἡμύνοντο. (6) ὅθεν οἱ πλεῖστοι μὲν αὐτῶν ἀνηρέθησαν εὐγενῶς ἀγωνισάμενοι, οἱ δὲ περιλειφθέντες εἰς πεντακοσίους κατέφυγον πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς βωμοῖς. (7) οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοῖς μὲν Βυζαντίοις ἀπέδωκαν τὴν πόλιν, συμμάχους αὐτοὺς ποιησάμενοι, πρὸς δὲ τοὺς ἐπὶ τοῖς βωμοῖς ὄντας ἰκέτας ὁμολογίας ἔθεντο, τὰ μὲν ὅπλα παραλαβεῖν, τὰ δὲ σώματα εἰς Ἀθήνας κομίσαντες ἐπιτρέψαι τῷ δήμῳ περὶ αὐτῶν.

68. Τοῦ δ' ἔτους διελθόντος Ἀθηναῖοι μὲν Εὐκτῆμονι παρέδωκαν τὴν ἀρχήν, Ῥωμαῖοι δ' ὑπάτους κατέστησαν Μάρκον Παπίριον καὶ Σπόριον Ναύτιον, Ὀλυμπιάς δ' ἐγένετο τρίτη πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Εὐβάτος Κυρηναῖος. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ Βυζαντίου κυριεύσαντες ἐπῆλθον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πόλεις πλὴν Ἀβύδου πάσας εἶλον. (2) μετὰ δὲ ταῦτα Διόδωρον καὶ Μαντίθεον ἐπιμελητὰς μετὰ τῆς ἰκανῆς δυνάμεως κατέλιπον, αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν νεῶν καὶ τῶν λαφύρων ἔπλεον εἰς Ἀθήνας, πολλὰ καὶ μεγάλα κατειργασμένοι τῇ πατρίδι. ὥς δ' ἐγγὺς ἦσαν, ὁ δῆμος ἅπας ἀπῆντα περιχαρὴς ἐπὶ τοῖς εὐημερήμασι· συνέδραμον δ' εἰς τὸν Πειραιέα πολλοὶ καὶ τῶν ξένων, ἔτι δὲ παίδων καὶ γυναικῶν. (3) εἶχε γὰρ πολλὴν κατάπληξιν τῶν στρατηγῶν ὁ κατάπλους· ἦγον γὰρ τῶν ἡλωκυῶν νεῶν οὐκ ἐλάττους διακοσίων, αἰχμαλώτων δὲ ἀνδρῶν καὶ λαφύρων πλῆθος· εἶχον δὲ τὰς ἰδίας τριήρεις ὅπλοις ἐπιχρύσοις καὶ στεφάνοις, ἔτι δὲ λαφύροις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπιμελῶς κεκοσμημένας. πλεῖστοι δ' ἐπὶ τὴν Ἀλκιβιάδου θέαν συνέδραμον ἐπὶ τοὺς λιμένας, ὥστε παντελῶς ἐρημωθῆναι τὴν πόλιν, συμφιλοτιμουμένων τοῖς ἐλευθέροις τῶν δούλων. (4) κατ' ἐκείνους γὰρ τοὺς χρόνους οὕτω συνέβη θαυμασθῆναι τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὥσθ' οἱ μὲν ὑπερέχοντες τῶν Ἀθηναίων μόγις ἐνόμιζον εὐρηκέναι δυνατὸν ἄνδρα τὸν φανερώς καὶ θρασέως ἀντιτάξασθαι τῷ δήμῳ δυνάμενον, οἱ δ' ἄποροι ὑπειλήφεισαν συναγωνιστὴν ἕξειν ἄριστον τὸν ἀπονενοημένως συνταράζοντα τὴν πόλιν καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐπανορθώσοντα πενίαν. (5) θράσει γὰρ πολὺ διέφερε τῶν ἄλλων, καὶ δεινότατος ἦν εἰπεῖν, καὶ κατὰ μὲν τὴν στρατηγίαν ἄριστος, κατὰ δὲ τὴν τόλμαν πρακτικώτατος· ἦν δὲ καὶ τὴν ὄψιν καθ' ὑπερβολὴν εὐπρεπὴς καὶ τὴν ψυχὴν λαμπρὸς καὶ μεγαλεπίβολος.

momencie ludzie, wydający zdradziecko swe miasto, dali znak z murów i pozwolili żołnierzom Alkibiadesa bezpiecznie po drabinach wspinać się na mury, podczas gdy cały tłum obrońców popędził nad zatokę. (4) Powiadomieni o tym zdarzeniu Peloponezyjczycy połowę wojska pozostawili w zatoce, z drugą połową pospieszyli na pomoc walczącym wokół utraconego już odcinka murów. (5) Wprawdzie niemal wszystkie siły ateńskie wdarły się do miasta, jednak jego obrońcy nie tylko nie ulegli panice, lecz przez długi czas stawiali Ateńczykom zacięty opór, wspomagani przez Bizantyńczyków. Miasto nie zostałoby zdobyte w walce, gdyby nie Alkibiades, który ogłosił przez heroldów – korzystając z nastroczającej się sposobności – że Bizantyńczycy nie doznają żadnego zła. Wtedy obywatele miasta przeszli na drugą stronę i zwrócili broń przeciwko Peloponezyjczykom. (6) Większość z nich zginęła dzielnie walcząc do końca, około pięciuset, ocaliwszy życie, schroniło się przy ołtarzach w świątyniach. (7) Ateńczycy zwrócili Bizantyńczykom miasto, zrobili z nich swych sprzymierzeńców, następnie porozumieli się w sprawie błagających korzystających ze schronienia przy ołtarzach: po odebraniu im broni wyprawili ich do Aten, gdzie lud miał rozstrzygnąć o ich losie.

- 68.** Pod koniec roku Ateńczycy przekazali urząd archonta Euktemonowi, Rzymianie zaś wybrali na konsulów Marka Papirusza i Spuriusza Nautiusa¹⁷⁸: obchodzono wtedy dziewięćdziesiątą trzecią olimpiadę¹⁷⁹, na której Eubatos z Cyreny odniósł zwycięstwo w biegu na stadion. W tym czasie ateńscy strategowie, po zdobyciu Bizancjum, ruszyli na Hellespont i zajęli prawie wszystkie miasta z wyjątkiem Abydos. (2) Potem, zostawiwszy dostateczną ilość wojska pod dowództwem Diodora i Mantiteosa, popłynęli wraz z flotą i zdobytym łupem do Aten¹⁸⁰: dokonali dla ojczyzny wielu wspaniałych czynów. Gdy zbliżali się do miasta, wyszła im na spotkanie cała ludność, uradowana ich sukcesami. Podążyło do Pireusu również wielu cudzoziemców, a także cały tłum kobiet i dzieci. (3) Powrót strategów był bowiem wielką sensacją: przywieźli ze sobą co najmniej dwieście nieprzyjacielskich okrętów, całą rzeszę jeńców i wiele zdobyczy wojennych. Ich własne okręty były pięknie przystrojone połączoną bronią i wieńcami, ponadto łupem i wszelkimi innymi ozdobami. Większość ludzi ściągnęła do portu przede wszystkim dlatego, że każdy pragnął ujrzeć Alkibiadesa: całe miasto niemal zupełnie opustoszało, bo niewolnicy dzielili to pragnienie z ludźmi wolnymi. (4) Alkibiades był w tym czasie przedmiotem powszechnego podziwu: nawet wybitni obywatele byli zdania, że w końcu udało się znaleźć męża o silnej osobowości, który w sposób otwarty i śmiały potrafi się przeciwstawić ludowi, natomiast ludzie ubodzy widzieli w nim swego najlepszego obrońcę, który wyprowadzi ich z nędzy przez zdecydowane zmiany w funkcjonowaniu państwa. (5) Odwagą wybijał się nad innych, był znakomitym mówcą, w sztuce wojskowej uchodził za najlepszego, w przeprowadzaniu zaś śmiałych inicjatyw okazał się najskuteczniejszy. Ponadto odzna-

(6) καθόλου δὲ τηλικαύτην ὑπόληψιν εἶχον ὑπὲρ αὐτοῦ σχεδὸν ἅπαντες, ὥσθ' ἅμα τῇ κείνου καθόδῳ καὶ τὴν τῶν πραγμάτων εὐτυχίαν εἰς τὴν πόλιν ἤκειν διελάμβανον. πρὸς δὲ τούτοις, ὥσπερ Λακεδαιμόνιοι τούτου συναγωνιζομένου προετέρουν, οὕτως ἑαυτοὺς πάλιν κατορθώσειν ἠλπίζον σύμμαχον ἔχοντες τὸν ἄνδρα τοῦτον.

69. Ἐπεὶ δ' οὖν κατέπλευσεν ὁ στόλος, ἐπέστρεψε τὸ πλῆθος ἐπὶ τὴν Ἀλκιβιάδου ναῦν, ἐξ ἧς ἐκβάντα τὸν ἄνδρα πάντες ἐδεξιοῦντο, τοῖς εὐημερήμασιν ἅμα καὶ τῇ καθόδῳ συγχαίροντες. ὁ δ' ἀσπασάμενος τὰ πλῆθη φιλανθρωπῶς ἐκκλησίαν συνήγαγε, καὶ πολλὰ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος εἰς τοσαύτην εὐνοίαν τοὺς ὄχλους ἤγαγεν ὥστε ὁμολογεῖν πάντας τὴν πόλιν αἰτίαν γεγονέναι τῶν κατ' ἐκείνου ψηφισμάτων. (2) διόπερ αὐτῷ τὴν τε οὐσίαν ἀπέδωκαν ἢ ἐδήμευσαν, ἔπειτα δὲ τὰς στήλας κατεπόντισαν, ἐν αἷς ἦν ἡ καταδίκη καὶ τᾶλλα τὰ κατ' ἐκείνου κυρωθέντα· ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τοὺς Εὐμολπίδας ἄραι τὴν ἀράν ἢν ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ καθ' ὃν καιρὸν ἔδοξεν ἀσεβεῖν περὶ τὰ μυστήρια. (3) τὸ δὲ τελευταῖον αὐτὸν στρατηγὸν καταστήσαντες αὐτοκράτορα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ἀπάσας τὰς δυνάμεις ἐνεχείρισαν αὐτῷ. εἵλαντο δὲ καὶ στρατηγούς ἐτέρους οὓς ἐκεῖνος ἠθέλεν, Ἀδείμαντον καὶ Θρασύβουλον. (4) Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἑκατὸν ναῦς πληρώσας ἐξέπλευσεν εἰς Ἄνδρον, καὶ καταλαβόμενος Γαύριον φρούριον ἐτείχισεν. ἐξελθόντων δὲ τῶν Ἀνδρίων πανδημεὶ μετὰ τῶν παραφυλαττόντων τὴν πόλιν Πελοποννησίων ἐγενήθη μάχη, καθ' ἣν ἐνίκησαν Ἀθηναῖοι· τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως πολλοὶ μὲν ἀνῆρέθησαν, τῶν δὲ διασωθέντων οἱ μὲν κατὰ τὴν χώραν διεσκεδάσθησαν, οἱ δ' ἐντὸς τῶν τειχῶν συνέφυγον. (5) αὐτὸς δ' Ἀλκιβιάδης προσβολὰς ποιησάμενος τῇ πόλει, ἐν μὲν τῷ πεφρουρημένῳ τείχει τὴν ἱκανὴν φυλακὴν κατέλιπε καὶ Θρασύβουλον ἡγεμόνα κατέστησεν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως ἐκπλεύσας τὴν τε Κῶν καὶ Ῥόδον ἐδήλωσε, καὶ συχνὰς ὠφελείας ἤθροισε πρὸς τὰς τῶν στρατιωτῶν διατροφάς.

70. Λακεδαιμόνιοι δὲ τὴν τε ναυτικὴν δύναμιν ἄρδην ἀπολωλεκότες καὶ μετ' αὐτῆς Μίνδαρον τὸν ἡγεμόνα, ταῖς ψυχαῖς ὅμως οὐκ ἐνέδωκαν, ἀλλὰ ναύαρχον εἵλαντο Λύσανδρον, δοκοῦντα στρατηγία διαφέρειν τῶν ἄλλων καὶ τόλμαν ἔμπρακτον ἔχοντα πρὸς πᾶσαν περίστασιν· ὃς παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς Πελοποννήσου στρατιώτας τε κατέγραφε τοὺς ἱκανοὺς καὶ ναῦς ἐπλήρωσεν ὅσας ἐδύνατο πλείστας. (2) ἐκπλεύσας δὲ εἰς Ῥόδον καὶ προσλαβόμενος ἐκεῖθεν ναῦς ὅσας εἶχον αἱ πόλεις, ἐπλευσεν εἰς Ἐφεσον καὶ Μίλητον. καταρτίσας δὲ καὶ τὰς ἐν ταύταις ταῖς πόλεσι τριήρεις, μετεπέμψατο τὰς ἐκ Χίου, καὶ στόλον ἐξήρτυεν ἐξ Ἐφέσου νεῶν ὑπάρχοντα σχεδὸν ἑβδομήκοντα. (3) ἀκούσας δὲ Κῦρον τὸν Δαρείου τοῦ βασιλέως υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεσταλμένον συμπολεμεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἤκεν εἰς Σάρδεις πρὸς αὐτόν, καὶ παροξύνας τὸν νεανίσκον εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον μυρίους μὲν δαρεικοὺς παραχρῆμα ἔλαβεν εἰς τὸν τῶν στρατιωτῶν μισθόν, καὶ εἰς τὸ λοιπὸν δὲ ὁ Κῦρος

czał się niezwykłą urodą, błyskotliwą inteligencją i pragnieniem dokonywania rzeczy wielkich. (6) Jednym słowem niemal wszyscy wierzyli, że z powrotem tego męża z wygnania państwo odzyska pomyślność w swych poczynaniach. Spodziewali się bowiem, że mając takiego sojusznika, będą odnosili sukcesy, podobnie jak mieli je Lacedemończycy w czasie, gdy walczył on po ich stronie.

69. Skoro przyплыnęła flota, cały tłum skierował się w stronę okrętu Alkibiadesa: opuszczającego pokład wszyscy przywitali, gratulując mu zarówno sukcesów, jak i powrotu do ojczyzny. On zaś pozdrowiwszy uprzejmie tłumy, zwołał zgromadzenie, na którym wygłosił długą obronę swego postępowania: tym przemówieniem zyskał dla siebie taką przychylność ludu, że wszyscy zgodnie uznali wyłączną winę samego miasta za uchwalenie postanowień wymierzonych przeciwko niemu. (2) W następstwie tego zwrócono mu skonfiskowany majątek i wrzucono do morza stele, na których widniała sentencja wyroku sądowego i inne postanowienia powzięte w jego sprawie. Uchwalono też, by Eumolpidzi¹⁸¹ odwołali klątwę, którą go obłożyli w czasie, gdy uważano, że zbezcześcił misteria. (3) W końcu ustanowili go strategiem samodzielnym z najwyższą władzą wojskową na ziemi i na morzu, powierzając mu wszystkie siły zbrojne. Na innych strategów wybrano Adajmantosa i Trazybulosa, zgodnie z jego życzeniem. (4) Alkibiades, obsadziwszy załogami sto okrętów, popłynął do Andros¹⁸² i zajął warownię Gaurion, którą umocnił murem. Z chwilą gdy Andryjczycy wraz z załogą peloponeską strzegącą miasta wyszli tłumnie na spotkanie wojska ateńskiego, wybuchła bitwa, w której zwyciężyli Ateńczycy. Wielu z mieszkańców miasta zginęło, część z tych, którzy ocaleli, rozproszyła się po całym kraju, część zaś znalazła schronienie w murach miasta. (5) Sam Alkibiades, przypuściwszy wiele ataków na miasto, pozostawił silny garnizon pod wodzą Trazybulosa w warowni, którą zajął, sam zaś popłynął na Kos i Rodos, które splądrował, zbierając wielkie zapasy, potrzebne dla wyżywienia żołnierzy.
70. Wprawdzie Lacedemończycy utracili całą swą flotę, a wraz z nią wodza Mindarosa, jednak nie poddali się rozpacz, lecz na dowódcę floty wyznaczyli Lizandra¹⁸³, który, wybijając się ponad innych znajomością sztuki wojennej, sprawiał wrażenie człowieka posiadającego odwagę w działaniu, pozwalającą mu sprostać każdej sytuacji. Ów objąwszy swój urząd, zwerbował odpowiednią liczbę żołnierzy i obsadził załogami, jak tylko mógł, największą ilość okrętów. (2) Przyplłynawszy na Rodos, dołączył do swojej floty okręty należące do miast rodyjskich i udał się morzem do Efezu i Miletu. Obsadziwszy załogami także te okręty, posłał po jednostki, których dostarczyło Chios. Przygotował w ten sposób w Efezie flotę liczącą prawie siedemdziesiąt jednostek. (3) Dowiedziawszy się, że Cyrus, syn Dariusza – którego ojciec wysłał wraz z wojskiem – ma rozkaz wspomagać w wojnie Lacedemończyków, udał się doń do Sardes. Tam wzbudził w młodym człowieku taki zapał do wojny z Ateńczykami, że od razu dostał odeń dziesięć

ἐκέλευσεν αἰτεῖν μηδὲν ὑποστελλόμενον· ἐντολὰς γὰρ ἔχειν παρὰ τοῦ πατρός, ὅπως ὅσα ἂν προαιρῶνται Λακεδαιμόνιοι χορηγῆσαι αὐτοῖς. (4) ἀνακάμψας δὲ εἰς Ἑφεσον ἀπὸ τῶν πόλεων μετεπέμπετο τοὺς δυνατωτάτους, πρὸς οὓς ἐταιρίας συντιθέμενος ἐπηγγέλλετο τῶν πραγμάτων κατορθωθέντων κυρίου ἐκάστους τῶν πόλεων ποιήσειν. δι' ἣν αἰτίαν συνέβη τούτους πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλωμένους ὑπηρετεῖν πλείονα τῶν ἐπιταττομένων, καὶ ταχὺ παραδόξως εὐπορεῖν τὸν Λύσανδρον πάντων τῶν εἰς πόλεμον χρησίμων.

71. Ἀλκιβιάδης δὲ πυθόμενος ἐν Ἑφέσῳ τὸν Λύσανδρον ἐξαρτύειν τὸν στόλον, ἀνήχθη μετὰ πασῶν τῶν νεῶν εἰς Ἑφεσον. ἐπιπλεύσας δὲ τοῖς λιμέσιν, ὥς οὐδεὶς ἀντανήγετο, τὰς μὲν πολλὰς ναῦς καθώρμισε περὶ τὸ Νότιον, τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν παραδοὺς Ἀντιόχῳ τῷ ἰδίῳ κυβερνήτῃ, διακελευσάμενος αὐτῷ μὴ ναυμαχεῖν ἕως ἂν αὐτὸς παραγένηται, τὰς δὲ στρατιώτιδας ναῦς ἀνέλαβε καὶ κατὰ σπουδὴν ἐπλευσεν εἰς Κλαζομένας· αὕτη γὰρ ἡ πόλις σύμμαχος Ἀθηναίων οὕσα κακῶς ἔπασχεν ὑπὸ τινων φυγάδων πορθουμένη. (2) ὁ δ' Ἀντίοχος ὢν τῇ φύσει πρόχειρος καὶ σπεύδων δι' ἑαυτοῦ τι πρᾶξαι λαμπρόν, τῶν μὲν Ἀλκιβιάδου λόγων ἡμέλυσεν, δέκα δὲ ναῦς τὰς ἀρίστας πληρώσας, καὶ τὰς ἄλλας τοῖς τριηράρχοις παραγγείλας ἐτοίμας ἔχειν ἂν ἥ χρεία ναυμαχεῖν, ἐπέπλευσε τοῖς πολεμίοις προκαλεσόμενος εἰς ναυμαχίαν. (3) ὁ δὲ Λύσανδρος πεπυσμένος παρὰ τινων αὐτομόλων τὴν ἄφοδον Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἀρίστων μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν, καιρὸν εἶναι διέλαβε πρᾶξαι τι τῆς Σπάρτης ἄξιον. διόπερ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἀνταναχθεὶς μίαν μὲν τὴν προπλεύουσαν τῶν δέκα, καθ' ἣν Ἀντίοχος ἦν ἀντιτεταγμένος, κατέδυσεν, τὰς δ' ἄλλας τρεψάμενος ἐδίωξε, μέχρις οὗ τὰς ἄλλας πληρώσαντες οἱ τριήραρχοι τῶν Ἀθηναίων παρεβοήθησαν ἐν οὐδεμιᾷ τάξει. (4) γενομένης δὲ ναυμαχίας ἀθρόαις ταῖς ναυσὶν οὐ μακρὰν τῆς γῆς, Ἀθηναῖοι διὰ τὴν ἀταξίαν ἡλαττώθησαν καὶ ναῦς ἀπέβαλον δύο πρὸς ταῖς εἴκοσι· τῶν δ' ἐν αὐταῖς ἀνδρῶν ὀλίγοι μὲν ἐζωγρήθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὴν γῆν διενήξαντο. Ἀλκιβιάδης δὲ πυθόμενος τὸ γεγενημένον διὰ σπουδῆς ἀνέκαμψεν εἰς τὸ Νότιον καὶ πάσας τὰς τριήρεις πληρώσας ἐπέπλευσε τοῖς λιμέσι τῶν πολεμίων· οὐ τολμῶντος δ' ἀνταναχθῆναι τοῦ Λυσάνδρου τὸν πλοῦν εἰς Σάμον ἐποίησατο.

72. Τούτων δὲ πραττομένων Θρασύβουλος ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς μετὰ νεῶν πεντεκαίδεκα πλεύσας ἐπὶ Θάσον ἐνίκησε μάχῃ τοὺς ἐκ τῆς πόλεως καὶ περὶ διακοσίους αὐτῶν ἀνείλεν· ἐγκλείσας δ' αὐτοὺς εἰς πολιορκίαν ἠνάγκασεν τοὺς φυγάδας τοὺς τὰ τῶν Ἀθηναίων φρονοῦντας καταδέχεσθαι, καὶ φρουρὰν

tysięcy darejków na żołd dla żołnierzy. W przyszłości kazał mu Cyrus zupełnie otwarcie i bez skrupowania upominać się o pieniądze, ponieważ otrzymał od ojca polecenie, żeby Lacedemończykom dostarczyć tego wszystkiego, czego zażądata. (4) Wróciwszy do Efezu, zawezwał do siebie z różnych miast najbardziej wpływowych ludzi, z którymi wszedłszy w tajny układ, złożył obietnicę, że postawi ich na czele rządów w miastach, jeśli jego sprawy wezmą pomyślny obrót. Z tego powodu ludzie ci, współzawodnicząc ze sobą, oddawali większe usługi, niż od nich wymagano, i w krótkim czasie, w sposób prawdziwie zadziwiający wyposażyli Lizandra we wszystko, co mu było potrzebne do prowadzenia wojny.

71. Alkibiades na wieść, że Lizander przygotowuje swą flotę w Efezie¹⁸⁴, ruszył tam z wszystkimi okrętami. Wpłynąwszy do zatoki, kazał większości okrętów rzucić kotwicę w Notion¹⁸⁵, ponieważ nikt nie stawiał najmniejszego oporu. Komendę nad nimi powierzył swemu sternikowi Antiochowi, rozkazując mu równocześnie, by przed jego powrotem nie wdawał się w żadną walkę na morzu: sam z okrętami wojennymi pospieszył do Kladzomenów¹⁸⁶. Miasto to, sprzymierzone z Atenami, wiele cierpiało z powodu grabieży, których się dopuszczała część wygnańców. (2) Antioch, człowiek z natury bardzo popędliwy, a równocześnie pełen ochoty, by z własnej inicjatywy dokonać jakiegoś wspańiałego czynu, zlekceważył rozkazy Alkibiadesa i obsadził załogą najlepsze okręty; poleciwszy dowódcom utrzymywać okręty w stanie pełnej gotowości bojowej na wypadek, gdyby trzeba było stoczyć bitwę na morzu, sam popłynął w kierunku wroga, prowokując go do walki. (3) Lizander powiadomiony przez grupę dezertów o tym, że Alkibiades wraz ze swymi najlepszymi żołnierzami wypłynął z portu, skorzystał z nadarżającej się okazji, by dokonać czegoś, co byłoby godne Sparty. Przeprowadzając atak przy pomocy wszystkich okrętów, zatopił pływacy na czele okręt nieprzyjacielski – jeden z eskadry dziesięciu – na którym znajdował się Antioch. Pozostałe zmusiwszy do ucieczki, ścigał do momentu, gdy dowódcy obsadziwszy załogami inne okręty, pospieszyli z pomocą nie zachowując żadnego szyku bojowego. (4) Wywiązała się bitwa morska z udziałem całej floty obydwóch przeciwników, w której Ateńcy ponieśli klęskę z powodu nieładu, w jakim ją prowadzili: stracili dwadzieścia dwa okręty, których załogi w niewielkiej części dostały się do niewoli, większość ich bowiem przepłynęła wpław do wybrzeża. Po uzyskaniu wiadomości o bitwie, Alkibiades czym prędzej wrócił do Notion i obsadziwszy załogami okręty, wpłynął do zatoki zajmowanej przez wroga. Lizander, nie mając odwagi stawić mu czoła, nakazał swej flocie płynąć na Samos.
72. W tym samym czasie wódz ateński Trazybulos, płynąc na Tazos¹⁸⁷ z piętnastoma okrętami, pokonał w bitwie wojska, które wyruszyły z miasta, i zabił około dwustu ludzi. Zamknąwszy miasto, oblężeniem zmusił jego mieszkańców do przyjęcia na powrót wygnańców, którzy sprzyjali Ateńczykom, do wyrażenia zgody na

λαβόντας συμμάχους Ἀθηναίων εἶναι. (2) μετὰ δὲ ταῦτα πλεύσας εἰς Ἄβδηρα προσηγάγετο πόλιν ἐν ταῖς δυνατωτάταις οὖσαν τότε τῶν ἐπὶ Θράκης. Οἱ μὲν οὖν στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ταῦτα ἔπραξαν μετὰ τὸν οἰκοθεν ἔκπλουν. (3) Ἄγις δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἔτυχε μὲν ἐν τῇ Δεκελείᾳ διατρίβων μετὰ τῆς δυνάμεως, πυνθανόμενος δὲ τοὺς κρατίστους τῶν Ἀθηναίων μετ' Ἀλκιβιάδου στρατευομένους, νυκτὸς ἀσελήνου τὸ στρατόπεδον ἤγαγεν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας. (4) εἶχε δὲ πεζοὺς δισμυρίους ὀκτακισχιλίους, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ἡμίσεις ὀπλῖται κατ' ἐκλογὴν, οἱ δ' ἡμίσεις ψιλοὶ· κατηκολούθουν δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἱππέων εἰς χιλίους διακοσίους, ὧν ἑννακοσίους μὲν Βοιωτοὶ παρείχοντο, τοὺς δὲ λοιποὺς Πελοποννήσιοι συνεξέπεμψαν. ὥς δ' ἐγγὺς ἐγενήθη τῆς πόλεως, ἔλαθε ταῖς προφυλακαῖς ἐγγίσας, καὶ ῥαδίως αὐτοὺς τρεψάμενος διὰ τὸ παράδοξον, ὀλίγους μὲν ἀνείλε, τοὺς δ' ἄλλους συνεδίωξεν ἐντὸς τῶν τειχῶν. (5) οἱ δ' Ἀθηναῖοι μαθόντες τὸ γεγενημένον ἅπασι παρήγγειλαν τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς μεγίστοις παισὶν ἀπαντᾶν μετὰ τῶν ὅπλων· ὧν ταχὺ τὸ προσταχθὲν ποιησάντων, ὁ μὲν κύκλος τοῦ τείχους πλήρης ἐγένετο τῶν ἐπὶ τὸν κοινὸν κίνδυνον συνδεδραμηκότων, (6) οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἅμ' ἡμέρᾳ θεωροῦντες ἐκτεταγμένην τὴν τῶν πολεμίων δύναμιν εἰς φάλαγγα τὸ μὲν βάθος εἰς τέτταρας ἄνδρας, τὸ δὲ μῆκος ἐπὶ σταδίου ὀκτώ, τότε πρῶτον κατεπλάγησαν, θεωροῦντες τὰ δύο μέρη σχεδὸν τοῦ τείχους ὑπὸ τῶν πολεμίων περιειλημμένα. (7) μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς ἐξαπέστειλαν, ὄντας παραπλησίους τὸν ἀριθμὸν τοῖς ἐναντίοις· ὧν πρὸ τῆς πόλεως συστημαμένων ἵππομαχίαν ἐπὶ τινα χρόνον ἐγένετο καρτερὰ μάχη. ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ περὶ πέντε σταδίου ἀπείχε τοῦ τείχους, οἱ δ' ἱππεῖς συμπλακέντες ἀλλήλοις πρὸς αὐτοῖς τοῖς τείχεσι διηγωνίζοντο. (8) οἱ μὲν οὖν Βοιωτοὶ καθ' αὐτοὺς προνομικηκότες ἐπὶ Δηλίῳ τοὺς Ἀθηναίους, δεινὸν ἡγοῦντο τῶν ἡττημένων φανῆναι καταδεέστεροι· οἱ δ' Ἀθηναῖοι θεατὰς ἔχοντες τῆς ἀρετῆς τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐφροσῶντας καὶ κατὰ ἄνδρα γνωρίζομενοι, πᾶν ὑπέμενον ὑπὲρ τῆς νίκης. (9) τέλος δὲ βιασάμενοι τοὺς ἀντιτεταγμένους, συχνοὺς μὲν αὐτῶν ἀνείλυν, τοὺς δ' ἄλλους κατεδίωξαν μέχρι τῆς τῶν πεζῶν φάλαγγος. μετὰ δὲ ταῦτα οὗτοι μὲν ἐπιπορευομένων τῶν πεζῶν ἀνεχώρησαν εἰς τὴν πόλιν,

73. Ἄγις δὲ τότε μὲν οὐ κρίνας πολιορκεῖν ἐν Ἀκαδημία κατεστρατοπέδευσε, τῇ δ' ὑστεραίᾳ τῶν Ἀθηναίων στησάντων τρόπαιον ἐξέταξε τὴν δύναμιν καὶ προεκαλεῖτο τοὺς ἐν τῇ πόλει περὶ τοῦ τροπαίου διαγωνίσασθαι. (2) τῶν δ' Ἀθηναίων ἐξαγαγόντων τοὺς στρατιώτας καὶ παρὰ τὸ τεῖχος παραταττομένων, τὸ μὲν πρῶτον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς μάχην ὥρμησαν, ἀπὸ δὲ τῶν τειχῶν πολλοὺ πλήθους βελῶν ἐπ' αὐτοὺς ῥιφέντος ἀπήγαγον τὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς πόλεως· μετὰ δὲ ταῦτα τὸ λοιπὸν τῆς Ἀττικῆς δηώσαντες εἰς Πελοπόννησον ἀπηλλάγησαν.
- (3) Ἀλκιβιάδης δὲ ἐκ Σάμου μετὰ πασῶν τῶν νεῶν πλεύσας εἰς Κύμην ψευδεῖς αἰτίας ἐπέρριψε τοῖς Κυμαίοις, βουλόμενος αὐτῶν μετὰ προφάσεως διαρπάσαι τὴν χώραν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον πολλῶν αἰχμαλώτων σωμάτων κυριεύσας

stałą obecność ateńskiego garnizonu oraz na sojusz z Atenami. (2) Następnie popłynął do Abdery i to miasto najpotężniejsze w Tracji pozyskał dla Aten. Tego wszystkiego dokonali wodzowie ateńscy w czasie mierzonym od momentu, w którym wraz z okrętami opuścili ojczyste miasto. (3) Król lacedemoński Agis przebywał wtedy wraz ze swą armią w Dekelei. Na wieść, że najlepsze wojska ateńskie mają walczyć pod wodzą Alkibiadesa, ruszył z armią na Ateny, korzystając z ciemności bezksiężycowej nocy. (4) Miał ze sobą osiemdziesiąt tysięcy piechoty, której połowę stanowili wyborowi hoplici, połowę oddziały lekkozbrojne. Towarzyszyło im tysiąc dwustu jeźdźców, z których Beoci dostarczyli dziewięćset, resztę zaś przysłali Peloponezyjczycy. Gdy znalazł się niedaleko miasta, niepostrzeżenie zbliżył się do przednich straży i z łatwością je rozpędził, działając z zaskoczenia, część położył trupem, część ściągał w murach miasta. (5) Ateńczycy powiadomieni o tym zdarzeniu, kazali wszystkim starszym mężczyznom i najbardziej wyrośniętym młodzieńcom stawić się na rozkaz pod broń. Skoro tylko wykonali w pośpiechu to polecenie, od razu cały krąg murów zapełnił się ludźmi spieszącymi przeciw wspólnemu niebezpieczeństwu. (6) Wodzowie w pierwszej chwili struchleli, gdy zauważyli za dnia, że wróg otoczył już prawie dwie trzecie murów, a jego armia ustawiona w szeregach po czterech żołnierzy zajmuje przestrzeń ośmiu stadiów. (7) Natychmiast wysłali więc kawalerię, która liczbą nie ustępowała nieprzyjacielskiej; wywiązała się przed murami miasta zaciekle bitwa konnicy trwająca jakiś czas. Falanga lacedemońska znajdowała się w odległości jakichś pięciu stadiów od murów miasta, natomiast walka jazdy rozgrywała się przy samych murach. (8) Beoci, którzy niegdyś sami pokonali Ateńczyków pod Delion, uważali, że byłoby dla nich hańbą, gdyby się okazało, że nie mogą teraz sprostać tym, których już raz zwyciężyli. Ateńczycy, mając za świadków swego męstwa stojących na murach mieszkańców miasta, którzy dobrze każdego z nich znali, czynili wszystko, by odnieść zwycięstwo. (9) W końcu zdobywszy przewagę nad swymi przeciwnikami, wielu z nich zabili, innych zaś ściągali aż do linii zajmowanej przez wojska piesze. Z chwilą gdy te ruszyły do natarcia, wycofali się w obręb murów miasta.

73. Agis, który uznał, że na razie nie powinien prowadzić oblężenia miasta, rozbił obóz w Akademii. Następnego dnia, gdy Ateńczycy wzniesli pomnik zwycięstwa, ustawił swe wojska w szyku bojowym, wzywając oddziały w mieście do obrony owego pomnika. (2) Ateńczycy wyprowadzili swych żołnierzy i umieścili ich wzdłuż linii muru: najpierw Lacedemończycy ruszyli do walki, lecz pod chmurą pocisków, które na nich miotano z murów, odstepili z całym wojskiem od miasta. Następnie spustoszywszy pozostałą część Attyki, oddalili się w kierunku Peloponezu. (3) Alkibiades z całą swą flotą popłynął z Samos do Kyme¹⁸⁸: wysunął fałszywe oskarżenia przeciwko Kymejczykom, gdyż chciał znaleźć pretekst do splądrowania ich kraju. Zrazu wziął wielu jeńców, których kazał zaprowadzić na okręty. (4) Kiedy jednak z miasta cały tłum ludzi pospieszył na odsiecz

ἀπῆγεν ἐπὶ τὰς ναῦς· (4) ἐκβοηθησάντων δὲ τῶν ἐκ τῆς πόλεως πανδημεὶ καὶ προσπεσόντων ἀπροσδοκῆτως, χρόνον μὲν τινα διεκαρτέρουν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς Κυμαίοις προσγενομένων πολλῶν τῶν ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας ἠναγκάσθησαν καταλιπόντες τοὺς αἰχμαλώτους καταφυγεῖν ἐπὶ τὰς ναῦς. (5) ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐπὶ τοῖς ἐλαττώμασι περιαλγῆς γενόμενος ἐκ Μιτυλήνης μετεπέμψατο τοὺς ὀπλίτας, καὶ πρὸ τῆς πόλεως ἐκτάξας τὴν δύναμιν προεκαλεῖτο τοὺς Κυμαίους εἰς μάχην· οὐδενὸς δ' ἐξιόντος δηώσας τὴν χώραν ἀπέπλευσεν ἐπὶ Μιτυλήνην. (6) Κυμαίων δὲ πεμψάντων εἰς Ἀθήνας πρεσβείαν καὶ κατηγορούντων Ἀλκιβιάδου, διότι σύμμαχον πόλιν οὐδὲν ἀδικήσασαν ἐπόρθησεν· ἐγίνοντο δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ διαβολαὶ κατ' αὐτοῦ· τῶν γὰρ ἐν Σάμῳ τινὲς στρατιωτῶν ἁλλοτρίως τὰ πρὸς αὐτὸν ἔχοντες ἔπλευσαν εἰς Ἀθήνας, καὶ κατηγορήσαν ἐν ἐκκλησίᾳ κατ' Ἀλκιβιάδου, ὅτι τὰ Λακεδαιμονίων φρονεῖ καὶ πρὸς Φαρνάβαζον ἔχει φιλίαν, δι' ἧς ἐλπίζει καταλυθέντος τοῦ πολέμου καταδυναστεύσειν τῶν πολιτῶν.

74. Ταχὺ δὲ τοῦ πλήθους πιστεύοντος ταῖς διαβολαῖς, ἡ μὲν περὶ Ἀλκιβιάδην ἐθραύετο δόξα διὰ τὸ περὶ τὴν ναυμαχίαν ἐλάττωμα καὶ τὰ περὶ τὴν Κύμην ἡμαρτημένα, ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος ὑφορώμενος τὴν τάνδρὸς τόλμαν δέκα στρατηγούς εἵλατο, Κόνωνα, Λυσίαν, Διομέδοντα, Περικλέα, πρὸς δὲ τούτοις Ἑρασινίδην, Ἀριστοκράτην, Ἀρχέστρατον, Πρωτόμαχον, Θρασύβουλον, Ἀριστογένην· ἐκ δὲ τούτων προκρίνας Κόνωνα ταχέως ἐξέπεμψε παρ' Ἀλκιβιάδου τὸ ναυτικὸν παραληψόμενον. (2) Ἀλκιβιάδης δὲ τῆς ἀρχῆς ἐκχωρήσας τῷ Κόνωνι καὶ τὰς δυνάμεις παραδούς, τὴν μὲν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδον ἀπέγνω, μετὰ δὲ τριήρους μιᾶς εἰς Πακτύην τῆς Θράκης ἀπεχώρησε· χωρὶς γὰρ τῆς τοῦ πλήθους ὀργῆς καὶ τὰς ἐπενηνεγμένας αὐτῷ δίκας εὐλαβεῖτο. (3) πολλοὶ γὰρ θεωροῦντες αὐτὸν κακῶς φερόμενον ἐπενηνόχρισαν ἐγκλήματα πολλὰ· μέγιστον δ' ἦν τὸ περὶ τῶν ἵππων, τετιμημένον ταλάντων ὀκτώ. Διομήδους γὰρ τινος τῶν φίλων συμπέμψαντος αὐτῷ τέθριππον εἰς Ὀλυμπίαν, ὁ Ἀλκιβιάδης κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τὴν εἰωθυῖαν γίνεσθαι τοὺς ἵππους ἰδίους ἀπεγράψατο, καὶ νικήσας τὸ τέθριππον τὴν τ' ἐκ τῆς νίκης δόξαν αὐτὸς ἀπηνέγκατο καὶ τοὺς ἵππους οὐκ ἀπέδωκε τῷ πιστεύσαντι. (4) ταῦτα δὴ πάντα διανοοῦμενος ἐφοβεῖτο, μήποτε καιρὸν λαβόντες Ἀθηναῖοι τιμωρίαν ἐπιθῶσι περὶ πάντων ὧν εἰς αὐτοὺς ἐξήμαρτεν· αὐτὸς οὖν αὐτοῦ κατέγνω φυγὴν.

75. Προσετέθη δὲ καὶ συνωρίς κατὰ τὴν αὐτὴν Ὀλυμπιάδα, καὶ παρὰ Λακεδαιμονίοις Πλειστῶναξ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη πεντήκοντα, διαδεξάμενος δὲ τὴν ἀρχὴν Πausanίας ἤρξεν ἔτη τετρακαίδεκα. οἱ δὲ τὴν Ῥόδον νῆσον κατοικοῦντες καὶ Ἰηλυσὸν καὶ Λίνδον καὶ Κάμειρον μετωκίσθησαν εἰς μίαν πόλιν τὴν νῦν καλουμένην Ῥόδον.

i zniechęcał przypuścić atak, wojska Alkibiadesa stawiały przez jakiś czas opór, lecz później, wobec wsparcia Kymejczyków licznymi posiłkami z miasta i z całego kraju, zostały zmuszone do porzucenia jeńców i schronienia się na okręty. (5) Alkibiades dotknięty do żywego tym niepowodzeniem ściągnął hoplitów z Mityleny i ustawiwszy swą armię przed miastem, wyzwał Kymejczyków do bitwy. Gdy nikt z miasta nie wyszedł, by podjąć to wyzwanie, spustoszywszy kraj, popłynął do Mityleny. (6) Kymejczycy wysłali tymczasem poselstwo do Aten celem złożenia formalnego protestu przeciwko Alkibiadesowi, który wbrew wszelkiemu prawu splądrował teren należący do sojuszniczego miasta. Posłowie wytoczyli przeciwko niemu także wiele innych oskarżeń. Otóż pewna grupa żołnierzy stacjonujących na Samos, którzy byli niechętni Alkibiadesowi, udała się do Aten i oskarżyła Alkibiadesa na zgromadzeniu o to, że sprzyja Lacedemończykom i utrzymuje przyjazne stosunki z Farnabazosem, z którego pomocą spodziewa się po zakończeniu wojny zdobyć pełną władzę nad współobywatelami.

74. Ponieważ dobra sława Alkibiadesa ucierpiała zarówno z powodu klęski w bitwie morskiej, jak i z tego powodu, że dopuścił się on wielu krzywd w stosunku do mieszkańców Kyme, lud ateński łatwo dał wiarę tym oskarżeniom i patrząc krzywym okiem na śmiałe poczynania tego męża, wybrał dziesięciu strategów. Wśród nich znaleźli się Konon, Lizjasz, Diomedon, Perykles, Erasinides, Aristokrates, Archestratos, Protomachos, Trasybulos i Aristogenes. Naczelne miejsce przyznał Kononowi, polecając mu jak najszybciej przejąć od Alkibiadesa dowództwo nad flotą. (2) Alkibiades, przekazawszy Kononowi zarówno władzę, jak i siły zbrojne, porzucił zamiar powrotu do Aten i biorąc ze sobą tylko jedną trierę, udał się do Paktye w Tracji. Obawiał się nie tylko gniewu tłumu, ale też procesów sądowych, jakie mu wytoczono, wielu bowiem widząc jego niepowodzenia, wносиło przeciwko niemu różne oskarżenia. (3) Najpoważniejsze z nich dotyczyło przywłaszczenia sobie koni wyścigowych, wycenionych na sumę dziesięciu talentów. Otóż niejaki Diomedes, jeden z jego przyjaciół, posłał mu czwórkę koni na zawody do Olimpii. Alkibiades zgłosił je na zwyczajowo sporządzanej liście uczestników jako swoje własne. Gdy odniósł zwycięstwo, całą sławę zwycięstwa zagarnął dla siebie i nie zwrócił koni ich właścicielowi. (4) Rozważając to wszystko, odczuł strach, by Ateńczycy nie ukarali go za wszystkie krzywdy i przestępstwa, jakich się wobec nich dopuścił. Sam więc skazał się na wygnanie.
75. Program igrzysk olimpijskich rozszerzono o nową konkurencję: wyścigi dwukonnych zaprzęgów. Zmarł król lacedemoński Plejstonaks¹⁸⁹, który panował pięćdziesiąt lat, jego następcą został Pauzaniusz, którego panowanie trwało czternaście lat. Mieszkańcy wyspy Rodos opuścili miasta Jelysos, Lindos i Kameiros i osiedlili się w jednym mieście, które dziś nosi nazwę Rodos¹⁹⁰.

(2) Ἑρμοκράτης δ' ὁ Συρακόσιος ἀναλαβὼν τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατεύοντας ὥρμησεν ἐκ Σελινοῦντος, καὶ παραγενόμενος πρὸς τὴν Ἰμέραν κατεστρατοπέδευσεν ἐν τοῖς προαστείοις τῆς ἀνατετραμμένης πόλεως. διαπυθόμενος δ' ἐν ᾧ τόπῳ παρετάχθησαν οἱ Συρακόσιοι, τὰ τῶν τετελευτηκότων ὅστ' αὖ συνήθροιζε, παρασκευάσας δ' ἀμάξας πολυτελῶς κεκοσμημένας, ἐπὶ τούτων παρεκόμεisen αὐτὰ ἐπὶ τὴν Συράκουσαν. (3) αὐτὸς μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ὄρων κατέμεινε διὰ τὸ κωλύεσθαι τοὺς φυγάδας ὑπὸ τῶν νόμων συνιέναι, τῶν δὲ μετ' αὐτοῦ τινὰς ἀπέστειλεν, οἱ τὰς ἀμάξας παρεκόμεσαν εἰς τὰς Συρακούσας. (4) ὁ δ' Ἑρμοκράτης ταῦτα ἔπραττεν ὅπως ὁ μὲν Διοκλῆς ἀντιπράττων αὐτῷ περὶ τῆς καθόδου δοκῶν δ' αἴτιος εἶναι τοῦ περιεωρᾶσθαι τοὺς τετελευτηκότας ἀτάφους, προσκόψαι τοῖς πλήθεσιν, αὐτὸς δὲ φιλανθρώπως τούτοις προσενεχθεὶς ἐπαγάγοι τὸ πλῆθος εἰς τὴν προτέραν εὐνοίαν. (5) τῶν οὖν ὁστῶν παρακομισθέντων ἐνέπεσεν εἰς τὰ πλήθη στάσις, τοῦ μὲν Διοκλέους κωλύοντος θάπτειν, τῶν δὲ πολλῶν συγκατατιθεμένων. τέλος δ' οἱ Συρακόσιοι ἔθαψάν τε τὰ λείψανα τῶν τετελευτηκότων καὶ πανδημεὶ τὴν ἐκφορὰν ἐτίμησαν. καὶ ὁ μὲν Διοκλῆς ἐφυγαδεύθη, τὸν δ' Ἑρμοκράτην οὐδ' ὥς προσεδέξαντο· ὑπώπτευν γὰρ τὴν τάνδρὸς τόλμαν, μήποτε τυχὼν ἡγεμονίας ἀναδείξει ἑαυτὸν τύραννον. (6) ὁ μὲν οὖν Ἑρμοκράτης τότε τὸν καιρὸν οὐχ ὄρων εὐθετον εἰς τὸ βιάσασθαι, πάλιν ἀνεχώρησεν εἰς Σελινοῦντα. μετὰ δὲ τινὰ χρόνον τῶν φίλων αὐτὸν μεταπεμπομένων ὥρμησε μετὰ τρισχιλίων στρατιωτῶν, καὶ πορευθεὶς διὰ τῆς Γελώας ἦκε νυκτὸς ἐπὶ τὸν συντεταγμένον τόπον. (7) οὐ δυνηθέντων δὲ ἀπάντων ἀκολουθεῖν τῶν στρατιωτῶν, ὁ μὲν Ἑρμοκράτης μετ' ὀλίγων προσελθὼν τῷ κατὰ τὴν Ἀχραδινὴν πυλῶνι, καὶ τῶν φίλων τινὰς εὐρὼν προκατειλημμένους τοὺς τόπους, ἀνελάμβανε τοὺς ἀφυστεροῦντας· (8) οἱ δὲ Συρακόσιοι τὸ γεγεννημένον ἀκούσαντες σὺν τοῖς ὅπλοις ἦλθον εἰς τὴν ἀγοράν, καθ' ἣν μετὰ πολλοῦ πλήθους ἐπιφανέντες τὸν τε Ἑρμοκράτην καὶ τῶν συμπραττόντων αὐτῷ τοὺς πλείστους ἀπέκτειναν. τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς μάχης διασωθέντας μεθιστάντες εἰς κρίσιν φυγῇ κατεδίκαζον· (9) διόπερ τινὲς αὐτῶν πολλοῖς περιπεσόντες τραύμασιν ὥς τετελευτηκότες ὑπὸ τῶν συγγενῶν παρεδόθησαν, ὅπως μὴ τῇ τοῦ πλήθους ὀργῇ παραδοθῶσιν, ὧν ἦν καὶ Διονύσιος ὁ μετὰ ταῦτα τῶν Συρακοσίων τυραννήσας.

76. Τῶν δὲ κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον πράξεων τέλος ἔχουσῶν Ἀθήνησι μὲν Ἀντιγένης τὴν ἀρχὴν παρέλαβε, Ῥωμαῖοι δ' ὑπάτους κατέστησαν Γάιον Μάνιον Αἰμίλιον καὶ Γάιον Οὐαλέριον. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Κόνων ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγός, ἐπειδὴ παρέλαβε τὰς δυνάμεις ἐν Σάμῳ, τὰς τε παρούσας τῶν νεῶν ἐξηρτύετο καὶ τὰς παρὰ τῶν συμμάχων ἤθροιζε, σπεύδων ἐφάμιλλον κατασκευάσαι τὸν στόλον ταῖς τῶν πολεμίων ναυσίν. (2) οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, τῷ Λυσάνδρῳ διεληλυθότος ἤδη τοῦ τῆς ναυαρχίας χρόνου, Καλλικρατίδην ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀπέστειλαν. οὗτος δὲ νέος μὲν ἦν παντελῶς, ἄκακος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἀπλοῦς, οὐπω τῶν ξενικῶν ἠθῶν πεπειραμένος, δικαιοτάτος δὲ Σπαρτιατῶν·

(2) Syrakuzanin Hermokrates¹⁹¹ wziął swych żołnierzy z Selinuntu i przybywszy do Himery, stanął obozem na przedmieściach miasta, które leżało w gruzach. Znalazłszy miejsce, w którym niegdyś rozlokowano oddziały Syrakuzan, zebrał kości poległych i kazał je załadować na pięknie przyozdobione wozy i przewieźć do Syrakuz. (3) Zatrzymał się na granicy terytorium syrakuzńskiego, ponieważ wygnańcom prawo nie dozwalało towarzyszyć poległym w ich dalszej drodze. Posłał więc część swych oddziałów, by odprowadziły wozy do Syrakuz. (4) To postępowanie Hermokratesa było podyktowane zamiarem, by z jednej strony Dioklesa – który sprzeciwiał się jego powrotowi do ojczyzny i w opinii ogółu ponosił winę za to, że nie pochowano poległych – pozbawić łask tłumu, z drugiej zaś strony zaskarbić je dla siebie i przez okazanie szacunku dla zmarłych odzyskać dawną przychyłość współobywateli. (5) Z chwilą gdy kości poległych znalazły się w mieście, rozgorzał spór wśród mas ludowych: Diokles sprzeciwiał się ich pochówkowi, podczas gdy większość była odmiennego zdania. Ostatecznie Syrakuzanie pochowali szczątki poległych i powszechnym swym udziałem w pogrzebie oddali im cześć. Wprawdzie Dioklesa wygnano z kraju, jednak nie odwołano Hermokratesa. Z podejrzliwością bowiem patrzono na śmiałe poczynania tego męża i obawiano się, by raz osiągnąwszy stanowisko przywódcy, nie zechciał ogłosić się tyranem. (6) Hermokrates, zdając sobie sprawę z tego, że ówczesne okoliczności nie sprzyjają stosowaniu siły, znowu powrócił do Selinuntu. Po pewnym czasie na wezwanie swych przyjaciół wyruszył z trzema tysiącami żołnierzy i przeszedłszy przez teren należący do miasta Geli, przybył nocą na umówione miejsce. (7) Z niewielkim oddziałem wojska – gdyż nie wszyscy żołnierze mogli mu towarzyszyć – udał się w pobliże bramy dzielnicy syrakuzńskiej Achradine; dowiedziawszy się, że okolice miasta zajęli już jego przyjaciele, czekał u bramy na tych, którzy mieli jeszcze nadejść. (8) Syrakuzanie, słysząc o tym, co się stało, zebrałi się na rynku pod bronią, i tu przy udziale wielkiego tłumu zabili zarówno Hermokratesa, jak i większość jego popleczników. Tych, którzy ocalili w walce, postawili przed sądem i skazali na wygnanie. (9) Wśród ocalałych znaleźli się również ciężko ranni krewni bowiem tych ludzi, starając się ochronić ich przed gniewem tłumów, utrzymywali, że zginęli. Do tych, co przeżyli, należał też Dionizjusz, późniejszy tyran Syrakuz¹⁹².

76. Gdy wydarzenia owego roku dobiegły końca, w Atenach archontem został Antigenes, w Rzymie zaś konsulami obrano Gajusza Maniusa Emiliusza i Gajusza Waleriusza¹⁹³. W tym czasie wódz ateński Konon, zebrawszy wojska na Samos, zajął się naprawą okrętów, które były na miejscu i ściągnął okręty sojuszników, dążąc do wystawienia floty, która mogłaby rywalizować z flotą nieprzyjacielską. (2) Gdy upłynęła kadencja Lizandra na stanowisku dowódcy floty, Spartanie przysłali Kallikratidasa¹⁹⁴ jako jego następcę. Był to człowiek zupełnie młody, niezspsuty i z natury prostoduszny, który dotychczas nie zetknął się z obcymi ludami. W powszechnej opinii wyróżniał się największym wśród Spartan po-

ὁμολογουμένως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐδὲν ἔπραξεν ἄδικον οὐτ' εἰς πόλιν οὐτ' εἰς ιδιώτην, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιχειροῦσιν αὐτὸν διαφθεῖρειν χρήμασι χαλεπῶς ἔφερε καὶ δίκην παρ' αὐτῶν ἐλάμβανεν. (3) οὗτος καταπλεύσας εἰς Ἑφεσον παρέλαβε τὰς ναῦς, μεταπεμψάμενος δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν συμμάχων ναῦς τὰς πάσας σὺν ταῖς παρὰ Λυσάνδρου παρέλαβεν ἑκατὸν τεσσαράκοντα. ἐν δὲ τῇ Χίῳ χώρα Δελφίνιον κατεχόντων Ἀθηναίων, ἐπὶ τούτους ἔπλευσε μετὰ πασῶν τῶν νεῶν, καὶ πολιορκεῖν ἐπεχείρησεν. (4) οἱ δ' Ἀθηναῖοι περὶ πεντακοσίους ὄντες κατεπλάγησαν τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως, καὶ διεξελθόντες ἐξέλιπον τὸ χωρίον ὑπόσπονδοι. Καλλικρατίδας δὲ τὸ μὲν φρούριον παραλαβὼν κατέσκαψεν, ἐπὶ δὲ Τήιους πλεύσας καὶ νυκτὸς παρεισπεσὼν ἐντὸς τῶν τειχῶν, διήρπασε τὴν πόλιν. (5) μετὰ δὲ ταῦτα πλεύσας εἰς Λέσβον, τῇ Μηθύμνῃ προσέβαλε μετὰ τῆς δυνάμεως παρ' Ἀθηναίων ἐχούσῃ φρουράν. ποιησάμενος δὲ συνεχεῖς προσβολὰς ἐν ἀρχῇ μὲν οὐδὲν ἦνυε, μετ' ὀλίγον δὲ τινων ἐνδόντων αὐτῷ τὴν πόλιν παρεισέπεσεν ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ τὰς μὲν κτήσεις διήρπασε, τῶν δ' ἀνδρῶν φεισάμενος ἀπέδωκε τοῖς Μηθυμναίοις τὴν πόλιν. (6) τούτων δὲπραχθέντων ἐπὶ τὴν Μιτυλήνῃν ὥρμησε, καὶ τοὺς μὲν ὀπλίτας Θώρακι τῷ Λακεδαιμονίῳ παραδοὺς ἐκέλευσε περὶ κατὰ σπουδὴν ἐπείγεσθαι, ταῖς δὲ ναυσὶν αὐτὸς παρέπλευσεν.

77. Κόνων δ' ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς εἶχε μὲν ἑβδομήκοντα ναῦς οὕτως ἐξηρτυμένας τὰ πρὸς ναυμαχίαν ὥς οὐδεὶς ἕτερος τῶν πρότερον στρατηγῶν ἦν κατεσκευακώς. ἔτυχε μὲν οὖν ἀπάσαις ἀνηγμένος ἐπὶ τὴν βοήθειαν τῆς Μηθύμνης· (2) εὐρὼν δὲ αὐτὴν ἠλωκυῖαν τότε μὲν ἠϋλίσθη πρὸς τινὶ νήσῳ τῶν Ἑκατὸν καλουμένων, ἅμα δ' ἡμέρᾳ κατανοήσας τὰς τῶν πολεμίων ναῦς προσπλεύουσας, τὸ μὲν αὐτοῦ διανυμαχεῖν ἔκρινεν ἐπισφαλὲς εἶναι πρὸς διπλασίας τριήρεις, διενοεῖτο δὲ ἔξω πλέων φυγεῖν καὶ προσεπισπασάμενός τινας τῶν πολεμίων τριήρων ναυμαχῆσαι πρὸς τῇ Μιτυλήνῃ· οὕτως γὰρ ὑπελάμβανε νικῶν μὲν ἔξῃ ἀναστροφὴν εἰς τὸ διώκειν, ἡττώμενος δ' εἰς τὸν λιμένα καταφεύξεσθαι. (3) ἐμβιβάσας οὖν τοὺς στρατιώτας ἔπλει σχολαίως ταῖς εἰρεσίαις χρώμενος, ὅπως αἱ τῶν Πελοποννησίων ἐγγίσωσιν. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι προσιόντες αἰεὶ μᾶλλον ἤλαννον τὰς ναῦς, ἐλπίζοντες αἰρήσειν τὰς ἐσχάτας τῶν πολεμίων. (4) τοῦ δὲ Κόνωνος ὑποχωροῦντος οἱ τὰς ἀρίστας ἔχοντες ναῦς τῶν Πελοποννησίων κατὰ σπουδὴν ἐδίωκον, καὶ τοὺς μὲν ἐρέτας διὰ τὴν συνέχειαν τῆς εἰρεσίας ἐξέλυσαν, αὐτοὶ δὲ πολὺ τῶν ἄλλων ἀπεσπάρσθησαν. ἃ δὲ συνιδὼν ὁ Κόνων, ὥς ἤδη τῆς Μιτυλήνης ἡγγίζον, ἦρεν ἀπὸ τῆς ἰδίας νεῶς φοινικίδα· τοῦτο γὰρ σύσσημον ἦν τοῖς τριηράρχοις. (5) διόπερ αἱ μὲν ναῦς, τῶν πολεμίων ἐξαπτομένων, ἐξαίφνης πρὸς ἓνα καιρὸν ἐπέστρεψαν, καὶ τὸ μὲν πλῆθος ἐπαιάνισεν, οἱ δὲ σαλπικταὶ τὸ πολεμικὸν ἐσήμηναν· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι καταπλαγέντες ἐπὶ τῷ γεγονότι ταχέως ἐπεχείρουν ἀντιπαρατάττειν τὰς ναῦς, τοῦ καιροῦ δ' ἀναστροφὴν οὐ

czuciem sprawiedliwości, gdyż w czasie, gdy pełnił dowództwo, nie wyrządził najmniejszej krzywdy ani żadnemu państwu, ani żadnemu z obywateli. Nie tylko gardził tymi, którzy usiłowali przekupić go pieniędzmi, ale też nie omieszkiał ukarać ich z całą surowością. (3) Otóż popłynął on do Efezu i przejął stacjonującą tu flotę i łącznie z okrętami, które ściągnął od sprzymierzeńców i dostał od Lizandra, zebrał flotę złożoną ze stu czterdziestu jednostek. Z całą tą flotą wypłynął na morze i podjął oblężenie twierdzy Delfinion¹⁹⁵, którą utrzymywali Ateńczycy na terytorium Chios. (4) Ateńczycy, których garnizon nie liczył więcej niż pięciuset ludzi, przerażeni wielką siłą wroga oddali to miejsce na warunkach kapitulacji. Kallikratidas wpięrow zajął warownię, potem zaś zrównał ją z ziemią; następnie popłynął przeciwko mieszkańcom wyspy Teos¹⁹⁶. Nocą wdarłszy się w obręb murów miasta, całkowicie je splądrował. (5) Stamtąd ruszył na Lesbos, gdzie wszystkimi swymi siłami zaatakował Metymnę¹⁹⁷, w której Ateńczycy utrzymywali swój garnizon. Początkowo, mimo wielokrotnie wznawianych ataków, nic nie uzyskał, wkrótce jednak z pomocą części mieszkańców, którzy wydali mu swe miasto, dostał się w obręb jego murów: wprawdzie ograbił miasto doszczętnie, jednak oszczędził ludzi i ostatecznie zwrócił je jego mieszkańcom. (6) Przeprowadziwszy te akcje wojskowe, ruszył na Mitylenę i przekazawszy Lacedemończykowi Toraksowi oddziały hoplitów, kazał mu szybkim marszem podążać w tym kierunku, sam zaś popłynął tam na czele swej floty.

77. Strateg ateński Konon miał pod swymi rozkazami siedemdziesiąt okrętów, które tak znakomicie przygotował do bitwy na morzu, jak nigdy żaden inny dowódca. (2) Właśnie z całą flotą płynął na pomoc Metymnie, gdy dosięgła go wiadomość, że miasto już padło; spędził więc noc, obozując na jednej z wysp, które noszą nazwę Stu Wysp. Z brzaskiem dnia spostrzegłszy, że okręty nieprzyjacielskie płyną w jego kierunku, uznał za rzecz zbyt ryzykowną wdawać się w bitwę morską z przeciwnikiem mającym dwakroć tyle trier: postanowił więc wypłynąć na pełne morze i uniknąć walki, a następnie odciągnąć kilka jednostek od reszty nieprzyjacielskich okrętów po to, by uwikłać je w walkę w pobliżu Mityleny. Sądził bowiem, że stosując taką taktykę, będzie miał, w razie zwycięstwa, możliwość zawrócenia i prowadzenia pościgu, w razie zaś klęski, będzie mógł szukać schronienia w zatoce. (3) Umieściwszy na okrętach swych żołnierzy, kazał załogom wiosłować w zwolnionym tempie tak, by triery Peloponezyjczyków mogły się przybliżyć. Lacedemończycy w miarę jak się zbliżali, coraz bardziej zwiększali prędkość, z jaką płynęły ich okręty, mieli bowiem nadzieję, że przychwycą ostatni rząd nieprzyjacielskiej floty. (4) Podczas gdy Konon się cofał, dowódcy peloponescy, mający najlepsze okręty, prowadzili z takim zapalem pościg, że doprowadzili nie tylko do zupełnego wyczerpania sił wiosłarzy, którzy przez jakiś czas bez przerwy pracowali przy wiosłach, ale też do oddalenia się na dużą odległość własnych jednostek od reszty floty. Gdy okręty już podpływały pod Mitylenę, Konon, obserwując położenie nie-

διδόντος οὔτοι μὲν ἐν πολλῷ θορύβῳ καθειστήκεισαν διὰ τὸ τὰς ἀφυστερούσας
ναῦς τὴν εἰθισμένην λελουπέναι τάξιν.

78. ὁ δὲ Κόνων δεξιῶς τῷ καιρῷ χρησάμενος εὐθὺς ἐνέκειτο, καὶ τὴν παράταξιν αὐτῶν διεκώλυνεν, ἃς μὲν τιτρώσκων, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς παρασύρων. τῶν μὲν οὖν κατὰ τὸν Κόνωνα ταχθεῖσθαι οὐδεμία πρὸς φυγὴν ἐπέστρεψεν, ἀλλὰ πρύμναν ἀνακρουόμεναι διεκαρτέρουν, προσδεχόμεναι τὰς ἀφυστερούσας· (2) οἱ δὲ τὴν εὐώνυμον ἔχοντες τάξιν Ἀθηναῖοι τρεψάμενοι τοὺς καθ' αὐτοὺς ἐπέκειντο φιλοτιμότερον ἐπὶ πολὺν χρόνον διώκοντες. ἤδη δὲ πασῶν τῶν νεῶν τοῖς Πελοποννησίοις ἡθροισμένων, ὁ μὲν Κόνων εὐλαβηθεὶς τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων τοῦ μὲν διώκειν ἀπέστη, μετὰ τεσσαράκοντα δὲ νεῶν ἀπέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. (3) τοὺς δὲ διώξαντας Ἀθηναίους αἱ τῶν Πελοποννησίων ναῦς ἅπασαι περιχυθεῖσαι κατεπλήξαντο, καὶ τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν ἐπανόδου διακλείσασαι φυγεῖν πρὸς τὴν γῆν ἐβιάσαντο. ἐπικειμένων δὲ τῶν Πελοποννησίων πάσαις ταῖς ναυσίν, Ἀθηναῖοι θεωροῦντες μηδεμίαν σωτηρίαν ἄλλην ὑποκειμένην, κατέφυγον πρὸς τὴν γῆν, καὶ καταλιπόντες τὰ σκάφη διεσώθησαν εἰς Μιτυλήνην.
- (4) Καλλικρατίδας δὲ τριάκοντα νεῶν κυριεύσας τὸ μὲν ναυτικὸν ἐθεώρει τῶν πολεμίων καταλελυμένον, πεζῇ δὲ τοὺς ἀγῶνας ἤλπιζεν ὑπολείπεσθαι. διόπερ οὗτος μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν διέπλει, Κόνων δ' ἅμα τῷ καταπλεῦσαι προσδεχόμενος τὴν πολιορκίαν, τὰ περὶ τὸν εἰσπλουν τοῦ λιμένος κατεσκευάζεν· εἰς μὲν γὰρ τὰ βράχῃ τοῦ λιμένος πλοῖα μικρὰ πληρώσας λίθων κατεπόντισε, πρὸς δὲ τοῖς βάθεσιν ὀλκάδας καθώρμιζεν οὐσας λιθοφόρους. (5) οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι καὶ τῶν Μιτυληναίων ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν ἀγρῶν διὰ τὸν πόλεμον συνελθυθὼς ταχέως κατεσκεύασε τὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν. ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἐκβιβάσας τοὺς στρατιώτας εἰς τὸν πλησίον τῆς πόλεως αἰγιαλὸν ἐποιήσατο παρεμβολήν, καὶ τρόπαιον ἀπὸ τῆς ναυμαχίας ἔστησεν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰς κρατίστας τῶν νεῶν ἐπιλέξας καὶ παρακελευσάμενος μὴ ἀπολείπεσθαι τῆς ἰδίας νεώς, ἀνήχθη, σπεύδων εἰς τὸν λιμένα πλεῦσαι καὶ λῦσαι τὸ διάφραγμα τῶν πολεμίων.
- (6) ὁ δὲ Κόνων τοὺς μὲν εἰς τὰς τριήρεις ἐνεβίβασε καὶ κατὰ τὸν διέκπλουν ἀντιπρόρους κατέστησε, τοὺς δ' ἐπὶ τὰ μεγάλα πλοῖα διέταξε, τινὰς δ' ἐπὶ τὰς χηλὰς τοῦ λιμένος παρέπεμψεν ὅπως πανταχόθεν ἢ πεφραγμένος καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (7) αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Κόνων τὰς τριήρεις ἔχων ἐναυμάχει, πληρώσας τὸν μεταξὺ τόπον τῶν διαφραγμάτων· οἱ δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων πλοίων ἐφεστῶτες ἐπέρριψαν ταῖς τῶν πολεμίων ναυσὶ τοὺς ἀπὸ τῶν κεραιῶν λίθους·

przyjacielskiej floty, kazał podnieść na własnym okręcie czerwoną flagę. Był to znak dla dowódców okrętowych. (5) W jednym momencie okręty, również te, których dosięgli już wrogowie, wykonały nagły zwrot, a ich załogi wzniosły pean, trębacze zaś zagrali do boju. Peloponezyjczycy zaskoczeni takim obrotem rzeczy próbowali naprędce przeformować pozycje swych okrętów, jednakże okoliczności nie pozwoliły im na dokonanie jakichś manewrów: w ich flocie zapanowało zamieszanie, gdyż pozostałe okręty, przybywające z pewnym opóźnieniem, nie mogły już zająć swego zwykłego stanowiska.

78. Konon, czyniąc dobry użytek z nastroczającej się sposobności, od razu natarł na wrogów i udamemnił im zaprowadzenie jakiegokolwiek porządku; uszkodził niektóre okręty, miażdżąc rzędy ich wiosł. Jednak żaden z okrętów, które starły się z Kononem, nie zwrócił się do ucieczki, bo wprawdzie cały czas płynęły wstecz, jednak czekały na przybycie reszty floty. (2) Lewe skrzydło Ateńczyków wyparło przeciwników, nie tylko nacierając na nich z rosnącym zapalem, ale też ścigając przez długi czas. Gdy jednak Peloponezyjczycy zebrali wszystkie swe okręty, Konon w obawie przed przeważającą liczbą wroga zaprzestał pościgu i z czterdziestoma okrętami popłynął do Mityleny. (3) Okręty ateńskie, które brały udział w pościgu, zostały okrążone przez całą flotę peloponeską; odcięła ona przerażonym Ateńczykom drogę powrotu do miasta i zmusiła do ucieczki na ląd. Wobec przeprowadzonego przez Peloponezyjczyków ataku przy pomocy całej floty, Ateńczycy, nie widząc żadnego innego sposobu ratunku, zbiegli na ląd stały i porzucając swe okręty znaleźli schronienie w Mitylenie. (4) Kallikratidas uznał wprawdzie, że zdobycie trzydziestu okrętów wroga oznacza poważny cios dla jego sił morskich, jednak zdawał sobie sprawę z tego, że czeka go jeszcze walka na lądzie. Popłynął więc do miasta, Konon zaś, który oczekiwał oblężenia, zaraz po swym przybyciu zaczął przygotowywać obronę wejścia do portu. Zatopił na mieliźnie małe statki wypełnione kamieniem, na głębokiej zaś wodzie postawił na kotwicy okręty transportowe zaopatrzone w miotacze kamieni. (5) Ateńczycy i liczna rzesza Mityleńczyków, którzy zbiegli się z pól z powodu działań wojennych, rychło ukończyli przygotowania do obrony przed oblężeniem. Kallikratidas, wysadziwszy żołnierzy z okrętów na wybrzeżu w pobliżu miasta, rozbił obóz i wystawił pomnik dla uczczenia zwycięstwa w bitwie morskiej. Następnego dnia wybrał najlepsze okręty i rozkazał im, by nie oddalały się od jednostki, którą sam dowodził, następnie odbił od brzegu, by jak najszybciej wpłynąć do zatoki i znieść zaporę ustawioną przez wroga. (6) Tymczasem Konon umieścił część żołnierzy na trierach, które ustawił dziobami do jednostek nieprzyjacielskich, częścią obsadził wielkie okręty, część zaś posłał na molo w porcie, by je chronić z każdej strony, od lądu i od morza. (7) Sam zaś Konon dowodził w bitwie trierami, które wypełniły przestrzeń między zaporami. Wojska pokładowe

οἱ δ' ἐπὶ ταῖς χηλαῖς τοῦ λιμένος τεταγμένοι διεκώλουν τοὺς ἀποτολμῶντας εἰς τὴν γῆν ἀποβαίνειν.

79. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι τῆς τῶν Ἀθηναίων φιλοτιμίας ἐλείποντο οὐδέν. ταῖς γὰρ ναυσὶν ἀθρόαις ἐπιπλεύσαντες, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας ἐπὶ τὰ καταστρώματα τάξαντες, τὴν ναυμαχίαν ἅμα καὶ πεζὴν ἐποιοῦντο μάχην· βιαζόμενοι γὰρ εἰς τὰς τῶν ἀντιτεταγμένων ναῦς ταῖς πρῶραις ἐπέβαινον τετολμηκότως, ὥς οὐχ ὑποστησομένων τὸ δεινὸν τῶν προητημένων. (2) οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ Μιτυληναῖοι μίαν ὁρῶντες ἀπολειπομένην σωτηρίαν τὴν ἐκ τῆς νίκης, εὐγενῶς ἀποθνήσκειν ἔσπευδον ὑπὲρ τοῦ μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν. κατεχούσης δὲ φιλοτιμίας ἀνυπερβλήτου τὰ στρατόπεδα πολὺς ἐγένετο φόνος, ἀπάντων ἀφειδῶς τὰ σώματα τοῖς κινδύνοις παραρριπτόντων. (3) οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν εἰς αὐτοὺς φερομένων βελῶν κατετιτρώσκοντο, καὶ τινὲς μὲν ἐπικαίρως πληγέντες ἔπιπτον εἰς τὴν θάλατταν, τινὲς δ' οὐκ αἰσθανόμενοι θερμῶν ἔτι τῶν πληγῶν οὐσῶν διηγωνίζοντο· πλεῖστοι δ' ὑπὸ τῶν λιθοφόρων κεραίων ἔπιπτον, ὥς ἂν ἐξ ὑπερδεξίων τόπων βαλλόντων λίθους ὑπερμεγέθεις τῶν Ἀθηναίων. (4) οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς μάχης ἐπὶ πολὺν χρόνον γενομένης καὶ πολλῶν παρ' ἀμφοτέροις ἀπολλυμένων, ὁ Καλλικρατίδας ἀνεκαλέσατο τῇ σάλπιγγι τοὺς στρατιώτας, βουλόμενος αὐτοὺς διαναπαῦσαι. (5) μετὰ δέ τινα καιρὸν πάλιν πληρώσας τὰς ναῦς, καὶ πολὺν διαγωνισάμενος χρόνον, μόγις τῷ τε πλήθει τῶν νεῶν καὶ τῇ ρώμῃ τῶν ἐπιβατῶν ἐξέωσε τοὺς Ἀθηναίους. ὧν συμφυγόντων εἰς τὸν ἐν τῇ πόλει λιμένα, διέπλευσε τὰ διαφράγματα καὶ καθωρμίσθη πλησίον τῆς πόλεως τῶν Μιτυληναίων. (6) ὁ γὰρ εἰσπλους ὑπὲρ οὗ διηγωνίζοντο λιμένα μὲν εἶχε καλόν, ἐκτὸς δὲ τῆς πόλεως ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ ἀρχαία πόλις μικρὰ νησὸς ἐστίν, ἡ δ' ὕστερον προσοικισθεῖσα τῆς ἀντιπέρας ἐστὶ Λέσβου· ἀνὰ μέσον δ' αὐτῶν ἐστὶν εὐριπος στενὸς καὶ ποιῶν τὴν πόλιν ὀχυράν. (7) ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἐκβιάσας τὴν δύναμιν περιεστρατοπέδευσε τὴν πόλιν, καὶ πανταχόθεν προσβολὰς ἐποιεῖτο. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Μιτυλήνην ἐν τούτοις ἦν.
- (8) Κατὰ δὲ Σικελίαν Συρακόσιοι πέμψαντες εἰς Καρχηδόνα πρέσβεις περὶ τοῦ πολέμου κατεμέμφοντο καὶ τὸ λοιπὸν ἠξίουσαν παύσασθαι τῆς διαφορᾶς. οἷς οἱ Καρχηδόνιοι τὰς ἀποκρίσεις ἀμφιβόλους δόντες, ἐν μὲν τῇ Λιβύῃ μεγάλας παρεσκευάζοντο δυνάμεις, ἐπιθυμοῦντες ἀπάσας τὰς ἐν τῇ νήσῳ πόλεις καταδουλώσασθαι· πρὶν ἢ δὲ τὰ στρατόπεδα διαβιβάζειν, καταλέξαντες τῶν πολιτῶν τινὰς καὶ τῶν ἄλλων Λιβύων τοὺς βουλομένους ἔκτισαν ἐν τῇ Σικελίᾳ πρὸς αὐτοῖς τοῖς θερμοῖς ὕδασι πόλιν, ὀνομάσαντες Θέρμα.

80. Τῶν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν πράξεων τέλος ἔχουσῶν Ἀθήνησι μὲν παρέλαβε τὴν ἀρχὴν Καλλίας, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ κατεστάθησαν ὕπατοι Λεύκιος

na wielkich jednostkach przy pomocy miotaczy rzucały kamienie na okręty nieprzyjaciela, natomiast żołnierze ustawieni na moło udaremniaли wszelkie jego śmiałe próby lądowania.

79. Peloponezyjczycy wcale nie ustępowali Ateńczykom w zapale bojowym. Umieściwszy na pokładach doborowych żołnierzy, zaatakowali frontalnie całą flotą, wciągając do walki zarówno siły morskie, jak i lądowe. Nacierając bowiem na okręty nieprzyjacielskie, odważnie wdzierali się na ich dzioby, w przeświadczeniu, że kto raz został pokonany, nie będzie zdolny sprostać nowemu zagrożeniu. (2) Ze swojej strony Ateńczycy i Mityleńczycy, uważając, że jedynie zwycięstwo może ocalić im życie, gotowi byli raczej poleć godną śmiercią, aniżeli porzucić swe stanowisko w boju. Ponieważ obydwie strony ogarnęła nieznównana wola walki i wszyscy wystawiali śmiało swe życie na niebezpieczeństwo, powstała prawdziwa rzeź. (3) Żołnierze na pokładach odnosili rany od gradu pocisków, które na nich miotano, a niektórzy z nich śmiertelnie ranni wpadali do morza, inni zaś nie zważając na świeże jeszcze rany, nie przerywali walki. Bardzo wielu padło od potężnych kamieni ciskanych przez miotacze, ponieważ Ateńczycy prowadzili taki ostrzał z nadzwyczaj dogodnych pozycji. (4) Bitwa trwała już dość długo i obydwie strony poniosły poważne straty w ludziach, gdy Kallikratidas, pragnąc swym żołnierzom dać chwilę wytchnienia, kazał trąbić na odwrót. (5) Po jakimś czasie znowu obsadził wojskiem okręty i prowadził walkę przez dłuższy czas: z wielkim trudem dzięki przewadze liczbowej swej floty i waleczności wojsk pokładowych wyparł Ateńczyków, którzy wycofali się do portu leżącego w obrębie miasta. Następnie sforsował zapory i zakotwiczył swe okręty w pobliżu miasta Mityleńczyków. (6) Otóż wejście prowadzące do pięknego portu, o które tak zacięte prowadzono boje, znajduje się na zewnątrz miasta. Stare miasto leży na małej wysepce, podczas gdy miasto później założone, jest usytuowane na Lesbos naprzeciw niego. Po między tymi dwoma miastami znajduje się wąski pas morza, który wzmacnia obronność miasta. (7) Kallikratidas, wysadziwszy na ląd swe wojska, przystąpił do oblężenia miasta i do atakowania go ze wszystkich stron.

Taka jest relacja wydarzeń, które miały miejsce w Mitylenie.

(8) Syrakuzanie wysłali posłów do Kartaginy nie tylko ze skargami w sprawie wojny, ale też z żądaniem położenia jej kresu w przyszłości¹⁹⁸. Kartagińczycy udzielili im dwuznacznej odpowiedzi, by tymczasem w Libii zająć się przygotowaniem ogromnych sił. Pragnęli bowiem podbić wszystkie miasta na wyspie. Zanim jednak zorganizowali zbrojną wyprawę, wybrali ochotników spośród własnych obywateli oraz Libijczyków i z ich pomocą założyli na Sycylii miasto Terma¹⁹⁹, przy samych ciepłych źródłach, zwanych Termai²⁰⁰.

80. Kiedy wydarzenia tego roku dobiegły końca, w Atenach urząd archonta objął Kaliasz, w Rzymie zaś wybrano na konsulów Lucjusza Furiusza i Gnejusza

Φούριος καὶ Γναῖος Πομπήιος. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Καρχηδόνιοι τοῖς περὶ Σικελίαν εὐτυχήμασι μετεωρίζομενοι καὶ σπεύδοντες ἀπάσης τῆς νήσου κυριεῦσαι, μεγάλας δυνάμεις ἐνηφίσαντο παρασκευάζεσθαι· ἐλόμενοι δὲ στρατηγὸν Ἀννίβαν τὸν κατασκάψαντα τὴν τε τῶν Σελινουντίων καὶ τὴν τῶν Ἱμεραίων πόλιν, ἅπασαν αὐτῷ τὴν κατὰ τὸν πόλεμον ἐξουσίαν ἐπέτρεψαν. (2) παραιτούμενοι δὲ διὰ τὸ γῆρας, προσκατέστησαν καὶ ἄλλον στρατηγὸν Ἱμίλκωνα τὸν Ἄννωνος, ἐκ τῆς αὐτῆς ὄντα συγγενείας. οὗτοι δὲ κοινῇ συνεδρεύσαντες ἐπεμνάν τινας τῶν ἐν ἀξιώματι παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις ὄντων μετὰ πολλῶν χρημάτων, τοὺς μὲν εἰς Ἰβηρίαν, τοὺς δ' εἰς τὰς Βαλιαρίδας νήσους, παρακελευσάμενοι ξενολογεῖν ὡς πλείστους. (3) αὐτοὶ δ' ἐπήεσαν τὴν Λιβύην καταγράφοντες στρατιώτας Λίβυας καὶ Φοίνικας καὶ τῶν πολιτικῶν τοὺς κρατίστους. μετεπέμποντο δὲ καὶ παρὰ τῶν συμμαχοῦντων αὐτοῖς ἐθνῶν καὶ βασιλέων στρατιώτας Μαυρουσίους καὶ Νομάδας καὶ τινας τῶν οἰκούντων τὰ πρὸς τὴν Κυρήνην κεκλιμένα μέρη. (4) ἐκ δὲ τῆς Ἰταλίας μισθωσάμενοι Καμπανοὺς διεβίβασαν εἰς Λιβύην· ἤδειςαν γὰρ τὴν μὲν χρεῖαν αὐτῶν μέγала συμβαλλομένην, τοὺς δ' ἐν Σικελίᾳ καταλελειμμένους Καμπανοὺς διὰ τὸ προσκεκοφέναι τοῖς Καρχηδονίοις μετὰ τῶν Σικελιωτῶν ταχθησομένους. (5) τέλος δὲ τῶν δυνάμεων ἀθροισθεισῶν εἰς Καρχηδόνα συνήχθησαν αὐτοῖς οἱ πάντες σὺν ἱππεῦσιν οὐ πολλῷ πλείους, ὡς μὲν Τίμαιος, τῶν δώδεκα μυριάδων, ὡς δ' Ἐφορος, τριάκοντα μυριάδες. Καρχηδόνιοι μὲν οὖν τὰ πρὸς τὴν διάβασιν ἐτοιμάζοντες τάς τε τριήρεις πάσας κατήρτιζον καὶ φορτηγὰ πλοῖς συνήγαγον πλείω τῶν χιλίων· (6) προαποστειλάντων δ' αὐτῶν εἰς Σικελίαν τεσσαράκοντα τριήρεις, οἱ Συρακόσιοι κατὰ τάχος ταῖς παραπλησίαις ναυσὶν ἐπεφάνησαν ἐν τοῖς περὶ τὸν Ἐρυκα τόποις. γενομένης δὲ ναυμαχίας ἐπὶ πολὺν χρόνον πεντεκαίδεκα μὲν τῶν Φοινισσῶν νεῶν διεφθάρησαν, αἱ δ' ἄλλαι νυκτὸς ἐπιγενομένης ἔφυγον εἰς τὸ πέλαγος. (7) ἀπαγγελθείσης δὲ τῆς ἥττης τοῖς Καρχηδονίοις, Ἀννίβας ὁ στρατηγὸς ἐξέπλευσε μετὰ νεῶν πεντήκοντα· ἔσπευδε γὰρ τοὺς μὲν Συρακοσίους κωλύσαι χρῆσασθαι τῷ προτερήματι, ταῖς δὲ ἰδίαις δυνάμεσιν ἀσφαλῆ παρασκευάσαι τὸν κατάπλου.

- 81.** Διαβοηθείσης δὲ τῆς Ἀννίβα βοηθείας κατὰ τὴν νήσον, ἅπαντες προσεδόκων καὶ τὰς δυνάμεις εὐθέως διαβιβασθήσεσθαι. αἱ δὲ πόλεις τὸ μέγεθος τῆς παρασκευῆς ἀκούουσai καὶ συλλογίζόμεναι τὸν ἀγῶνα περὶ τῶν ὅλων ἐσόμενον, οὐ μετρίως ἠγωνίων. (2) οἱ μὲν οὖν Συρακόσιοι πρὸς τε τοὺς κατ' Ἰταλίαν Ἑλληνας καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους περὶ συμμαχίας διεπέμποντο· ἀπέστελλον δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις τοὺς παρορμήσοντας τὰ πλήθη πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας κίνδυνον. (3) Ἀκραγαντῖνοι δέ, ὁμοροῦντες τῇ τῶν Καρχηδονίων ἐπικρατείᾳ, διελάμβανον, ὅπερ ἦν, ἐπ' αὐτοὺς πρῶτους ἤξειν τὸ τοῦ πολέμου βάρος. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς τὸν τε σῖτον καὶ τοὺς ἄλλους καρπούς, ἔτι δὲ τὰς κτήσεις ἀπάσας, ἀπὸ τῆς χώρας κατακομίζειν ἐντὸς τῶν τειχῶν. (4) κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς καιροὺς τὴν τε πόλιν καὶ τὴν

Pompejusza²⁰¹. W tym czasie Kartagińczycy uradowani sukcesami na Sycylii, dążąc do opanowania całej wyspy, postanowili wystawić ogromną armię²⁰². Na wodza wybrali Hannibala, który zrównał z ziemią miasto Selinuntczyków i Himeryjczyków, i powierzyli mu całą władzę związaną z prowadzeniem wojny. (2) Ponieważ był człowiekiem starym, przydzielono mu do pomocy – zresztą na jego własną prośbę – drugiego wodza Himilkona, syna Hannona, pochodzącego z tej samej rodziny. Ci dwaj, po wspólnej naradzie, wyprawili kilku obywateli, którzy cieszyli się wielkim poważaniem wśród Kartagińczyków, ze znacznymi sumami pieniędzy do Iberii i na wyspy Baleary, by zaciągnęli jak najwięcej najemników. (3) Sami przemierzali Libię, werbując do wojska Libijczyków i Fenicjan oraz najwaleczniejszych spośród własnych obywateli. Wzywali też do wstąpienia do armii kartagińskiej żołnierzy z krajów sprzymierzonych narodów i królów, Mauretańczyków i Nomadów i ludów zamieszkujących okolice Cyrenajki. (4) Najęli też Kampanów w Italii i sprowadzili ich morzem do Libii. Wiedzieli bowiem, że ich pomoc będzie wielka i że Kampanowie, pozostawieni w Italii, będą walczyli po stronie Greków sycylijskich z powodu urazy, jaką żywią do Kartagińczyków. (5) Po zebraniu wszystkich wojsk w Kartaginie, całkowita liczba sił zbrojnych wraz z konnicą wynosiła ponad sto dwadzieścia tysięcy ludzi wedle doniesienia Timajosa, a trzysta tysięcy zdaniem Efora²⁰³.

Dla przetransportowania tej armii Kartagińczycy przygotowali wszystkie swe triery i ponad tysiąc okrętów handlowych. (6) Kiedy wysłali naprzód czterdzieści trier na Sycylię, nagle pojawili się na morzu Syrakuzanie niedaleko od Eryksu²⁰⁴ z flotą o zbliżonej wielkości. W wyniku tego spotkania doszło do długo trwającej bitwy morskiej, w której piętnaście okrętów fenickich uległo zniszczeniu, reszta zaś z zapadnięciem nocy wypłynęła dla bezpieczeństwa na pełne morze. (7) Gdy wiadomość o klęsce dotarła do Kartaginy, wódz Hannibal ruszył na morze z pięćdziesięcioma okrętami. Pilno mu bowiem było zarówno przeszkodzić Syrakuzanom w wykorzystaniu tej sprzyjającej okoliczności, jak i przygotować bezpieczne lądowanie własnych wojsk.

81. Kiedy rozeszła się po całej wyspie pogłoska o udzielonej przez Hannibala pomocy wojskowej, wszyscy oczekiwali na rychłe przybycie jego armii. Mieszkańcy miast, słysząc o wielkich rozmiarach jego przygotowań do wojny i sądząc, że walka będzie się toczyła o najwyższą stawkę, przeżywali niemały niepokój. (2) Syrakuzanieśleli poselstwa zarówno do Greków italskich, jak i do Lacedemończyków z propozycjami przymierza. Wyprawiali też do miast na Sycylii swych wysłanników, by zachęcali masy ludowe do walki o utrzymanie wspólnej wolności. (3) Akragantyńczycy, graniczący z państwem kartagińskim, przypuszczali słusznie, jak się okazało, że ciężar wojny najpierw spadnie na nich. Postanowili więc nie tylko zboże, inne produkty rolne, ale też swoje mienie przenieść z głębi kraju w obręb murów miasta. (4) W owym czasie zarówno samo miasto Akragas²⁰⁵,

χώραν τῶν Ἀκραγαντίνων συνέβαινεν εὐδαιμονίας ὑπάρχειν πλήρη· περὶ ἧς οὐκ ἀνάρμοστόν μοι φαίνεται διελθεῖν. καὶ γὰρ ἀμπελῶνες τοῖς μεγέθεσι καὶ τῷ κάλλει διαφέροντες, καὶ τὸ πλεῖστον τῆς χώρας ἐλαίαις κατάφυτον, ἐξ ἧς παμπληθῇ κομιζόμενοι καρπὸν ἐπώλουν εἰς Καρχηδόνα· (5) οὐπω γὰρ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τῆς Λιβύης πεφυτευμένης οἱ τὴν Ἀκραγαντίνην νεμόμενοι τὸν ἐκ τῆς Λιβύης ἀντιφορτιζόμενοι πλοῦτον οὐσίας ἀπίστους τοῖς μεγέθεσιν ἐκέκτηντο. πολλὰ δὲ τοῦ πλούτου παρ' αὐτοῖς διαμένει σημεῖα, περὶ ὧν οὐκ ἀνοίκειόν ἐστι βραχέα διελθεῖν.

82. Ἡ τε γὰρ τῶν ἱερῶν κατασκευὴ καὶ μάλιστα ὁ τοῦ Διὸς νεῶς ἐμφαίνει τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν τότε ἀνθρώπων· τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἱερῶν τὰ μὲν κατεκαύθη, τὰ δὲ τελείως κατεσκάφη διὰ τὸ πολλάκις ἠλωκέναι τὴν πόλιν, τὸ δ' Ὀλύμπιον μέλλον λαμβάνειν τὴν ὀροφὴν ὁ πόλεμος ἐκώλυσεν· ἐξ οὗ τῆς πόλεως κατασκαφείσης οὐδέποτε ὕστερον ἴσχυσαν Ἀκραγαντῖνοι τέλος ἐπιθεῖναι τοῖς οἰκοδομήμασιν. (2) ἔστι δὲ ὁ νεῶς ἔχων τὸ μὲν μήκος πόδας τριακοσίους τεσσαράκοντα, τὸ δὲ πλάτος ἐξήκοντα, τὸ δὲ ὕψος ἑκατὸν εἴκοσι χωρὶς τοῦ κρηπιδώματος. μέγιστος δ' ὢν τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ τοῖς ἐκτὸς οὐκ ἄλόγως ἂν συγκρίνοιτο κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑποστάσεως· καὶ γὰρ εἰ μὴ τέλος λαβεῖν συνέβη τὴν ἐπιβολήν, ἥ γε προαίρεσις ὑπάρχει φανερά. (3) τῶν δ' ἄλλων ἢ μετὰ περιτειχῶν τοὺς νεῶς οἰκοδομοῦντων ἢ κύκλῳ κίοσι τοὺς σηκοὺς περιλαμβανόντων, οὗτος ἑκατέρας τούτων μετέχει τῶν ὑποστάσεων· συνωκοδομοῦντο γὰρ τοῖς τοίχοις οἱ κίονες, ἔξωθεν μὲν στρογγύλοι, τὸ δ' ἐντὸς τοῦ νεῶ ἔχοντες τετράγωνον· καὶ τοῦ μὲν ἐκτὸς μέρους ἐστὶν αὐτῶν ἡ περιφέρεια ποδῶν εἴκοσι, καθ' ἣν εἰς τὰ διαξύσματα δύναται ἀνθρώπινον ἐναρμόζεσθαι σῶμα, τὸ δ' ἐντὸς ποδῶν δώδεκα. (4) τῶν δὲ στοῶν τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος ἐξαΐσιον ἔχουσῶν, ἐν μὲν τῷ πρὸς ἑω μέρει τὴν γιγαντομαχίαν ἐποιήσαντο γλυφαῖς καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει διαφερούσαις, ἐν δὲ τῷ πρὸς δυσμὰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, ἐν ἧ τῶν ἡρώων ἕκαστον ἰδεῖν ἔστιν οἰκειῶς τῆς περιστάσεως δεδημιουργημένον. (5) ἦν δὲ καὶ λίμνη κατ' ἐκείνους τὸν χρόνον ἐκτὸς τῆς πόλεως χειροποίητος, ἔχουσα τὴν περίμετρον σταδίων ἑπτὰ, τὸ δὲ βάθος εἴκοσι πηχῶν· εἰς ἣν ἐπαγομένων ὑδάτων ἐφιλοτέχνησαν πλῆθος ἰχθύων ἐν αὐτῇ ποιῆσαι παντοίων εἰς τὰς δημοσίας ἐστιάσεις, μεθ' ὧν συνδιέτριβον κύκνοι καὶ τῶν ἄλλων ὀρνέων πολὺ πλῆθος, ὥστε μεγάλην τέρψιν παρασκευάζειν τοῖς θεωμένοις. (6) δηλοῖ δὲ τὴν τρυφὴν αὐτῶν καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν μνημείων, ἃ τινὰ μὲν τοῖς ἀθληταῖς ἵπποις κατεσκεύασαν, τινὰ δὲ τοῖς ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ παίδων ἐν οἴκῳ τρεφομένοις ὀρνιαθαρίοις, ἃ Τίμαιος ἑωρακέναι φησὶ μέχρι τοῦ καθ' ἑαυτὸν βίου διαμένοντα. (7) καὶ κατὰ τὴν προτέραν δὲ ταύτης Ὀλυμπιάδα, δευτέραν ἐπὶ ταῖς ἐνενήκοντα, νικήσαντος Ἐξαινέτου Ἀκραγαντίνου, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἐφ' ἄρματος· συνεπόμπευον δ' αὐτῷ χωρὶς τῶν ἄλλων συνωρίδες τριακόσiai λευκῶν ἵππων, πᾶσαι παρ' αὐτῶν τῶν Ἀκραγαντίνων. (8) καθόλου δὲ καὶ τὰς ἀγωγὰς εὐθὺς ἐκ παίδων ἐποιοῦντο τρυφεράς, τὴν τ' ἐσθῆτα μαλακὴν

jak i cały należący doń obszar, przeżywał okres wyjątkowej pomyślności, co nie od rzeczy będzie nieco dokładniej opisać. Otóż winnice Akragantyńczyków wyróżniały się wielkością i pięknem. Niemal cały teren był obsadzony drzewami oliwnymi, które im dostarczały bogatych zbiorów, sprzedawanych następnie do Kartaginy. (5) Ponieważ w Libii w tym czasie nie było jeszcze drzew owocowych, mieszkańcy terenów należących do Akragas brali w zamian za swe produkty całe bogactwo Libii i zbijali niewiarygodne fortuny. Przetrwało u nich wiele śladów dawnej zamożności, o czym wypada mi powiedzieć przynajmniej kilka słów.

82. Budowa świątyń, a zwłaszcza świątyni Zeusa, zdaje się wyraźnie świadczyć o wystawności, na którą mogli sobie pozwolić ludzie tamtych czasów²⁰⁶. Wybuch wojny przeszkodził ukończyć Olympiejon i nakryć go dachem: wiele świątyń spalono, wiele całkowicie zniszczono w czasie wojny, gdy miasto wskutek walk przechodziło z rąk do rąk. Po wojnie już nigdy Akragantyńczycy nie zdobyli się na ukończenie swych budowli. (2) Świątynia ma trzysta czterdzieści stóp długości, sześćdziesiąt stóp szerokości i sto dwadzieścia stóp wysokości, nie licząc fundamentu. Jest to bez wątpienia największa świątynia na Sycylii, którą ze względu na rozmiary podstawy można słusznie porównywać z budowlami tego rodzaju spoza terenu Sycylii. Chociaż, jak się okazało, budowy tej świątyni nie ukończono, jednak wyraźnie widać rozmach, z jakim ją zaplanowano. (3) Podczas gdy inni budowniczowie albo otaczali świątynie murami, albo zamykali rzędem kolumn ich sanktuaria, Olympiejon łączy w sobie te dwie metody architektoniczne. Kolumny zostały bowiem wbudowane w mur, ich część wystająca na zewnątrz jest zaokrąglona, część wewnętrzna kwadratowa. Obwód zewnętrznej części kolumny wystającej od ściany ma dwadzieścia stóp i śmiało w swych kanelurach może pomieścić ciało mężczyzny, natomiast część wewnętrzna liczy dwanaście stóp. (4) Portyki były niezwyklej rozmiarów i wysokości: wschodni fronton przedstawiał walkę gigantów w rzeźbach, które wyróżniały się wielkością i pięknem, zachodni zaś zdobycie Troi, na którym każdy z bohaterów – o czym można się było przekonać – został wyobrażony w sposób odpowiadający sytuacji, w jakiej się znalazł. (5) W owym czasie było też poza miastem sztuczne jezioro mające w obwodzie siedem stadiów, głębokości dwudziestu łokci. Mieszkańcy miasta, doprowadziwszy do niego wodę, starali się przy pomocy różnych metod wyhodować rozmaite gatunki ryb na potrzeby zbiorowych biesiad, obchodzonych publicznie. Obok ryb były tam łabędzie i cała chmara różnorodnego ptactwa: wszystko to sprawiało wielką przyjemność widzom. (6) O zamiłowaniu mieszkańców do zbytku świadczą wysokie koszty poniesione na budowę pomników, z których część ozdobili rzeźbami koni wyścigowych, część zaś podobiznami ptaszków hodowanych w domach przez dziewczyny i chłopców; Timajos utrzymuje, że oglądał je jeszcze za swego życia. (7) Za olimpiady poprzedniej w stosunku do aktualnie opisywanej, mianowicie dziewięćdziesiątej drugiej²⁰⁷,

φοροῦντες καθ' ὑπερβολὴν καὶ χρυσοφοροῦντες, ἔτι δὲ στλεγγίσι καὶ ληκύθοις ἀργυραῖς τε καὶ χρυσαῖς χρώμενοι.

83. Ἦν δὲ τῶν Ἀκραγαντίνων σχεδὸν πλουσιώτατος κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον Τελλίας, ὃς κατὰ τὴν οἰκίαν ξενῶνας ἔχων πλείους πρὸς ταῖς πύλαις ἔταπτεν οἰκέτας, οἷς παρηγγελμένον ἦν ἅπαντας τοὺς ξένους καλεῖν ἐπὶ ξενίᾳ. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων Ἀκραγαντίνων ἐποιοῦν τὸ παραπλήσιον, ἀρχαϊκῶς καὶ φιλανθρώπως ὁμιλοῦντες· διόπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς λέγει περὶ αὐτῶν,

ξείνων αἰδοῖσι λιμένες, κακότητος ἄπειροι.

(2) καὶ δὴ ποτε πεντακοσίων ἱππέων παραγενομένων ἐκ Γέλας χειμερίου περιστάσεως οὔσης, καθάπερ φησὶ Τίμαιος ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ βίβλῳ, πάντας αὐτὸς ὑπεδέξατο, καὶ παραχρῆμα πᾶσιν ἱμάτια καὶ χιτῶνας ἔνδοθεν προενέγκας ἔδωκεν. (3) καὶ Πολύκλειτος ἐν ταῖς ἱστορίαις ἐξηγεῖται περὶ τοῦ κατὰ τὴν οἰκίαν πιθεῶνος λέγων ὡς διαμείναντος αὐτοῦ τε στρατευομένου ἐν Ἀκράγαντι τεθεωρηκότος· εἶναι δ' ἐν αὐτῷ τριακοσίους μὲν πίθους ἐξ αὐτῆς τῆς πέτρας τετμημένους, ἕκαστον ἑκατὸν ἀμφορεῖς χωροῦντα· κολυμβήθραν δὲ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχειν κεκονιαμένην, χωροῦσαν ἀμφορεῖς χιλίους, ἐξ ἧς τὴν ῥύσιν εἰς τοὺς πίθους γίνεσθαι. (4) γεγονέναι δέ φασι τὸν Τελλίαν τὸ μὲν εἶδος εὐτελεῖ παντελῶς, τὸ δὲ ἦθος θαυμαστόν. ἀποσταλέντος οὖν αὐτοῦ πρὸς Κεντοριπίνους κατὰ πρεσβείαν, καὶ παρεληλυθότος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ μὲν πλῆθος προέπεσεν εἰς ἄκαιρον γέλωτα, θεωροῦν καταδεέστερον τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης· ὁ δ' ὑπολαβὼν εἶπε μὴ θαυμάζειν· ἐν ἔθει γὰρ εἶναι τοῖς Ἀκραγαντίνοις πρὸς μὲν τὰς ἐπιδόξους πόλεις ἀποστέλλειν τοὺς κρατίστους τῷ κάλλει, πρὸς δὲ τὰς ταπεινὰς καὶ λίαν εὐτελεῖς ὁμοίους.

84. Οὐ μόνον δὲ περὶ τὸν Τελλίαν συνέβαινεν εἶναι τοῦ πλούτου μεγαλοπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ περὶ πολλοὺς ἄλλους Ἀκραγαντίνους. Ἀντισθένης γοῦν ὁ ἐπικαλούμενος Ῥόδος γάμους ἐπιτελῶν τῆς θυγατρὸς εἰστίασε τοὺς πολίτας ἐπὶ τῶν στενωπῶν ὧν ὥκουν ἕκαστοι, καὶ ζεύγη τῇ νύμφῃ συνηκολούθησε πλείω τῶν ὀκτακοσίων· πρὸς δὲ τούτοις οὐ μόνον οἱ κατ' αὐτὴν τὴν πόλιν ἱππεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀστυγειτόνων πολλοὶ κληθέντες ἐπὶ τὸν γάμον συμπροέπεμψαν τὴν νύμφην. (2) περιττότατον δέ φασι γενέσθαι τὸ περὶ τὴν τοῦ φωτὸς κατασκευὴν· τοὺς τε γὰρ βωμοὺς τοὺς ἐν πᾶσι τοῖς ἱεροῖς καὶ τοὺς ἐν τοῖς στενωποῖς καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἐπλήρωσε ξύλων, καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν ἐργαστηρίων ἔδωκε σχίδακας

Eksainetosa z Akragas, gdy wygrał bieg na stadion, wprowadzono do miasta na rydwanie, któremu towarzyszyła – pomijając wszystko inne – kolumna trzystu dwukonnych rydwanów ciągnionych przez białe konie, stanowiących wyłączną własność obywateli Akragas. (8) Krótko mówiąc, od młodości Akragantyńczycy wiedli zbyt kowny tryb życia, nosząc niezwykle miękką odzież, ozdoby ze złota i używając srebrnych, a nawet złotych skrobaczek i flakonów.

83. Najbogatszym wśród mieszkańców Akragas w owym czasie był Tellias, którego dom mieścił dużą ilość pokoi gościnnych; miał on zwyczaj ustawiać przed bramami domu służących, którzy zapraszali wszystkich obcych w gościnę. Wielu innych Akragantyńczyków postępowało w podobny sposób, podtrzymując dawne obyczaje gościnności, dyktowane życzliwością do ludzi. Mówi o nich Empedokles²⁰⁸:

Dalecy od zła, są dla obcych przybyszów przystanią, która budzi szacunek²⁰⁹.

(2) Raz gdy w czasie zimowej burzy oddział pięciuset konnych z Geli przybył do Akragas, Tellias – jak zauważa Timajos w piętnastej księdze swego dzieła – przyjął ich wszystkich u siebie w domu i bezzwłocznie obdarzył każdego szatą i płaszczem. (3) Poliklejtos w swych Historiach²¹⁰ opisuje piwnicę jego domu, którą sam jeszcze oglądał, gdy w Akragas służył w wojsku: otóż znajdowało się w niej trzysta pitosów wyciętych w skale, z których każdy miał pojemność stu amfor. Poza tym była tam ogromna kadź pociągnięta wapnem o pojemności tysiąca amfor. Z niej nalewano wino do pitosów. (4) Opowiadają, że Tellias był wprawdzie z wyglądu człowiekiem niepozornym, jednak posiadał podziwu godne cechy charakteru. Pewnego razu wysłany z poselstwem do mieszkańców Kentoripy²¹¹, gdy stanął przed zgromadzeniem, wywołał u obecnych niewczesny śmiech: ujrzeni bowiem człowieka, którego wygląd zupełnie nie odpowiadał sławie, jaką się cieszył. Słyszając ten śmiech powiedział: „Nie wyrażajcie swego zdziwienia, gdyż zwyczajem Akragantyńczyków jest wysyłanie do znanych miast najprzystojniejszych obywateli, do miast zaś mało znaczących takich ludzi, którzy są równie niepozorni jak one”.

84. Tellias nie był jedynym obywatelem Akragas, który wyróżniał się bogactwem, gdyż miasto to liczyło wielu innych bogaczy. Oto Antystenes, zwany Rodosem, gdy wyprawiał wesele swej córce, wydał przyjęcie dla wszystkich obywateli na ulicach, przy których mieszkali; ponad osiemset rydwanów towarzyszyło przejazdowi panny młodej przez miasto. Nie tylko obywatele z miasta na koniach, ale też cała rzesza ludzi zaproszonych na wesele, którzy przybyli z sąsiednich okolic, przyłączyła się do jej orszaku. (2) Z wszystkiego, co przygotowano na tę uroczystość, najwspanialsza była – jak opowiadają – iluminacja świetlna; albowiem na ołtarzach w świątyniach i na ulicach całego miasta umieścił

καὶ κληματίδας, παραγγείλας, ὅταν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἀναφθῇ πῦρ, ἅπαντας ἐπιτελεῖν τὸ παραπλήσιον· (3) ὧν ποιησάντων τὸ προσταχθέν, καθ' ὃν καιρὸν ἦγετο ἡ νύμφη, προηγουμένων πολλῶν τῶν τὰς δᾶδας φερόντων, ἡ μὲν πόλις ἔγεμε φωτός, τὸ δὲ συνακολουθοῦν πλῆθος οὐκ ἐχώρουν αἱ δημόσιαι κατὰ τὸ ἐξῆς ὁδοί, πάντων συμφιλιτουμένων τῇ τάνδρὸς μεγαλοπρεπείᾳ. κατ' ἐκεῖνον γὰρ τὸν χρόνον Ἀκραγαντῖνοι μὲν ἦσαν πλείους τῶν δισμυρίων, σὺν δὲ τοῖς κατοικοῦσι ξένοις οὐκ ἐλάττους τῶν εἴκοσι μυριάδων. (4) φασὶ δὲ τὸν Ἀντισθένην, ἐπειδὴ τὸν υἱὸν ἐώρα πολεμοῦντά τινα τῶν ἀγρογειτόνων πένητα καὶ βιαζόμενον ἑαυτῷ τὸ ἀγρίδιον πωλῆσαι, μέχρι μὲν τινος ἐπιπλήττειν, τῆς δ' ἐπιθυμίας ἐπίτασιν λαμβανούσης, φῆσαι δεῖν μὴ σπεῦδειν πῶς ἄπορον ποιήσῃ τὸν γείτονα, ἀλλὰ τοῦναντίον ὅπως πλούσιος ὑπάρχῃ· οὕτως γὰρ αὐτὸν ἐπιθυμήσει μὲν ἀγροῦ μείζονος, οὐ δυνάμενον δὲ παρὰ τοῦ γείτονος προσαγοράσαι τὸν ὑπάρχοντα πωλήσειν.

(5) Διὰ δὲ τὸ μέγεθος τῆς κατὰ τὴν πόλιν εὐπορίας τοσαύτην συνέβαινε τρυφὴν εἶναι παρὰ τοῖς Ἀκραγαντῖνοις ὥστε μετ' ὀλίγον τῆς πολιορκίας γινομένης ποιῆσαι ψήφισμα περὶ τῶν ἐν τοῖς φυλακείοις διανυκτερευόντων, ὅπως μὴ τις ἔχῃ πλεῖον τύλης καὶ περιστρώματος καὶ κωδίου καὶ δυεῖν προσκεφαλαίων.

(6) τοιαύτης δὲ τῆς σκληροτάτης στρωμνῆς ὑπαρχούσης, ἔξεστι λογίζεσθαι τὴν κατὰ τὸν λοιπὸν βίον τρυφὴν. περὶ μὲν οὖν τούτων οὔτε παραδραμεῖν ἠθελήσαμεν οὔτ' ἐπὶ πλεῖον μακρολογεῖν, ἵνα μὴ τῶν ἀναγκαιοτέρων ἀποπίπτωμεν.

85. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὰς δυνάμεις διαβιβάσαντες εἰς τὴν Σικελίαν ἀνέζευξαν ἐπὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀκραγαντίνων καὶ δύο παρεμβολὰς ἐποιήσαντο, μίαν μὲν ἐπὶ τινων λόφων, ἐφ' ὧν τοὺς τε Ἰβηρας καὶ τινὰς τῶν Λιβύων ἔταξαν εἰς τετρακισμυρίους· τὴν δ' ἄλλην οὐκ ἄπωθεν τῆς πόλεως ποιησάμενοι τάφρω βαθεῖα καὶ χάρακι περιέλαβον. (2) καὶ πρῶτον μὲν ἀπέστειλαν πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἀκραγαντίνους ἀξιοῦντες μάλιστα μὲν συμμαχεῖν αὐτοῖς, εἰ δὲ μὴ γε, ἡσυχίαν ἔχειν καὶ φίλους εἶναι Καρχηδονίοις ἐν εἰρήνῃ μένοντας· οὐ προσδεξαμένων δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει τοὺς λόγους, εὐθὺς τὰ τῆς πολιορκίας ἐνηργεῖτο. (3) οἱ μὲν οὖν Ἀκραγαντῖνοι τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας καθώπλισαν, καὶ καταστήσαντες εἰς τάξιν τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἔστησαν, τοὺς δὲ ἐφέδρους πρὸς τὰς τῶν καταπονουμένων διαδοχάς. συνεμάχει δ' αὐτοῖς Δέξιππός τε ὁ Λακεδαιμόνιος προσφάτως ἐκ Γέλας παρὼν μετὰ ξένων χιλίων πεντακοσίων· οὗτος γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὡς Τίμαιός φησιν, ἐν Γέλα διέτριβεν, ἔχων ἀξίωμα διὰ τὴν πατρίδα. (4) διόπερ ἠξίωσαν αὐτὸν οἱ Ἀκραγαντῖνοι μισθωσάμενον στρατιώτας ὡς πλείστους ἐλθεῖν εἰς Ἀκράγαντα· ἅμα δὲ τούτοις ἐμισθώθησαν καὶ οἱ πρότερον Ἀννίβα συμμαχήσαντες Καμπανοί, περὶ ὀκτακοσίους ὄντες. οὗτοι δὲ κατέσχον τὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως λόφον, τὸν Ἀθήναιον μὲν ὀνομαζόμενον, κατὰ δὲ τῆς πόλεως εὐφυῶς κείμενον.

Antystenes stosy drewna, właścicielom sklepów polecił dostarczyć polan i chrustu i kazał im wszystkim z chwilą, gdy na akropolu zabłyśnie płomień, równocześnie podłożyć ogień. (3) Wykonali ten rozkaz w momencie, gdy pannę młodą przewożono do domu: ponieważ wiele osób w orszaku niosło pochodnie, całe miasto skąpało się w świetle. Wąskie uliczki nie mogły pomieścić towarzyszącego tłumu, który tłoczył się, pragnąc ujrzeć niezwykłą wystawność tej uroczystości. W tym czasie bowiem liczba obywateli Akragas wynosiła ponad dwadzieścia tysięcy, a razem z osiadłymi cudzoziemcami nie mniej niż dwieście tysięcy. (4) Opowiadają o Antystenesie taką historię. Gdy pewnego razu zobaczył, iż jego syn spiera się ze swym sąsiadem, ubogim rolnikiem, zmuszając go do sprzedania niewielkiego pola, przez jakiś czas udzielał synowi jedynie nagany. Kiedy jednak syn zaczął przejawiać nadmierną chęć posiadania tego poletka, oświadczył, że nie powinno się dążyć do zubożenia sąsiada, ale wprost przeciwnie do jego wzbogacenia: wtedy bowiem zapragnie on nabyć większe pole od swego sąsiada, a skoro nie będzie go na to stać, sprzeda to, co posiada. (5) Wskutek ogólnej zamożności miasta jego mieszkańcy doszli do takiego poziomu zbytkownego życia, że niedługo po zakończeniu oblężenia, wydali uchwałę, by żadnemu ze strażników pełniących nocną służbę, nie wolno było mieć ze sobą więcej niż jeden materac, jedno przykrycie, jedną skórę owczą i dwie poduszki. (6) Jeśli takie wyposażenie uchodziło za najbardziej skromne, to łatwo stąd wnioskować, jakimi zbytkami musieli się otaczać w innych dziedzinach życia. Tych spraw nie chcieliśmy ani pominąć milczeniem, ani omawiać w sposób bardziej szczegółowy, by zbyt nie odstępować od relacji najważniejszych wydarzeń.

85. Kartagińczycy, przetransportowawszy swe wojska na Sycylię, wyruszyli przeciwko miastu Akragas i założyli dwa obozy²¹²: jeden, na wzgórzach, gdzie rozlokowali Iberów i część Libijczyków w liczbie około czterech tysięcy, drugi zaś w niewielkiej odległości od miasta, po czym otoczyli go głębokim rowem i palisadą. (2) Najpierw wyprawili posłów do Akragantyńczyków z propozycją zawarcia zbrojnego przymierza, a jeśli nie, to przynajmniej zachowania neutralności i okazania przyjaźni Kartagińczykom przez utrzymanie pokoju. Ponieważ mieszkańcy miasta nie przyjęli tych propozycji, natychmiast przystąpiono do oblężenia. (3) Akragantyńczycy uzbroili wszystkich zdolnych do noszenia broni i szykując ich do przyszłej bitwy, część umieścili na murach, część zaś pozostawili w odwodzie, by kolejno szli na pomoc innym, gdy znajdą się w opałach. Walczył u ich boku Lacedemończyk Deksippos²¹³, który dopiero co przybył z Geli wraz z wojskiem złożonym z tysiąca pięciuset najemników. W tym czasie bowiem, jak podaje Timajos, bawił w Geli, ciesząc się poważaniem ze względu na swą ojczyznę. (4) Akragantyńczycy zwrócili się do niego z prośbą o zwerbowanie jak największej liczby najemników i przybycie wraz z tą armią do miasta. Ponadto wzięli na swój żołd około ośmiuset Kampanów, którzy poprzednio walczyli pod wodzą Hannibala. Zajęli oni wzgórze wznoszące się powyżej Akragas,

(5) Ἴμιλκας δὲ καὶ Ἀννίβας οἱ τῶν Καρχηδονίων στρατηγοὶ διασκεψάμενοι τὰ τεῖχη, καὶ καθ' ἓνα τόπον θεωροῦντες, εὐέφοδον οὖσαν τὴν πόλιν, δύο πύργους προσήγαγον τοῖς τείχεσιν ὑπερμεγέθεις. τὴν μὲν οὖν πρώτην ἡμέραν ἐπὶ τούτων τειχομαχίσαντες καὶ συχνοὺς ἀνελόντες ἀνεκαλέσαντο τῇ σάλπιγγι τοὺς μαχομένους· τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης οἱ κατὰ τὴν πόλιν ἐπεξελθόντες ἐνεπύρισαν τὰς μηχανάς.

86. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀννίβαν σπεύδοντες κατὰ πλείονα μέρη τὰς προσβολὰς ποιεῖσθαι, παρήγγειλαν τοῖς στρατιώταις καθαιρεῖν τὰ μνήματα καὶ χώματα κατασκευάζειν μέχρι τῶν τειχῶν. ταχὺ δὲ τῶν ἔργων διὰ τὴν πολυχειρίαν συντελουμένων ἐνέπεσεν εἰς τὸ στρατόπεδον πολλὴ δεισιδαιμονία. (2) τὸν γὰρ τοῦ Θήρωνος τάφον ὄντα καθ' ὑπερβολὴν μέγαν συνέβαινεν ὑπὸ κεραυνοῦ διασεῖσθαι· διόπερ αὐτοῦ καθαιρουμένου τῶν τε μάντεων τινες προνοήσαντες διεκώλυσαν, εὐθὺς δὲ καὶ λοιμοὺς ἐνέπεσεν εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ πολλοὶ μὲν ἐτελεύτων, οὐκ ὀλίγοι δὲ στρέβλαις καὶ δειναῖς ταλαιπωρίαις περιέπιπτον. (3) ἀπέθανε δὲ καὶ Ἀννίβας ὁ στρατηγός, καὶ τῶν ἐπὶ τὰς φυλακὰς προπεμπομένων ἡγγελλόν τινες διὰ νυκτὸς εἶδωλα φαίνεσθαι τῶν τετελευτηκότων. Ἴμιλκας δὲ θεωρῶν τὰ πλήθη δεισιδαιμονοῦντα πρῶτον μὲν ἐπαύσατο καθαιρῶν τὰ μνημεῖα, μετὰ δὲ ταῦτα ἰκέτευε τοὺς θεοὺς κατὰ τὸ πάτριον ἔθος τῷ μὲν Κρόνῳ παῖδα σφαγιάσας, τῷ δὲ Ποσειδῶνι πλήθος ἱερείων καταποντίσας. οὐ μὴν ἀπέστη γε τῶν ἔργων, ἀλλὰ χώσας τὸν παρὰ τὴν πόλιν ποταμὸν μέχρι τῶν τειχῶν ἐπέστησε πάσας τὰς μηχανάς καὶ καθ' ἡμέραν προσβολὰς ἐποιεῖτο.

(4) Οἱ δὲ Συρακόσιοι θεωροῦντες τὴν Ἀκράγαντος πολιορκίαν, καὶ φοβούμενοι μὴ τῆς αὐτῆς τοῖς Σελινουντίοις καὶ τοῖς Ἱμεραίοις τύχῳσιν οἱ πολιορκούμενοι τύχης, πάλαι μὲν ἔσπευδον ἐκπέμψαι τὴν βοήθειαν, τότε δὲ παραγενομένων τῶν ἐξ Ἰταλίας καὶ Μεσσήνης συμμάχων στρατηγὸν Λαφναῖον εἵλαντο. (5) τὴν δὲ δύναμιν ἀθροίσαντες παρέλαβον κατὰ τὴν ὁδὸν Καμαριναίους καὶ Γελῶνους· ἔτι δὲ τῶν ἐκ τῆς μεσογείου μεταπεμψάμενοί τινας ἐπ' Ἀκράγαντος τὴν πορείαν ἐποιοῦντο, συμπαραπλευσῶν αὐτοῖς καὶ τῶν νεῶν τριάκοντα. εἶχον δὲ τοὺς πάντας πεζοὺς μὲν πλείους τῶν τριςμυρίων, ἵππεῖς δ' οὐκ ἐλάττους τῶν πεντακισχιλίων.

87. Ἴμιλκων δὲ πυθόμενος τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον, ἀπέστειλεν αὐτοῖς ἀπαντᾶν τοὺς τε Ἴβηρας καὶ Καμπανοὺς καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ἐλάττους τετρακισμυρίων. ἤδη δὲ τῶν Συρακοσίων τὸν Ἱμέραν ποταμὸν διαβεηκότων ἀπῆντησαν οἱ βάρβαροι, καὶ παρατάξεως γενομένης ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνίκησαν οἱ Συρακόσιοι καὶ πλείους τῶν ἑξακισχιλίων ἀνείλον. (2) τελέως δὲ ὅλον τὸ στρατόπεδον διέφθειραν ἂν καὶ μέχρι τῆς πόλεως κατεδίωξαν, ἀλλὰ τῶν στρατιωτῶν ἀτάκτως διωκόντων ὁ στρατηγὸς εὐλαβήθη μήποτε μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος Ἴμιλκας ἐπιφανεῖς ἀναλάβῃ τὴν ἦτταν. καὶ γὰρ τοὺς

zwane Ateńskim, które ze względu na swe położenie panowało nad miastem. (5) Tymczasem wodzowie kartagińscy Himilkar²¹⁴ i Hannibal, przeprowadzając inspekcję murów, zauważyli, że w jednym miejscu miasto jest łatwo dostępne dla wroga, przystawili więc do murów dwie wieże przewyższające je wysokością. Pierwszego dnia atakowali z nich mury i zadawszy wrogowi dotkliwe straty w ludziach, dźwiękiem trąbki dali wojsku znak do odwrotu. Gdy zapadła noc, oblężeni zrobili wypad z miasta i podłożyli ogień pod machiny.

86. Hannibal, pragnąc równocześnie atakować miasto w wielu miejscach, rozkazał żołnierzom zburzyć pomniki i grobowce²¹⁵ i wznieść szańce na wysokość murów. Skoro te prace szybko wykonano wspólnym wysiłkiem wielu rąk, nagle całe wojsko uległo ślepej wierze w zabobon. (2) Otóż grobowiec Terona²¹⁶, budowla znacznej wielkości, zatrzęsa się od uderzenia pioruna: gdy niektórzy wróżbici, przewidujący przyszłość, starali się przeciwdziałać jej zawaleniu się, natychmiast obóz wojskowy nawiedziła zaraza. Wiele żołnierzy na nią zmarło, a wcale liczni znosili ból i straszne cierpienia. (3) Zmarł też wódz Hannibal²¹⁷, a spośród straży tam wysłanych nie brakło żołnierzy, którzy utrzymywali, że nocą ukazują się w tym miejscu duchy poległych. Himilkar, widząc, że rzesze wojska dały się opanować sile zabobonu, rozkazał najpierw zaprzestać niszczenia pomników i grobów, następnie skierował błagania do bogów wedle swego ojczystego zwyczaju, składając Kronosowi krwawą ofiarę z chłopca oraz poświęcając Posejdonowi wielką ilość bydła, które kazał utopić w morzu. Nie zaprzestał jednak robót oblężniczych, lecz zasypawszy koryto rzeki płynącej obok miasta i wzniósłszy szaniec aż do jego murów, podciągnął pod nie swe machiny i codziennie przeprowadzał natarcia. (4) Syrakuzanie, widząc, że Akragas jest oblężone i z obawy, by oblężeni nie doznali tego samego losu, którego doznali Selinuntczycy i Himeryjczycy, od dawna byli gotowi pospieszyć im z pomocą. Wybrali więc na wodza Dafneusa i postawili na czele wojsk sojusznicznych, które właśnie przybyły z Italii i Messeny. (5) Zebrawszy swe siły, wyruszyli w kierunku Akragas, przyłączając po drodze wojska z Kamariny i Geli, a także od ludów z głębi wyspy: towarzyszyło im trzydzieści okrętów, które płynęły wzdłuż jej wybrzeża. Cała ich armia liczyła ponad trzysta tysięcy piechoty i nie mniej niż pięć tysięcy konnicy.
87. Gdy Himilkon usłyszał o zbliżaniu się wrogów, wysłał im na spotkanie wojska Iberów i Kampanów i innych ludów w liczbie około czterdziestu tysięcy. Barbarzyńcy zaatakowali Syrakuzan, gdy ci przeprawili się już przez rzekę; przez długi czas stawiali oni opór, ulegając w końcu Syrakuzanom, którzy zabili ponad sześć tysięcy ludzi. (2) Ostatecznie rozbiliby całą armię i ścigaliby ją aż do murów miasta, gdyby wódz ich nie zatrzymał; widząc bowiem, że żołnierze prowadzą pościg wrogów w sposób całkowicie nieuporządkowany, obawiał się, by nagłe pojawienie się Himilkara z resztą armii nie odwróciło od nich

Ἱμεραίους ἐγίνωσκε παρὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τοῖς ὅλοις ἐπταικότας. οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν βαρβάρων φευγόντων εἰς τὴν πρὸς Ἀκράγαντι παρεμβολήν, οἱ κατὰ τὴν πόλιν στρατιῶται θεωροῦντες τὴν τῶν Καρχηδονίων ἦτταν ἐδέοντο τῶν στρατηγῶν ἐξάγειν αὐτούς, καιρὸν εἶναι φάσκοντες τοῦ φθεῖραι τὴν τῶν πολεμίων δύναμιν. (3) οἱ δ', εἴτε χρήμασιν ἐφθαρμένοι, καθάπερ ἦν λόγος, εἴτε φοβηθέντες μὴ τῆς πόλεως ἐρημωθείσης Ἱμῖλκων αὐτὴν καταλάβηται, τῆς ὁρμῆς ἐπέσχον τοὺς στρατιώτας. οἱ μὲν οὖν φεύγοντες μετὰ πάσης ἀσφαλείας διεσώθησαν εἰς τὴν πρὸς τῇ πόλει παρεμβολήν. ὁ δὲ Δαφναῖος μετὰ τῆς δυνάμεως παραγεννηθεὶς εἰς τὴν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκλειμμένην στρατοπεδείαν, ἐν ταύτῃ παρενέβαλεν. (4) εὐθὺ δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως στρατιωτῶν ἐπιμιχθέντων καὶ τοῦ Δεξίππου συγκαταβάντος αὐτοῖς, ἀπὸ συνδρομῆς εἰς ἐκκλησίαν τὰ πλήθη συνῆλθεν· πάντων δ' ἀγανακτούντων ἐπὶ τῷ παρεῖσθαι τὸν καιρὸν καὶ κεκρατηκότας τῶν βαρβάρων τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν παρ' αὐτῶν μὴ λαβεῖν, ἀλλὰ δυναμένους τοὺς ἐκ τῆς πόλεως στρατηγούς ἐπεξελθεῖν καὶ διαφθεῖραι τὴν τῶν πολεμίων δύναμιν ἀφεικέναι τοσαύτας μυριάδας· (5) θορύβου δὲ καὶ πολλῆς κραυγῆς ἐπεχούσης τὴν ἐκκλησίαν, παρελθὼν Μένης ὁ Καμαριναῖος ἐφ' ἡγεμονίας τεταγμένος κατηγόρησε τῶν Ἀκραγαντίνων στρατηγῶν καὶ πάντας οὕτω παρώξυνεν, ὥστε τῶν κατηγορουμένων ἐγχειρούντων ἀπολογεῖσθαι μηδὲνα προσδέχεσθαι τοὺς λόγους, καὶ τὸ πλῆθος ὁρμήσαν ἐπὶ τὸ βάλλειν τοῖς λίθοις τέσσαρας αὐτῶν καταλεῦσαι, τὸν δὲ ἐμπτον, Ἀργεῖον καλούμενον, τὴν δ' ἡλικίαν παντελῶς ὄντα νεώτερον, ἀφεθῆναι· βλασφημίας δὲ τυγχάνειν καὶ τὸν Λακεδαιμόνιον Δέξιππον, ὅτι τεταγμένος ἐφ' ἡγεμονίας καὶ δοκῶν εἶναι τῶν πολεμικῶν ἔργων οὐκ ἄπειρος τοῦτ' ἐπραξε προδοσίας ἕνεκα.

88. Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν οἱ περὶ τὸν Δαφναῖον προαγαγόντες τὰς δυνάμεις ἐπεχείρουν μὲν πολιορκεῖν τὴν παρεμβολὴν τῶν Καρχηδονίων, πολυτελῶς δ' αὐτὴν ὀρῶντες ὠχυρωμένην ταύτης μὲν τῆς ἐπιβολῆς ἀπέστησαν, τὰς δ' ὁδοὺς ἱπαζόμενοι τοὺς τ' ἐν ταῖς προνομαῖς αὐτῶν κατελάμβανον καὶ τῶν σιτοπομπῶν ἀποκλείοντες εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἦγον. (2) οἱ δὲ Καρχηδόνιοι παρατάττεσθαι μὲν οὐ τολμῶντες, τῇ δὲ σιτοδείᾳ δεινῶς πιεζόμενοι, μεγάλοις ἀτυχήμασι περιέπιπτον. τῶν μὲν γὰρ στρατιωτῶν πολλοὶ διὰ τὴν σπάνιν ἀπέθνησκον, οἱ δὲ Καμπανοὶ μετὰ τῶν ἄλλων μισθοφόρων σχεδὸν ἅπαντες ἐπὶ τὴν Ἱμῖλκα σκηνὴν ὠθούμενοι τὰς σιτομετρίας τὰς προτεταγμένας ἦτον· εἰ δὲ μή, διηπειλοῦντο μεταβάλλεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. (3) ὁ δ' Ἱμῖλκας ἦν ἀκηκοὺς τινος, ὅτι Συρακόσιοι πλῆθος σίτου παρακομίζοιεν εἰς Ἀκράγαντα κατὰ θάλατταν. διόπερ ταύτην μόνην ἔχων ἐλπίδα σωτηρίας, τοὺς μὲν στρατιώτας ἔπεισεν ὀλίγας ἐπισχεῖν ἡμέρας, ἐνέχυρα δούς τὰ παρὰ τῶν ἐκ Καρχηδόνας στρατευομένων ποτήρια. (4) καὶ αὐτὸς μὲν ἐκ Πανόρμου καὶ Μοτύης μεταπεμψάμενος τεσσαράκοντα τριῆρεις ἐπέθετο τοῖς τὴν ἀγορὰν παρακομίζουσιν· οἱ δὲ Συρακόσιοι, τὸν ἔμπροσθεν χρόνον τῶν βαρβάρων τῆς θαλάττης παρακεχωρηκότων καὶ τοῦ χειμῶνος ἐνεστηκότος ἤδη,

klęski. Pamiętał też, że ten sam błąd przyczynił się do zguby Himeryjczyków. Gdy barbarzyńcy zaczęli uciekać w kierunku swego obozu położonego przed Akragas, żołnierze w mieście na widok klęski Kartagińczyków prosili wodzów, by ich wyprowadzili z miasta; byli bowiem przekonani o tym, że nadszedł odpowiedni moment, by całkowicie rozgromić siły wroga. (3) Ci zaś, czy to przekupieni pieniędzmi – bo i tak opowiadano – czy to obawiając się, by Himilkon nie zajął miasta pozbawionego obrońców, poskromili zapał swych ludzi. Tak więc uciekający Kartagińczycy zupełnie bezpiecznie przedostali się do swego obozu leżącego przed miastem. Skoro Dafneus przybył wraz ze swą armią do obozu, który opuścili barbarzyńcy, postanowił się w nim zatrzymać. (4) Od razu nastąpiło połączenie się jego wojsk z wojskami z miasta, którym towarzyszył Deksippos. Gdy tłumy zebrały się na zgromadzeniu, dały wyraz powszechnemu oburzeniu, że zmarnowano okazję i mimo odniesionego zwycięstwa nad barbarzyńcami nie ukarano ich w sposób należyty: wodzowie bowiem, chociaż mogli wyprowadzić wojska z miasta i atakując barbarzyńców zniszczyć ich siły, puścili wolno tyle tysięcy ludzi. (5) Gdy na Zgromadzeniu zapanował zgiełk i nieopisana wrzawa, przemówił Menes z Kamariny, któremu powierzono dowództwo, i oskarżył wodzów z Akragas; wszystkich obecnych tak podburzył, że gdy oskarżeni próbowali się bronić, żadnemu z nich nie pozwolono zabrać głosu. Tłum zaczął obrzucać ich kamieniami i czterech z nich ukamieniował, piątego zaś, imieniem Argejos, oszczędził ze względu na jego młody wiek. Oszczercstwa dotknęły też Lacedemończyka Deksipposa: zarzucano mu, że chociaż sprawował dowództwo i miał opinię człowieka doświadczonego w sprawach wojny, posłużył się zdradą.

88. Po zakończeniu tego zgromadzenia Dafneus wyruszył ze swymi wojskami i rozpoczął oblężenie obozu Kartagińczyków, przekonawszy się jednak, że jest on dobrze umocniony, odstąpił od tego zamiaru. Wszystkie drogi obsadził oddziałami konnicy, które wyłapywały żołnierzy wroga trudniących się zaopatrzeniem wojska i odcinając mu dowóz żywności, sprawił, że przed armią kartagińską stanęło widmo głodu. (2) Kartagińczycy, nie mając odwagi stawić czoła wrogowi w otwartej walce i cierpiąc straszliwy głód, znaleźli się w najgorszym położeniu. Wielu żołnierzy umierało z braku pożywienia, a Kampanowie razem z innymi najemnikami gremialnie udali się do namiotu Hamilkara, domagając się racji żywnościowych zgodnych z wcześniejszym porozumieniem. W razie odmowy grozili przejściem na stronę przeciwnika. (3) Hamilkar, dowiedziawszy się od kogoś, że Syrakuzanie przewożą drogą morską wielkie ilości zboża do Akragas, uznał tę okoliczność za jedyną nadzieję na ocalenie. Przekonał więc swych żołnierzy, żeby odczekali cierpliwie jeszcze kilka dni i dał im jako porękę kielichy należące do obywateli kartagińskich, służących w armii. (4) Sam zaś, ściągając z Panormos i Motye czterdzieści trier, zaatakował okręty przewożące żywność. Ponieważ barba-

κατεφρόνουν τῶν Καρχηδονίων, ὥς οὐκέτι τολμησόντων πληροῦν τὰς τριήρεις. (5) διόπερ ὀλιγώρως αὐτῶν παραπεμψάντων τὴν ἀγοράν, Ἰμίλκας ἐκπλεύσας τεσσαράκοντα τριήρεσιν ἄφνω κατέδυσε μὲν τῶν μακρῶν νεῶν ὀκτώ, τὰς δ' ἄλλας εἰς τὸν αἰγιαλὸν κατεδίωξεν· τῶν δ' ἄλλων πλοίων ἀπάντων κυριεύσας, τοσοῦτον εἰς τοῦναντίον τὰς ἐκατέρων ἐλπίδας μεταπεσεῖν ἐποίησεν ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Ἀκραγαντίνοις Καμπανοὺς καταγνόντας τῆς τῶν Ἑλλήνων ὑποθέσεως πεντεκαίδεκα ταλάντοις φθαρῆναι καὶ μεταβαλέσθαι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους.

(6) Οἱ δὲ Ἀκραγαντῖνοι τὸ μὲν πρῶτον κακῶς ἀπαλλαττόντων τῶν Καρχηδονίων ἀφθόνως ἀπήλαιον τοῦ τε σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, αἰ προσδοκῶντες ταχέως λυθήσεσθαι τὴν πολιορκίαν· ἐπεὶ δ' αἱ τῶν βαρβάρων ἐλπίδες ἀνέκυψαν καὶ τοσαῦται μυριάδες εἰς μίαν ἡθροίσθησαν πόλιν, ἔλαθεν αὐτοὺς ὁ σῖτος ἐξαναλωθεῖς. (7) λέγεται δὲ καὶ Δέξιππος ὁ Λακεδαιμόνιος πεντεκαίδεκα ταλάντοις διαφθαρῆναι· εὐθὺ γὰρ ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς τῶν Ἰταλιωτῶν στρατηγούς, ὅτι συμφέρει τὸν πόλεμον ἐν ἄλλῳ συστήσασθαι τόπῳ· τὴν γὰρ τροφὴν ἐκλιπεῖν. διόπερ οἱ στρατηγοὶ πρόφασιν ἐνέγκαντες ὥς διεληλύθασιν οἱ ταχθέντες τῆς στρατηγίας χρόνοι, τὰς δυνάμεις ἀπήγαγον ἐπὶ τὸν πορθμόν. (8) μετὰ δὲ τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ μετὰ τῶν ἐφ' ἡγεμονίας τεταγμένων διέγνωσαν ἐξετάσαι τὸν ἐν τῇ πόλει σῖτον· ὃν εὐρόντες παντελῶς ὀλίγον ἐθεώρουν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν. εὐθὺς οὖν ἐπιγινομένης τῆς νυκτὸς παρήγγειλαν ἀναξυγυνύειν ἅπαντας.

89. Τοσοῦτου δὲ πλήθους ἀνδρῶν γυναικῶν παίδων ἐκλιπόντων τὴν πόλιν ἄφνω πολὺς οἶκτος καὶ δάκρυα κατεῖχε τὰς οἰκίας. ἅμα γὰρ ὁ τῶν πολεμίων ἐξέπληττε φόβος, ἅμα δὲ διὰ τὴν σπουδὴν ἠναγκάζοντο καταλιπεῖν εἰς διαρπαγὴν τοῖς βαρβάροις ταῦτ' ἐφ' οἷς ἑαυτοὺς ἐμακάριζον· ἀφαιρουμένης γὰρ τῆς τύχης τὴν ἐξουσίαν τῶν οἴκοι καλῶν, ἀγαπητὸν ἡγοῦντο τὰ σώματα γοῦν αὐτῶν διασῶσαι. (2) οὐ μόνον δὲ τῆς τοιαύτης πόλεως εὐδαιμονίαν παρῆν ὄραν ἀπολειπομένην, ἀλλὰ καὶ σωμάτων πλῆθος. οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀρρωστίαις ὑπὸ τῶν οἰκείων περιεωρῶντο, τῆς καθ' ἑαυτὸν σωτηρίας ἐκάστου φροντίζοντος, οἱ δὲ ταῖς ἡλικίαις ἤδη προβεβηκότες ὑπὸ τῆς τοῦ γήρως ἀσθενείας κατελείποντο· πολλοὶ δὲ καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς πατρίδος θανάτου τιμώμενοι τὰς χεῖρας ἑαυτοῖς προσήνεγκαν ὅπως ταῖς πατρῷαις οἰκίαις ἐναποπνεύσωσιν. (3) οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκ τῆς πόλεως ἐξιὼν πλῆθος οἱ στρατιῶται μετὰ τῶν ὅπλων παρέπεμπον εἰς τὴν Γέλαν· ἡ δ' ὁδὸς καὶ πάντα τὰ πρὸς τὴν Γελῶν ἀποκεκλιμένα τῆς χώρας μέρη ἔγεμε γυναικῶν καὶ παίδων ἀναμιξ παρθένους, αἱ τὴν συνήθη τρυφὴν εἰς ὁδοιπορίαν σύντονον καὶ κακοπάθειαν ὑπεράγουσαν μεταβαλλόμεναι διεκαρτέρουν τοῦ φόβου τὰς ψυχὰς ἐντείνοντος. (4) οὗτοι μὲν οὖν ἀσφαλῶς

rzyńcy już wcześniej zrezygnowali z walki na morzu i nastąpiła już pora zimowa, Syrakuzanie z lekceważeniem odnosili się do Kartagińczyków, uważając, że nie zdobędą się oni na odwagę, by ponownie załogami obsadzić okręty. (5) Wobec tego, że mało troski wykazywali o transport żywności, Hamilkar, wypłynąwszy niespodziewanie na morze z czterdziestoma trierami, zatopił osiem dużych jednostek, resztę zaś ich okrętów ścigał aż do linii wybrzeża. Zdobywszy wszystkie pozostałe okręty, do tego stopnia wpłynął na zmianę oczekiwań jednej i drugiej strony, że Kampanowie, którzy walczyli po stronie Akragantyńczyków, zwątpiwszy w sprawę Hellenów, dali się przekupić za cenę piętnastu talentów i przeszli na stronę Kartagińczyków.

(6) Akragantyńczycy początkowo, gdy Kartagińczykom źle się wiodło, korzystali ze swych zapasów zboża i pozostałej żywności bez ograniczenia, w nadziei, że oblężenie zostanie rychło zakończone. Kiedy jednak położenie barbarzyńców uległo poprawie, ledwo się mieszkańcy spostrzegli, że – wskutek zebrania się tylu tysięcy ludzi w mieście – zapasy się wyczerpały. (7) Mówi się też o tym, że przekupiono Lacedemończyka Deksipposa sumą piętnastu talentów. Bez wahania bowiem oświadczył wodzom wojsk italskich, że lepiej będzie prowadzić działania wojenne w innym miejscu, ponieważ tutaj brakuje żywności. Z tego powodu wodzowie ci, pod pretekstem, że uzgodniony okres ich udziału w wyprawie wojennej już upłynął, wyprowadzili swe wojska w kierunku cieśniny morskiej. (8) Po odejściu tych wojsk wodzowie wraz z resztą dowódców postanowili zbadać zapasy zboża w mieście. Gdy okazało się, że pozostała tylko niewielka jego ilość, doszli do wniosku, iż muszą opuścić miasto. Zaraz więc z nadejściem nocy wydali rozkaz wymarszu całej armii.

89. Gdy tak wielkie tłumy mężczyzn, kobiet i dzieci porzucały miasto, od razu we wszystkich domach rozległy się żałosne skargi i lament. Ogarniał ich nie tylko strach przed wrogiem, ale też żal, że w pośpiechu muszą pozostawić na pastwę barbarzyńców dobytek, który im sprawiał wiele radości. W położeniu, gdy los pozbawiał ich wszelkich wygod, z których korzystali w domu, uważali, że powinni się cieszyć tym, że przynajmniej oszczędził ich życie. (2) Mógł przerażać widok nie tylko porzuconych bogactw tego zasobnego miasta, ale także widok wielkiej liczby ludzi, pozostawionych tu na pastwę losu. Rodziny bowiem porzucały swych krewnych, gdy byli chorzy, każdy bowiem myślał jedynie o swoim ocaleniu. Opuszczano też ludzi bardzo starych, którzy z powodu wieku byli zniedołężniali. Znalazło się też wielu takich, którzy woleli rozstać się z własnym życiem niż ojczystym miastem i sami zadali sobie śmierć, by wyzionąć ducha w rodzinnych pieleszach. (3) Zarówno główna droga, która wiodła do Geli, jak i okoliczne tereny roły się od kobiet i dzieci oraz młodych dziewcząt, które zamieniwszy swe zwykłe wygody na uciążliwą tułaczkę, do końca wytrzymały tę straszliwą poniewierkę, bo strach dodawał im sił do

διασωθέντες εἰς Γέλαν ὕστερον εἰς Λεοντίους κατώκησαν, Συρακοσίων αὐτοῖς δόντων τὴν πόλιν ταύτην οἰκητήριον.

90. ὁ δ' Ἰμίλκας ἅμα τῷ φωτὶ τὴν δύναμιν ἐντὸς τῶν τειχῶν παρεισαγαγὼν σχεδὸν ἅπαντας τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἀνεῖλεν· ὅτε δὴ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς καταπεφευγότας ἀποσπῶντες οἱ Καρχηδόνιοι ἀνήρουν. (2) λέγεται δὲ τὸν Τελλίαν τὸν πρωτεύοντα τῶν πολιτῶν πλούτῳ καὶ καλοκάγαθία συνατυχήσαι τῇ πατρίδι, βουληθέντα καταφυγεῖν σὺν τισιν ἐτέροις εἰς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν, νομίζοντα τῆς εἰς θεοὺς παρανομίας ἀφέξεσθαι τοὺς Καρχηδονίους· θεωροῦντα δὲ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, ἐμπρῆσαι τὸν νεὼν καὶ μετὰ τῶν ἐν τούτῳ ἀναθημάτων ἑαυτὸν συγκατακαῦσαι. μῖα γὰρ πράξει διελάμβανεν ἀφελέσθαι θεῶν ἀσέβειαν, πολέμιων ἀρπαγὰς πολλῶν χρημάτων, μέγιστον ἑαυτοῦ τὴν εἰς τὸ σῶμα ἐσομένην ὕβριν. (3) ὁ δὲ Ἰμίλκας τὰ ἱερὰ καὶ τὰς οἰκίας συλήσας καὶ φιλοτίμως ἐρευνήσας, τοσαύτην ὠφέλειαν συνήθροισεν ὅσην εἰκὸς ἐστὶν ἐσχηκέναι πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ ἀνδρῶν εἴκοσι μυριάδων, ἀπόρθητον δὲ ἀπὸ τῆς κτίσεως γεγεννημένην, πλουσιωτάτην δὲ σχεδὸν τῶν τότε Ἑλληνίδων πόλεων γεγεννημένην, καὶ ταῦτα τῶν ἐν αὐτῇ φιλοκαλησάντων εἰς παντοίων κατασκευασμάτων πολυτέλειαν· (4) καὶ γὰρ γραφαὶ παμπληθεῖς ἠϋρέθησαν εἰς ἄκρον ἐκπεπονημέναι καὶ παντοίων ἀνδριάντων φιλοτέχνως δεδημιουργημένων ὑπεράγων ἀριθμός. τὰ μὲν οὖν πολυτελέστατα τῶν ἔργων ἀπέστειλεν εἰς Καρχηδόνα, ἐν οἷς καὶ τὸν Φαλάριδος συνέβη κομισθῆναι ταῦρον, τὴν δ' ἄλλην ὠφέλειαν ἐλαφυροπώλησεν. (5) τοῦτον δὲ τὸν ταῦρον ὁ Τίμαιος ἐν ταῖς ἱστορίαις διαβεβαιωσάμενος μὴ γεγονέναι τὸ σύνολον, ὑπ' αὐτῆς τῆς τύχης ἡλέγχθη· Σκιπίων γὰρ ὕστερον ταύτης τῆς ἀλώσεως σχεδὸν ἐξήκοντα καὶ διακοσίους ἔτεσιν ἐκπορθήσας Καρχηδόνα τοῖς Ἀκραγαντίνοις μετὰ τῶν ἄλλων τῶν διαμεινάντων παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις ἀποκατέστησε τὸν ταῦρον, ὃς καὶ τῶνδε τῶν ἱστοριῶν γραφομένων ἦν ἐν Ἀκράγαντι. (6) Περὶ δὲ τούτου φιλοτιμότερον εἰπεῖν προήχθη, διότι Τίμαιος ὁ τῶν πρό γε αὐτοῦ συγγραφέων πικρότατα κατηγορήσας καὶ συγγνώμην οὐδεμίαν τοῖς ἱστοριογράφοις ἀπολιπὼν αὐτὸς εὐρίσκεται σχεδιάζων, ἐν οἷς μάλιστα ἑαυτὸν ἀποπέφαγκεν ἀκριβολογούμενον. (7) δεῖ γάρ, οἶμαι, τοὺς συγγραφεῖς ἐν μὲν τοῖς ἀγνοήμασι τυγχάνειν συγγνώμης, ὥς ἂν ἀνθρώπους ὄντας καὶ τῆς ἐν τοῖς παροιχομένοις χρόνοις ἀληθείας οὔσης δυσσευρέτου, τοὺς μέντοι γε κατὰ προαίρεσιν οὐ τυγχάνοντας τοῦ ἀκριβοῦς προσηκόντως κατηγορίας τυγχάνειν, ὅταν κολακεύοντές τινας ἢ δι' ἔχθραν πικρότερον προσβάλλοντες ἀποσφάλλωνται τῆς ἀληθείας.
91. Ἰμίλκας δὲ ὀκτῶ μῆνας πολιορκήσας τὴν πόλιν, καὶ μικρὸν πρὸ τῆς χειμερινῆς τροπῆς κυριεύσας αὐτῆς, οὐκ εὐθὺς κατέσκαψεν, ὅπως αἱ δυνάμεις ἐν ταῖς οἰκίαις παραχειμάσωσιν. τῆς δὲ περὶ τὸν Ἀκράγαντα συμφορᾶς διαγγελθείσης τοσοῦτος τὴν νῆσον κατέσχε φόβος, ὥστε τῶν Σικελιωτῶν τοὺς μὲν εἰς

przetrwania. (4) Ludzie ci szczęśliwie dotarli do Geli, później zaś zamieszkali w Leontinoj, w którym to mieście Syrakuzanie pozwolili im osiedlić się na stałe.

90. Z brzaskiem dnia Himilkar wprowadził swe wojska w obręb murów miasta i wybił niemal wszystkich, którzy w nim pozostali. Kartagińczycy wyciągnęli ze świątyni ludzi, którzy tam szukali schronienia, i pozbawili ich życia. (2) Opowiadają, że także Tellias, który wyróżniał się wśród obywateli majątkiem i szlachetnością charakteru, podzielił los swej ojczyzny; chciał wraz z innymi schronić się do świątyni Ateny, uważając, że Kartagińczycy powstrzymają się przed aktem świętokradztwa wobec bogów. Gdy spostrzegł ich bezbożne postępowanie, podpalił świątynię, by spłonąć w niej wraz z całym jej dobytkiem. Sądził bowiem, że tym jednym czynem nie dopuści do obrazy bogów, do grabieży przez wroga licznych skarbów, a także, co najważniejsze, do poniżenia własnej godności ludzkiej. (3) Hamilkar, splądrowawszy świątynie i domy, które kazał starannie przeszukać, zebrał wielką ilość łupów, jakich można się było spodziewać po mieście zamieszkałym przez dwieście tysięcy ludzi, niezniszczonym od czasu swego powstania, chyba najbogatszym z ówczesnych miast greckich, którego obywatele cechowała miłość piękna, wyrażająca się w różnego rodzaju wyrobach sztuki. (4) W istocie znaleziono tam bogatą kolekcję obrazów namalowanych w sposób mistrzowski oraz nadzwyczaj wielką liczbę rzeźb, których wykonanie świadczyło o wysokim kunszcie. Himilkar wysłał do Kartaginy najcenniejsze dzieła, wśród których miał się również znajdować byk Falarisa, pozostała zaś część łupu sprzedał. (5) Timajos co prawda w swojej Historii stwierdza²¹⁸, że taki byk nigdy nie istniał, jednak przeczą temu same fakty. Otóż jakieś dwieście sześćdziesiąt lat po zdobyciu Akragas, kiedy Scypion zburzył Kartaginę, zwrócił Akragantyńczykom – wraz z innymi przedmiotami znajdującymi się w rękach Kartagińczyków – także owego byka, który nadal pozostaje w Akragas w czasie, gdy piszę to dzieło²¹⁹. (6) Pozwoliłem sobie nieco szerzej o tym opowiedzieć, ponieważ Timajos, który ostro skrytykował historyków, którzy byli jego poprzednikami, i nie okazał im nawet odrobiny pobłażania, sam daje się przyłapać na improwizowaniu w sprawach, w których szczeni się dogłębną znajomością rzeczy. (7) Historykom powinno się, moim zdaniem, wybaczać błędy, które pochodzą z niewiedzy, są bowiem tylko ludźmi, a wykrycie prawdy należącej do minionych wieków jest szczególnie trudne; ci jednak historycy, którzy świadomie nie dają wiernego przekazu zdarzeń, zasługują na surową nagane, gdyż odstępują od prawdy, schlebając jednym, drugich zaś z powodu wrogiego nastawienia zaczepiając w sposób złośliwy.
91. Po oblężeniu miasta trwającym osiem miesięcy Himilkar w końcu je zdobył niewiele przed przesileniem zimowym; nie zniszczył go od razu, chciał bowiem, by jego wojska mogły przezimować w domach. Na wieść o nieszczęściu, które spotkało Akragas, tak wielki strach opanował całą wyspę, że jedni z Gre-

Συρακούσας μεθίστασθαι, τοὺς δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν τέκνα καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κτῆσιν ἀποσκευάζεσθαι. (2) οἱ δὲ διαφυγόντες τὴν αἰχμαλωσίαν Ἀκραγαντῖνοι παραγενθέντες εἰς Συρακούσας κατηγοροῦν τῶν στρατηγῶν, φάσκοντες διὰ τὴν ἐκείνων προδοσίαν ἀπολωλέναι τὴν πατρίδα. συνέβαινε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν ἐπιτιμήσεως τυγχάνειν τοὺς Συρακοσίους, ὅτι τοιούτους προστάτας αἰροῦνται, δι' οὓς ἀπολέσθαι κινδυνεύει πᾶσα Σικελία. (3) οὐ μὴν ἀλλὰ συναχθείσης ἐκκλησίας ἐν Συρακούσαις, καὶ μεγάλων φόβων ἐπικρεμαμένων, οὐθεις ἐτόλμα περὶ τοῦ πολέμου συμβουλεύειν. ἀπορουμένων δὲ πάντων παρελθὼν Διονύσιος ὁ Ἑρμοκράτους τῶν μὲν στρατηγῶν κατηγορήσεν ὥς προδιδόντων τὰ πράγματα τοῖς Καρχηδονίοις, τὰ δὲ πλήθη παρώξυνε πρὸς τὴν αὐτῶν τιμωρίαν, παρακαλῶν μὴ περιμεῖναι τὸν κατὰ τοὺς νόμους λῆρον, ἀλλ' ἐκ χειρὸς ἐπιθεῖναι τὴν δίκην. (4) τῶν δ' ἀρχόντων ζημιούντων τὸν Διονύσιον κατὰ τοὺς νόμους ὥς θορυβοῦντα, Φίλιππος ὁ τὰς ἱστορίας ὕστερον συγγράψας, οὐσίαν ἔχων μεγάλην, ἐξέτισε τὰ πρόστιμα, καὶ τῷ Διονυσίῳ παρεκελεύετο λέγειν ὅσα προήρητο. καὶ προσεπειπόντος ὅτι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἂν ζημιοῦν θέλωσιν, ἐκτίσει τὰργύριον ὑπὲρ αὐτοῦ, τὸ λοιπὸν θαρρήσας ἀνέσειε τὰ πλήθη, καὶ τὴν ἐκκλησίαν συνταράττων διέβαλλε τοὺς στρατηγοὺς, ὅτι χρήμασι πεισθέντες ἐγκατέλιπον τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων σωτηρίαν. συγκατηγόρησε δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπισημοτάτων πολιτῶν, συνιστὰς αὐτοὺς οἰκείους ὄντας ὀλιγαρχίας. (5) διόπερ συνεβούλευεν αἰρεῖσθαι στρατηγοὺς μὴ τοὺς δυνατωτάτους, ἀλλὰ τοὺς εὐνουστάτους καὶ δημοτικούς μᾶλλον· ἐκείνους μὲν γὰρ δεσποτικῶς ἄρχοντας τῶν πολιτῶν καταφρονεῖν τῶν πολλῶν, καὶ τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἰδίας ἡγεῖσθαι προσόδους, τοὺς δὲ ταπεινότερους οὐδὲν πράξειν τῶν τοιούτων, δεδιότας τὴν περὶ αὐτοὺς ἀσθένειαν.

92. Πάντα δὲ πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων προαίρεσιν καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιβολὴν δημηγορήσας οὐ μετρίως ἐξῆρε τὸν τῶν ἐκκλησιαζόντων θυμόν· ὁ γὰρ δῆμος καὶ πάλαι μισῶν τοὺς στρατηγοὺς διὰ τὸ δοκεῖν κακῶς προϊστασθαι τοῦ πολέμου, τότε διὰ τῶν λόγων παροξυνθεὶς παραυτίκα τοὺς μὲν ἔλυσσε τῆς ἀρχῆς, ἐτέρους δ' εἵλατο στρατηγοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν Διονύσιον, ὃς ἐν ταῖς πρὸς Καρχηδονίους μάχαις ἀνδρεία δόξας διενηνοχένοι περίβλεπτος ἦν παρὰ τοῖς Συρακοσίοις. (2) διὸ καὶ μετεωρισθεὶς ταῖς ἐλπίσι πᾶν ἐμηχανήσατο πρὸς τὸ γενέσθαι τῆς πατρίδος τύραννος. μετὰ γὰρ τὴν παράληψιν τῆς ἀρχῆς οὔτε συνήδρευσε ἅμα τοῖς στρατηγοῖς οὔθ' ὅλως συνῆν· ταῦτα δὲ πράττων διεδίδου λόγον ὥς διαπεμπομένων αὐτῶν πρὸς τοὺς πολεμίους. οὕτω γὰρ μάλιστ' ἠλπιζεν ἐκείνων μὲν περιαιρήσεσθαι τὴν ἐξουσίαν, ἑαυτῷ δὲ μόνῳ περιστήσιν τὴν στρατηγίαν.

(3) Ταῦτα δ' αὐτοῦ πράττοντος οἱ μὲν χαριέστατοι τῶν πολιτῶν ὑπώπτευον τὸ γινόμενον, καὶ κατὰ πάσας τὰς συνόδους ἐβλασφήμουν αὐτόν, ὁ δὲ δημοτικὸς ὄχλος, ἀγνοῶν τὴν ἐπιβουλήν, ἐπὶ γινεῖ καὶ μόγις ἔφασκε τὴν πόλιν προστάτην

ków sycylijskich przenieśli się do Syrakuz, inni zaś wysłali żony, dzieci i swój dobytek do Italii. (2) Akragantyńczycy, którzy uniknęli niewoli, przybywszy do Syrakuz, oskarżyli ich wodzów o to, że przez swą zdradę zgubili ich miasto ojczyste. Także inni Grecy sycylijscy ganili Syrakuzan, dowodząc, że wybierają na przywódców takich ludzi, z których winy całą Sycylię czeka zagłada. (3) Chociaż groziło tak wielkie niebezpieczeństwo, jednak na zgromadzeniu, zwołanym w Syrakuzach, nikt nie odważył się zabrać głosu w sprawie wojny. Gdy nie wiedziano, co począć, przemówił Dionizjusz, syn Hermokratesa, i oskarżył wodzów o dopuszczenie się zdrady państwa na rzecz Kartagińczyków. Swym wystąpieniem porwał tłumy do ukarania winnych, zachęcając je, by niepotrzebnie nie czekały na formalny proces, którego wymaga prawo, lecz by od ręki wymierzyły im karę. (4) Urzędnicy zgodnie z prawem nałożyli na Dionizjusza grzywnę za zakłócenie porządku obrad. Wówczas Filistos, autor później napisanych *Dziejów*²²⁰, człowiek niezwykle majątny, zapłacił grzywnę i zachęcił Dionizjusza, by mówił wszystko, co zechce. Zapowiedział też, że jest gotów płacić wszystkie grzywny, którymi by w ciągu całego dnia obrad ukarano Dionizjusza. Ten zaś, zachęcony tą obietnicą, podburzał tłum i wywołał w zgromadzeniu wielkie zamieszanie, zarzucając wodzom, że przekupieni pieniędzmi poniechali ratowania mieszkańców Akragas. Oskarżył również innych znakomitych obywateli o sprzyjanie oligarchii. (5) Radził więc wybierać na wodzów raczej ludzi przychylnych i oddanych ludowi aniżeli obywateli najbardziej wpływowych. Ci bowiem rządzą obywatelami w sposób despotyczny, lekceważą ogół i nieszczęścia ojczyzny uważają za źródło własnych dochodów, podczas gdy ludzie, których znaczenie jest o wiele mniejsze, nie uczynią żadnej z tych rzeczy, obawiając się własnej słabości.

92. Dionizjusz przemówił w taki sposób, by z jednej strony zaspokoić oczekiwania słuchaczy, z drugiej zaś, by dopiąć własnych zamiarów; w efekcie w niemałym stopniu wzmógł niezadowolenie wśród uczestników zgromadzenia. Lud bowiem, który już od dawna miał za złe wodzom, że w sposób nieudolny prowadzą wojnę, w tej chwili wzburzony tym, co usłyszał, od razu część z nich pozbawił urzędu i wybrał innych wodzów. Wśród nich był Dionizjusz²²¹, cieszący się sławą męstwa, które okazał w bitwach przeciw Kartagińczykom, i z tego powodu szczególnie podziwiany przez Syrakuzan. (2) Pokrzepiony zatem w swych nadziejach, uciekał się do wszelkich podstępów, by zdobyć tyranie w swoim kraju. Po przejęciu władzy nie brał udziału w zebraniach razem z wodzami i w ogóle się z nimi nie spotykał. Uważał, że w ten sposób najskuteczniej odbierze im władzę i sam jeden będzie sprawował stanowisko wodza. (3) Takie postępowanie Dionizjusza wzbudziło podejrzenie u najwybitniejszych obywateli, którzy zrozumiałwszy, co się dzieje, na wszystkich swych spotkaniach wskazywali na złe strony jego rządów. Prosty jednak lud, nieświadomy zamiarów Dionizjusza, chwalił go utrzymując, że miasto w końcu

εὐρηκέναι βέβαιον. (4) οὐ μὴν ἀλλὰ πολλάκις ἐκκλησίας συναγομένης περὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευῆς, θεωρήσας τοὺς Συρακοσίους καταπεπληγμένους τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβον, συνεβούλευε κατάγειν τοὺς φυγάδας· (5) ἄτοπον γὰρ ὑπάρχειν ἐκ μὲν Ἰταλίας καὶ Πελοποννήσου μεταπέμπεσθαι βοήθειαν παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, τοὺς δὲ πολίτας μὴ βούλεσθαι πρὸς τοὺς ἰδίους κινδύνους συμπαραλαμβάνειν, οὕς—τῶν πολεμίων μεγάλας δωρεὰς ὑπισχνουμένων, ἂν συστρατεύωσιν—προαιρεῖσθαι μᾶλλον ἐπὶ ξένης ἄλωμένους ἀποθανεῖν ἢ περ ἀλλότριόν τι κατὰ τῆς πατρίδος βουλεύεσθαι. (6) καὶ γὰρ διὰ τὰς γεγενημένας ἐν τῇ πόλει στάσεις φυγόντας, νῦν γε τυχόντας ταύτης τῆς εὐεργεσίας προθύμως ἀγωνιεῖσθαι, τοῖς εὖ ποιήσασιν ἀποδιδόντας χάριτας. πρὸς δὲ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην πολλὰ διαλεχθεὶς οἰκεία τοῖς πράγμασι συμψήφους ἔλαβε τοὺς Συρακοσίους· οὐδὲ γὰρ τῶν συναρχόντων οὐδεὶς ἐτόλμα περὶ τούτων ἀντειπεῖν διὰ τε τὴν τοῦ πλήθους ὁρμὴν καὶ διὰ τὸ θεωρεῖν ἑαυτῷ μὲν περιεσομένην τὴν ἀπέχθειαν, ἐκείνῳ δὲ τὴν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων χάριν. (7) τοῦτο δ' ἔπραξεν ὁ Διονύσιος ἐλπίζων ἰδίου ἐξεῖν τοὺς φυγάδας, ἀνθρώπους μεταβολῆς ἐπιθυμοῦντας καὶ πρὸς τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος εὐθέτως διακειμένους· ἤμελλον γὰρ ἡδέως ὄψεσθαι τῶν ἐχθρῶν φόνους, δημεύσεις τῶν οὐσιῶν, ἑαυτοῖς ἀποκαθεσταμένα τὰ χρήματα. καὶ τέλος κυρωθείσης τῆς περὶ τῶν φυγάδων γνώμης, οὗτοι μὲν εὐθὺς εἰς τὴν πατρίδα κατήλθον.

93. Ἐκ δὲ τῆς Γέλας ἐνεχθέντων γραμμάτων, ὅπως ἀποσταλῶσι στρατιῶται πλείους, ἔλαβεν ὁ Διονύσιος οἰκείαν ἔφοδον τῆς ἰδίας προαιρέσεως. ἀποσταλεῖς γὰρ μετὰ στρατιωτῶν πεζῶν μὲν δισχιλίων, ἱππέων δὲ τετρακοσίων, ἦλθε συντόμως εἰς τὴν πόλιν τῶν Γελῶν, ἣν τότε παρεφύλαττε Δέξιππος ὁ Λακεδαιμόνιος, κατασταθεὶς ὑπὸ Συρακοσίων. (2) ὁ δ' οὖν Διονύσιος καταλαβὼν τοὺς εὐπορωτάτους στασιάζοντας πρὸς τὸν δῆμον, καὶ κατηγορήσας αὐτῶν ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ κατακρίνας, αὐτοὺς μὲν ἀπέκτεινε, τὰς δ' οὐσίας αὐτῶν ἐδήμευσεν, ἐκ δὲ τῶν χρημάτων τούτων τοῖς μὲν φρουροῦσι τὴν πόλιν, ὧν ἡγεῖτο Δέξιππος, ἀπέδωκε τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς· τοῖς δὲ μετ' αὐτοῦ παραγεγονόσιν ἐκ Συρακουσῶν ἐπηγγείλατο διπλοῦς ποιῆσειν τοὺς μισθοὺς, ὧν ἡ πόλις ἔταξε. (3) διὰ δὲ τούτου τοῦ τρόπου τοὺς τ' ἐν Γέλα στρατιώτας καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ταῖς εὐνοίαις ἰδίους κατεσκεύασεν. ἐπηρεῖτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Γελῶν ὡς αἴτιος αὐτοῖς γεγενημένος τῆς ἐλευθερίας· τοῖς γὰρ δυνατωτάτοις φθονοῦντες τὴν ἐκείνων ὑπεροχὴν δεσποτείαν αὐτῶν ἀπεκάλουν. (4) διόπερ ἐξέπεμψαν πρέσβεις τοὺς ἐπαινοῦντας ἐν Συρακούσαις καὶ τὰ ψηφίσματα φέροντας, ἐν οἷς αὐτὸν μεγάλαις δωρεαῖς ἐτίμησαν. ὁ δὲ Διονύσιος ἐπεβάλετο μὲν τὸν Δέξιππον πείθειν κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβολῆς· ἐπεὶ δ' οὐ συγκατετίθετο, μετὰ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν ἕτοιμος ἦν ἀνακάμπτειν

znalazło w jego osobie wiarygodnego przywódcę. (4) On zaś widząc, że paniczny strach przed wrogiem ogarnął Syrakuzan, którzy raz po raz zwołują zgromadzenie, by rozważyć sprawę przygotowań do wojny, poradził im odwołać z wygnania zbiegów. (5) Dowodził, że byłoby głupotą sprowadzać pomoc od obcych z Italii i Peloponezu, a nie pozwolić własnym obywatelom dzielić niebezpieczeństw ich własnej ojczyzny; obywatelom, którzy wolą umrzeć jako wygnańcy na obcej ziemi, aniżeli podjąć jakąś akcję skierowaną przeciwko swojej ojczyźnie. A wiadomo, że wrogowie obiecują im złote góry za pomoc militarną z ich strony. (6) Kiedyś zostali zbiegami politycznymi z powodu walk domowych w mieście: teraz, gdy doznają takiego dobrodziejstwa, ochoczo podejmą walkę, by odwdziżyć się swoim dobroczyńcom. Na poparcie swego wniosku przytoczył wiele argumentów stosownych do sytuacji i sprawił, że głosowanie Syrakuzan wypadło na jego korzyść. Żaden z obywateli piastujących ówczesnie jakiś urząd nie odważył się sprzeciwić Dionizjuszowi w tej sprawie, gdyż każdy miał świadomość tego, że przy takim nastawieniu ludu ściągnie na siebie powszechną nienawiść, Dionizjusz zaś zyska tylko wdzięczność ze strony tych, którzy doświadczyli jego łask. (7) Czynił to wszystko Dionizjusz w nadziei, że pozyska dla siebie wygnańców, ludzi dążących do politycznych przewrotów i sprzyjających wprowadzeniu tyranii. Ludzie ci z przyjemnością oglądaliby rzeź swych przeciwników politycznych, konfiskatę ich mienia oraz przywłaszczenie sobie ich majątków. Ostatecznie wrócili wygnańcy do swej ojczyzny, skoro tylko został przyjęty wniosek w ich sprawie.

93. Kiedy z Geli przyniesiono listy zawierające prośbę o przysłanie większej ilości wojsk, Dionizjusz skorzystał ze sposobności, by zrealizować swój własny plan. Wysłany z wojskiem liczącym dwa tysiące piechoty i czterystu konnych szybko przybył do miasta Geli, którego strzegł Lacedemończyk Deksippos, postawiony na tym stanowisku dowódcy przez Syrakuzan. (2) W tym czasie w mieście trwały walki między najbogatszymi a ludem; widząc to, Dionizjusz oskarżył bogaczy na zgromadzeniu i spowodował ich skazanie na karę śmierci i konfiskatę mienia. Z tak uzyskanych pieniędzy wypłacił zaległy żołd garnizonowi, który pod dowództwem Deksipposa strzegł miasta. Swoim własnym wojskiem, które przyprowadził z Syrakuz, obiecał wypłacić podwójny żołd w stosunku do wysokości określonej przez miasto. (3) W ten sposób pozyskał sobie względy nie tylko wojsk w Geli, ale też żołnierzy, których przywiódł ze sobą. Cieszył się również uznaniem ludności Geli, która widziała w nim swego wyzwoliciela, gdyż powodując się zazdrością wobec ludzi najbardziej wpływowych nazywała okazywaną przez nich wyższość mianem despotyzmu. (4) Z tej to przyczyny wysyłali Gelińczycy posłów, którzy mieli w Syrakuzach słać Dionizjusza i wносить uchwały, przyznające mu bogate dary. Sam Dionizjusz podjął próby, by nakłonić Deksipposa do współdziałania w realizowaniu jego planów. Gdy ten nie wyraził zgody, gotów był wraz ze swym wojskiem wrócić do Syrakuz.

εἰς Συρακούσας. (5) οἱ δὲ Γελῶοι πυνθανόμενοι τοὺς Καρχηδονίους μέλλειν μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως ἐπὶ πρώτην στρατεύειν τὴν Γέλαν, ἐδέοντο τοῦ Διονυσίου μεῖναι καὶ μὴ περιδεῖν αὐτοὺς τὰ αὐτὰ τοῖς Ἀκραγαντίνοις παθόντας. οἷς ἐπαγγειλόμενος ὁ Διονύσιος συντόμως ἤξειν μετὰ πλείονος δυνάμεως, ἐξώρμησεν ἐκ τῆς Γέλας μετὰ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν.

94. Θέας δ' οὔσης ἐν ταῖς Συρακούσαις, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἐκ τοῦ θεάτρου παρῆν εἰς τὴν πόλιν. συνδραμόντων δὲ τῶν ὄχλων ἐπ' αὐτὸν καὶ πυνθανομένων περὶ τῶν Καρχηδονίων, ἀγνοεῖν αὐτοὺς ἔφη, διότι τῶν ἐξωθεν πολεμιωτέρους ἔχουσι τοὺς ἔνδον τῶν κοινῶν προεστῶτας, οἷς οἱ μὲν πολῖται πιστεύοντες ἐορτάζουσιν, αὐτοὶ δὲ διαφοροῦντες τὰ δημόσια τοὺς στρατιώτας ἀμίσθους πεποιήκασιν, καὶ τῶν πολέμιων ἀνυπερβλήτους ποιουμένων τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευὰς καὶ μελλόντων ἐπὶ Συρακούσας τὴν δύναμιν ἄγειν, τούτων οὐδ' ἡντινοῦν ποιοῦνται φροντίδα. (2) δι' ἣν δ' αἰτίαν ταῦτα πράττουσιν, εἰδέναι μὲν καὶ πρότερον, νῦν δὲ σαφέστερον ἀνεγνωκέναι· Ἰμίλκωνα γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλκέναι κήρυκα, πρόφασιν μὲν ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων, παρακαλεῖν δ—πλήθος τῶν συναρχόντων περιποιησάμενον μηδὲν τῶν πραττομένων πολυπραγμονεῖν—μὴ γ' ἀντιπράττειν, ἐπειδὴ συνεργεῖν οὐ προαιρεῖται. (3) μηκέτ' οὖν βούλεσθαι στρατηγεῖν, ἀλλὰ παρεῖναι τὴν ἀρχὴν ἀποθησόμενος· οὐ γὰρ ἀνεκτὸν εἶναι, τῶν ἄλλων πωλούντων τὴν πατρίδα, μόνον κινδυνεύειν μετὰ τῶν πολιτῶν ἅμα καὶ δόξειν μετεσχηκέναι τῆς προδοσίας.

(4) Παροξυνθέντων δὲ ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσι καὶ τοῦ λόγου διὰ πάσης τῆς δυνάμεως ῥυέντος, τότε μὲν εἷς ἕκαστος ἀγωνιῶν εἰς οἶκον ἐχωρίσθη· τῇ δ' ὑστεραία συναχθείσης ἐκκλησίας, ἐν ἣ τῶν ἀρχόντων πολλὰ κατηγορήσας οὐ μετρίως εὐδοκίμησε, τὸν δὲ δήμον κατὰ τῶν στρατηγῶν παρώξυνε. (5) τέλος δὲ τῶν καθημένων τινὲς ἀνεβόησαν στρατηγὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα καθιστάναι καὶ μὴ περιμένειν, ἄχρις ἂν οἱ πολέμοι τοῖς τείχεσιν ἐπεισίσωσι· χρεῖαν γὰρ ἔχειν τὸ μέγεθος τοῦ πολέμου τοιοῦτου στρατηγοῦ, δι' οὗ δυνατόν εἶναι εὐπορεῖν τοῖς πράγμασιν· τὰ δὲ περὶ τῶν προδοτῶν ἐν ἐκκλησίᾳ ἑτέρα βουλευέσθαι· τῶν γὰρ ἐνεστώτων καιρῶν ἀλλότριον εἶναι· καὶ πρότερον δὲ Καρχηδονίων τὰς τριάκοντα μυριάδας περὶ τὴν ἡμέραν νενικῆσθαι στρατηγοῦντος Γέλωνος αὐτοκράτορος.

95. Ταχὺ δὲ τῶν πολλῶν, ὥσπερ εἰώθασιν, ἐπὶ τὸ χεῖρον ρεπόντων, ὁ Διονύσιος ἀπεδείχθη στρατηγὸς αὐτοκράτωρ. ἐπεὶ δ' οὖν αὐτῷ τὰ πράγματα κατὰ νοῦν ἠκολούθει, ψήφισμα ἔγραψε τοὺς μισθοὺς διπλασίους εἶναι· πάντας γὰρ ἔφησε τούτου γενομένου προθυμότερους ἔσεσθαι πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ περὶ

(5) Jednakże mieszkańcy Geli, dowiedziawszy się, że Kartagińczycy zamierzają wyprawić się najpierw przeciwko Geli, uprosili Dionizjusza o pozostanie na miejscu i nie dopuszczenie do tego, by doświadczyli tego samego losu co Akragantyńczycy. Dionizjusz, oświadczwszy im, że wkrótce przeprowadzi większe siły, wyruszył z Geli wraz ze swym wojskiem.

94. Przybył do Syrakuz w czasie, gdy odbywały się tam przedstawienia, a publiczność właśnie wychodziła z teatru. Ruszyła tłumnie w jego kierunku, pytając o Kartagińczyków. Dionizjusz odpowiedział wówczas, że sami Syrakuzanie nie znają swoich wewnętrznych wrogów, którzy kierują sprawami publicznymi, a są znacznie gorsi od wrogów zewnętrznych; im bowiem zaufawszy, oddają się teraz świątecznym uroczystościom, podczas gdy owi przywódcy, rozkradając pieniądze publiczne, nie płacą żołnierzom żołdu i w momencie, gdy nieprzyjaciele prowadzą przygotowania do wojny na niewyobrażalną skalę i zamierzają całą swą armię skierować przeciwko Syrakuzom, nie poświęcają najmniejszej uwagi tym sprawom. (2) Stwierdził, że wprowadzić już dawno wiedział, co jest powodem takiego ich postępowania, teraz jednak zyskał oczywiste dowody. Otóż Himilkon przysłał doń herolda pod pretekstem negocjacji w sprawie jeńców, w rzeczywistości zaś, by go prosić – a zdołał już nakłonić większość urzędników syrakuzkańskich, by nie troszczyli się o to, co się dzieje w mieście – o współdziałanie, a jeśli się na to nie godzi, to przynajmniej o niestawianie sprzeciwu. (3) Oświadczył Dionizjusz również i to, że nie chce dłużej sprawować dowództwa, a przybył tu tylko dla złożenia urzędu. Jest bowiem dlań rzeczą nie do zniesienia, by on sam – gdy inni wodzowie sprzedają ojczyznę – wraz z obywatelami podejmował niebezpieczeństwa wojny i równocześnie miał w przyszłości uchodzić za jednego z tych, którzy dopuścili się zdrady. (4) Te słowa Dionizjusza poruszyły mieszkańców i rozeszły się po całym wojsku: wszyscy wrócili do domu pełni niepokoju. Następnego dnia, na zwołanym zgromadzeniu Dionizjusz wystąpił z oskarżeniem przeciwko urzędnikom, zyskując niemałe uznanie, i do tego stopnia podburzył lud przeciwko wodzom, (5) że w końcu część uczestników okrzykiem domagała się tego, by powołać go na stanowisko wodza z pełną władzą i nie czekać, aż wróg zaatakuje mury: rozmiar tej wojny dyktuje bowiem konieczność posiadania takiego wodza, który potrafi sprostać sytuacji. Sprawę zdrajców rozpatrzy następne zgromadzenie, ponieważ w obecnych okolicznościach byłoby to niestosowne. Już dawniej Gelon jako wódz z pełną władzą odniósł zwycięstwo pod Himera nad Kartagińczykami.
95. I tak w krótkim czasie w wyniku błędnej decyzji tłumu, jak to zwykle bywa, powołano Dionizjusza na stanowisko wodza z pełną władzą²²². Gdy sytuacja ułożyła się po jego myśli, spowodował podjęcie uchwały, by żołnierzom wypłacić podwójny żołd: to bowiem, jak utrzymywał, wzmoże ich gotowość do

τῶν χρημάτων παρεκάλει μὴτὲν ἀγωνιᾶν· ἔσσεσθαι γὰρ αὐτῶν τὸν πόρον ῥάδιον.

(2) Διαλυθείσης δὲ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ὀλίγοι τῶν Συρακοσίων κατηγοροῦν τῶν πραχθέντων, ὥσπερ οὐκ αὐτοὶ ταῦτα κεκυρωκότες· τοῖς γὰρ λογισμοῖς εἰς ἑαυτοὺς ἐρχόμενοι τὴν ἐσομένην δυναστείαν ἀνεθεώρουν. οὗτοι μὲν οὖν βεβαιῶσαι βουλόμενοι τὴν ἐλευθερίαν ἔλαθον ἑαυτοὺς δεσπότην τῆς πατρίδος καθεστακότες· (3) ὁ δὲ Διονύσιος τὴν μετάνοιαν τῶν ὄχλων φθάσαι βουλόμενος, ἐπεζητεῖ δι' οὗ τρόπου δύναιτο φύλακας αἰτήσασθαι τοῦ σώματος· τούτου γὰρ συγχωρηθέντος ῥαδίως ἡμελλε κυριεύσειν τῆς τυραννίδος. εὐθὺς οὖν παρήγγειλε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἕως ἐτῶν τεσσαράκοντα λαβόντας ἐπισιτισμὸν ἡμερῶν τριάκοντα καταντᾶν μετὰ τῶν ὀπλῶν εἰς Λεοντίους. αὕτη δ' ἡ πόλις τότε φρούριον ἦν τῶν Συρακοσίων, πλήρες ὑπάρχον φυγάδων καὶ ξένων ἀνθρώπων. ἡλπιζε γὰρ τούτους συναγωνιστὰς ἔξειν, ἐπιθυμοῦντας μεταβολῆς, τῶν δὲ Συρακοσίων τοὺς πλείστους οὐδ' ἔξειν εἰς Λεοντίους. (4) οὐ μὴν ἀλλὰ νυκτὸς ἐπὶ τῆς χώρας στρατοπεδεύων, καὶ προσποιηθεὶς ἐπιβουλεύεσθαι, κραυγὴν ἐποίησε καὶ θόρυβον διὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν· τοῦτο δὲ πράξας συνέφυγεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ διενυκτέρευσε πυρὰ καίων καὶ τοὺς γνωριμωτάτους τῶν στρατιωτῶν μεταπεμπόμενος. (5) ἅμα δ' ἡμέρᾳ τοῦ πλήθους ἀθροισθέντος εἰς Λεοντίους, πολλὰ πρὸς τὴν τῆς ἐπιβολῆς ὑπόθεσιν πιθανολογήσας ἔπεισε τοὺς ὄχλους δοῦναι φύλακας αὐτῷ τῶν στρατιωτῶν ἑξακοσίους, οὓς ἂν προαιρήται. λέγεται δὲ τοῦτο πράξαι τὸν Διονύσιον ἀπομιμούμενον Πεισίστρατον τὸν Ἀθηναῖον· (6) καὶ γὰρ ἐκεῖνόν φασιν ἑαυτὸν κατατραυματίσαντα προελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἐπιβεβουλευμένον, καὶ διὰ τοῦτο φυλακὴν λαβεῖν παρὰ τῶν πολιτῶν, ἣ χρησάμενον τὴν τυραννίδα περιπεποιῆσθαι. καὶ τότε Διονύσιος τῇ παραπλησίᾳ μηχανῇ τὸ πλῆθος ἑξαπατήσας ἐνήργει τὰ τῆς τυραννίδος.

96. Εὐθὺ γὰρ τοὺς χρημάτων μὲν ἐνδεεῖς, τῇ δὲ ψυχῇ θρασεῖς ἐπιλέξας, ὑπὲρ τοὺς χιλίους, ὀπλοῖς τε πολυτελέσι καθώπλισε καὶ ταῖς μεγίσταις ἐπαγγελίαις ἐμετεώρισε, τοὺς δὲ μισθοφόρους ἀνακαλούμενος καὶ φιланθρώποις λόγοις χρώμενος ἰδίους κατεσκεύαζεν. μετετίθει δὲ καὶ τὰς τάξεις, τοῖς πιστοτάτοις τὰς ἡγεμονίας παραδιδούς, καὶ Δέξιππον τὸν Λακεδαιμόνιον ἀπέλυσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὑφεωρᾶτο γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον, μὴ καιροῦ λαμβανόμενος ἀνακτήσῃται τοῖς Συρακοσίοις τὴν ἐλευθερίαν. (2) μετεπέμψατο δὲ καὶ τοὺς ἐν Γέλα μισθοφόρους, καὶ πανταχόθεν συνῆγε τοὺς φυγάδας καὶ ἀσεβεῖς, ἐλπίζων διὰ τούτων βεβαιότατα τηρηθήσεσθαι τὴν τυραννίδα. οὐ μὴν ἀλλὰ παραγενόμενος εἰς Συρακούσας κατεσκήνωσεν ἐν τῷ ναυστάθμῳ, φανερῶς αὐτὸν ἀναδείξας τύραννον. οἱ δὲ Συρακόσιοι βαρέως φέροντες ἠναγκάζοντο τὴν ἡσυχίαν ἔχειν· οὐδὲν γὰρ ἔτι περαίνειν ἠδύναντο· ἢ τε γὰρ πόλις ἔγμεν ὀπλῶν ξενικῶν, τοὺς τε Καρχηδονίους ἐδεδοίκεισαν τηλικαύτας ἔχοντας

przyszłej walki; o pieniądze na ten cel nie trzeba się martwić, ponieważ łatwo je będzie uzyskać.

(2) Gdy zgromadzenie zakończyło swe obrady, wielu Syrakuzan wyraziło ubolewanie z powodu tego, co się wydarzyło, jak gdyby sami w tym nie uczestniczyli. We własnych bowiem rozważaniach, którym każdy się oddawał, przewidywali powstanie absolutnej władzy. Tak to Syrakuzanie, których pragnieniem było zabezpieczenie wolności – nie zdając sobie sprawy z tego, co robią – ustanowili w ojczyźnie rządy tyrańskie. (3) Dionizjusz zaś, chcąc uprzedzić zmianę nastrojów ludu, szukał sposobu, który by mu pozwolił domagać się od ludu przyznania mu straży przybocznej: gdyby bowiem to uzyskał, łatwo by mu przyszło osiągnąć władzę tyrańską. Natychmiast rozkazał wszystkim mężczyznom w wieku poborowym do czterdziestego roku życia zaopatrzyć się w żywność na trzydzieści dni i udać się pod broń do Leontinoj. Miasto to było w tym czasie warownią Syrakuzan, pełną zbiegów i obcokrajowców. Sądził bowiem Dionizjusz, że przyciągnie tych ludzi, spragnionych zmiany politycznej, na swoją stronę, przewidując, iż większość Syrakuzan nie będzie chciała przyjść do Leontinoj. (4) Tymczasem w nocy, obozując ze swym wojskiem w okolicy poza miastem, kazał swym służącym podnieść krzyk i wrzawę, pozorując zamach na swoje życie. Następnie zbiegł na akropol, gdzie spędził noc, paląc ognie i wzywając do siebie swych najwaleczniejszych żołnierzy. (5) Z nastaniem dnia, gdy tłum zgromadził się w Leontinioj, wygłosił długą przekonywającą mowę dla wsparcia swego zamysłu i nakłonił obecnych do przyznania mu straży złożonej z sześciuset żołnierzy, których sam miał wybrać. Opowiada się, że Dionizjusz naśladował tym postępek Ateńczyka Pizystrata²²³. (6) Ów bowiem najpierw sam sobie, podobno, zadał ranę, a następnie udał się na zgromadzenie, utrzymując, że padł ofiarą zamachu: z tego właśnie powodu otrzymał straż przyboczną od obywateli, która mu ułatwiła osiągnięcie władzy tyrańskiej. Wtedy to Dionizjusz, zwiódłszy lud podobnym podstępem, wprowadził tyranię.

96. Bezzwłocznie wybrał ponad tysiąc obywateli nie posiadających żadnego majątku, lecz ludzi z natury śmiałych, i nie tylko zaopatrzył ich w kosztowne uzbrojenie, ale też podniósł na duchu, składając im wspaniałe obietnice; wezwał do siebie najemników i przemawiając do nich w przyjazny sposób całkowicie ich sobie zjednał. W armii przeprowadził zmiany kadrowe: stanowiska dowódców powierzył ludziom, do których miał najwięcej zaufania, natomiast odprawił do Grecji Lacedemończyka Deksipposa. Żywił bowiem podejrzenie wobec tego człowieka, że korzystając z nadarzającej się sposobności, może podburzyć Syrakuzan do odzyskania utraconej wolności. (2) Wezwał do siebie również najemników stacjonujących w Geli, zewsząd ściągając zbiegów i bezbożników, liczył bowiem na to, że pomogą mu oni utrwalić rządy tyrańskie. Przybywszy do Syrakuz, zamieszkał w dzielnicy portowej, otwarcie ogłaszając się jedy-nowładcą. Syrakuzanie, chociaż z trudem to znosili, musieli jednak zachować

δυνάμεις. (3) ὁ δ' οὖν Διονύσιος εὐθέως ἔγημε τὴν Ἑρμοκράτους θυγατέρα τοῦ καταπολεμήσαντος Ἀθηναίου, καὶ τὴν ἀδελφὴν ἔδωκε Πολυξένῳ τῆς Ἑρμοκράτους γυναικὸς ἀδελφῷ· τοῦτο δ' ἔπραξε βουλόμενος οἰκίαν ἐπίσημον εἰς οἰκειότητα προσλαβέσθαι πρὸς τὸ τὴν τυραννίδα ποιῆσαι βεβαίαν. μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν ἐκκλησίαν τῶν ἀντιπραξάντων αὐτῷ τοὺς δυνατωτάτους ὄντας, Δαφναῖον καὶ Δήμαρχον, ἀνεῖλεν.

(4) Διονύσιος μὲν οὖν ἐκ γραμματέως καὶ τοῦ τυχόντος ιδιώτου τῆς μεγίστης πόλεως τῶν Ἑλληνίδων ἐγενήθη τύραννος· διετήρησε δὲ τὴν δυναστείαν ἄχρι τῆς τελευτῆς, τυραννήσας ἔτη δύο λείποντα τῶν τεσσαράκοντα. τὰς δὲ κατὰ μέρος αὐτοῦ πράξεις καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἀρχῆς ἐν τοῖς οἰκείοις χρόνοις διέξιμεν· δοκεῖ γὰρ οὗτος μεγίστην τῶν ἱστορουμένων τυραννίδα περιπεποιῆσθαι δι' ἑαυτοῦ καὶ πολυχρονιωτάτην.

(5) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τὰ μὲν ἀναθήματα καὶ τοὺς ἀνδριάντας καὶ ἄλλα τὰ πολυτελέστατα μετήνεγκαν εἰς Καρχηδόνα, τὰ δ' ἱερὰ κατακαύσαντες καὶ τὴν πόλιν διαρπάσαντες αὐτοῦ παρεχείμασαν. ἐπὶ δὲ τὴν ἑαρινὴν ὥραν παρεσκευάζοντο μηχανήματα καὶ βέλη παντοδαπά, διανοούμενοι πρῶτην πολιορκῆσαι τὴν τῶν Γελῶν πόλιν.

97. Τούτων δὲ πραττομένων Ἀθηναῖοι μὲν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐλαττώμασι περιπίπτοντες, ἐποίησαντο πολίτας τοὺς μετοίκους καὶ τῶν ἄλλων ξένων τοὺς βουλομένους συναγωνίσασθαι· ταχὺ δὲ πολλοῦ πλήθους πολιτογραφηθέντος, οἱ στρατηγοὶ κατέγραφον τοὺς εὐθέτους εἰς τὴν στρατείαν. παρεσκευάσαντο δὲ ναῦς ἐξήκοντα, καὶ ταύτας πολυτελῶς καταρτίσαντες ἐξέπλευσαν εἰς Σάμιον, ἐν ᾗ κατέλαβον τοὺς ἄλλους στρατηγούς ἀπὸ τῶν ἄλλων νήσων ὀγδοήκοντα τριῆρεις ἡθροικότας. (2) δεηθέντες δὲ καὶ τῶν Σαμίων προσπληρῶσαι δέκα τριῆρεις, ἀνήχθησαν ἀπάσαις ταῖς ναυσὶν οὖσαις ἑκατὸν πεντήκοντα, καὶ κατέπλευσαν εἰς τὰς Ἀργινούσας νήσους, σπεύδοντες λῦσαι τὴν Μιτυλήνης πολιορκίαν. (3) ὁ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος Καλλικρατίδας πυθόμενος τὸν κατάπλουν τῶν νεῶν, ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας κατέλιπεν Ἑτεόνικον μετὰ τῆς πεζῆς δυνάμεως, αὐτὸς δὲ πληρώσας ναῦς ἑκατὸν τεσσαράκοντα κατὰ σπουδὴν ἀνήχθη τῶν Ἀργινουσῶν περὶ θάτερα μέρη· αἱ νῆσοι τότε ἦσαν οἰκούμεναι καὶ πολισμάτιον Αἰολικὸν ἔχουσαι, κείμεναι μετὰ τὴν Μιτυλήνης καὶ Κύμης, ἀπέχουσαι τῆς ἡπείρου βραχὺ παντελῶς καὶ τῆς ἄκρας τῆς Κανίδος.

(4) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸν μὲν κατάπλουν τῶν πολεμίων εὐθέως ἔγνωσαν, οὐ μακρὰν ὁρμοῦντες, διὰ δὲ τὸ μέγεθος τῶν πνευμάτων τὸ μὲν ναυμαχεῖν ἀπέγνωσαν, εἰς δὲ τὴν ἔχομένην ἡμέραν ἡτοιμάζοντο τὰ πρὸς τὴν ναυμαχίαν, τὸ αὐτὸ ποιοῦντων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, καίπερ ἀμφοτέροις ἀπαγορευόντων τῶν μάντεων. (5) τοῖς μὲν γὰρ Λακεδαιμονίοις ἡ τοῦ θύματος κεφαλὴ κειμένη παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀφανὴς ἐγεγόνει, προσκλύζοντος τοῦ κύματος· διόπερ ὁ μάντις προύλεγε διότι τελευτήσει ναυμαχῶν ὁ ναύαρχος· οὗ ῥηθέντος φασὶ τὸν Καλλικρατίδαν εἰπεῖν, ὅτι τελευτήσας κατὰ τὴν μάχην

spokój: nic bowiem nie mogli uczynić. Miasto zapełniło się wojskiem najemnym, a wielkie siły Kartagińczyków w dalszym ciągu wzbudzały strach. (3) Nie tracąc czasu, Dionizjusz poślubił córkę Hermokratesa, który rozgromił wojska ateńskie, a swoją siostrę wydał za mąż za Poliksenosa, brata żony Hermokratesa. Wchodząc w ten sposób w związki pokrewieństwa z tak znakomitym rodem, pragnął wzmocnić swe rządy. Następnie zwołał zgromadzenie i kazał zgładzić swych najpotężniejszych przeciwników politycznych, Dafneusa i Demarchosa. (4) Tak został Dionizjusz – z prostego skryby i zwykłego obywatela – władcą największego miasta Grecji. Sprawował władzę przez trzydzieści osiem lat aż do swej śmierci²²⁴. Szczegółowy opis jego czynów i wzrost jego państwa przedstawimy w stosownym czasie i miejscu. W każdym razie ów mąż utworzył najmocniejsze i najdłużej trwające rządy jedynowładcy ze wszystkich, o których wspomina historia. (5) Kartagińczycy po zdobyciu miasta przewieźli do Kartaginy różne przedmioty ofiarowane bogom, a także posągi i rzeczy najbardziej wartościowe. Świątynie spalili, miasto zaś splądrowali i w nim zatrzymali się na zimę. Z nadejściem wiosny przygotowali maszyny wojenne i różnego rodzaju pociski, zamierzając najpierw przystąpić do oblegania miasta Geli.

97. W tym samym czasie Ateńczycy, którzy ponosili jedną klęskę za drugą, przyznali prawo obywatelstwa osiedlonym w mieście obcokrajowcom²²⁵, gotowym do walki u ich boku. Gdy wielka rzesza ludzi została wpisana na listę obywateli, wodzowie zaciągnęli do wojska wszystkich zdolnych do noszenia broni. Wystawili sześćdziesiąt okrętów i wyposażywszy je wielkim kosztem, popłynęli na Samos, gdzie spotkali innych wodzów, którzy zebrali osiemdziesiąt trier z pozostałych wysp. (2) Zażądawszy od Samijczyków wyposażenia ponadto dziesięciu trier, wypłynęli z flotą stu pięćdziesięciu okrętów w kierunku wysp Arginuskich²²⁶, spiesząc się, by uwolnić Mitylenę od oblężenia. (3) Dowódca lacedemońskiej floty Kallikratidas, powiadomiony o zbliżaniu się okrętów, pozostawił na miejscu wraz z wojskami lądowymi Eteonika, powierzając mu dalsze działania oblężnicze, sam natomiast obsadziwszy załogami sto czterdzieści okrętów, wypłynął pośpiesznie na morze, by zająć pozycję z drugiej strony Arginuz²²⁷. Te wyspy były wówczas zamieszkane i mieściły niewielką osadę eolską; leżą one pomiędzy Mityleną a Kyme, w zupełnie nieznaczej odległości od lądu stałego i od przylądka Kanis. (4) Ateńczycy rychło spostrzegli zbliżanie się floty wroga, gdyż sami nie daleko stali na kotwicy. Z powodu silnych wiatrów nie chcieli podejmować walki i przygotowywali się do bitwy morskiej w następnym dniu. To samo czynili Lacedemonczycy, chociaż wróżbici jednym i drugim odradzali starcia. (5) Lacedemonczykom wróżbita przepowiedział, że dowódca ich floty poniesie śmierć w bitwie, ponieważ głowa zwierzęcia złożonego w ofierze na wybrzeżu nagle znikła z pola widzenia, gdy runęła na nią wielka fala. W odpowiedzi na

οὐδὲν ἀδοξοτέραν ποιήσει τὴν Σπάρτην. (6) τῶν δ' Ἀθηναίων ὁ στρατηγὸς Θρασύβουλος, ὃς ἦν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας ἐκείνην τὴν ἡμέραν, εἶδε κατὰ τὴν νύκτα τοιαύτην ὄψιν· ἔδοξεν Ἀθήνησι τοῦ θεάτρου πλήθοντος αὐτός τε καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἕξ ὑποκρίνεσθαι τραγωδίαν Εὐριπίδου Φοινίσσας· τῶν δ' ἀντιπάλων ὑποκρινομένων τὰς Ἰκέτιδας δόξαι τὴν Καδμείαν νίκην αὐτοῖς περιγενέσθαι, καὶ πάντας ἀποθανεῖν μιμουμένους τὰ πράγματα τῶν ἐπὶ τὰς Θήβας στρατευσάντων. (7) ἀκούσας δ' ὁ μάντις ταῦτα διεσάφει τοὺς ἑπτὰ τῶν στρατηγῶν ἀναιρεθήσεσθαι. τῶν δ' ἱερῶν φερόντων νίκην, οἱ στρατηγοὶ περὶ μὲν τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας ἐκώλυον ἑτέροις ἀπαγγέλλειν, περὶ δὲ τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς νίκης ἀνήγγειλαν καθ' ὅλην τὴν δύναμιν.

98. Καλλικρατίδας δ' ὁ ναύαρχος συναγαγὼν τὰ πλήθη καὶ παραθαρσύνας τοῖς οἰκείοις λόγοις, τὸ τελευταῖον εἶπεν· εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος κίνδυνον οὕτως εἰμὶ πρόθυμος αὐτός, ὥστε τοῦ μάντεως λέγοντος διὰ τῶν ἱερῶν ὑμῖν μὲν προσημαίνεσθαι νίκην, ἐμοὶ δὲ θάνατον, ὅμως ἔτοιμός εἰμι τελευτᾶν. εἰδὼς οὖν μετὰ τὸν τῶν ἡγεμόνων θάνατον ἐν θορύβῳ τὰ στρατόπεδα γινόμενα, νῦν ἀναδεικνύω ναύαρχον, ἂν ἐγὼ τι πάθω, τὸν διαδεξόμενον Κλέαρχον, ἄνδρα πεῖραν δεδωκότα τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἔργων. (2) ὁ μὲν οὖν Καλλικρατίδας ταῦτ' εἰπὼν οὐκ ὀλίγους ἐποίησε ζηλῶσαι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ προθυμοτέρους γενέσθαι πρὸς τὴν μάχην. καὶ Λακεδαιμόνιοι μὲν παρακαλοῦντες ἀλλήλους ἀνέβαινον εἰς τὰς ναῦς· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, παρακληθέντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν εἰς τὸν ἀγῶνα, κατὰ σπουδὴν ἐπλήρουν τὰς τριήρεις καὶ πάντες εἰς τάξιν καθίσταντο. (3) τοῦ μὲν οὖν δεξιοῦ κέρατος Θράσυλλος ἡγεῖτο καὶ Περικλῆς ὁ Περικλέους τοῦ προσαγορευθέντος κατὰ τὴν δύναμιν Ὀλυμπίου· συμπαρέλαβε δὲ καὶ Θηραμένην εἰς τὸ δεξιὸν κέρασ, ἐφ' ἡγεμονίας τάξας· ὃς ιδιώτης ὢν μὲν συνεστράτευε τότε, πρότερον δὲ πολλάκις ἦν ἀφηγημένος δυνάμεων· τοὺς δ' ἄλλους στρατηγοὺς παρ' ὅλην τὴν φάλαγγα διέταξε, καὶ τὰς καλουμένας Ἀργινούσας νήσους συμπεριέλαβε τῇ τάξει, σπεύδων ὅτι πλείστον παρεκτεῖναι τὰς ναῦς. (4) ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἀνήχθη τὸ μὲν δεξιὸν μέρος αὐτὸς ἔχων, τὸ δ' εὐώνυμον παρέδωκε Βοιωτοῖς, ὧν Θρασώνδας ὁ Θηβαῖος τὴν ἡγεμονίαν ἔσχεν. οὐ δυνάμενος δὲ τὴν τάξιν ἐξισῶσαι τοῖς πολεμίοις διὰ τὸ τὰς νήσους πολὺν ἐπέχειν τόπον, διείλατο τὴν δύναμιν, καὶ δύο ποιήσας στόλους πρὸς ἐκάτερον μέρος δίχα διηγωνίζετο. (5) διὸ καὶ παρείχeto μεγάλην κατάπληξιν πολλῶν τοῖς θεωμένοις, ὥς ἂν τεττάρων μὲν στόλων ναυμαχούντων, τῶν δὲ νεῶν συνηθροισμένων εἰς ἓνα τόπον οὐ πολλὰς ἐλάττω τῶν τριακοσίων· μεγίστη γὰρ αὕτη μνημονεύεται ναυμαχία γεγενημένη Ἑλλησι πρὸς Ἑλληνας.

tę przepowiednię Kallikratidas miał powiedzieć, że jego śmierć na polu walki nie przyniesie niesławy Sparcie. Odebrała też znaki prorocze strona ateńska. (6) Otóż ateński wódz Trazybuloś²²⁸, który owego dnia sprawował naczelne dowództwo, miał w nocy następujący sen: zdawało mu się, że jest w Atenach i odgrywa wraz z sześcioma innymi wodzami Eurypidesowe *Fenicjanki* przed licznie zgromadzoną w teatrze publicznością, ich zaś przeciwnicy przedstawiają *Blagalnice*: zdaje się, że przypadło im w udziale „kadmejskie zwycięstwo”²²⁹, bo wszyscy zginęli podobnie, jak padli wodzowie, którzy wyprawili się przeciwko Tebom. (7) Wróżbita, słysząc o treści tego snu, wyjawiał, że siedmiu wodzów zginie w walce. Ponieważ ogólnie wróżby wskazywały na zwycięstwo, wodzowie zabronili rozpowszechniania jakichkolwiek wiadomości o własnej śmierci, natomiast wśród całej armii rozgłosili tylko przepowiednię o zwycięstwie.

98. Wódz floty Kallikratidas, zgromadziwszy swe wojska, przemówił do nich słowami pełnymi zachęty, w ten sposób kończąc swe wystąpienie: „Do tego stopnia ja sam pragnę walczyć w obronie ojczyzny, że gdy wedle objaśnienia wróżbity ofiary wskazują na zwycięstwo dla was, a śmierć dla mnie, nie waham się oddać swe życie. Ponieważ wiem, że po śmierci wodzów następuje w wojску pewne zamieszanie, już teraz wyznaczam – gdyby miało mi się coś złego przytrafić – na mego następcę, na stanowisku dowódcy floty, Klearcha, męża, który dał dowody swego doświadczenia w sprawach wojskowych”. (2) Słowa Kallikratidasa nie tylko dodały wielu żołnierzom zapału do walki, ale też wzbudziły u niejednego ochotę do naśladowania jego odwagi. I tak Lacedaemończycy, pokrzykując jeden na drugiego, wchodzili na okręty, Ateńczycy zaś zachęceni przez swych wodzów do walki, w pośpiechu obsadzali załogami okręty i zajmowali swoje stanowiska bojowe. (3) Trazyllós dowodził prawem skrzydłem wraz z Peryklesem, synem Peryklesa, którego zwano „Olimpijczykiem” ze względu na jego wielki autorytet. Zresztą do dowodzenia na prawym skrzydle wziął Trazyllós również Teramenesa, który wówczas w armii nie pełnił żadnej funkcji, chociaż dawniej często miał w niej stanowiska dowódcy. Rozciągnąwszy, jak najszerzej, linię bojową okrętów i wyznaczwszy innym wodzom poszczególne pozycje na całej jej długości, zamknął w ten sposób kołem Wyspy Arginuskie. (4) Kallikratidas wypłynął na morze, by zająć prawe skrzydło, lewe zaś powierzył Beotom, którymi dowodził Tebańczyk Trasondas. Nie mogąc w pełni rozwinąć linii frontu, jak to uczynił przeciwnik, gdyż wyspy stanowiły tu naturalną przeszkodę, podzielił swe siły i utworzywszy dwie floty, każdej z nich kazał stoczyć oddzielną bitwę. (5) Wprawił tym w zdumienie tych, którzy z różnych stron obserwowali przebieg walki: brały w niej bowiem udział cztery floty, a niemal trzysta okrętów zebrało się w jednym miejscu. Była to bez wątpienia największa, jak opowiadają, bitwa morska, jaką stoczyli Grecy, walcząc między sobą.

99. Ἄμα δ' οἱ τε ναύαρχοι τοῖς σαλπικταῖς παρεκελεύοντο σημαίνειν καὶ τὸ παρ' ἑκατέροις πλῆθος ἐναλλάξ ἐπαλαλάζον ἐξαίσιον ἐποίει βοήν· πάντες δὲ μετὰ σπουδῆς ἐλαύνοντες τὸ ρόθιον ἐφιλοτιμοῦντο πρὸς ἀλλήλους, ἑκάστου σπεύδοντος πρώτου κατάρξασθαι τῆς μάχης. (2) ἔμπειροί τε γὰρ ἦσαν τῶν κινδύνων οἱ πλείστοι διὰ τὸ μῆκος τοῦ πολέμου καὶ σπουδῆν ἀνυπέρβλητον εἰσεφέροντο διὰ τὸ τοὺς κρατίστους εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα συνηθοῖσθαι· πάντες γὰρ ὑπελάμβανον τοὺς ταύτῃ τῇ μάχῃ νικήσαντας πέρας ἐπιθήσειν τῷ πολέμῳ. (3) οὐ μὴν ἄλλ' ὁ Καλλικρατίδας ἀκηκοὺς τοῦ μάντεως τὴν περὶ αὐτὸν ἐσομένην τελευτήν, ἔσπευδεν ἐπιφανέστατον ἑαυτῷ περιποιήσασθαι θάνατον. διόπερ πρῶτος ἐπὶ τὴν Λυσίου τοῦ στρατηγοῦ ναῦν ἐπιπλεύσας, καὶ σὺν ταῖς ἅμα πλεούσαις τριήρεσιν ἐξ ἐφόδου τρώσας, κατέδυσεν· τῶν δ' ἄλλων τὰς μὲν τοῖς ἐμβόλοις τύπτων ἄπλους ἐποίει, τῶν δὲ τοὺς ταρσοὺς παρασύρων ἀχρήστους ἀπετέλει πρὸς τὴν μάχην. (4) τὸ δὲ τελευταῖον δοὺς ἐμβολὴν τῇ τοῦ Περικλέους τριήρει βιαίτερον, τῆς μὲν τριήρους ἐπὶ πολὺν ἀνέρρηξε τόπον, τοῦ δὲ στόματος ἐναρμοσθέντος εἰς τὴν λακίδα καὶ μὴ δυναμένων αὐτῶν ἀνακρούσασθαι, Περικλῆς μὲν ἐπέβαλε τῇ τοῦ Καλλικρατίδα νηὶ σιδηρᾶν χεῖρα, προσαφθείσης δ' αὐτῆς οἱ μὲν Ἀθηναῖοι περιστάντες τὴν ναῦν εἰσήλлонτο, καὶ περιχυθέντες τοὺς ἐν αὐτῇ πάντας ἀπέσφαξαν. (5) τότε δὴ φασὶ τὸν Καλλικρατίδαν λαμπρῶς ἀγωνισάμενον καὶ πολὺν ἀντισχόντα χρόνον, τὸ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ πλήθους πανταχόθεν τιτρωσκόμενον καταπονηθῆναι. ὥς δὲ τὸ περὶ τὸν ναύαρχον ἐλάττωμα συμφανὲς ἐγένετο, συνέβη τοὺς Πελοποννησίους δείσαντας ἐγκλῖναι. (6) τοῦ δὲ δεξιοῦ μέρους τῶν Πελοποννησίων φυγόντος, οἱ τὸ λαῖδον ἔχοντες Βοιωτοὶ χρόνον μὲν τινα διεκαρτέρουν εὐρώστως ἀγωνιζόμενοι· εὐλαβοῦντο γὰρ αὐτοὶ τε καὶ οἱ συγκινδυνεύοντες Εὐβοεῖς καὶ πάντες οἱ τῶν Ἀθηναίων ἀφεστηκότες, μήποτε Ἀθηναῖοι τὴν ἀρχὴν ἀνακτησάμενοι τιμωρίαν παρ' αὐτῶν λάβωσιν ὑπὲρ τῆς ἀποστάσεως· ἐπειδὴ δὲ τὰς πλείστας ναῦς ἐώρων τετρωμένας καὶ τὸ πλῆθος τῶν νικόντων ἐπ' αὐτοὺς ἐπιστραφέν, ἠναγκάσθησαν φυγεῖν. τῶν μὲν οὖν Πελοποννησίων οἱ μὲν εἰς Χίον, οἱ δ' εἰς Κύμην διεσώθησαν.

100. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι διώξαντες ἐφ' ἱκανὸν τοὺς ἡττημένους πάντα τὸν σύνεγγυς τόπον τῆς θαλάττης ἐπλήρωσαν νεκρῶν καὶ ναυαγίων. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν στρατηγῶν οἱ μὲν ᾤοντο δεῖν τοὺς τετελευτηκότας ἀναιρεῖσθαι διὰ τὸ χαλεπῶς διατίθεσθαι τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τοῖς ἀτάφους περιορῶσι τοὺς τετελευτηκότας, οἱ δ' ἔφασαν δεῖν ἐπὶ τὴν Μιτυλήνην πλεῖν καὶ τὴν ταχίστην λῦσαι τὴν πολιορκίαν. (2) ἐπεγενήθη δὲ καὶ χειμὼν μέγας, ὥστε σαλεύεσθαι τὰς τριήρεις, καὶ τοὺς στρατιώτας διὰ τε τὴν ἐκ τῆς μάχης κακοπάθειαν καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν κυμάτων ἀντιλέγειν πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν.

99. Skoro tylko dowódcy okrętów rozkazali trębaczom dać znak do boju, tłum żołnierzy po obu stronach, wznosząc na przemian wojenne okrzyki, wzniecił straszną wrzawę. Wszyscy starali się przynaglić swe okręty do pośpiechu, jeden z drugim współzawodniczył, każdy pragnął być pierwszym, który da początek bitwie. (2) Większość żołnierzy zdobyła już doświadczenie bojowe w czasie długich lat tej wojny, wносиła ponadto niezwykle zapał do walki, gdyż stanowiła oddziały doborowe ściągnięte tu do stoczenia rozstrzygającej bitwy. Powszechnie bowiem przyjmowano, że zwycięzca w tej bitwie położy kres wojnie. (3) Kallikratidas, wiedząc od wróżbity, że utraci życie, czynił wszystko, by swą śmiercią ściągnąć na siebie jak najwięcej sławy. Z tego powodu jako pierwszy ruszył na okręt wodza Lizjasza i pierwszym uderzeniem, powodując jego uszkodzenie, zatopił go; inne zaś triery, które towarzyszyły Lizjaszowi, albo uderzeniami dziobem uczynił niezdarnymi do żeglugi, albo zmiażdżywszy rzędy ich wiosł, sprawił, że stały się bezużyteczne do dalszej walki. (4) Na koniec ugodził Kallikratidas w okręt Peryklesa z taką siłą, że wybił w nim wielki otwór. Dziób tak mocno utkwiał w tym wyłomie, że cały statek został unieruchomiony. Korzystając z tej sposobności, Perykles przerzucił na trierę Kallikratidasa ruchomy pomost z żelazną klamrą. W chwili gdy ją dobrze umocowano, żołnierze ateńscy, znajdujący się na okrętach, które otaczały ową trierę, wskoczyli na jej pokład i niczym rzesista ulewa spadli z góry na jej załogę, wybijając ją do nogi. (5) Wtedy to Kallikratidas, walcząc znakomicie i przez długi czas stawiając opór, po odniesieniu licznych ran, uległ ostatecznie przeważającej liczbie wroga. Gdy klęska dowódcy floty stała się oczywista, Peloponezyjczycy, zdęci strachem, rozpoczęli odwrót. (6) Wprawdzie prawe skrzydło zajmowane przez Peloponezyjczyków już się wycofywało z walki, jednak Beoci, którzy stanowili lewe skrzydło floty, przez jakiś czas jeszcze mężnie stawiali opór. Albowiem zarówno oni, jak i Eubejczycy, walczący u ich boku, oraz ci wszyscy Grecy, którzy odstąpili od przymierza z Atenami, obawiali się, by Ateńczycy, odzyskawszy kiedyś swe zwierzchnictwo nad innymi, nie zechcieli ich ukarać za tę zdradę. Dopiero gdy spostrzegli, że większość ich okrętów została uszkodzona, a główne siły zwyciężającego nieprzyjaciela zwróciły się przeciwko nim, z konieczności ruszyli do ucieczki. Część Peloponezyjczyków znalazła bezpieczne schronienie na Chios, część w Kyme.

100. Ateńczycy, ścigając pokonanych na dość znaczną odległość, zasłali całą pobliską przestrzeń morza trupami i wrakami okrętów. Niektórzy z wodzów uznali za konieczne wyłowienie z morza poległych w przewidywaniu oburzenia, jakie ściągnęliby na siebie ze strony Ateńczyków za zaniedbanie ich pochówka; inni natomiast byli zdania, że należy czym prędzej płynąć w kierunku Mityleny i uwolnić miasto od oblężenia. (2) Tymczasem zerwał się wielki sztorm, a wzburzone morze tak kołysało okrętami, że marynarze z jednej strony wyczerpani walką, z drugiej strony przerażeni wielką falą, od-

(3) τέλος δὲ τοῦ χειμῶνος ἐπιτείνοντος οὔτε ἐπὶ τὴν Μιτυλήνην ἔπλευσαν οὔτε τοὺς τετελευτηκότας ἀνείλαντο, βιασθέντες δὲ ὑπὸ τῶν πνευμάτων εἰς Ἀργινούσας κατέπλευσαν. ἀπώλοντο δὲ ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῶν μὲν Ἀθηναίων ναῦς εἴκοσι πέντε καὶ τῶν ἐν αὐταῖς οἱ πλείστοι, τῶν δὲ Πελοποννησίων ἑπτὰ πρὸς ταῖς ἑβδομήκοντα· (4) διόπερ τοσοῦτων νεῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς γεγεννημένων ἀνδρῶν ἀπολωλότων ἐπλήσθη τῆς Κυμαίων καὶ Φωκαέων ἡ παραθαλάττιος χώρα νεκρῶν καὶ ναυαγίων.

(5) Ὁ δὲ τὴν Μιτυλήνην πολιορκῶν Ἑτεόνικος πυθόμενός τινος τὴν τῶν Πελοποννησίων ἦταν, τὰς μὲν ναῦς εἰς Χίον ἔπεμψε, τὴν δὲ πεζὴν δύναμιν αὐτὸς ἔχων εἰς τὴν Πυρραίων πόλιν ἀπεχώρησεν, οὔσαν σύμμαχον· ἐδεδόκει γάρ, μήποτε τῷ στόλῳ πλευσάντων τῶν Ἀθηναίων ἐπ' αὐτοὺς καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐπεξελθόντων κινδυνεύσῃ τὴν δύναμιν ἀποβαλεῖν ἅπασαν. (6) οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πλεύσαντες εἰς Μιτυλήνην καὶ τὸν Κόνωνα μετὰ τῶν τεσσαράκοντα νεῶν παραλαβόντες εἰς Σάμον κατέπλευσαν, κάκειθεν ὁρμώμενοι τὴν τῶν πολεμίων χώραν ἐπόρθουν. (7) μετὰ δὲ ταῦτα οἱ περὶ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν καὶ τὰς νήσους τὰς συμμαχούσας Λακεδαιμονίοις συνῆλθον εἰς Ἐφεσον, καὶ βουλευομένοις αὐτοῖς ἔδοξεν ἀποστέλλειν εἰς Σπάρτην καὶ Λύσανδρον αἰτεῖσθαι ναύαρχον· οὗτος γὰρ ἐν τε τῷ τῆς ναυαρχίας χρόνῳ κατωρθωκὸς ἦν πολλὰ καὶ ἐδόκει διαφέρειν στρατηγίᾳ τῶν ἄλλων. (8) οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι νόμον ἔχοντες δις τὸν αὐτὸν μὴ πέμπειν καὶ τὸ πάτριον ἔθος μὴ θέλοντες καταλύειν, Ἄρακον μὲν εἵλοντο ναύαρχον, τὸν δὲ Λύσανδρον ἰδιώτην αὐτῷ συνεξέπεμψαν, προστάξαντες ἀκούειν ἅπαντα τούτου. οὗτοι μὲν ἐκπεμφθέντες ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐκ τε τῆς Πελοποννήσου καὶ παρὰ τῶν συμμάχων τριήρεις ἡθροίζον ὅσας ἠδύνατο πλείστας.

101. Ἀθηναῖοι δὲ πυθόμενοι τὴν ἐν ταῖς Ἀργινούσαις εὐημερίαν ἐπὶ μὲν τῇ νίκῃ τοὺς στρατηγοὺς ἐπῆνουν, ἐπὶ δὲ τῷ περιδεῖν ἀτάφους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας τετελευτηκότας χαλεπῶς διετέθησαν. (2) Θηραμένους δὲ καὶ Θρασυβούλου προαπεληλυθότων εἰς Ἀθήνας, ὑπολαβόντες οἱ στρατηγοὶ τούτους εἶναι τοὺς διαβαλόντας πρὸς τὰ πλήθη περὶ τῶν τελευτησάντων, ἀπέστειλαν κατ' αὐτῶν ἐπιστολάς πρὸς τὸν δῆμον, διασαφοῦντες ὅτι τούτοις ἐπέταξαν ἀνελεῖσθαι τοὺς τελευτήσαντας· ὅπερ μάλιστ' αὐτοῖς αἴτιον ἐγενήθη τῶν κακῶν. (3) δυνάμενοι γὰρ ἔχειν συναγωνιστὰς εἰς τὴν κρίσιν τοὺς περὶ Θηραμένην, ἄνδρας καὶ λόγῳ δυνατοὺς καὶ φίλους πολλοὺς ἔχοντας, καὶ τὸ μέγιστον, συμπαραγεγονότας τοῖς εἰς τὴν ναυμαχίαν πράγμασιν, ἐκ τῶν ἐναντίων ἔσχον ἀντιδίκους καὶ πικροὺς κατηγοροὺς. (4) ἀναγνωσθεισῶν γὰρ ἐν τῷ δήμῳ τῶν ἐπιστολῶν εὐθὺς μὲν τοῖς περὶ Θηραμένην ὠργίζετο τὰ

mówili wykonania rozkazu – zebrania ciał poległych. (3) Ostatecznie wobec tego, że burza przybierała na sile, flota ateńska ani nie popłynęła do Mityleny, ani też nie zajęła się zbieraniem poległych, lecz z powodu silnych wichrów została zmuszona wrócić na Arginuzy. Straty ateńskie w tej bitwie morskiej wynosiły dwadzieścia pięć okrętów wraz z większością ich załóg, straty zaś peloponeskie obejmowały siedemdziesiąt siedem okrętów. (4) Rozbicie tyłu okrętów i śmierć tak wielu ludzi z ich załóg sprawiły, że linia wybrzeża w okolicach Kyme i Fokai pokryła się ludzkimi zwłokami i wrakami okrętów. (5) Eteokles, który oblegał Mitylenę, na wieść o klęsce Peloponezyjczyków posłał swe okręty na Chios, sam zaś z wojskami lądowymi udał się do miasta Pyrrejczyków, którzy byli ich sprzymierzeńcami. Obawiał się bowiem, że w przypadku, gdyby ateńska flota ruszyła na jego wojska, a równocześnie nastąpił wypad z oblężonego dotychczas miasta, naraziłby na zgubę całą swą armię. (6) Ateńscy wodzowie, przy płynąwszy do Mityleny i zabrawszy ze sobą Konona wraz z jego czterdziestoma okrętami, udali się na Samos, i stamtąd organizowali wyprawy na ziemie przeciwnika, które systematycznie niszczyli. (7) Po tych wydarzeniach mieszkańcy Eolidy, Jonii oraz wysp, które były sprzymierzone z Lacedemończykami, zebrali się w Efezie i po naradzie postanowili zwrócić się do Sparty z prośbą o wyznaczenie Lizandra na dowódcę floty: ich zdaniem ów mąż, który wybija się wśród innych talentem w sztuce wojskowej, wiele dobrego dokonał w czasie, gdy wcześniej pełnił dowództwo. (8) Lacedemończycy mieli jednak prawo, które nie pozwalało im po raz wtóry powierzać to stanowisko tej samej osobie, ponadto nie chcieli naruszać zwyczaju swych przodków; wybrali więc na dowódcę floty Arakosa, natomiast wyprawili razem z nim Lizandra. Wprawdzie nie przydzielono Lizandrowi żadnego oficjalnego stanowiska²³⁰, jednak rozkazano Arakosowi, by w każdej sprawie słuchał jego poleceń. Obydwaj mężowie, których wysłano dla objęcia dowództwa, zajęli się gromadzeniem jak największej liczby trier zarówno z Peloponezu, jak i od państw sprzymierzonych.

- 101.** Kiedy Ateńczycy dowiedzieli się o zwycięstwie koło Arginuz, z jednej strony udzielili wodzom pochwały ze względu na ich sukces, z drugiej wyrazili ubolewanie z powodu zaniedbania, jakim było pozostawienie bez pogrzebu ludzi²³¹, którzy oddali życie w obronie państwa ateńskiego²³². (2) Ponieważ Teramenes i Trazybulos przybyli do Aten wcześniej od innych, wodzowie mogli przypuszczać, że to właśnie oni złożyli przed masami ludowymi fałszywe oświadczenia, w których obarczyli ich winą za wszelkie zaniedbania w sprawie poległych. Z tego powodu wystosowali wodzowie pismo do ludu²³³, wyjaśniające, że to tym mężom polecili zebranie ciał poległych żołnierzy. To pismo okazało się główną przyczyną ich niepowodzenia. (3) Chociaż podczas procesu sądowego mogli mieć w Teramenesie i w jego licznych przyjaciółach, zarówno wymownych obrońców, jak i wpływowych popleczników, którzy – co najważniejsze – uczest-

πλήθη, τούτων δὲ ἀπολογησαμένων συνέβη τὴν ὀργὴν πάλιν μεταπεσεῖν εἰς τοὺς στρατηγούς. (5) διόπερ ὁ δῆμος προέθηκεν αὐτοῖς κρίσιν, καὶ Κόνωνα μὲν ἀπολύσας τῆς αἰτίας προσέταξε τούτῳ τὰς δυνάμεις παραδίδοσθαι, τοὺς δ' ἄλλους ἐψηφίσατο τὴν ταχίστην ἥκειν. ὦν Ἀριστογένης μὲν καὶ Πρωτόμαχος φοβηθέντες τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους ἔφυγον, Θράσυλλος δὲ καὶ Καλλιάδης, ἔτι δὲ Λυσίας καὶ Περικλῆς καὶ Ἀριστοκράτης μετὰ τῶν πλείστων νεῶν κατέπλευσαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐλπίζοντες τοὺς ἐν ταῖς ναυσὶ πολλοὺς ὄντας βοηθοὺς ἔξειν ἐν τῇ κρίσει. (6) ὥς δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰ πλήθη συνήλθον, τῆς μὲν κατηγορίας καὶ τῶν πρὸς χάριν δημηγορούντων ἤκουον, τοὺς δ' ἀπολογουμένους συνθορυβοῦντες οὐκ ἠνείχοντο τῶν λόγων. οὐκ ἐλάχιστα δ' αὐτοὺς ἔβλαψαν οἱ συγγενεῖς τῶν τετελευτηκότων, παρελθόντες μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν πενθίμοις, δεόμενοι δὲ τοῦ δήμου τιμωρῆσασθαι τοὺς περιωρακότας ἀτάφους τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος προθύμως τετελευτηκότας. (7) τέλος δ' οἱ τε τούτων φίλοι καὶ οἱ τοῖς περὶ Θηραμένην συναγωνιζόμενοι πολλοὶ καθεστῶτες ἐνίσχυσαν, καὶ συνέβη καταδικασθῆναι τοὺς στρατηγούς θανάτῳ καὶ δημεύσει τῶν οὐσιῶν.

- 102.** Τούτων δὲ κυρωθέντων καὶ μελλόντων αὐτῶν ὑπὸ τῶν δημοσίων ἐπὶ τὸν θάνατον ἄγεσθαι, Διομέδων εἷς τῶν στρατηγῶν παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον, ἀνὴρ καὶ τὰ περὶ τὸν πόλεμον ἔμπρακτος καὶ δικαιοσύνη τε καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς δοκῶν διαφέρειν. (2) σιωπησάντων δὲ πάντων εἶπεν· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν περὶ ἡμῶν κυρωθέντα συνενέγκαι τῇ πόλει· τὰς δὲ ὑπὲρ τῆς νίκης εὐχὰς ἐπειδὴ περ ἡ τύχη κεκώλυκεν ἡμᾶς ἀποδοῦναι, καλῶς ἔχον ὑμᾶς φροντίσαι, καὶ τῷ Διὶ τῷ σωτῆρι καὶ Ἀπόλλωνι καὶ ταῖς σεμναῖς θεαῖς ἀποδοτε· τούτοις γὰρ εὐξάμενοι τοὺς πολεμίους κατεναυμαχήσαμεν. (3) ὁ μὲν οὖν Διομέδων ταῦτα διαλεχθεὶς ἐπὶ τὸν κυρωθέντα θάνατον ἀπήγετο μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, τοῖς ἀγαθοῖς τῶν πολιτῶν πολὺν οἶκτον παραστήσας καὶ δάκρυα· τὸν γὰρ ἀδίκως τελευτᾶν μέλλοντα τοῦ μὲν καθ' αὐτὸν πάθους μὴδ' ἠντινοῦν ποιεῖσθαι μνείαν, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀδικούσης πόλεως ἀξιοῦν τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, ἐφαίνεται· ἀνδρὸς εὐσεβοῦς ἔργον καὶ μεγαλοψύχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν τύχης ἀναξίου. (4) τούτους μὲν οὖν οἱ ταχθέντες ὑπὸ τῶν νόμων ἔνδεκα ἄρχοντες ἀπέκτειναν, οὐχ οἷον ἡδικηκότας τι τὴν πόλιν, ἀλλὰ ναυμαχίαν μεγίστην τῶν Ἑλλήσι πρὸς Ἑλληνας γεγεννημένων νενικηκότας καὶ ἐν ἄλλαις μάχαις λαμπρῶς ἠγωνισμένους καὶ διὰ τὰς ἰδίας ἀρετὰς τρόπαια κατὰ τῶν πολεμίων ἐστακότας. (5) οὕτως δ' ὁ δῆμος τότε παρεφρόνησε, καὶ παροξυνθεὶς ἀδίκως ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν τὴν ὀργὴν ἀπέσκηψεν εἰς ἄνδρας οὐ τιμωρίας, ἀλλὰ πολλῶν ἐπαίνων καὶ στεφάνων ἀξίους.

niczyli w tych samych wydarzeniach dotyczących bitwy, wprost przeciwnie znaleźli w nich przeciwników procesowych i surowych oskarżycieli. (4) Kiedy bowiem odczytano pismo przed zgromadzeniem, tłum dał od razu wyraz swemu oburzeniu, które skierowało się przeciwko Teramenesowi i jego zwolennikom. Przemówienie obrończe, które wygłosił Teramenes, sprawiło, że gniew ludu znowu się zwrócił przeciwko wodzom. (5) Lud powołał ich przed sąd i uwolniwszy Konona od wszelkiej winy, kazał im przekazać mu całe dowództwo; pozostałym wodzom polecił stawiać się jak najszybciej w Atenach. Z ich grona Aristogenes i Protomachos w obawie przed gniewem tłumów zbiegli, natomiast Trazyllós i Kalliades²³⁴, ponadto Lizjasz, Perykles i Aristokrates udali się z większością swoich okrętów do Aten, mając nadzieję, że w czasie procesu będą mogli liczyć na pomoc ze strony wielu załóg okrętowych. (6) Tłumy, które zebrały się na zgromadzeniu, słuchały tylko oskarżeń oraz mówców zabiegających o względy ludu, ludzi zaś występujących w obronie oskarżonych witały okrzykami i nie dopuszczały do słowa. W niemałym stopniu sprawie wodzów zaszkodziła obecność rodzin tych, którzy polegli: zjawily się bowiem na zgromadzeniu w pełnej żałobie i prosiły lud, by ukarał ludzi, którzy dopuścili się tego zaniedbania, że ofiarni obrońcy ojczyzny nie zostali pochowani. (7) Ostatecznie ich rodziny i przyjaciele oraz liczni zwolennicy Teramenesa zdobyli przewagę, skutkiem czego skazano wodzów na karę śmierci i konfiskatę mienia.

- 102.** Po zapadnięciu wyroku w chwili, gdy wydano już wodzów w ręce kata celem przeprowadzenia egzekucji, Diomedont, jeden z wodzów, przemówił do ludu: był to mąż doświadczony w sprawach wojny, wyróżniający się zarówno sprawiedliwością, jak i innymi zaletami duchowymi. Gdy zapadło ogólne milczenie, powiedział: (2) „Ateńczycy, oby wyrok, który zapadł w naszej sprawie, obrócił się na korzyść państwa. Ponieważ los nie pozwolił nam osobiście dopełnić ślubów, które uczyniliśmy w intencji zwycięstwa, dobrze będzie, byście o nich pamiętali i sami je spełnili ku czci Zeusa Zbawiciela, Apollona i Dostojnych Bogiń. Tym bowiem bogom złożyliśmy śluby przed odniesieniem zwycięstwa nad wrogiem”. Jego słowa wywołały współczucie i żal wśród szlachetniejszych obywateli. (3) Następnie Diomedont wraz z innymi wodzami został odprowadzony na miejsce egzekucji: mąż niesłusznie skazany, stojący w obliczu śmierci, który w najmniejszym stopniu nie użalał się na swój los, lecz prosił tylko o to, by dopełniono wobec bogów ślubów w interesie państwa, które go w istocie skrzywdziło, czynem pokazał, że jest człowiekiem pobożnym, wielkodusznym i nie zasługującym na okrutny los, który go spotkał. (4) Komisja jedenastu urzędników ustanowionych prawem wykonała wyrok śmierci na tych mężach, którzy nie popełnili żadnego przestępstwa wobec państwa, a przeciwnie, odnieśli zwycięstwo w największej bitwie morskiej, jaką kiedykolwiek stoczyli Grecy, walcząc między sobą; którzy znakomicie walczyli w wielu innych bitwach i dzięki osobistej odwadze pokonali wrogów i wzniesli pomniki upa-

103. Ταχὺ δὲ καὶ τοῖς πείσασι καὶ τοῖς πεισθεῖσι μετεμέλησεν, οἷονεὶ νεμεσήσαντος τοῦ δαιμονίου· οἱ μὲν γὰρ ἐξαπατηθέντες ἐπίχειρα τῆς ἀγνοίας ἔλαβον μετ' οὐ πολλὸν χρόνον καταπολεμηθέντες οὐχ ὑφ' ἑνὸς δεσπότου μόνον ἀλλὰ τριάκοντα· (2) ὁ δ' ἐξαπατήσας καὶ τὴν γνώμην εἰπὼν Καλλίξενος εὐθὺς τοῦ πλήθους μεταμεληθέντος εἰς αἰτίαν ἦλθεν ὥς τὸν δῆμον ἐξηπατηκῶς· οὐκ ἀξιωθεὶς δ' ἀπολογίας ἐδέθη, καὶ καταβληθεὶς εἰς τὴν δημοσίαν φυλακὴν ἔλαθε μετὰ τινων διορύξας τὸ δεσμωτήριον καὶ διαδράς πρὸς τοὺς πολεμίους εἰς Δεκέλειαν, ὅπως διαφυγὼν τὸν θάνατον μὴ μόνον Ἀθήνησιν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσι δακτυλοδεικτουμένην ἔχη τὴν πονηρίαν παρ' ὅλον τὸν βίον.

(3) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν πραχθέντα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν. τῶν δὲ συγγραφέων Φίλιστος τὴν πρώτην σύνταξιν τῶν Σικελικῶν εἰς τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν κατέστροφεν εἰς τὴν Ἀκράγαντος ἄλωσιν, ἐν βύβλοις ἐπτὰ διελθὼν χρόνον ἐτῶν πλείω τῶν ὀκτακοσίων, τῆς δὲ δευτέρας συντάξεως τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς τῆς προτέρας τελευτῆς πεποιήται, γέγραφε δὲ βύβλους τέσσαρας.

(4) Περί δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐτελεύτησε Σοφοκλῆς ὁ Σοφίλου, ποιητὴς τραγωδιῶν, ἔτη βιώσας ἐνενήκοντα, νίκας δ' ἔχων ὀκτωκαίδεκα. φασὶ δὲ τὸν ἄνδρα τοῦτον τὴν ἐσχάτην τραγωδίαν εἰσαγαγόντα καὶ νικήσαντα χαρᾷ περιπεσεῖν ἀνυπερβλήτῳ, δι' ἣν καὶ τελευτήσαι. (5) Ἀπολλόδωρος δ' ὁ τὴν χρονικὴν σύνταξιν πραγματευσάμενός φησι καὶ τὸν Εὐριπίδην κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν τελευτήσαι· τινὲς δὲ λέγουσι παρ' Ἀρχελάῳ τῷ βασιλεῖ Μακεδόνων κατὰ τὴν χώραν ἐξελθόντα κυσὶ περιπεσεῖν καὶ διασπασθῆναι μικρῷ πρόσθεν τούτων τῶν χρόνων.

104. Τοῦ δ' ἔτους τούτου διελθόντος Ἀθήνησι μὲν ἦρχεν Ἀλεξίας, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ ἀντὶ τῶν ὑπάτων τρεῖς χιλίαρχοι κατεστάθησαν, Γάιος Ἰούλιος, Πούπλιος Κορνήλιος, Γάιος Σερούιλιος. τούτων δὲ τὴν ἀρχὴν παραλαβόντων Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν στρατηγῶν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔταξαν Φιλοκλέα, καὶ τὸ ναυτικὸν αὐτῷ παραδόντες ἐξέπεμψαν πρὸς Κόνωνα, προστάξαντες κοινῶς ἀφηγεῖσθαι τῶν δυνάμεων. (2) ὃς ἐπεὶ κατέπλευσε πρὸς Κόνωνα εἰς Σάμον, τὰς ναῦς ἀπάσας ἐπλήρωσεν οὐσας τρεῖς πρὸς ταῖς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα. τούτων εἴκοσι μὲν ἔδοξεν αὐτοῦ καταλιπεῖν, ταῖς δ' ἄλλαις ἀπάσαις ἀνήχθησαν εἰς Ἑλλήσποντον, ἡγουμένου Κόνωνος καὶ Φιλοκλέους.

miętniające odniesione nad nimi zwycięstwa. (5) Do tego stopnia lud ateński utracił wówczas rozum i wprowadzony w stan podniecenia przez demagogów, działających w złej sprawie, zwrócił swój gniew przeciwko ludziom, którzy wcale nie zasługiwali na karę, lecz na pochwały i wieńce.

103. Wkrótce przyszło żałować swego czynu zarówno bezpośrednim sprawcom, którzy przekonali innych, jak i tym, co ich posłuchali, gdyż bóstwo jak gdyby odczuwało do nich urazę. Obywatele bowiem, którzy dali się oszukać, ponieśli następstwa swojej bezmyślności i niewiele później dostali się pod panowanie nie jednego, lecz trzydziestu tyranów. (2) Kalliksenos, który zwiódł innych, i postawił wniosek w tej sprawie, z chwilą gdy tylko Ateńczycy zaczęli żałować swej decyzji, został natychmiast postawiony przed sądem pod zarzutem wprowadzenia ludu w błąd: odmówiono mu prawa do obrony i skutego kajdanami wtrącono do miejskiego więzienia. Wprawdzie z pomocą kilku więźniów udało mu się wykopanym przejściem niepostrzeżenie wyjść z więzienia, zbiec do wrogów w Dekelei i uniknąć śmierci, jednak do końca swego życia pozostał nikiemnikiem, na którego powszechnie palcem wskazywano nie tylko w Atenach, ale też w każdym miejscu Grecji.

(3) Tak mniej więcej potoczyły się wydarzenia tego roku. Historyk Filistos na tym roku i na opisie zdobycia Akragas zakończył pierwszą część swych *Dziejów Sycylii*²³⁵, opracowując okres obejmujący ponad osiemset lat w siedmiu księgach; następną część, liczącą cztery księgi, rozpoczął od relacji wydarzeń kończących część poprzednią²³⁶.

(4) W tym samym czasie zmarł w dziewięćdziesiątym roku życia Sofokles²³⁷, syn Sofilosa, poeta tragiczny, który odniósł osiemnaście zwycięstw. Opowiadają, że przyczyną jego śmierci była nadmierna radość, której doznał, odnosząc świeże zwycięstwo swą ostatnią tragedią. (5) Apollodor²³⁸, autor *Kroniki*, podaje, że tego samego roku umarł również Eurypides²³⁹. Niektórzy utrzymują, że przebywając na dworze króla macedońskiego Archelaosa, wybrał się raz na wieś i został zaatakowany przez psy, które go rozszarpały²⁴⁰. Miało się to wydarzyć nieco wcześniej.

104. Po zakończeniu tego roku archontem w Atenach został Aleksias, w Rzymie zaś zamiast konsulów wybrano trzech trybunów wojskowych Gajusza Juliusza, Publiusza Korneliusza i Gajusza Serwiliusza²⁴¹. Gdy w ten sposób obsadzono te stanowiska, Ateńczycy po przeprowadzonej egzekucji wodzów powierzyli dowództwo Filoklesowi²⁴² i przekazali mu flotę.

Następnie wysłali go do Konona z rozkazem, by wspólnie dowodzili siłami zbrojnymi. (2) Ów, gdy przybył na Samos do Konona, obsadził załogami wszystkie okręty, których było sto siedemdziesiąt trzy. Z tej liczby okrętów postanowiono pozostawić dwadzieścia na miejscu, pozostałe zaś wyprawić w kierunku Hellespontu pod wodzą Konona i Filoklesa.

(3) Λύσανδρος δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος ἐκ Πελοποννήσου παρὰ τῶν ἐγγὺς συμμάχων τριάκοντα πέντε ναῦς ἀθροίσας κατέπλευσεν εἰς Ἑφεσον. μεταπεμψάμενος δὲ καὶ τὸν ἐκ Χίου στόλον ἐξήρτηεν· ἀνέβη δὲ καὶ πρὸς Κῦρον τὸν Δαρείου τοῦ βασιλέως υἱόν, καὶ χρήματα πολλὰ παρέλαβε πρὸς τὰς τῶν στρατιωτῶν διατροφάς. (4) ὁ δὲ Κῦρος, μεταπεμπομένου τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἰς Πέρσας, τῷ Λυσάνδρῳ τῶν ὑφ' αὐτὸν πόλεων τὴν ἐπιστάσιαν παρέδωκε καὶ τοὺς φόρους τούτῳ τελεῖν συνέταξεν. ὁ δὲ Λύσανδρος πάντων τῶν εἰς πόλεμον εὐπορήσας εἰς Ἑφεσον ἀνέστρεψεν.

(5) Καθ' ὃν δὴ χρόνον ἐν τῇ Μιλήτῳ τινὲς ὀλιγαρχίας ὀρεγόμενοι κατέλυσαν τὸν δῆμον, συμπραξάντων αὐτοῖς Λακεδαιμονίων. καὶ τὸ μὲν πρῶτον Διονυσίων ὄντων ἐν ταῖς οἰκίαις τοὺς μάλιστα ἀντιπράττοντας συνήρπασαν καὶ περὶ τεσσαράκοντα ὄντας ἀπέσφαξαν, μετὰ δέ, τῆς ἀγορᾶς πληθούσης, τριακοσίους ἐπιλέξαντες τοὺς εὐπορωτάτους ἀνείλον. (6) οἱ δὲ χαριέστατοι τῶν τὰ τοῦ δήμου φρονούντων, ὄντες οὐκ ἐλάττους χιλίων, φοβηθέντες τὴν περίστασιν ἔφυγον πρὸς Φαρνάβαζον τὸν σατράπην· οὗτος δὲ φιλοφρόνως αὐτοὺς δεξάμενος, καὶ στατήρα χρυσοῦν ἐκάστῳ δωρησάμενος, κατώκισεν εἰς Βλαῦδα, φρούριόν τι τῆς Λυδίας.

(7) Λύσανδρος δὲ μετὰ τῶν πλείστων νεῶν ἐπὶ Ἰασον τῆς Καρίας πλεύσας κατὰ κράτος αὐτὴν εἶλεν Ἀθηναίους συμμαχοῦσαν, καὶ τοὺς μὲν ἡβῶντας ὀκτακοσίους ὄντας ἀπέσφαξε, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας λαφυροπωλήσας κατέσκαψε τὴν πόλιν. (8) μετὰ δὲ ταῦτ' ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ πολλοὺς τόπους πλεύσας μέγα μὲν οὐδὲν οὐδ' ἄξιον μνήμης ἔπραξε· διὸ καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἀναγράφειν ἐσπουδάσαμεν· τὸ δὲ τελευταῖον Λάμψακον ἐλὼν τὴν μὲν Ἀθηναίων φρουρὰν ἀφῆκεν ὑπόσπονδον, τὰς δὲ κτήσεις ἀρπάσας τοῖς Λαμψακηνοῖς ἀπέδωκε τὴν πόλιν.

- 105.** Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πυθόμενοι τοὺς Λακεδαιμονίους πάσῃ τῇ δυνάμει πολιορκεῖν Λάμψακον, συνήγαγόν τε πανταχόθεν τριήρεις καὶ κατὰ σπουδὴν ἀνήχθησαν ἐπ' αὐτοὺς ναυσὶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. (2) εὐρόντες δὲ τὴν πόλιν ἡλωκυῖαν, τότε μὲν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καθώρμισαν τὰς ναῦς, μετὰ δὲ ταῦτ' ἐπιπλέοντες τοῖς πολεμίοις καθ' ἡμέραν εἰς ναυμαχίαν προεκαλοῦντο. οὐκ ἀνταναγομένων δὲ τῶν Πελοποννησίων, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι διηπόρουν ὅτι χρήσονται τοῖς πράγμασιν, οὐ δυνάμενοι τὸν πλείω χρόνον ἐκεῖ διατρέφειν τὰς δυνάμεις. (3) Ἀλκιβιάδου δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐλθόντος καὶ λέγοντος, ὅτι Μήδοκος καὶ Σεύθης οἱ τῶν Θρακῶν βασιλεῖς εἰσιν αὐτῷ φίλοι, καὶ δύναμιν πολλὴν ὠμολόγησαν δώσειν, ἐὰν βούληται διαπολεμεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις· διόπερ αὐτοὺς ἡξίου μεταδοῦναι τῆς ἡγεμονίας, ἐπαγγελλλόμενος αὐτοῖς дуεῖν θάτερον, ἢ ναυμαχεῖν τοὺς πολεμίους ἀναγκάσειν ἢ πεζῇ μετὰ Θρακῶν πρὸς αὐτοὺς διαγωνιεῖσθαι. (4) ταῦτα δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπραττεν ἐπιθυμῶν δι' ἑαυτοῦ τῇ πατρίδι μέγα τι κατεργάσασθαι καὶ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν τὸν δῆμον

(3) Lizander, dowódca floty lacedemońskiej, zebrał trzydzieści pięć okrętów z Peloponezu od sąsiednich państw sprzymierzonych i popłynął do Efezu. Kazał też sprowadzić do siebie flotę z Chios, którą następnie przysposobił do walki. Potem udał się do Cyrusa, syna Dariusza, od którego otrzymał poważną sumę pieniędzy na utrzymanie żołnierzy. (4) Cyrus, którego ojciec zawezwał do Persji, przekazał Lizandrowi rządy nad miastami podległymi Persji, rozkazując im, by mu płaciły daniny. Lizander, zaopatrzony w ten sposób we wszystkie środki potrzebne do prowadzenia wojny, wrócił do Efezu. (5) W tym samym czasie część obywateli Miletu, dążących do wprowadzenia oligarchii, obaliła z pomocą Lacedemończyków rządy ludu. Na początku ludzie ci, w czasie Dionizjów, ujęli w domach swoich największych przeciwników politycznych, z których około czterdziestu zabili. Następnie w porze, gdy na rynku gromadzi się największa liczba mieszkańców, wybrali z tłumu trzystu najbogatszych i ich również zgładzili. (6) Najbardziej szanowani obywatele wśród zwolenników demokracji, których było nie mniej niż tysiąc, obawiając się tej nowej sytuacji uciekli do satrapy Farnabazosa²⁴³. Ten przyjął ich życzliwie i każdego z nich obdarował złotym staterem; pozwolił im osiedlić się w Blandzie, warowni położonej w Lidii. (7) Lizander, popłynąwszy z większą częścią swej floty do Jasos w Karii²⁴⁴, siłą wziął miasto, które było sprzymierzeńcem Aten. Wymordował tu ośmiuset mężczyzn, zdolnych do noszenia broni, następnie kobiety wraz dziećmi sprzedał jako łup wojenny, w końcu zaś całe miasto zrównał z ziemią. (8) Po tych wydarzeniach ruszył z flotą przeciwko Attyce i innym częściom Grecji, nie dokonał jednak niczego ważnego i godnego uwagi. Z tego powodu nie uznaliśmy za wskazane dawać opisu tych jego poczynań. W końcu po zdobyciu Lampsakos pozwolił garnizonowi ateńskiemu opuścić miasto na podstawie układu o zawieszeniu broni. Wpierw złupił miasto, następnie zwrócił je jego mieszkańcom.

- 105.** Gdy ateńscy wodzowie dowiedzieli się, że Lacedemończycy przy pomocy całej swej armii oblegają Lampsakos, ściągnęli z różnych stron triery i w pośpiechu ruszyli przeciwko wrogom z flotą złożoną ze stu osiemdziesięciu jednostek. (2) Niebawem się przekonali, że miasto zostało już zdobyte. Zakotwiczyli więc swe okręty w pobliżu Ajgospotamoj, następnie wypływali każdego dnia, prowadząc wobec wroga akcje zaczepne, by wciągnąć go do walki na morzu. Gdy Peloponezjczycy nie odpowiadali na te wyzwania, Ateńczycy znaleźli się w kłopotach, gdyż nie wiedzieli, co począć w tej sytuacji i w tym miejscu, gdzie już dłużej nie mogli zdobyć zaopatrzenia dla swych wojsk. (3) Przybył do nich Alkibiades i oświadczył, że królowie traccy Medokos i Seutes, którzy są jego przyjaciółmi, zgodzili się dostarczyć mu wielkiej armii pod warunkiem, że on sam zechce doprowadzić do końca wojnę z Lacedemończykami. W związku z tym poprosił Alkibiades wodzów, aby przyznali mu udział w dowództwie, obiecując im zarazem, że wykona jedno

ἀποκαταστήσαι εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐνοίαν. οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοί, νομίσαντες τῶν μὲν ἐλαττωμάτων ἑαυτοῖς τὴν μέμνην ἀκολουθήσειν, τὰ δ' ἐπιτεύγματα προσάψειν ἅπαντας Ἀλκιβιάδῃ, ταχέως αὐτὸν ἐκέλευσαν ἀπέναι καὶ μηκέτι προσεγγίζειν τῷ στρατοπέδῳ.

- 106.** Ἐπεὶ δ' οἱ μὲν πολέμοι ναυμαχεῖν οὐκ ἤθελον, τὸ δὲ στρατόπεδον σιτοδεία κατεῖχε, Φιλοκλῆς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀφηγούμενος τοῖς μὲν ἄλλοις τριηράρχοις προσέταξε πληρώσαντας τὰς τριήρεις ἀκολουθεῖν, αὐτὸς δ' ἐτοίμας ἔχων ναῦς τριάκοντα τάχιον ἐξέπλευσεν. (2) ὁ δὲ Λύσανδρος παρά τινων αὐτομόλων ταῦτ' ἀκούσας, μετὰ πασῶν τῶν νεῶν ἀναχθεὶς καὶ τὸν Φιλοκλέα τρεψάμενος πρὸς τὰς ἄλλας ναῦς κατεδίωξεν. (3) οὐπω δὲ τῶν τριήρων τοῖς Ἀθηναίοις πεπληρωμένων θόρυβος κατεῖχεν ἅπαντας διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐπιφάνειαν τῶν πολεμίων. (4) ὁ δὲ Λύσανδρος συνιδὼν τὴν τῶν ἐναντίων ταραχήν, Ἐτεόνικον μὲν μετὰ τῶν εἰωθότων πεζῇ μάχεσθαι ταχέως ἀπεβίβασεν· ὁ δὲ ὀξέως τῇ τοῦ καιροῦ ῥοπῇ χρησάμενος μέρος κατελάβετο τῆς παρεμβολῆς· αὐτὸς δ' ὁ Λύσανδρος ἀπάσαις ταῖς τριήρεσιν ἐξηρτυμέναις ἐπιπλεύσας καὶ σιδηρᾶς ἐπιβαλὼν χεῖρας, ἀπέσπα τὰς ὀρμούσας ἐπὶ τῇ γῇ ναῦς. (5) Ἀθηναῖοι δὲ τὸ παράδοξον ἐκπεπληγμένοι καὶ μήτ' ἀναχθῆναι ταῖς ναυσὶν ἀναστροφὴν ἔχοντες μήτε πεζῇ διαγωνίζεσθαι δυνάμενοι, βραχὺν ἀντισχόντες χρόνον ἐτράπησαν, εὐθὺς δ' οἱ μὲν τὰς ναῦς, οἱ δὲ τὴν παρεμβολὴν ἐκλιπόντες ἔφυγον, ὅπου ποθ' ἕκαστος ἠλπίζε σωθήσεσθαι. (6) τῶν μὲν οὖν τριήρων δέκα μόνον διεξέπεσον, ὧν μίαν ἔχων Κόνων ὁ στρατηγὸς τὴν μὲν εἰς Ἀθήνας ἐπ' ἀνόδον ἀπέγνων φοβηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ δήμου, πρὸς Εὐαγόραν δὲ τὸν ἀφηγούμενον τῆς Κύπρου κατέφυγεν, ἔχων πρὸς αὐτὸν φιλίαν· τῶν δὲ στρατιωτῶν οἱ πλεῖστοι μὲν κατὰ γῆν φυγόντες εἰς Σηστὸν διεσώθησαν. (7) Λύσανδρος δὲ τὰς λοιπὰς ναῦς παραλαβὼν αἰχμαλώτους, καὶ ζωγρήσας Φιλοκλέα τὸν στρατηγόν, ἀπαγαγὼν εἰς Λάμψακον ἀπέσφαξεν. Μετὰ δὲ ταῦτ' εἰς Λακεδαίμονα τοὺς τὴν νίκην ἀπαγγελοῦντας ἀπέστειλεν ἐπὶ τῆς κρατίστης τριήρους, κοσμήσας τοῖς πολυτελεστάτοις τὴν ναῦν ὅπλοις καὶ λαφύροις. (8) ἐπὶ δὲ τοὺς εἰς Σηστὸν καταφυγόντας Ἀθηναίους στρατεύσας τὴν μὲν πόλιν εἴλε, τοὺς δ' Ἀθηναίους ὑποσπόνδους ἀφῆκεν. εὐθὺς δὲ τῇ δυνάμει πλεύσας ἐπὶ Σάμον αὐτὸς μὲν ταύτην ἐπολιόρκει, Γύλιππον δὲ τὸν εἰς Σικελίαν τοῖς Συρακοσίοις τῷ ναυτικῷ συμπολεμήσαντα ἀπέστειλεν εἰς Σπάρτην τά τε λάφυρα κομίζοντα καὶ μετὰ τούτων ἀργυρίου τάλαντα χίλια καὶ πεντακόσια. (9) ὄντος δὲ τοῦ χρήματος ἐν σακίοις, καὶ ταῦτ' ἔχοντος ἐκάστου σκυτάλην ἔχουσιν τὴν ἐπιγραφὴν τὸ πλῆθος τοῦ χρήματος δηλοῦσαν, ταύτην ἀγνοήσας ὁ Γύλιππος τὰ μὲν σακία παρέλυσεν, ἐξελόμενος δὲ τάλαντα τριακόσια, καὶ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς γνωσθεὶς ὑπὸ

z dwóch zadań: zmusi wrogów albo do stoczenia bitwy na morzu, albo do walki na lądzie z pomocą wojsk trackich. (4) Złożył te propozycje Alkibiades z pragnienia, by z własnej inicjatywy zapewnić jakiś wielki sukces ojczyźnie, a co za tym idzie, by przez wyświadczenie takiego dobrodziejstwa odzyskać względy ludu, którymi niegdyś się cieszył. Jednakże ateńscy wodzowie byli zdania, że każdy sukces będzie uchodził za zasługę Alkibiadesa, podczas gdy ich obarczy się winą za każdą klęskę. Kazali mu się więc bezzwłocznie oddalić i nie zbliżać się nigdy więcej do obozu ateńskich wojsk.

- 106.** Wobec tego, że wrogowie nie chcieli przyjąć walki na morzu, a głód zaczął doskwierać armii, Filokles, który tego dnia pełnił dowództwo, rozkazał trierarchom obsadzić załogami triery i płynąć za jego eskadrą: sam bowiem z trzydziestoma trierami, które były w stanie gotowości bojowej, nieco wcześniej wyruszył na morze²⁴⁵. (2) Lizander, który dowiedział się o tym od któregoś z dezertérów, wypłynął ze wszystkimi swymi okrętami i zmusiwszy Filoklesa do odwrotu ścigał go do miejsca, gdzie znajdowały się inne okręty. (3) Nieoczekiwane pojawienie się wrogów spowodowało wielki zgłęb i zamieszanie, zwłaszcza że załogi ateńskie jeszcze nie obsadziły swych trier. (4) Lizander obserwując popłoch w wojsku przeciwnika, szybko wysadził na wybrzeżu Eteonikosa wraz z oddziałami wprawionymi w walkach na lądzie. Eteonikos bez zwłoki wykorzystując korzystną sposobność zajął część obozu. Sam zaś Lizander wypłynął ze wszystkimi swymi trierami, w pełni wyposażonymi w sprzęt bojowy, i zarzuciwszy żelazne klamry na okręty nieprzyjacielskie, cumujące wzdłuż wybrzeża, starał się ściągnąć je na pełne morze. (5) Ateńczycy przerażeni tym nieoczekiwanym atakiem, nie mając ani możliwości manewrowania swymi okrętami, ani nie czując się na siłach do prowadzenia walk na lądzie, przez niedługi czas stawiali opór, zanim ostatecznie ulegli. Od razu część z nich porzuciła okręty, część zaś obóz: każdy uciekał tam, gdzie miał nadzieję znaleźć swoje ocalenie. (6) Ze wszystkich trier jedynie dziesięć wyszło cało z tej opresji. Na jednej z nich był wódz Konon, który obawiając się gniewu ludu, porzucił zamiar powrotu do Aten i znalazł bezpieczne schronienie u zaprzyjaźnionego z nim władcy Cypru Euagorasa. Większość żołnierzy, uciekając lądem, dotarła do Sestos, gdzie czekało ją ocalenie. (7) Lizander zdobył pozostałe okręty i wziął żywcem do niewoli wodza Filoklesa, którego zabrał ze sobą do Lampsaku i kazał stracić. Po tych zdarzeniach Lizander wyprawił do Aten posłańców do Lacedemonu z wiadomością o odniesionym zwycięstwie. Dał im najlepszy okręt, który przyozdobił najkosztowniejszą bronią i łupami. (8) Następnie ruszył przeciwko tym Ateńczykom, którzy zbiegli do Sestos; zdobył miasto, natomiast Ateńczykom pozwolił oddalić się na mocy układu o zawieszeniu broni. Od razu ze swoimi wojskami popłynął na Samos i rozpoczął oblężenie miasta. Gylipposa, który kiedyś walczył na Sycylii, wspierając na morzu Syrakuzan,

τῶν ἐφόρων, ἔφυγε καὶ κατεδικάσθη θανάτῳ. (10) παραπλησίως δὲ καὶ τὸν πατέρα τοῦ Γυλίππου Κλέαρχον συνέβη φυγεῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ὅτι δόξας παρὰ Περικλέους λαβεῖν χρήματα περὶ τοῦ τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν μὴ ποιήσασθαι κατεδικάσθη θανάτῳ, καὶ φυγὼν ἐν Θουρίοις τῆς Ἰταλίας διέτριβεν. οὗτοι μὲν οὖν, ἄνδρες ἱκανοὶ τὰλλα δόξαντες εἶναι, ταῦτα πράξαντες τὸν ἄλλον βίον αὐτῶν κατήσχυναν.

107. Ἀθηναῖοι δὲ τὴν τῶν δυνάμεων φθορὰν ἀκούσαντες τοῦ μὲν ἀντέχεσθαι τῆς θαλάττης ἀπέστησαν, περὶ δὲ τὴν τῶν τειχῶν κατασκευὴν ἐγίνοντο καὶ τοὺς λιμένας ἀπεχώνουν, ἐλπίζοντες, ὅπερ ἦν εἰκός, εἰς πολιορκίαν καταστήσεσθαι. (2) εὐθὺ γὰρ οἱ μὲν τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεῖς Ἄγρις καὶ Πausanίας μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐμβαλόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τοῖς τείχεσιν ἐστρατοπέδευον, Λύσανδρος δὲ πλέον ἢ διακοσίαις τριήρεσιν εἰς τὸν Πειραιέα κατέπλευσεν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι τηλικούτοις περιεχόμενοι κακοῖς ὅμως ἀντεῖχον καὶ ῥαδίως τὴν πόλιν παρεφύλαττον ἐπὶ τινα χρόνον. (3) τοῖς δὲ Πελοποννησίοις ἔδοξεν, ἐπεὶ περὶ δυσχερὲς ἦν ἡ πολιορκία, τὰς μὲν δυνάμεις ἀπαγαγεῖν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ταῖς δὲ ναυσὶ μακρὰν ἐφεδρεῦειν, ὅπως αὐτοῖς μὴ παρακομισθῇ σίτος. (4) οὗ συντελεσθέντος, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι εἰς δεινὴν σπάνιν ἐνέπεσον ἀπάντων μὲν, μάλιστα δὲ τροφῆς διὰ τὸ ταύτην αἰεὶ κατὰ θάλατταν αὐτοῖς κομίζεσθαι. ἐπιτείνοντος δὲ τοῦ δεινοῦ καθ' ἡμέραν, ἡ μὲν πόλις ἔγεμε νεκρῶν, οἱ δὲ λοιποὶ διαπρεσβευσάμενοι πρὸς Λακεδαιμονίους συνέθεντο τὴν εἰρήνην, ὥστε τὰ μακρὰ σκέλη καὶ τὰ τείχη τοῦ Πειραιέως περιελεῖν, καὶ μακρὰς ναῦς μὴ πλεῖον ἔχειν δέκα, τῶν δὲ πόλεων πασῶν ἐκχωρῆσαι καὶ Λακεδαιμονίοις ἡγεμόσι χρῆσθαι. (5) ὁ μὲν οὖν Πελοποννησιακὸς πόλεμος, μακρότατος γενόμενος ὧν ἴσμεν, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, ἔτη διαμείνας ἑπτὰ πρὸς τοῖς εἴκοσι.

108. Μικρὸν δὲ τῆς εἰρήνης ὕστερον ἐτελεύτησε Δαρεῖος ὁ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς, ἄρξας ἔτη ἑννεακαίδεκα, τὴν δ' ἡγεμονίαν διεδέξατο τῶν υἱῶν ὁ πρεσβύτατος Ἀρταξέρξης καὶ ἦρξεν ἔτη τρία πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα. καθ' ὃν δὴ χρόνον καὶ Ἀντίμαχον τὸν ποιητὴν Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖός φησιν ἠνθηκέναι. (2) Κατὰ δὲ τὴν Σικελίαν Ἰμίλκων ὁ τῶν Καρχηδονίων ἀφηγούμενος ἀρχομένου τοῦ θέρους τὴν μὲν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν κατέσκαψε, τῶν δ' ἱερῶν, ὅσα μὴδ' ἱκανῶς ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐδόκει διεφθάρθαι, τὰς γλυφὰς καὶ τὰ περιττοτέρως εἰργασμένα περιέκοψεν· αὐτόθε δ' ἀναλαβὼν ἅπασαν

wysłał do Sparty z łupem i w dodatku z sumą tysiąca pięciuset talentów srebra. (9) Pieniądze umieszczono w woreczkach, a każdy woreczek zaopatrzono w skytale²⁴⁶ z zapisem złożonej w nim sumy pieniędzy. Gylippos, nie wiedząc o tym, otworzył woreczki i przywłaszczył sobie trzysta talentów. Sprawa została wykryta przez eforów z chwilą, gdy odczytali zapisy: skazano Gylipposa na karę śmierci, od której uratowała go ucieczka z kraju. (10) W podobnych okolicznościach zbiegł niegdyś z kraju Klearch, ojciec Gylipposa, którego posądzono o przyjęcie łapówki od Peryklesa za powstrzymanie się od ataków na Attykę: skazany na karę śmierci, jako wygnaniec spędził resztę życia w Turiach w Italii. Tak owi mężowie, uchodzący za ludzi ogólnie uzdolnionych, przez swe postęпки okryli się hańbą do końca swego życia.

107. Ateńczycy, dowiedziawszy się o zupełnym rozbiciu swych sił zbrojnych, zrezygnowali z panowania na morzu i zajęli się odbudową murów i fortyfikowaniem portów, spodziewając się, co zresztą było prawdopodobne, że wróg przystąpi do oblężenia. (2) Od razu bowiem królowie lacedemońscy, Agis i Pauzaniasz z wielką armią wdarli się do Attyki i stanęli obozem przed murami miasta, podczas gdy Lizander wpłynął do Pireusu z flotą liczącą ponad dwieście okrętów. Ateńczycy, chociaż trażyli ich tak wielkie niepowodzenia, nie poddawali się, lecz przez jakiś czas bez większych trudności bronili swego miasta. (3) Ponieważ oblężenie sprawiało pewne kłopoty, Lacedemończycy uznali za słusne wyprowadzić wojska z Attyki i w pewnej odległości od niej stworzyć blokadę przy pomocy okrętów po to, by odciąć wszelkie dostawy żywności dla miasta. (4) Gdy tylko plan ten wykonali, Ateńczycy znaleźli się w sytuacji, w której zaczęli odczuwać brak wszystkiego, przede wszystkim żywności, zawsze do tej pory sprowadzanej drogą morską. Ponieważ ich udręka z każdym dniem się potęgowała, miasto zapełniło się zmarłymi: reszta ludności wysłała poselstwo do Lacedemończyków w sprawie negocjacji pokojowych. Zawarto pokój²⁴⁷ pod następującymi warunkami: Ateńczycy mają zburzyć długie mury miasta i mury Pireusu, mają ograniczyć liczbę okrętów wojennych do dziesięciu jednostek, mają wycofać się z wszystkich miast, mają uznać przywództwo polityczne Lacedemończyków²⁴⁸. (5) Tak zakończyła się wojna peloponeska, najdłuższa ze znanych nam wojen, która trwała dwadzieścia siedem lat.

108. Niedługo po zawarciu tego pokoju zmarł król Azji Dariusz²⁴⁹, który panował dwadzieścia lat; władzę po nim przejął jego najstarszy syn, który ją sprawował czterdzieści trzy lata²⁵⁰. Na ten okres przypadł, jak podaje Ateńczyk Apollodoros²⁵¹, rozkwit talentu poetyckiego Antymachosa.

(2) Na Sycylii²⁵² wódz kartagiński Himilkon z początkiem lata zrównał z ziemią miasto Akragas. Doszczętnie zniszczył rzeźby i inne wspaniałe dzieła sztuki, zdobiące świątynie, których, jak się zdawało, ogień całkiem jeszcze nie strawił. Stąd ruszając z całą swą armią, napadł na terytorium Geli.

τὴν δύναμιν ἐνέβαλεν εἰς τὴν τῶν Γελῶν χώραν. (3) ἐπελθὼν δὲ ταύτην πᾶσαν καὶ τὴν Καμαριναίαν, πλήρες ἐποίησε τὸ στράτευμα παντοίας ὠφελείας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ Γέλαν πορευθεὶς παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν τῇ πόλει κατεστρατοπέδευσεν. (4) ἐχόντων δὲ τῶν Γελῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἀπόλλωνος ἀνδριάντα χαλκοῦν σφόδρα μέγαν, συλῆσαντες αὐτὸν ἀπέστειλαν εἰς τὴν Τύρον. τοῦτον μὲν οἱ Γελῶι κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ χρησμὸν ἀνέθηκαν, οἱ δὲ Τύριοι καθ' ὃν καιρὸν ὕστερον ὑπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα ἐπολιορκοῦντο, καθύβριζον ὡς συναγωνιζόμενον τοῖς πολεμίοις· Ἀλεξάνδρου δ' ἐλόντος τὴν πόλιν, ὡς Τίμαιός φησι, κατὰ τὴν ὁμώνυμον ἡμέραν καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν ἐν ἧ Καρχηδόνιοι τὸν Ἀπόλλωνα περὶ Γέλαν ἐσύλησαν, συνέβη τιμηθῆναι θυσίαις καὶ προσόδοις ταῖς μεγίσταις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὡς αἴτιον γεγεννημένον τῆς ἀλώσεως. (5) ταῦτα μὲν οὖν, καίπερ ἐν ἄλλοιςπραχθέντα χρόνοις, οὐκ ἀνεπιτήδειον ἡγησάμεθα παρ' ἄλληλα θεῖναι διὰ τὸ παράδοξον. Οἱ δ' οὖν Καρχηδόνιοι δενδροτομοῦντες τὴν χώραν τάφρον περιεβάλοντο τῇ στρατοπεδείᾳ· προσεδέχοντο γὰρ τὸν Διονύσιον ἥξειν μετὰ δυνάμεως πολλῆς βοηθήσοντα τοῖς κινδυνεύουσιν. (6) οἱ δὲ Γελῶι τὸ μὲν πρῶτον ἐψηφίσαντο τέκνα καὶ γυναῖκας εἰς Συρακούσας ὑπεκθέσθαι διὰ τὸ μέγεθος τοῦ προσδοκωμένου κινδύνου· τῶν δὲ γυναικῶν ἐπὶ τοὺς κατὰ τὴν ἀγορὰν βωμοὺς καταφυγούσων καὶ δεομένων τῆς αὐτῆς τοῖς ἀνδράσι τύχης κοινωνῆσαι, συνεχώρησαν. (7) μετὰ δὲ ταῦτα τάξεις ποιησάμενοι πλείστας, κατὰ μέρος τοὺς στρατιώτας ἀπέστελλον ἐπὶ τὴν χώραν· οὗτοι δ' ἐμπειρίαν ἔχοντες ἐπετίθεντο τοῖς πλανωμένοις τῶν πολεμίων, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν καθ' ἡμέραν ἀνήγον ζῶντας, οὐκ ὀλίγους δὲ ἀνήρουν. (8) τῶν δὲ Καρχηδονίων ἀπὸ μέρους προσβαλλόντων τῇ πόλει καὶ τοῖς κριοῖς καταβαλλόντων τὰ τεῖχη γενναίως ἡμύνοντο· τὰ τε γὰρ ἐφ' ἡμέρας πίπτοντα τῶν τειχῶν νυκτὸς ἀνφοκοδόμενον, συνυπηρετουσῶν τῶν γυναικῶν καὶ παίδων· οἱ μὲν γὰρ ἀκμάζοντες ταῖς ἡλικίαις ἐν τοῖς ὅπλοις ὄντες διετέλουν μαχόμενοι, τὸ δ' ἄλλο πλῆθος τοῖς ἔργοις καὶ ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς προσήδρευε μετὰ πάσης προθυμίας· (9) τὸ δὲ σύνολον οὕτως ἐδέξαντο τὴν ἔφοδον τῶν Καρχηδονίων εὐρώστως, ὥστε καὶ πόλιν ἀνώχυρον ἔχοντες καὶ συμμάχων ὄντες ἔρημοι, πρὸς δὲ τούτοις τὰ τεῖχη θεωροῦντες πίπτοντα κατὰ πλείονας τόπους, οὐ κατεπλάγησαν τὸν περιεστῶτα κίνδυνον.

- 109.** Διονύσιος δ' ὁ τῶν Συρακοσίων τύραννος μεταπεμψάμενος παρὰ τῶν ἐξ Ἰταλίας Ἑλλήνων βοήθειαν ἐξῆγε καὶ παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων δύναμιν· ἐπέλεξε δὲ καὶ τῶν Συρακοσίων τοὺς πλείστους τῶν ἐν ἡλικίᾳ καὶ τοὺς μισθοφόρους κατέλεξεν εἰς τὸ στρατόπεδον. (2) εἶχε δὲ τοὺς ἅπαντας, ὡς μὲν τινες, πεντακισμυρίους, ὡς δὲ Τίμαιος ἀνέγραψε, πεζοὺς μὲν τρισμυρίους, ἵππεῖς δὲ χιλίους, ναῦς δὲ καταφράκτους πεντήκοντα. μετὰ δὲ τοσαύτης δυνάμεως ἐξορμήσας ἐπὶ τὴν βοήθειαν τοῖς Γελῶις, ὡς ἤγγισε τῆς πόλεως, κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὴν θάλατταν. (3) ἔσπευδε γὰρ μὴ διασπᾶν τὴν στρατιάν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου τὴν ὁρμὴν ποιούμενος κατὰ γῆν ἅμα καὶ

(3) W czasie napadu na cały ten obszar i na teren Kamariny wyposażył swe wojska w zdobyczne dobra wszelkiego rodzaju. Następnie udał się w kierunku Geli i rozbił obóz nad rzeką noszącą tę samą nazwę co miasto. (4) Spiżowy posąg Apollona ogromnej wielkości, który stał poza miastem, Kartagińczycy zrabowali jako łup wojenny i wysłali do Tyru²⁵³. Posąg ten wzniesli Geloci na polecenie wyroczni. Znacznie później, kiedy wojska Aleksandra Macedońskiego oblegały Tyr, jego mieszkańcy znieważali posąg Apollona, jak gdyby bóg wspomagał w walce ich wrogów. Aleksander zdobył to miasto, jak powiada Timajos²⁵⁴, w dniu o tej samej nazwie i o tej samej godzinie, co Kartagińczycy, którzy zabrali posąg Apollona z Geli. Grecy uczcili boga wielkimi ofiarami i procesjami w podzięce za to, że przyczynił się do zdobycia miasta. (5) Uważaliśmy, że osobliwy charakter tych wydarzeń, które miały miejsce w różnych epokach, uzasadnia w jakiś sposób ich zestawienie ze sobą. Kartagińczycy wycięli drzewa w całej okolicy miasta i otoczyli swój obóz rowem, gdyż spodziewali się, że Dionizjusz z wielką armią przybędzie na pomoc zagrożonym mieszkańcom. (6) Początkowo z powodu wielkości tego niebezpieczeństwa Geloci uchwalili ewakuację dzieci i kobiet do Syrakuz, później jednak od tego postanowienia odstąpili, gdy kobiety schroniły się na ołtarzach na rynku i błagały, by im pozwolono dzielić los ich mężów. (7) Następnie utworzyli dużą ilość oddziałów, które po kolei wysyłali w teren. Oddziały te dzięki znajomości terenu skutecznie atakowały waleśjące się po okolicy grupy żołnierzy nieprzyjacielskich, za dnia wielu z nich biorąc żywcem do niewoli, w nocy niejednego mordując. (8) Mieszkańcy mężnie bronili się przed Kartagińczykami, którzy raz po raz przypuszczali natarcie na miasto i taranami burzyli jego mury. Odcinki bowiem murów zwalone za dnia, odbudowywali nocą, korzystając z pomocy kobiet i dzieci. Kto tylko był w kwiecie wieku, nie wypuszczał broni z ręki i walczył bez ustanku, podczas gdy pozostała część ludności z wielkim zapałem zajmowała się przygotowaniem obrony i innymi zadaniami, które się z tym łączyły. (9) Jednym słowem, z taką odwagą przyjęli Geloci atak Kartagińczyków, że nie ulegli panice wobec całego niebezpieczeństwa, które im zagrażało, chociaż byli świadomi tego, że ich miasto nie ma ani fortyfikacji, ani sprzymierzeńców, i chociaż widzieli, jak jego mury walą się w wielu miejscach.

- 109.** Tyran syrakuzański Dionizjusz ruszył ze swą armią, ściągnawszy wpiertw pomoc od Greków w Italii i od innych sprzymierzeńców. Wziął do wojska większość Syrakuzan w sile wieku i zwerbował wielu najemników. (2) Zebrał armię liczącą wedle niektórych²⁵⁵ pięćdziesiąt tysięcy, zdaniem zaś Timajosa, trzydzieści tysięcy pieszych, tysiąc kawalerzystów oraz pięćdziesiąt okrętów zabezpieczonych przed abordażem. Z tymi wszystkimi siłami wyruszył na pomoc mieszkańcom Geli, a gdy dotarł w pobliże miasta, rozbił obóz nad morzem. (3) Nie zamierzał wcale rozproszyć swej armii, lecz z tego miejsca, jak z bazy wypadowej, prowadzić zbrojne akcje tak lądem, jak i morzem. Nękał

κατὰ θάλατταν ἀγωνίζεσθαι· τοῖς μὲν γὰρ ψιλοῖς ἡγωνίζετο καὶ τὴν χώραν οὐκ εἶα προνομεύεσθαι, τοῖς δ' ἵππευσι καὶ ταῖς ναυσὶν ἐπειράτο τὰς ἀγορὰς ἀφαιρεῖσθαι τὰς κομιζομένας τοῖς Καρχηδονίοις ἐκ τῆς ἰδίας ἐπικρατείας. (4) ἐφ' ἡμέρας μὲν οὖν εἴκοσι διέτριβον οὐδὲν ἄξιον λόγου πράττοντες· μετὰ δὲ ταῦτα Διονύσιος τοὺς πεζοὺς εἰς τρία μέρη διεῖλεν, ἓν μὲν τάγμα ποιήσας τῶν Σικελιωτῶν, οἷς προσέταξεν ἐν ἀριστερᾷ τὴν πόλιν ἔχοντας ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν ἐναντίων πορεύεσθαι· τὸ δ' ἕτερον τάγμα συμμάχων καταστήσας ἐκέλευσεν ἐν δεξιᾷ τὴν πόλιν ἔχοντας ἐπείγεσθαι παρ' αὐτὸν τὸν αἰγιαλόν· αὐτὸς δ' ἔχων τὸ τῶν μισθοφόρων σύνταγμα διὰ τῆς πόλεως ὥρμησεν ἐπὶ τὸν τόπον, οὗ τὰ μηχανήματα τῶν Καρχηδονίων ἦν. (5) καὶ τοῖς μὲν ἵππευσι παρήγγειλεν, ἐπειδὴν ἴδωσι τοὺς πεζοὺς ὥρμημένους, διαβῆναι τὸν ποταμὸν καὶ τὸ πεδῖον καθιππάζεσθαι, κἂν μὲν ὀρώσι τοὺς ἰδίους προτεροῦντας, συνεπιλαμβάνεσθαι τῆς μάχης, ἂν δ' ἐλαττωμένους, δέχεσθαι τοὺς θλιβομένους· τοῖς δ' ἐν ταῖς ναυσὶ παρήγγειλε πρὸς τὴν τῶν Ἰταλιωτῶν ἔφοδον τῇ παρεμβολῇ τῶν πολεμίων ἐπιπλεῦσαι.

- 110.** Εὐκαίρως δ' αὐτῶν ποιησάντων τὸ παραγγελθέν, οἱ μὲν Καρχηδόνιοι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος παρεβόηθουν, ἀνείργοντες τοὺς ἐκ τῶν νεῶν ἀποβαίνοντας· καὶ γὰρ οὐδ' ὠχυρωμένον τῆς στρατοπεδείας τὸ μέρος εἶχον, ἅπαν τὸ παρὰ τὸν αἰγιαλόν· (2) οἱ δ' Ἰταλιῶται κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν παρὰ τὴν θάλατταν τὸ πᾶν διανύσαντες ἐπέθεντο τῇ παρεμβολῇ τῶν Καρχηδονίων, τοὺς πλείστους εὐρόντες παραβεβοηθηκότας ἐπὶ τὰς ναῦς· τοὺς δ' ἐπὶ τούτου τοῦ μέρους ὑπολελειμμένους τρεψάμενοι παρεισέπεσον εἰς τὴν στρατοπεδείαν. (3) οὗ γενηθέντος οἱ Καρχηδόνιοι τῷ πλείστῳ μέρει τῆς δυνάμεως ἐπιστρέψαντες καὶ πολλὴν διαγωνισάμενοι χρόνον μόγις ἐξέωσαν τοὺς ἐντὸς τῆς τάφρου βιασαμένους. οἱ δὲ Ἰταλιῶται τῷ πλήθει τῶν βαρβάρων καταπονούμενοι κατὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὸ τοῦ χάρακος ἀπωξυμμένον ἐνέπιπτον, οὐκ ἔχοντες βοήθειαν· (4) οἱ τε γὰρ Σικελιωταὶ διὰ τοῦ πεδίου πορευόμενοι καθυστέρουν τῶν καιρῶν, οἱ τε μετὰ Διονυσίου μισθοφόροι μόγις διεπορεύοντο τὰς κατὰ τὴν πόλιν ὁδοὺς, οὐ δυνάμενοι κατὰ τὴν ἰδίαν προαίρεσιν ἐπισπεῦσαι. οἱ δὲ Γεῶφοι μέχρι τινὸς ἐπεξιόντες ἐπεβοήθουν κατὰ βραχὺν τόπον τοῖς Ἰταλιώταις, εὐλαβούμενοι λιπεῖν τὴν τῶν τειχῶν φυλακὴν· διόπερ ὑστέρουν τῆς βοηθείας. (5) οἱ δὲ Ἴβηρες καὶ Καμπανοὶ μετὰ τῶν Καρχηδονίων στρατευόμενοι καὶ βαρεῖς ἐπικείμενοι τοῖς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Ἑλλήσι, κατέβαλον αὐτῶν πλείους τῶν χιλίων. τῶν δ' ἐν ταῖς ναυσὶν ἀνείργοντων τοξεύμασι τοὺς διώκοντας, οἱ λοιποὶ μετ' ἀσφαλείας διεσώθησαν πρὸς τὴν πόλιν. (6) ἐκ δὲ θατέρου μέρους οἱ Σικελιωταὶ πρὸς τοὺς ἀπαντήσαντας Λίβυας διαγωνισάμενοι συχνοὺς μὲν αὐτῶν ἀνείλιν, τοὺς δ' ἄλλους εἰς τὴν στρατοπεδείαν συνεδίωξαν· τῶν δὲ Ἰβήρων καὶ Καμπανῶν, ἔτι δὲ Καρχηδονίων, παραβοηθησάντων τοῖς Λίβυσι, περὶ ἐξακοσίους ἀποβαλόντες πρὸς τὴν πόλιν ἀπεχώρησαν. (7) οἱ δ' ἵππεῖς ὡς

wroga lekkozbrojnymi wojskami, nie pozwalając mu zaopatrywać się w żywność po wsiach, a równocześnie z pomocą kawalerii i okrętów usiłował odciąć Kartagińczykom wszelkie dostawy żywności, którą czerpali z podległych im terenów. (4) Tak minęło dwadzieścia dni, podczas których nie dokonali niczego godnego uwagi. Potem Dionizjusz podzielił swe wojska piesze na trzy części: jednej z nich, którą uformował z sycylijskich Greków, rozkazał, by ruszyła na obóz wroga, pozostawiając miasto po lewej stronie. Drugiej, złożonej ze sprzymierzeńców, polecił posuwać się wzdłuż wybrzeża tak, by miała miasto po prawej stronie. Trzecią część wojsk, utworzoną z najemników, którą sam dowodził, przeprowadził przez miasto do miejsca, gdzie zostały ustawione kartagińskie maszyny wojenne. (5) Dał rozkaz kawalerii, by przeprawiła się przez rzekę i zajęła równinę, gdy tylko zobaczy, iż wojska piesze ruszyły w drogę; jeśli będą one odnosiły zwycięstwo, konnica ma się włączyć do walki, jeśli zaś będą ponosiły klęskę, ma przyjmować w swe szeregi uchodzących przed wrogiem towarzyszy broni. Wojskom pokładowym na okrętach polecił, by dla wsparcia ataku italskich Greków popłynęły przeciwko obozowi wroga.

- 110.** Gdy flota w samą porę wykonała te rozkazy, Kartagińczycy pośpieszyli z pomocą dla broniących tej części obozu, chcieli bowiem powstrzymać morskie siły wroga od lądowania. Ta część obozu kartagińskiego w istocie nie miała umocnień i to na całej linii wybrzeża. (2) W tym czasie italscy Grecy, którzy zajęli cały teren ciągnący się wzdłuż morza, zaatakowali obóz Kartagińczyków i przekonali się, że większość obrońców ruszyła na pomoc tym, którzy walczyli przy okrętach. Zmuszając do odwrotu pozostawioną na miejscu część obrońców, wdarli się w głąb obozu. (3) Gdy to nastąpiło, większa część armii kartagińskiej zawróciła i po długiej zaciętej walce z trudem wyparła żołnierzy, którzy się wdarli w obręb rowów obozowych. Italscy Grecy, ulegając liczebnej przewadze barbarzyńców i pozbawieni jakiejkolwiek pomocy, zostali przyparci do ostrokołu otaczającego obóz. (4) Albowiem sycylijscy Grecy, maszerując przez równinę, przybyli za późno, najemne zaś wojska Dionizjusza, które z trudem torowały sobie drogę przez ulice miasta, nie mogły posuwać się z taką szybkością, z jaką zamierzały. Geloci zrobili wypad z miasta, by wspomóc italskich Greków tylko na krótkim odcinku, gdyż obawiali się pozostawić mury miejskie bez jakiejkolwiek obrony. Z tego powodu ich odsiecz była spóźniona. (5) Iberowie i Kampanowie, którzy służyli w armii kartagińskiej, ostro nacierając na Greków z Italii, ponad tysiąc z nich położyli trupem. Ponieważ załogi okrętów powstrzymywały ścigających przeciwników chmurą strzał, reszta żołnierzy bezpiecznie przedostała się do miasta. (6) W innym miejscu sycylijscy Grecy, którzy walczyli przeciw Libijczykom, wielu ze swych przeciwników zabili, resztę zaś przegnali do obozu. Gdy Iberowie, Kampanowie, a ponadto Kartagińczycy pośpieszyli Libijczykom z pomocą, sycylijscy Grecy wycofali się do obozu, tracąc około

εἶδον τοὺς ἰδίους ἡττημένους, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀπῆλθον, ἐπικειμένων αὐτοῖς τῶν πολεμίων. Διονύσιος δὲ μόγις διελθὼν τὴν πόλιν ὥς κατέλαβε τὸ στρατόπεδον ἡλαττωμένον, τότε μὲν ἐντὸς τῶν τειχῶν ἀνεχώρησεν.

111. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν φίλων συναγαγὼν συνέδριον ἐβουλεύετο περὶ τοῦ πολέμου. πάντων δὲ λεγόντων ἀνεπιτήδειον εἶναι τὸν τόπον περὶ τῶν ὅλων διακρίνεσθαι τοῖς πολεμίοις, πρὸς τὴν ἐσπέραν ἀπέστειλε κήρυκα περὶ τῆς εἰς αὖριον ἀναιρέσεως τῶν νεκρῶν, καὶ τὸν μὲν ἐκ τῆς πόλεως ὄχλον περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐξαπέστειλεν, αὐτὸς δὲ περὶ μέσας νύκτας ἀφώρμησε, καταλιπὼν τῶν ψιλῶν περὶ δισχιλίους. (2) τούτοις δ' ἦν παρηγγελμένον πυρὰ καίειν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καὶ θορυβοποιεῖν πρὸς τὸ δόξαν ἐμποιεῖσαι τοῖς Καρχηδονίοις ὡς μένοντος ἐν τῇ πόλει. οὗτοι μὲν οὖν ἤδη τῆς ἡμέρας ὑποφωσκούσης ἀφώρμησαν πρὸς τοὺς περὶ τὸν Διονύσιον, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι διαισθόμενοι τὸ γεγονὸς μετεστρατοπέδευσαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ περιλειφθέντα κατὰ τὰς οἰκίας διήρπασαν.

(3) Διονύσιος δὲ παραγενόμενος εἰς τὴν Καμάριναν ἠνάγκασε καὶ τοὺς ἐκεῖ μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν εἰς Συρακούσας ἀπιέναι. τοῦ φόβου δ' οὐδεμίαν ἀναβολὴν διδόντος τινὲς μὲν ἀργύριον καὶ χρυσίον καὶ τὰ ῥαδίως φέρεσθαι δυνάμενα συνεσκευάζοντο, τινὲς δὲ γονεῖς καὶ τέκνα τὰ νήπια λαβόντες ἔφευγον, οὐδεμίαν ἐπιστροφὴν χρημάτων ποιούμενοι· ἔνιοι δὲ γεγηρακότες ἢ νόσῳ βαρυνόμενοι δι' ἐρημίαν συγγενῶν ἢ φίλων ὑπελείποντο, προσδοκωμένων ὅσον οὕτω παρέσεσθαι τῶν Καρχηδονίων· (4) ἡ γὰρ περὶ Σελινούντα καὶ Ἱμέραν, ἔτι δὲ Ἀκράγαντα, γενομένη συμφορὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐξέπληττε, πάντων καθάπερ ὑπὸ τὴν ὄρασιν λαμβανόντων τὴν τῶν Καρχηδονίων δεινότητα. οὐδεμία γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς φειδῶ τῶν ἀλίσκομένων, ἀλλ' ἀσυμπαθῶς τῶν ἡττηκόντων οὓς μὲν ἀνεσταύρουν, οἷς δ' ἀφορήτους ἐπῆγον ὕβρεις. (5) οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖν πόλεων ἐξοριζομένων ἔγμεν ἢ χώρα γυναικῶν καὶ παίδων καὶ τῶν ἄλλων ὄχλων· ἃ θεωροῦντες οἱ στρατιῶται δι' ὀργῆς μὲν εἶχον τὸν Διονύσιον, ἠλέουν δὲ τὰς τῶν ἀκληρούντων τύχας· (6) ἐώρων γὰρ παῖδας ἐλευθέρους καὶ παρθένους ἐπιγάμους ἀναξίως τῆς ἡλικίας ὥς ἔτυχε κατὰ τὴν ὁδὸν ὠρμημένας, ἐπειδὴ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐντροπὴν ὁ καιρὸς ἀφηρεῖτο. παραπλησίως δὲ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις συνήλγουν, βλέποντες παρὰ φύσιν ἀναγκαζομένους ἅμα τοῖς ἀκμάζουσιν ἐπισπεύδειν.

112. Ἐφ' οἷς ἐξεκάετο τὸ κατὰ τοῦ Διονυσίου μῖσος· καὶ γὰρ ὑπελάμβανον αὐτὸν ἐκ συνθέσεως τοῦτο πεποιηκέναι πρὸς τὸ τῷ Καρχηδονίων φόβῳ τῶν ἄλλων πόλεων ἀσφαλῶς δυναστεύειν. (2) ἀνελογίζοντο γὰρ τὴν βραδυτῆτα τῆς βοηθείας, τὸ μηδὲνα πεπτωκέναι τῶν μισθοφόρων, τὸ μηδενὸς ἀδρου

sześciuset ludzi. (7) Konnica na widok klęski swych towarzyszy broni, również skierowała się do miasta, zwłaszcza że i ją nękał nieprzyjaciel. Dionizjusz, który z trudem przedarł się przez miasto, gdy się przekonał, że jego armia została rozbita, wycofał się w obręb jego murów.

111. Po tym zdarzeniu Dionizjusz zwołał swych przyjaciół na zebranie, by powziąć decyzję dotyczącą dalszego prowadzenia wojny. Gdy wszyscy obecni wyrazili pogląd, że miejsce jest nieodpowiednie do stoczenia rozstrzygającej bitwy, wysłał wieczorem herolda do nieprzyjaciół w sprawie wydania, następnego dnia, ciał poległych żołnierzy. W porze pierwszej straży nocnej wyprawił z miasta tłum ludności, sam zaś wyruszył o północy, pozostawiając na miejscu około dwu tysięcy lekkobrojdnych. (2) Otrzymali oni rozkaz palenia ognisk przez całą noc i podnoszenia wrzawy, by Kartagińdzy odnieśli wrażenie, że Dionizos wraz z wojskiem pozostał jeszcze w mieście. Z brzaskiem dnia żołnierzy ci wymaszerowali, by połączyć się z armią Dionizjusza. Kartagińdzy, poznawszy prawdę, przenieśli się do miasta i zrabowali wszystko, co pozostawiono w domach. (3) Po przybyciu do Kamariny rozkazał Dionizjusz mieszkańcom udać się wraz z dziećmi i żonami do Syrakuz. Wobec tego, że strach nie pozwalał na najmniejszą zwłokę, jedni zabierali srebro i złoto i to wszystko, co łatwo można było unieść, podczas gdy drudzy uciekali, biorąc ze sobą tylko rodziców i niemowlęta, zupełnie nie troszcząc się o swe mienie. Innych wreszcie, którzy byli zniedołężniali z powodu starości lub choroby i nie mieli ani krewnych, ani przyjaciół, pozostawiono własnemu losowi, bo spodziewano się, że Kartagińdzy lada chwila wkroczą do miasta. (4) Los, który dotknął Selinunt, Himere i Akragas, napawał wszystkich takim przerażeniem, jak gdyby na własne oczy oglądali okrucieństwo Kartagińdzyków. (5) Ci zaś nie mieli żadnego pobłażania dla jeńców, a wręcz przeciwnie okazywali nieszczęśnikom zupełny brak ludzkich uczuć: jednych ukrzyżowali, innym zaś zadali nieopisane cierpienia. Cały kraj zapełnił się kobietami, dziećmi i wielkimi tłumami ludności wygnanej z dwóch miast. Żołnierze, którzy byli tego naocznymi świadkami, oburzali się na Dionizjusza, a zarazem litowali się nad losem tych nieszczęśników. (6) Widzieli bowiem, jak wolnourodzeni chłopcy i panny na wydaniu w nieładzie przemierzają drogę w warunkach uwłaczających ich młodości, pozbawieni nie tylko poczucia własnej godności, ale też tego szacunku, który się okazuje obcym w innych okolicznościach. Boleli też nad dołą ludzi starszych, obserwując, jak są zmuszeni – ponad własne siły – dotrzymywać w marszu kroku młodszemu.
112. Takie okoliczności wzniecały płomień nienawiści do Dionizjusza. Uważano, że działał na podstawie gotowego planu, dzięki któremu chciał bez walki zawładnąć innymi miastami, wykorzystując czynnik strachu, jaki budzili Kartagińdzy. (2) W tych rozważaniach nad jego postępowaniem brano

πταίσματος γεγενημένου φυγεῖν ἀλόγως, τὸ δὲ μέγιστον, τὸ μηδένα τῶν πολεμίων ἐπηκολουθηκέναι· ὥστε τοῖς πρότερον ἐπιθυμοῦσι καιρὸν λαβεῖν τῆς ἀποστάσεως καθάπερ θεῶν προνοία πάντα ὑπουργεῖν πρὸς τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας.

(3) Οἱ μὲν οὖν Ἰταλιῶται καταλιπόντες αὐτὸν ἐπ' οἴκου διὰ τῆς μεσογείου τὴν πορείαν ἐποιήσαντο, οἱ δὲ τῶν Συρακοσίων ἱππεῖς τὸ μὲν πρῶτον ἐπετήρουν, εἰ δύναιτο κατὰ τὴν ὁδὸν ἀνελεῖν τὸν τύραννον· ὥς δὲ ἐώρων οὐκ ἀπολείποντας αὐτὸν τοὺς μισθοφόρους, ὁμοθυμαδὸν ἀφίππευσαν εἰς τὰς Συρακούσας.

(4) καταλαβόντες δὲ τοὺς ἐν τοῖς νεωρίοις ἀγνοοῦντας τὰ περὶ τὴν Γέλαν, εἰσῆλθον οὐδενὸς κωλύσαντος, καὶ τὴν μὲν οἰκίαν τοῦ Διονυσίου διήρπασαν γέμουσαν ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ καὶ τῆς ἄλλης πολυτελείας ἀπάσης, τὴν δὲ γυναῖκα συλλαβόντες οὕτω διέθεσαν κακῶς ὥστε καὶ τὸν τύραννον βαρέως ἐνέχειν τὴν ὀργήν, νομίζοντες τὴν ταύτης τιμωρίαν μεγίστην εἶναι πίστιν τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας κατὰ τὴν ἐπίθεσιν. (5) ὁ δὲ Διονύσιος κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν τὸ γεγονὸς καταστοχαζόμενος, ἐπέλεξε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν τοὺς πιστοτάτους, μεθ' ὧν ἠπείγετο πρὸς τὴν πόλιν σπουδῆς οὐδὲν ἐλλείπων· ἐλογίζετο γὰρ οὐκ ἂν ἄλλως δυνατὸν ἐπικρατῆσαι τῶν ἱππέων, εἰ μὴ σπεύδοι· ὅπερ ἐποίησεν. εἰ γὰρ παραδοξότερον ἐκείνων ποιήσαιτο τὴν ἄφιξιν, ἥλπιζε ῥαδίως κρατήσῃν τῆς ἐπιβολῆς· ὅπερ καὶ συνέπεσεν. (6) οἱ γὰρ ἱππεῖς οὐτ' ἂν ἔτ' ἀπελθεῖν οὔτε μεῖναι κατὰ τὸ στρατόπεδον τὸν Διονύσιον ὑπελάμβανον· διόπερ κεκρατηκέναι τῆς ἐπιβολῆς νομίσαντες, ἔφασαν αὐτὸν ἐκ μὲν Γέλας προσποιεθῆναι τοὺς Φοίνικας ἀποδιδράσκειν, νυνὶ δὲ ὡς ἀληθῶς ἀποδεδρακέναι τοὺς Συρακοσίους.

- 113.** Διονύσιος δὲ διανύσας σταδίους περὶ τετρακοσίους παρῆν περὶ μέσας νύκτας πρὸς τὴν πύλην τῆς Ἀχραδινῆς μεθ' ἱππέων ἑκατὸν καὶ πεζῶν ἑξακοσίων· ἦν καταλαβὼν κεκλεισμένην, προσέθηκεν αὐτῇ τὸν κατακεκομισμένον ἐκ τῶν ἐλῶν κάλαμον, ᾧ χρῆσθαι νομίζουσιν οἱ Συρακοῖοι πρὸς τὴν τῆς κονίας σύνδεσιν. ἐν ὅσῳ δὲ συνέβαινε τὰς πύλας κατακαίεσθαι, προσανελάμβανε τοὺς ἀφυστεροῦντας. (2) ἐπειδὴ δὲ τὸ πῦρ κατέφθειρε τὰς πύλας, οὗτος μὲν μετὰ τῶν ἠκολουθηκότων εἰσῆλανε διὰ τῆς Ἀχραδινῆς, τῶν δ' ἱππέων οἱ δυνατότατοι τὸ γεγονὸς ἀκούσαντες, τὸ μὲν πλῆθος οὐκ ἀνέμενον, εὐθύς δ' ἐξεβοήθουν ὄντες ὀλίγοι παντελῶς—ἦσαν δὲ περὶ τὴν ἀγοράν—καὶ κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν μισθοφόρων ἅπαντες κατηκοντίσθησαν. (3) ὁ δὲ Διονύσιος ἐπελθὼν τὴν πόλιν τοὺς τε σποράδην ἐκβοηθοῦντας ἀνεῖλε, καὶ τῶν ἀλλοτριῶς διακειμένων ἐπήει τὰς οἰκίας, ὧν τοὺς μὲν ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐξέβαλε. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν ἱππέων ἐκπεσὼν ἐκ τῆς

pod uwagę następujące fakty: zwlekał z udzieleniem pomocy, nie utracił ani jednego z najemnych żołnierzy, wycofał wojsko bez żadnego racjonalnego powodu, gdyż nie poniósł poważnej porażki, i wreszcie, co najważniejsze, nikt z Kartagińczyków go nie ścigał. Wszystkie te okoliczności jakby ze zrządzenia boskiej opatrności służyły zamiarom tych, którzy od pewnego czasu, czekali na sprzyjający moment do zbuntowania się i obalenia władzy tyrana.

(3) Italscy Grecy, po rozstaniu się z Dionizjuszem, powrócili do domu, zmierzając przez tereny położone w głębi wyspy. Kawalerzyści syrakuzkańscy początkowo usiłowali przy nadarzającej się sposobności zgładzić Dionizjusza podczas marszu. Gdy spostrzegli jednak, że najemnicy nie odstępują go na krok, powziąwszy jednomyślną decyzję, odjechali do Syrakuz. (4) Zaskoczywszy garnizon strzegący doków, zupełnie nieświadomy zdarzeń, które miały miejsce w Geli, wjechali do miasta bez najmniejszej przeszkody, po czym złupili dom Dionizjusza pełen srebra i złota oraz innych kosztownych przedmiotów. Wzięli żonę Dionizjusza i okrutnie się z nią obeszli po to, by tym występkiem do reszty rozpalic jego gniew: jednocześnie uważali, że taka zemsta jest najpewniejszą gwarancją ich wzajemnej lojalności w powziętym przez nich zamiarze całkowitego usunięcia tyrana. Tymczasem (5) Dionizjusz, w drodze domyśliwszy się tego, co się wydarzyło, wybrał najbardziej oddanych sobie żołnierzy spośród swych oddziałów jazdy i piechoty i ruszył na miasto z największym pośpiechem. Sądził bowiem, że pokonanie konnicy jest możliwe jedynie przez przeprowadzenie błyskawicznej akcji. Tak też postąpił. Spodziewał się bowiem, iż w przypadku gdy jego przybycie okaże się jeszcze większym zaskoczeniem, niż nim było jej przybycie, z łatwością przeprowadzi swój plan. I tak się właśnie stało. (6) Kawalerzyści bowiem nie przypuszczali, że Dionizjusz powróci do miasta lub opuści swą armię. W przekonaniu, że już dopięli swego, utrzymywali, iż wyszedł on z wojskami z Geli, starając się sprawić wrażenie, jakoby umknął Kartagińczykom, w rzeczywistości jednak umknął Syrakuzanom.

- 113.** Dionizjusz, pokonawszy drogę długości czterystu stadiów, o północy stanął u bramy Achradine z oddziałami stu jeźdźców i sześciuset pieszych. Ponieważ brama była zamknięta, kazał podłożyć pod nią trzcinę zebraną na moczarach, której Syrakuzanie zwykli używać dla wiązania wapna. Skoro tylko brama stanęła w płomieniach, dołączył do swego oddziału żołnierzy, którzy nieco później przybyli na miejsce. (2) Po strawieniu przez ogień bramy, Dionizjusz wraz z towarzyszącymi mu oddziałami przeszedł przez Achradine. W tym momencie najdzielniejsi spośród kawalerzystów syrakuzkańskich, słysząc o tym, co się wydarzyło, nie czekali na resztę, lecz, choć ich było niewielu, sami natychmiast pospieszyli z pomocą stawiającym opór. Na rynku otoczeni przez najemników, zostali wybici do nogi. (3) Dionizjusz, przemierzając miasto, mordował wszystkich, którzy tu i ówdzie próbowali nawiązać walkę:

πόλεως κατελάβετο τὴν νῦν καλουμένην Αἴτην. (4) ἅμα δ' ἡμέρα τὸ μὲν πλῆθος τῶν μισθοφόρων καὶ τὸ στράτευμα τῶν Σικελιωτῶν κατήντησεν εἰς τὰς Συρακούσας, Γελῶοι δὲ καὶ Καμαριναῖοι τῷ Διονυσίῳ διαφόρως ἔχοντες εἰς Λεοντίνους ἀπηλλάγησαν.

114. ... Διόπερ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος Ἰμίλκας ἔπεμψεν εἰς Συρακούσας κήρυκα, παρακαλῶν τοὺς ἡττημένους διαλύσασθαι. ἀσμένως δ' ὑπακούσαντος τοῦ Διονυσίου τὴν εἰρήνην ἐπὶ τοῖσδε ἔθεντο· Καρχηδονίων εἶναι μετὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀποίκων Ἑλύμους καὶ Σικανούς· Σελινουντίους δὲ καὶ Ἀκραγαντίους, ἔτι δ' Ἱμεραίους, πρὸς δὲ τούτοις Γελῶους καὶ Καμαριναίους οἰκεῖν μὲν ἐν ἀτειχίστοις ταῖς πόλεσι, φόρον δὲ τελεῖν τοῖς Καρχηδονίοις· Λεοντίνους δὲ καὶ Μεσσηνίους καὶ Σικελοὺς ἅπαντας αὐτονόμους εἶναι, καὶ Συρακοσίους μὲν ὑπὸ Διονύσιον τετάχθαι, τὰ δὲ αἰχμάλωτα καὶ τὰς ναῦς ἀποδοῦναι τοὺς ἔχοντας τοῖς ἀποβαλοῦσι.

(2) Τῶν συνθηκῶν δὲ γενομένων Καρχηδόνιοι μὲν εἰς Λιβύην ἐξέπλευσαν, πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ μέρος τῶν στρατιωτῶν ἀποβαλόντες ὑπὸ τῆς νόσου· οὐδὲν δ' ἦττον καὶ κατὰ Λιβύην διαμείναντος τοῦ λοιμοῦ, παμπληθεῖς αὐτῶν τε τῶν Καρχηδονίων, ἔτι δὲ τῶν συμμάχων διεφθάρησαν.

(3) Ἡμεῖς δὲ παραγεννηθέντες ἐπὶ τὴν κατάλυσιν τῶν πολέμων, κατὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα τοῦ Πελοποννησιακοῦ, κατὰ δὲ τὴν Σικελίαν τοῦ Καρχηδονίοις πρὸς Διονύσιον πρώτου συστάντος, ἡγούμεθα δεῖν ἐπιτετελεσμένης τῆς προθέσεως τὰς ἐξῆς πράξεις εἰς τὴν ἐχομένην βίβλον καταχωρίσαι.

wchodząc do domów ludzi, którzy byli doń wrogo usposobieni, część z nich zabijał, część wypędzał z miasta. Reszta konnicy, wyparta z miasta, zajęła miejscowość zwaną dzisiaj Etną. (4) O brzasku dnia większość wojsk najemnych i sycylijskich Greków wróciła do Syrakuz, Geloci zaś i Kampanowie, skłóceni z Dionizjuszem, oddalili się w kierunku Leontinój.

114. ...²⁵⁶ Z tego powodu Hamilkar, zmuszony okolicznościami, wysłał herolda do Syrakuz, który miał zaproponować pokonanym wszczęcie rokowań pokojowych. Ponieważ Dionizjusz z zadowoleniem przyjął tę propozycję, zawarto traktat pokojowy na następujących warunkach²⁵⁷: do Kartagińczyków mają należeć, niezależnie od ich dawnych kolonii Elymowie i Sykanowie. Mieszkańcom Selinuntu, Himery, a nadto Geli i Kamariny wprawdzie wolno będzie pozostać w ich miastach, pozbawionych wszakże jakichkolwiek fortyfikacji, jednak będą musieli płacić daniny Kartagińczykom. Leontyńczykom, Messeńczykom i Sykulom zapewnia się całkowitą autonomię, Syrakuzanie zaś będą poddani władzy Dionizjusza. Jedna i druga strona ma odzyskać jeńców i okręty, które utraciła.

(2) Po zawarciu tego traktatu Kartagińczycy popłynęli do Libii, straciwszy ponad połowę swej armii w następstwie choroby. Ta zaraza nie mniej niż w Libii szerzyła się także wśród przybyłych tam wojsk kartagińskich: wielka bowiem liczba, zarówno Kartagińczyków, jak i ich sprzymierzeńców, padła jej ofiarą.

(3) W ten sposób doszliśmy do zakończenia tych wojen – w Grecji wojny peloponeskiej i na Sycylii, pierwszej, którą Kartagińczycy prowadzili z Dionizjuszem²⁵⁸. Spełniwszy zatem nasze zadanie, sądzimy, że wypada nam w następnej księdze umieścić opis późniejszych wydarzeń wedle ich chronologicznego porządku.

KOMENTARZ (do tekstu polskiego)

- 1 Według wyobrażeń Greków i Rzymian Troja zniszczona została w roku 1184 przed Chr.; zgodnie z rachubą Diodora wyprawa ateńska na Sycylię rozpoczęłaby się więc w roku 416 przed Chr., w rzeczywistości jednak miało to miejsce w roku 415; jest to konsekwencją tego, że w przyjętej przez Diodora chronologii wydarzenia, związane z wojną peloponeską, datowane są z rocznym wyprzedzeniem; Will, s. 340.
- 2 A więc od roku 415
- 3 W źródłach epigraficznych (IG I³ nr 95 wiersz 4) jako Charias; Will, s. 340; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 222.
- 4 Lucius Sergius Fidenas, Marcus Papirius Mugillanus, Marcus Servilius Axilla, trybuni wojskowi z władzą konsularną, rok 418 przed Chr.; Will, s. 340; Broughton I, s. 72.
- 5 Por. Tukidydes VI 31.1-6; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 460-474; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 137-156.
- 6 Alkibiades, syn Klejniasa, żył w latach ok. 450-404 przed Chr.; matka, przez którą był spokrewniony z Peryklosem, pochodziła z rodu Alkmeonidów; wybitny wódz i polityk, uczeń i przyjaciel Sokratesa; kilkakrotnie wybierany był na stratega, zacięty przeciwnik Kleona i Nikiasza, niechętny był tzw. pokojowi Nikiasza, zawartemu ze Spartą w 421 r.; zorganizował wyprawę sycylijską, która zakończyła się kompletną klęską Aten; Alkibiades, odwołany z Sycylii do Aten, gdzie chciano go postawić przed sądem za profanację posągów Hermesa (tzw. herm) i zdradzenie misterii eleuzyńskich, uciekł do Sparty, gdzie stał się doradcą w wojnie z Atenami. Za jego radą Spartanie ustanowili w Attyce stały garnizon wojskowy w Dekelei (tzw. wojna dekelejska), zmieniając tym samym charakter wojny peloponeskiej. Ze Sparty, gdzie uwiódł królowi Agisowi żonę, Alkibiades uciekł do Tyssafernesa, perskiego satrapy w Azji Mniejszej, stając się jego doradcą. Na krótko udało mu się powrócić do Aten, gdzie nawet wybierany był strategiem. Po klęsce Aten udał się pod opiekę satrapy Daskylion, Farnabazosa, który, pod wpływem namowy spartańskiego wodza Lizandra, polecił go zamordować (w 404 r.); Alkibiades był postacią niezwykle barwną, mimo obracania się w kręgu Sokratesa jego styl bycia i zdobyte wykształcenie odpowiadały raczej modelowi sofistów; być może

- to przykład jego osoby stał się argumentem do oskarżenia Sokratesa o demoralizowanie młodzieży ateńskiej; KIPauly 1, s. 261-264; DNP 1 (1996/1999), s. 500-502 nr [3]; Kulesza, *Wojna peloponeska*, *passim*; SKA, s. 38-39.
- 7 Nikiasz, syn Nikeratosa, z demu Kydantidai; właściciel kopalni srebra, gorący zwolennik Peryklesa i kontynuator jego polityki; ur. przed rokiem 469, zginął z wyroku Syrakuzańczyków na Sycylii w 413; jeden z najwybitniejszych wodzów ateńskich czasu wojny peloponeskiej; był zwolennikiem zawarcia pokoju ze Spartą, co udało się w roku 421 po śmierci Kleona (pokój Nikiasza); bezskutecznie sprzeciwiał się wyprawie sycylijskiej; ironią losu wyznaczony został przez Ateńczyków, obok Alkibiadesa i Lamachosa, na współdowodzącego ekspedycją; w latach 427/426 - 420/419, 418/417 - 413/412 rokrocznie wybierany był na stratega; KIPauly 4, s. 103-104; DNP 8 (2000), s. 912-913 nr [1]; DNP 8 (2000), s. 912-913; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 221-222; SKA, s. 322.
- 8 Lamachos, syn Ksenofanesa, z demu Oie; był jednym z posłów ateńskich do Sparty, którzy w roku 422/421 podpisywali porozumienie w sprawie tzw. pokoju Nikiasza; poległ na Sycylii w roku 414, w trakcie ataku na Syrakuzy; KIPauly 3, s. 462; DNP 6 (1999), s. 1076; por. Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 222.
- 9 Tzw. hermy: były to posągi Hermesa w formie słupa z głową boga i wzwiedzionym fallusem, ustawione przed świątyniami i w ciągu ulic; ktoś pod osłoną nocy poutraćwał fallusy z niemalże wszystkich posągów; równocześnie w prywatnych domach niektórych bogatych obywateli doszło do profanacji misteriów eleuzyńskich (chodziło o ich sparodiowanie); por. Tukidydes VI 27 - 29.3; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 463; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 140; DNP 5 (1998), s. 447; Bravo et alii, s. 200-201.
- 10 Tzw. hermokopidów, tj. „obtlukiwaczy herm”; DNP 5 (1998), s. 447; Bravo et alii, s. 202.
- 11 W rzeczywistości wielkość tę flota ateńska osiągnęła dopiero na Korkyrze, po dołączeniu sił sprzymierzeńców; por. Tukidydes VI 42-44.1; Will, s. 340; Bravo et alii, s. 201.
- 12 Por. niżej, rozdz. 30.3; informacja o tajnym posiedzeniu Rady jest niehistoryczna, Tukidydes milczy na ten temat; Diodor mógł ją przejąć od Timajosa; Will, s. 340.
- 13 Selinunt, Selinus, łac. Selinuntum; najbardziej na zachód wysunięta kolonia grecka na Sycylii, położona na jej południowym wybrzeżu, przy ujściu rzeki Selinus (dzis. Modione). Założona została w roku 628 przed Chr. przez kolonistów z Megary Hyblańskiej (Megara Hyblaia). Z punktu widzenia strategicznego miejsce wybrane zostało znakomicie: żyzna równina, niezasiedlona, na wysokim wzgórzu wrzynającym się w morze, między dwiema rzekami, co zapewniało obfitość wody i dobre warunki portowe. W V w. przed Chr. Selinunt przeżył okres wspaniałego rozwoju, ale w 409 r. przed Chr. został

zniszczoney przez wojska Kartaginy i już nigdy nie odzyskał swego pierwotnego znaczenia; PECS, s. 823-325; ASM, s. 186-189; DNP 11 (2001), s. 367-371; Wroński, s. 152-160.

- 14 Syrakuzy (Syrakusai, Syracusae; dzis. Siracusa); miasto w południowej części wschodniego wybrzeża Sycylii, założone zostało w roku 734 przez kolonistów z Koryntu, których przyprowadził Archiasz z rodu Bakchiadów. Początkowo zasiedlono tylko niewielką (1600 × 600 m) wyspę Ortygię, oddzieloną od lądu wąską cieśniną, skąd przepędzono Sykulów. Szybko jednak miasto rozrosło się na samą Sycylię, gdzie powstały cztery dzielnice: Achradina, Neapolis, Tyche i Temenites. Syrakuzanie podjęli ekspansję w głąb Sycylii, gdzie założyli kolonie Akrai i Kasmenai (VII w.) oraz Kamarinę i Morgantinę (VI w.). Powierzchnia miasta w okresie jego największego rozwoju wynosiła 325 ha. Syrakuzy były najludniejszym i najbogatszym miastem Sycylii, należały zresztą do najważniejszych greckich miast w ogóle; H.-P. Drögemüller, Syrakusai, RE Suppl. XIII 1973, s. 815-836; PECS, s. 871-874; ASM, s. 191-194; DNP 12/2 (2002), s. 1159-1172; Wroński, s. 92-101.
- 15 Por. Tukidydes VI 30-32.2; miało to miejsce 21 lub 22 lipca 415 r., por. Will, s. 340 z odnośną literaturą.
- 16 Mieszkańcy Tarentu: Taras, Tarentum (dzis. Taranto), miasto w Apulii nad Zatoką Tarencką, założone w roku 706 przed Chr. przez Spartan; wedle legendy osadnikami byli Parteniowie, tj. pozamałżeńskie dzieci kobiet spartańskich ze związku z Helotami w czasie, gdy ich mężowie walczyli z Meseńczykami (wojny meseńskie); jedno z najważniejszych miast Wielkiej Grecji; szczytowy okres rozwoju przeżywało w V-IV w. przed Chr.; ważny ośrodek sztuki i produkcji rzemieślniczej (tkactwo, ceramika); to Tarentyńczycy, z obawy przed Rzymianami, ściągnęli na pomoc Pyrrusa, króla Epiru, który wylądował w Italii w roku 280, interwencja ta nie przyniosła jednak spodziewanych efektów; od roku 272 przed Chr. w rękach Rzymian; PECS, s. 878-879, s.v. Taras; ASM, s. 147-149; DNP 12/1 (2002), s. 20-22; SKA, s. 473.
- 17 Metapontion, Metapontum (dzis. Metaponto), miasto w Lukanii nad Zatoką Tarencką, między ujściami rzek Bradanus (dzis. Bradano) a Casuentus (dzis. Basento); założone w VIII w. przed Chr.; tutaj ostatnie lata życia spędził i został pochowany Pitagoras; wspierało ateńską wyprawę na Sycylię; PECS, s. 574-575; DNP 8 (2000), s. 85-86.
- 18 Herakleja, apoikia Tarentu i Turiów, założona w roku 433/432 przed Chr., na regularnym planie, między rzekami Aciris i Siris, w niewielkiej odległości od dawnej polis Siris, położona w Lukanii nad Zatoką Tarencką, przy ujściu rzeki Akris (dzis. Agri). Początki miasta sięgają VII w., wówczas nosiło nazwę Siris; w połowie VI w. zniszczone zostało przez rywalizujące z nim miasta Kroton, Metapont i Sybaris; odbudowane w roku 433/432 jako Herakleja; w 374 r. Herakleja była siedzibą Związku Italiotów; wsławiona zwycięstwem Pyrrusa nad Rzymianami w 280, ale już w 278 r. mieszkańcy Heraklei zawarli sojusz

- z Rzymem; PECS, s. 384; KIPauly 2, s. 1037 nr 10; DNP 5 (1998), s. 368 nr [10]; 11 (2001), s. 594-595 s.v. Siris; ASM, s. 109-112.
- 19 Turie, Turioj, Thurioi, Thuri, Copia, miasto w Lukanii w południowej Italii, założone w roku 443 przed Chr. w miejscu lub tuż w pobliżu nieistniejącej już wówczas polis Sybaris, przy udziale m.in. kolonistów z Aten i osobistym zaangażowaniu Peryklesa, co wyjaśnia serdeczne przyjęcie przez mieszkańców ateńskich sił ekspedycyjnych. Miasto powstało na planie prostokąta, wytyczonym prawdopodobnie przez samego Hippodamosa z Miletu, długość murów obronnych wynosiła ok. 8-9 km. W drugiej połowie V w. Turie należały do najlepiej rozwijających się miast południowej Italii; KIPauly 5, s. 802-803; DNP 12/1 (2002), s. 515-516; PECS, s. 919; SKA, s. 487 s.v. Thurioi; zob. V. Ehrenberg. The foundation of Thuri, The American Journal of Philology 69, 1948, s. 149-170; N.K. Rutter, Diodorus and the foundation of Thuri, Historia 22, 1973, s. 155-176; Will, s. 327; Hammond, Dzieje Grecji, s. 378-379.
- 20 Znajdowała się ona na półwyspie Lacinium (Lacinium promonturium) na wschodnim wybrzeżu Brucji (Bruttium); o świątyni tej Diodor wspomina także w ks. IV 24.7, poza nim piszą o niej m.in. Liwiusz XXIV 3.3 i Dionizjusz z Halikarnasu I 51; H. Nissen, Italische Landeskunde II, Berlin 1902, s. 934; KIPauly 3, s. 437.
- 21 Skylletion, Skyllakion, Scylceum, Scolacium, miasto na wschodnim wybrzeżu Brucji, nad zatoką o tej samej nazwie (dzis. Golfo di Squillace); pierwsza o nim informacja to właśnie ta notatka Diodora; KIPauly 5, s. 239.
- 22 Lokroi Epizefyrion (Locri Epizephyrii, Lokry Epizefryjskie), w południowej Italii, położone na wybrzeżu Morza Jońskiego, w odległości 4 km na południowy zachód od dzisiejszego miasta Locri. Założone zostały w 673 r. przed Chr., należały do najstarszych, zarazem najznacniejszych miast greckich na Półwyspie. Założycielami byli osadnicy z Lokrów w środkowej Grecji, być może wspomagani przez Syrakuzy. Było ich „sto domów”, ich potomkowie tworzyli później w Lokrach Epizefryjskich arystokratyczną Radę Tysiąca, która rządziła polis. Głównymi rywalami Lokrów w regionie były miasta Region i Kroton. Nad tym ostatnim Lokryczycy odnieśli w połowie VI w. przed Chr. spektakularne zwycięstwo w bitwie nad rzeką Sargas, jakoby z pomocą Dioskurów. Dlatego boscy bliźniacy cieszyli się w Lokrach szczególnym kultem. W pobliżu miasta znajdowała się też słynna w świecie greckim świątynia Persefony; PECS, s. 523-524; KIPauly 3, s. 721-725; DNP 7 (1999), s. 421-425 nr [2]; Hammond, Dzieje Grecji, s. 152, 158.
- 23 Region (Rhegion, Rhegium, Reggio di Calabria), w Italii nad Cieśniną Mesyńską; jego początki sięgają roku 730/720 przed Chr.; PECS, s. 753; ASM, s. 144-146.
- 24 Według Tukidydesa VI 72-73.1 miało to miejsce dopiero w następnym (414) roku, jako reakcja na pierwsze klęski; Will, s. 340; Bravo et alii, s.203-204.

- 25 To jest mieszkańcy Akragas, Agrigentum (dzis. Agrigento), miasta na południowo-zachodnim wybrzeżu Sycylii, położonego mniej więcej w odległości 4 km od brzegu morskiego. Założone zostało w roku 582 przez kolonistów z innego miasta sycylijskiego – Geli, na stromym skalistym wzgórzu, sięgającym wysokości 351 m n.p.m. Opływają je dwie rzeki: Hypsas (dzis. Drago) od strony zachodniej i Akragas (dzis. S. Biagio) od strony wschodniej. Na południe od miasta rzeki łączą się ze sobą. Powierzchnia miasta obejmowała 625 ha, opasywał ją mur o łącznej długości 10 km. Apogeum swej politycznej, militarnej i gospodarczej prosperity osiągnęła Akragas w latach 488-471 pod rządami tyrana Terona. Wojska Akragas wzięły udział w bitwie pod Himera w 480 r., co przyniosło miastu chwałę i bogate łupy. Bogactwo mieszkańców Akragas było w okresie klasycznym wręcz przysłowiowe. W roku 405 jednak Akragas została zdobyta przez Kartagińczyków i mimo późniejszej odbudowy nigdy już nie odzyskała swojej dawnej świetności; KIPauly 1, s. 220-221; PECS, s. 23-26; DNP 1 (1996 / 1999), s. 406-408; Wroński, s. 132-138; SKA, s. 30.
- 26 Mieszkańcy Naksos, wschodnie wybrzeże Sycylii, najstarszego miasta greckiego na wyspie, założonego ok. roku 735 przed Chr.; w inwazji na Sycylię Naksos stało po stronie Ateńczyków; w roku 403 zdobył je tyran Syrakuz, Dionizjusz I, i za karę zniszczył, mieszkańców w większości sprzedał w niewolę; w roku 358 przed Chr. miasto zostało definitywnie opuszczone, jego mieszkańcy przenieśli się 12 km na północ, do Tauromenion (dzis. Taormina); ASM, s. 181-182.
- 27 Kamarina, miasto doryckie, położone w odległości ok. 60 km na zachód od południowego cypla Sycylii, górującym nad ujściem rzeki Hiopparis; założone zostało jakoby w roku 599/598 przed Chr., jako subkolonia Syrakuz, co dawało tym ostatnim kontrolę nad południowo-wschodnią Sycylią; wkrótce jednak Kamarina ogłosiła się w pełni niezależną polis; zniszczona po roku 485 przez tyrana Gelona z Syrakuz, odbudowana została ćwierć wieku później, wchodząc zarazem w najświetniejszy okres swej historii; KIPauly 3, s. 96-97; Wroński, s. 114-122.
- 28 Messana, Messene, Messana, pierwotna nazwa Zankle, dzis. Messina, pol. Messyna. Miasto na północno-wschodnim cyplu Sycylii, nad Cieśniną Messyńską, oddzielającą wyspę od Italii. Miejsce, ze względu na niezwykle korzystne położenie strategiczne, zasiedlone było już bardzo wcześniej. Greckie miasto powstało w drugiej połowie VIII w., założone przez Chalkidyjczyków z Cumae/Kyme w Italii. Nazwa Zankle wywodziła się z języka Sykulów, przedgreckich mieszkańców Sycylii, i oznaczała „sierp”. Stanowiło to nawiązanie do naturalnego kształtu zatoki portowej Messany. Ta ostanía nazwa nadana została miastu przez tyrana Anaksilaosa z Region, który w początkach V w. podporządkował sobie także Zankle. Prawdopodobnie chodziło o upamiętnienie pochodzenia Anaksilaosa i jego rodziny. Wiązało się z tym także przybycie tu znacznej liczby nowych osadników właśnie z Mesenii na

- Peloponezie. Ze względu na swe strategiczne położenie Messyna była obiektem naprzemiennych ataków z różnych stron. Stanowiła zasadniczy obiekt rywalizacji grecko-kartagińskiej na Sycylii. W 395 r. Kartagińczykom udało się Messynę zdobyć i zniszczyć. Ale już w roku następnym miasto odbudowali Syrakuzanie. W III w. Messyna stała się iskrą zapalną pierwszej wojny punickiej: najpierw opanowana została przez Mamertynów, byłych najemników syrakuzkańskich, którzy przemianowali ją na Mamertina; spowodowało to jednak reakcję Syrakuz i Kartaginy, wreszcie do konfliktu włączył się Rzym; KIPauly 3, s. 1246-1247; PECS, s. 998-999 s.v. Zankle; DNP 8 (2000), s. 42-44; IACP, s. 233-236 nr 51; Wroński, s. 170-173.
- 29 Himera założona została około roku 649 na stromym wzgórzu (dzis. Piano di Imera) powyżej ujścia do Morza Tyrreńskiego rzeki o tej samej nazwie (dzis. Fiume Grande). Obok niewielkiej kolonii Mylai (Mylae), Himera była jedynym greckim miastem na północnym wybrzeżu Sycylii. Powstała jako siostrzana kolonia Zankle/Messyny, osadnicy byli pochodzenia jońsko-doryckiego. Miała stanowić przeciwwagę dla Fenicjan (Kartagińczyków), zajmujących zachodnią część wyspy. Pod jej murami w roku 480 przed Chr. Grecy z Syrakuz i Akragas odnieśli wielkie zwycięstwo nad Kartaginą. W roku 476 tyran Theron z Akragas wymordował jońskich mieszkańców Himery i zastąpił ich kolonistami doryckimi. W ten sposób miasto nabrało charakteru całkowicie doryckiego. W roku 409 Himera została jednak zdobyta przez wojska Kartaginy i, z zemsty za klęskę w roku 480, zrównana z ziemią. Nigdy też nie została odbudowana. W obrębie północnej części miasta archeologowie odsłanili zespół czterech świątyń (tzw. area sacra), z których jedna (tzw. świątynia D) poświęcona była bogini Atenie. Na miejscu bitwy z roku 480 natrafiono na resztki wielkiej świątyni doryckiej (peripteros), którą nazwano umownie „świątynią zwycięstwa” (nie wiadomo, jakiemu bóstwu była poświęcona). Wzniesiona została przez tyranów Akragas i Syrakuz dla upamiętnienia triumfu nad Kartagińczykami; PECS, s. 393; DNP 5 (1998), s. 560-561; ASM, s. 172-173; Wroński, s. 174-182; SKA, s. 226.
- 30 Gela, greckie miasto na południowo-zachodnim wybrzeżu Sycylii, założone w roku 690 przed Chr. Tutaj ostatnie lata życia spędził i zmarł (456/455) Aj-schylos, najstarszy z trzech wielkich tragików greckich; „grób poety w Geli był otaczany czcią i stał się miejscem pielgrzymek ludzi związanych z teatrem, którzy składali ofiary zmarłemu i deklamowali jego teksty”; o nim zob. R.R. Chodkowski, Aj-schylos, LGS I, s. 672-724 zwł. 672-675; SPA, s. 47-51. W roku 405 miasto zniszczyli Kartagińczycy; DNP 4 (1998), s. 870-872; SKA, s. 198.
- 31 Katana, Katane, Catania, Catina, miasto greckie na północ od Syrakuz, u podnóża Etny, założone w roku 729; znane były i cenione prawa Charondasa z Katany, przyjmowane także w innych miastach greckich (zob. Diodor XII 11.3 – 19.2); w pierwszej połowie V w. Katana uzależniona została od Syra-

- kuz; w 415 r. przed Chr. posłużyła Ateńczykom za bazę operacyjną; po ich klęsce zajęta została najpierw przez Kartagińczyków, a następnie, w roku 403, zdobyta i ukarana zniszczeniem przez Dionizjusza I, tyrana Syrakuz; ASM, s. 173-174; SKA, s. 257.
- 32 Egesta, Segesta, Haigesta; główne miasto Elymów (Elymoi), trzeciego przedgreckiego ludu na Sycylii, położone w północno-zachodniej części wyspy. Ze względu na fakt, że Egesta znajdowała się w strefie wpływów punickich, mieszkańcy Segesty utrzymywali z Kartaginą jak najlepsze stosunki. Prawdopodobnie była to także forma zabezpieczenia się przed ekspansjonizmem Greków. Tradycyjnym wrogiem Segesty był Selinunt, położony w zachodniej części południowego wybrzeża wyspy; wg legendy miasto założyli Trojanie, dlatego później Segestianie uchodzili za spokrewnionych z Rzymianami; to za ich namową i prośbą Ateńczycy zdecydowali się na podjęcie wyprawy sycylijskiej; PECS, s. 817-818; KIPauly 5, s. 71-72; DNP 11 (2001), s. 337-338; ASM, s. 165-166; Wroński, s. 183-187 (tu także na temat zasadności używania nazwy Segesta).
 - 33 Argos, główne miasto Argolidy w północno-wschodniej części Peloponezu; SKA, s. 62-63.
 - 34 Zob. Tukidydes VI 53-61,7.
 - 35 I udał się na Peloponez, do Sparty; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 465-466; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 142.
 - 36 Hykkara, miasto Sykulów, leżała na północnym wybrzeżu Sycylii, w odległości ok. 20 km na zachód od Palermo, a ok. 30 km na północny wschód od Segesty; dzisiejsza miejscowość Carini; RE IX (1914), s. 97-98; KIPauly 2, s. 1264; Wroński, s. 193.
 - 37 Błąd Diodora, było to miasto Sykanów; Tukidydes VI 62; RE IX (1914), s. 97-98; KIPauly 2, s. 1264; Wroński, s. 1193.
 - 38 Olympion, Olympieion, Olympiejon, świątynia Zeusa Olympiosa nad rzeką Anapos, na przedpolach Syrakuz, 3 km na południowy zachód od granicy miasta antycznego, dlatego ważny punkt strategiczny dla atakujących bądź broniących miasta od południa; obok świątyni Artemidy i Apollona w Syrakuzach była to druga, jeśli chodzi o czas powstania, świątynia dorycka na Sycylii (pierwsza połowa VI w. przed Chr.); KIPauly 4, s. 289; G. Gruben, *Die Tempel der Griechen*, München 1966, s. 261-262.
 - 39 Diagoras Ateista, syn Teleklytosa, pochodził z wyspy Melos, poeta liryczny; znany był i wyśmiewany jako szyderca, zaprzeczający istnienia bogów; w Atenach wywoływał uznanie i zgorszenie; najprawdopodobniej w r. 415 przed Chr. odbył się przeciwko niemu proces z oskarżenia o asebeję; KIPauly 1, s. 1507-1508; DNP 3 (1997 / 1999), s. 508-509 nr [2]; Will, s. 341; M. Winiarczyk, *Diagoras von Melos – Wahrheit und Legende*, Eos 67, 1979, s. 191-213 (część pierwsza); 68, 1980, s. 51-75 (część druga); idem, *Diagoras of Melos. A Contribution to the History of Ancient Atheism*, Berlin 2016.

- 40 Aequi, jedno z plemion środkowoitalskich, z grupy oskijsko-samnickiej, zamieszkujących tereny między Latynami, Marsami i Sabinami; zacięty przeciwnik Rzymu, ostatecznie zostali mu podporządkowani w roku 304 przed Chr.; DNP 1 (1996 / 1999), s. 187; MEKA, s. 230.
- 41 Labici, Labicum, Labikon (Λαβικόν), miasto w Lacjum na północno-wschodnim zboczu Gór Albańskich, dziś. Monte Compatri; należało do Związku Latyńskiego; w sojuszu z Ekwami wystąpiło przeciwko Rzymowi, co przypłaciło całkowitym zniszczeniem; od roku 418 przed Chr. kolonia rzymska; w ks. XIV 102.4 Diodor – jako jedyny – wymienia miejscowość o nazwie Λίφλον, co może być zniekształconą formą nazwy Λαβικόν = Labici; RE XII (1924), s. 255-256; DNP 6 (99), s. 1031; Will, s. 341.
- 42 P. Lucretius Hosti f. Tricipitinus, Agrippa Menenius T. f. Agripp(ae) n. Lanatus, Sp. Veturius Sp. f. Sp. n. Crassus Cicurinus, rok 417 przed Chr.; Will, s. 341; Broughton I, s. 73.
- 43 Por. Tukidydes VI 88.7 – 93.
- 44 Gylippos syn Kleandrydasa, dowódca spartański, wysłany przez Spartę z wielkimi siłami na Sycylię, aby wesprzeć Syrakuzy, wylądował latem 414 roku w Himerze; jego przybycie okazało się przełomowe dla losów wojny; Tukidydes VI 93.2; DNP 5 (1998), s. 18; Kulesza, Sparta, s. 240; Bravo et alii, s. 205-208; Will, s. 341.
- 45 Płaskowyż górujący nad Syrakuzami od strony północnej, przez to niezmiernie ważny strategicznie; o walkach o Epipolaj zob. Hammond, Dzieje Grecji, s. 467.
- 46 Przyjmuje się, że Sykulowie (Siculi, Σικελοί) przybyli na Sycylię u schyłku II tysiąclecia przed Chr.; mówili językiem spokrewnionym z oskijskim. W okresie wielkiej kolonizacji wyparci zostali przez Greków w głąb wyspy. Próba zjednoczenia plemion sykelockich, podjęta w latach 461-450 przez Duketiosa (Ducetius), zakończyła się fiaskiem. Sykulowie ulegli pełnej hellenizacji; RE II A.2 (1923), s. 2204-2207; DNP 11 (2001), s. 516-517.
- 47 Miejscowość na północnym skraju płaskowyżu Epipolaj; KIPauly 3, s. 427.
- 48 Polichne, Polichna, fort i zarazem przedmieście Syrakuz, rozciągające się wokół Olympejonu nad Anaposem; KIPauly 4, s. 974.
- 49 Sykanowie, mieszkańcy Sycylii, których pochodzenie nie było jasne już w starożytności: dla jednych byli autochtonami, dla drugich przybyszami z Iberii, gdzie mieszkali nad rzeką Sikanos (na wschodnim wybrzeżu Hiszpanii), skąd jakoby przepędzeni zostali przez Ligurów. Przybyć wówczas mieli na Sycylię, która przez jakiś czas nosiła nawet nazwę Sykanii. Ulegli jednak szybko przybyszom z południa Italii, Sykulom (Siculi), którzy zepchnęli ich w zachodnie i południowe rejony wyspy. Wydaje się jednak, że Sykanowie przewędrowali na Sycylię również z Italii, tylko dużo wcześniej niż Sykulowie. W okresie wczesnym (przed przybyciem Sykulów) Sykanowie pozostawali pod dużym wpływem kultury minojskiej i mykeńskiej; DNP 11 (2001), s. 540-542.

- 50 Eurymedont, ateński wódz i polityk, stronnik Kleona; był strategiem w latach 427-423, w r. 427 w czasie walk na Korkyrze wsparł demokratów, a swoją postawą doprowadził do masakry oligarchów (Tukidydes III 80-85); w 425 dowodził ateńską flotą w tzw. pierwszej wyprawie sycylijskiej; ponownie wybrany został na stratega w roku 414 i zimą 414/413 udał się z pierwszym kontyngentem pomocy na Sycylię, potem przyprowadził wraz z Demostenesem dalsze posiłki; namawiał, podobnie jak Demostenes, do wycofania się z Sycylii, co nie udało się wobec oporu Nikiasza; KIPauly 2, s. 454; Bravo et alii, s. 206.
- 51 414-404, a więc w rzeczywistości jedenaście lat; Will, s. 341.
- 52 A. Sempronius L. f. A. n. Atratinus, M. Papirius L. f. Mugillanus, Q. Fabius Q. f. M. n. Vibulanus, Sp. Nautius Sp. f. Sp.. Rutilus; rok 416; Will, s. 341; Broughton I, s. 73-74.
- 53 Agis II, syn Archidamosa II, Eurypontyda, panował w latach 427-400 przed Chr.; w 421 przed Chr. sygnował, wraz z drugim królem spartańskim Plejso-anaksem, tzw. pokój Nikiasza, kończący pierwszą fazę wojny peloponeskiej („wojna archidamijska”); autor świetnego zwycięstwa Spartan w bitwie pod Mantineją nad koalicją Aten, Argos i Mantinei w 418 r.; w roku 405 dowodził, wspólnie z Pauzaniaszem II, lądową blokadą Aten i odegrał istotną rolę w ustalaniu warunków kapitulacji Ateńczyków w roku 404; KIPauly 1, s. 132; DNP 1 (1996/1999), s. 256 nr [2]; Kulesza, Sparta, s. 238-239, 387.
- 54 Rok 413, początek tzw. wojny dekelejskiej; Dekeleja, położona ok. 20 km na północ od Aten, zaliczana była do dwunastu starych miast Attyki; Spartanie ufortyfikowali się po południowej stronie miasta; KIPauly 1, s. 1438; DNP 3 (1997 / 1999), s. 385; Will, s. 341; Kulesza, Wojna peloponeska, s. 157-182; Bravo et alii, s. 210.
- 55 Por. Tukidydes VII 21-24.3; opis Diodora pochodzi od Filistosa, ale za pośrednictwem Efora; Will, s. 341-342.
- 56 Demostenes syn Alkistenesa, jeden z najwybitniejszych wodzów ateńskich czasu wojny peloponeskiej; strateg w latach 427/426, 425/424, 418/417, 414/413, 413/412; w roku 426 poprowadził kampanię zbrojną przez Etolię i Fokidę, aby atakiem od strony zachodniej i przy pomocy plemion środkowo greckich pokonać ostatecznie Beocję; niepowodzenie tej kampanii wywołało niechęć Ateńczyków wobec niego, ale osiągnięte wkrótce zwycięstwo w starciu ze spartańskim wodzem Eurylochem, co z kolei pozwoliło utrzymać Naupaktos w rękę Aten, przywróciło mu uznanie współobywateli i umożliwiło powrót do Aten; w roku 425 wślawił się w trakcie walk o Sfakterię i Pylos, o czym Diodor pisze w ks. XII; zginął na Sycylii w roku 413, skazany na śmierć, wraz z Nikiaszem, przez Syrakuzan; KIPauly 1, s. 1482-1484; DNP 3 (1997/1999), s. 466-467; Hammond, Dzieje Grecji, s. 430-436; Kulesza, Wojna peloponeska, s. 111-113, 221-222.
- 57 Messapiowie, mieszkańcy Messapii, krainy w najdalszym południowo-wschodnim krańcu Italii; KIPauly, s. 1247-1249.

- 58 Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 471-472.
- 59 Ibidem, s. 471.
- 60 Na ten temat zob. Wroński, s. 98-99.
- 61 27 sierpnia 413 r.; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 472; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 152; Will, s. 342.
- 62 Diodor jest w błędzie, odjazd odłożono nie na trzy dni, lecz o cały miesiąc (trzy razy po dziewięć dni); Will, s. 342.
- 63 O odwróceniu i klęsce wojska ateńskiego zob. Tukidydes VII 72.1 – 85.4; Plutarch, *Żywot Nikiasza* 25.5 – 27.9; Lazenby, s. 213-238; w opisie Diodora jest to skrót sprawozdania Filistosa, ale przerobionego przez Efora; Will, s. 342.
- 64 Opis bitwy nad rzeką Asinaros /Assinaros (na południe od Syrakuz, dzis. Fiumare di Noto): Tukidydes VII 83-85; por. Plutarch, *Żywot Nikiasza* 27; zob. B.D. Meritt, *The battle of the Assinarus*, *Classical Philology* 27, 1932, s. 336-342; Lazenby, s. 233; Bravo et alii, s. 209.
- 65 Liczba niewątpliwie przesadzona, zob. Will, s. 342.
- 66 Dla upamiętnienia tego zwycięstwa i wzięcia do niewoli Nikiasza, Syrakuzanie ustanowili święto Asynaria (Azynaria), wyprowadzając jego nazwę od rzeki Asinaros (Azynaros); Plutarch, *Żywot Nikiasza* 28: „Nastąpiło ogólne zgromadzenie Syrakuzan i ich sprzymierzeńców. Tu przywódca ludu, Eurykles, wystąpił z wnioskiem, by przede wszystkim dzień, w którym do niewoli wzięto Nikiasza, był świętem, dniem ofiar kultowych i wolnym od pracy, nazywanym Azynaryjskim, od rzeki Azynaros” (przekł. Mieczysław Brożek); RE II (1896), s. 1580-1581.
- 67 Syrakuzkański polityk, przeciwnik Hermokratesa; w 412 r. wprowadził w Syrakuzach nowe prawa, zmieniając ich ustrój w formę radykalnej demokracji na wzór ateński, czym nieświadomie przygotował grunt pod tyranię Dionizjusza I; z inicjatywy Hermokratesa został w roku 408/407 skazany na banicję (za wydanie Kartagińczykom Himery w roku 409, zob. niżej, rozdz. 60-62); KLPauly 2, s. 51-52 (s.v. Diokles 2); DNP 3 (1997 / 1999), s. 609-610 nr [3]; MEKA, s. 193 nr 3.
- 68 Kotyle (łac. cotula), kubek, czarka, miara płynów i ciał sypkich – 0,27 litra; MEKA, s. 387, 806 (tabela III).
- 69 Gelon, tyran Geli od roku 491, w 485 został tyranem Syrakuz; Geli pozostawił swego brata Hierona; na jego czasy przypada rozkwit Syrakuz; w 480 r. przed Chr. odniósł świetne zwycięstwo nad Kartagińczykami w bitwie pod Himera; zmarł w roku 478; Syrakuzanie czcili go jako herosa; MEKA, s. 282.
- 70 Wyspa u zachodnich wybrzeży Peloponezu, naprzeciw Pylos; w roku 425 zajęli ją Ateńczycy, pokonawszy uprzednio flotę spartańską czterystu żołnierzy spartańskich stacjonujących na wyspie dostało się do niewoli ateńskiej; PECS, s. 856-857; MEKA, s. 680.
- 71 Chodzi o słynnych siedmiu mędrców; określano w ten sposób grupę greckich mężów stanu (wśród których pojawiają się też tyrani), reformatów i myślicieli,

którzy działali w czasach archaicznych, w VII – VI w. przed Chr.; katalog owych siedmiu był w części płynny; zawsze wymieniano Solona z Aten, Biasa z Prieny, Pittakosa z Mityleny (uważanego przez jednych za ajsymnetę, przez innych za tyrana) i Talesa z Miletu, a obok nich najczęściej Kleobulosa z Lindos (na Rodos, tyrana), Myzona z Chen (w Tesalii) i Chilona ze Sparty; ale zamiennie pojawiali się także Periander z Koryntu (tyran), Anacharsis ze Scytii oraz Epimenides z Krety; przypisywano im tzw. przykazania (sentencje) siedmiu mędrców, znane też pod nazwą maksym delfickich, a to dlatego, że jakoby wyryto je na kamiennej steli i ustawiono przed świątynią Apollona w Delfach; największą karierę zrobiła sentencja „poznaj samego siebie” (γνῶθι σαυτόν; nosce te ipsum), być może dlatego, że spopularyzowana została przez Sokratesa; KIPauly 5, s. 177-178 s.v. Die Sieben Weisen; DNP 11 (2001), s. 526 s.v. Sieben Weise.

- 72 W ks. V 4.5 Diodor podaje, że ludzie nauczyli się uprawy zboża najpierw na Sycylii, skąd umiejętność ta przeniesiona została do Aten: „Natomiast [mieszkańcy] Sycylii, ze względu na [łącznie] ich z Demeter i Korą zażyłości, pierwsi zdobyli udział w odkryciu zboża, każdej z bogiń zarządzili ofiary i święta, które opatrzyli ich przydomkami, a składane ofiary wyróżnili porą [roku]” (przekł. Ines Musialska).
- 73 Tj. umiejętność uprawy roli, dar, który Ateńczycy otrzymali od bogini Demeter.
- 74 Mitylene, Mitylena, największe miasto na Lesbos; dążąc do zjednoczenia wyspy pod swoją władzą, Mitylena zainicjowała w 428 r. powstanie skierowane przeciwko Atenom; Will, s. 335; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 426-428; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 102-103, 105-107; Bravo et alii, s. 173-176.
- 75 Zob. jednak Diodor XII 55.7-9: „Mityleńczycy natomiast, udręczeni głodem i wojną, wewnętrznie skłócenii, na podstawie układu poddali miasto oblegającym [tj. Ateńczykom]. (8) Kiedy zgromadzenie ludowe w Atenach debatowało nad tym, jak obejść się z Mityleńczykami, demagog Kleon, człowiek okrutny i gwałtowny, podburzył lud, dowodząc, że należy zabić wszystkich mężczyzn i młodzieńców w Mitylenie, a dzieci i kobiety sprzedać w niewolę. (9) W końcu Ateńczycy, przekonani argumentami Kleona, zagłosowali po jego myśli i posłali do Mityleny, aby zawiadomić dowódcę o swoim postanowieniu. (10) Paches właśnie przeczytał ich uchwałę, kiedy nadeszła następna, przeciwna tej pierwszej. Ucieszył się na wiadomość o zmianie decyzji i wezwawszy Mityleńczyków na zgromadzenie, uwolnił ich od zarzutów i największych obaw” (przekł. Anna Skucińska); nie przeszkodziło to jednak Ateńczykom na wykonanie egzekucji tysiąca mityleńskich zakładników, internowanych na wyspie Tenedos; Bravo et alii, s. 176; Lazenby, s. 86.
- 76 Skione, miasto na południowo-zachodnim wybrzeżu półwyspu Pallene na Chalkidiki; Skione odstąpiło od Aten w 423 r., dwa lata później Ateńczycy zdobyli Skione, mieszkańców wymordowali, a ziemię oddali uciekinierom z Platej; Tukidydes V 32.1; PECS, s. 845; KIPauly 5, s. 230; Lazenby, s. 141-147, 156, 158.

- 77 Melos, Malos, piąta co do wielkości (161 km²) wyspa Cyklad, położona w południowo-zachodnim krańcu archipelagu; uchodziła za kolonię spartańską; spośród wysp Morza Egejskiego jedynie Tera i Melos nie były sprzymierzone z Atenami; w roku 426 Nikiasz próbował bezskutecznie poddać ją panowaniu ateńskiemu; w 425, jak się przypuszcza, zmuszono wyspę do płacenia trybutu w wysokości 15 talentów; dopiero w 416 udało się Ateńczykom zdobyć wyspę; na wniosek Alkibiadesa mężczyźni zostali wymordowani, kobiety i dzieci sprzedani w niewolę, wyspę oddano w ręce pięciuset osadników ateńskich; zob. Tukidydes V 85-113; PECS, s. 570; KIPauly 3, s. 1181-1183; DNP 7 (1999), s. 1195-1197; ASM, s. 353; SKA, s. 325; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 461; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 130-136; Rhodes, s. 151; Lazenby, s. 94, 187.
- 78 Według Tukidydesa (VII 86.2) i Plutarcha (Nikiasz 28) Gylippos chciał oszczędzić życie Nikiasza i Demostenesa, aby obu Ateńczyków deportować do Sparty; mowy Nikolaosa i Gylipposa są tworem Diodora, ale na bazie przekazu Timajosa; Meister, *Sizilische Geschichte bei Diodor*, s. 63-68; Will, s. 342.
- 79 Niektórzy badacze uważają, że chodzi tu o dwie różne osoby: polityka i prawodawcę o tym samym imieniu; Will, s. 342-343.
- 80 Jest to rodzaj popularnej anegdoty; taką samą historię opowiada Diodor w odniesieniu do Charondasa: ks. XII 19.
- 81 Rok 415; byli to Publius Cornelius Cossus, Caius Valerius Potitus Volusus, Marcus (?) Fabius Vibulanus, Quintus Quinctius Cincinnatus, Caius Valerius [---]; Will, s. 343; Broughton I, s. 74.
- 82 Rok 412 przed Chr.
- 83 W rozdziale 34.1-4 Diodor sumuje wydarzenia od zimy 413/412 do późnej jesieni roku 411; powtarza to w rozdz. 36.1-5; Will, s. 343.
- 84 Wyspa u wybrzeży Azji Mniejszej, pow. 904 km², z miastem (polis) o tej samej nazwie. Należała do Związku Morskiego.
- 85 Samos, wyspa w północno-wschodniej części Morza Egejskiego w archipelagu Sporadów, oddalona od Azji Mniejszej o ok. 2 km, ze stolicą o tej samej nazwie; powierzchnia 476 km²; przez jońskich Greków zasiedlona została ok. roku 1000 przed Chr.; jej najświetniejszy okres rozwoju przypadł na tyranie Polikratesa (538-522 przed Chr.); Samiejczycy wzięli udział w powstaniu jońskim, walczyli w bitwie pod Mykale w roku 479, dzięki czemu obronili swą niezależność; po wojnach perskich wyspa należała do Ateńskiego Związku Morskiego, od którego próbowała się uniezależnić w roku 440; w czasie wojny peloponeskiej pozostała, poza krótkim okresem związanym z przewrotem oligarchicznym (rok 412), zachowała lojalność wobec Aten; w roku 365 przed Chr. stała się kolonią Aten; niezależność odzyskała dopiero w roku 321; PECS, s. 802-801; ASM, s. 360-364; DNP 11 (2001), s. 18-23 nr [3]; MEKA, s. 659.
- 86 Bizancjum, Byzantion, Byzantium (dzis. Stambuł), kolonia dorycka nad Bosforem, na półwyspie przylegającym do południa do Propontydy (Morze

- Marmara); założona prawdopodobnie przez Megaryczyków, ale z udziałem osadników także z innych miast, ok. roku 660 przed Chr.; późniejszy Konstantynopol; PECS, s. 177.
- 87 Rok 411; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 478-483; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 166-171; Bravo et alii, s. 216-218.
- 88 Oropos (dzis. Skala Oropou), beockie miasto portowe nad Cieśniną Euripos, między Ramnos a Delion, naprzeciw Eretrii; dla Aten bardzo ważny punkt strategiczny, obiekt nieustannego sporu z Beotami; PECS, s. 656.
- 89 W roku 339; Will, s. 343.
- 90 Hieron II Młodszy, był królem Syrakuz w latach 269-215 przed Chr.; KIPauly 2, s. 1134-1135 (s.v. Hieron 2); DNP 5 (1998), s. 544-545 nr [2].
- 91 Wyżej, rozdz. 33.
- 92 Diodor powtarza się, była już o tym mowa w rozdz. 34.
- 93 Satrapa Daskylejonu; w roku 413/412 doprowadził do zawarcia sojuszu spartańsko-perskiego; w bitwach pod Abydos i Kyzikos wspierał Spartan, ale w 409, pod wpływem działań Alkibiadesa, porozumiał się z Atenami; w 404 jednak, nakłoniony przez Lizandra, kazał Alkibiadesa, szukającego u niego schronienia, zamordować; wspólnie z Kononem, ateńskim nauarchą, odniósł wielkie zwycięstwo nad flotą spartańską w pobliżu Knidos; w 393 podbił wyspy Melos i Kyterę; spowinowacił się z królem perskim, poślubiając jego wnuczkę Apamę; zmarł po roku 373; KIPauly 4, s. 715 nr 2; DNP 9 (2000), s. 751 nr [2]; MEKA, s. 253.
- 94 Trybunami byli: P. Postumius A. f. A. n. Albinus Regillensis, L. Valerius L. f. P. n. Potitus, Q. Fabius Q. f. M. n. Vibulanus, Cn. Cornelius A. f. M. n. Cossus; rok 414; Will, s. 343; Broughton I, s. 74-75.
- 95 Teramenes, Theramenes, wybitny ateński polityk i dowódca, nauczyciel Izo-kratesa; brał udział w przewrocie oligarchicznym w Atenach w roku 411, wszedł do Rady Czterystu i objął funkcję stratega; sprzeciwił się zawarciu pokoju ze Spartą, a tym samym zakończeniu wojny peloponeskiej, za cenę nadmiernych ustępstw; doprowadził do podjęcia decyzji o zburzeniu fortu Eetioneja, wzniesionego przez oligarchów, który miał umożliwić Spartanom wpłynięcie do Pireusu; po upadku rządów Czterystu współdziałał w powierzeniu władzy grupie Pięciu Tysięcy obywateli, wprowadził też zasadę nieodpłatności urzędów; po restytucji demokracji otrzymał stanowisko stratega, z sukcesem walczył, w latach 410-408, o Kyzikos i Byzantion; po klęsce pod Ajgospotamaj w 405 pertraktował z Lizandrem i posłował do Sparty; wynegocjowane przez Teramenesa warunki pokoju Ateńczycy, oblegani przez wojska spartańskie, musieli zaakceptować (404); wszedł także w skład ustanowionej pod presją Lizandra Rady Trzydziestu; w konflikcie z Kritiaszem odrzucił zarówno wizję radykalnej demokracji, jak i ekstremalnej oligarchii; z rozkazu Kritiasza został uwięziony, a następnie zgładzony; KIPauly 5, s. 735-736; DNP 12/1 (2002), s. 408-409; zob. Bravo et alii, s. 216-229.

- 96 Strategowie roku 411/410; Will, s. 344.
- 97 Mindaros, nauarcha spartański w roku 411/410 przed Chr.; spowodował przeniesienie teatru wojny na wody Hellespontu; we wrześniu 411 r., przy przylądku Kynossema niedaleko Seston, doznał porażki z rąk Ateńczyków, ale przy niewielkich stratach własnych; niewiele później, w październiku/listopadzie, przegrał całkowicie, ponieważ nieoczekiwanie pojawiła się flota Alkibiadesa, co przesądziło o zwycięstwie Ateńczyków; pod koniec zimy 411/410 zdołał zdobyć Kyzikos, co prawda dzięki pomocy satrapy perskiego Farnabazosa; w kwietniu/maju 410 Alkibiadesowi udało się jednak zaskoczyć flotę spartańską, którą rozbił i całkowicie zniszczył, zdobywając Kyzikos, w czasie tych walk Mindaros poległ; KIPauly 3, s. 1317; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 484-486; Bravo et alii, s. 218-223.
- 98 We wrześniu roku 411; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 484; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 172.
- 99 Powstanie antydemokratyczne, wywołane przez arystokratów i skierowane przeciwko Atenom; Rodos była członkiem Związku Morskiego; zob. RE Suppl. V (1931), s. 763 (H. von Gaertringen).
- 100 Opis wydarzeń zob. Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 484-485; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 172.
- 101 Przylądek przy wejściu do Hellespontu, po stronie azjatyckiej.
- 102 Bitwa przy przylądku Kynossema; por. Tukidydes VIII 104-106.5; Will, s. 344; Lazenby, s. 271-278.
- 103 Trazybulos, syn Lykosa, jeden ze znaczących polityków i dowódców ateńskich, przyjaciel Alkibiadesa; dzięki niemu ten ostatni powrócił z wygnania do Aten; brał udział w wielu bitwach morskich, odznaczył się zwłaszcza w walkach na wodach Hellespontu; w roku 411 włączył się do działań przeciwko rządowi Cterystu i przywrócenia demokracji; gdy władzę w Atenach przejęło Trzydziestu Tyranów, schronił się w Tebach; w roku 403 doprowadził do klęski oligarchów i ponownej restytucji porządku demokratycznego; w późniejszym okresie dążył do utworzenia koalicji ateńsko-tebańskiej skierowanej przeciwko Sparcie; przyczynił się do przywrócenia wpływów ateńskich (i demokracji) w miastach Hellespontu; zginął w roku 389 w trakcie wyprawy na Rodos; KIPauly 5, s. 784-785 nr 3; DNP 12/1 (2002), s. 493-494 nr [3]; MEKA, s. 755 nr 3.
- 104 Miasta położone w największym zwężeniu Cieśniny Hellespontkiej, Abydos w Azji Mniejszej (Myzja), Sestos na wybrzeżu europejskim (Chersones Tracki); odległość między nimi wynosiła ok. 2 km; w Abydos Kserkses dwukrotnie zbudował most pontonowy łączący Azję z Europą; w Sestos wyprawę przeciwko Persji rozpoczął Aleksander Wielki (334); oba miasta należały do Związku Morskiego; PECS, s. 5, 830; MEKA, s. 10 nr 2, s. 678.
- 105 Lazenby, s. 274-275.
- 106 Mieszkańcy wyspy Chios, w pobliżu Azji Mniejszej; wcześniej należała do Związku Morskiego.

- 107 Mieszkańcy Ambrakii, kolonii Koryntu (zał. 625 przed Chr.) w Epirze, nad Morzem Jońskim, na wybrzeżu Zatoki Ambrakijskiej, dzis. Arta; w okresie wojny peloponeskiej po stronie Spartan; MEKA, s. 18.
- 108 Mieszkańcy Pellene (dzis. Zougra), miasta w Achai na Półwyspie Peloponeskim, sojusznika Sparty; PECS, s. 686.
- 109 Mieszkańcy wyspy Leukas (Leukadia) na Morzu Jońskim, u zachodnich wybrzeży Grecji (Akarnania), w VII w. przed Chr. skolonizowanej przez Koryntyjczyków; wcześniej był to półwysep, ale po przekopaniu kanału na przesmyku łączącym go z lądem stałym, Leukas zaczęła uchodzić za wyspę; PECS, s. 506; MEKA, s. 413.
- 110 Hekabe, Hecuba, żona króla Priama; według legendy na Chersonziez Trackim miał się znajdować jej grób; KIPauly 2, s. 974-975.
- 111 Kolonia Miletu (VII w. przed Chr.) na azjatyckim wybrzeżu Propontydy, we Frygii; dzis. stanowisko archeologiczne w pobliżu miasta Erdek; Kyzikos należał do Związku Morskiego; PECS, s. 473-474; MEKA, s. 399; Bravo et alii, s. 220-221.
- 112 Zob. Bravo et alii, s. 220-221.
- 113 Północna odnoga Półwyspu Chalcydyckiego.
- 114 Efor / Eforos; historyk grecki, żył w latach ok. 400-330 przed Chr.; pochodził z Kyme w Azji Mniejszej; autor pierwszej historii uniwersalnej w trzydziestu księgach, zatytułowanej *Dzieje* (Historiai); zrezygnował w niej z opowieści o czasach mitycznych, zaczął od powrotu Heraklidów (tj. wędrówek Dorów), zakończył na czasach sobie współczesnych, tj. na wojnie świętej w roku 356 przed Chr. (ks. XXIX); ostatnią księgę, obejmującą lata 356-341/340 przed Chr., dopisał już jego syn Demofilos; przekaz Efora stanowi bazę ksiąg IX-XV Diodora; zob. E. Schwartz, *Eforos* 1, RE VI (1907), s. 1-16; Meister, *Griechische Geschichtsschreibung*, s. 85-90, 179; DNP 3 (1997), s. 1089-1090, a zwłaszcza J. Engels, *Augusteische Oikumenegeographie und Universalhistorie im Werk Strabons von Amaseia*, Stuttgart 1999, s. 127-137 („Ephoros als Begründer der griechischen Universalhistorie”); SPA, s. 178-179 (Ephoros); R. Turasiewicz, *Historiografia*, LGS II, s. 49-51, 126.
- 115 Fragment 41.5 – 42.2 Diodor wyrwał z kontekstu chronologicznego; postój Alkibiadesa na Samos musiały wypaść w chwili, gdy stacjonowała tam flota ateńska, a ta w tym czasie odpłynęła już na wody Hellespontu; Will, s. 344.
- 116 Błąd Diodora, chodzi o wyspę Kos, która miała przydomek Meropis, a splądrował ją Astyochoz; Will, s. 344.
- 117 Miasto na południowo-wschodnim wybrzeżu Troady, u stóp góry Ida, w pobliżu dzis. Altinölük w Turcji, wierzono, że stąd Eneasza wyruszył do Italii; DNP 1 (1996 / 1999), s. 724 nr [2].
- 118 Tukidydes z Aten, ok. 460 – po 404; „uchodzi słusznie za najważniejszego historyka antyku. Jego przedstawienie wojny peloponeskiej zapoczątkowało krytykę historyczną; jest to zarazem pierwszy zachowany przykład monogra-

fii historycznej” (Meister, Griechische Geschichtsschreibung, s. 45); chodzi oczywiście o słynne (i jedyne) dzieło Tukidydesa pt. „Wojna peloponeska”; Meister, s. 45-62; DNP 12/1 (2002), s. 506-512; R. Turasiewicz, Tukidydes, LGS II, s. 22-37.

- 119 Ksenofont (ok. 430 – ok. 355 przed Chr.), Ateńczyk, historyk; autor m.in. Historii greckiej (Hellenika), w której kontynuował dzieło Tukidydesa; obejmuje ona wypadki od roku 411 do 362, tj. do bitwy Spartan z Tebanami pod Mantineją; SPA, s. 276-278; MEKA, s. 393 -394; R. Turasiewicz, Historiografia, LGS II, s. 38-49.
- 120 Teopomp z Chios, ok. 378 -320 przed Chr., obok Efora główny przedstawiciel tzw. historiografii retorycznej; autor m.in. Historii greckiej (Helleniká) i Historii Filipa (Philippiká). W pierwszej kontynuował, podobnie jak wcześniej Ksenofont, Wojnę peloponeską Tukidydesa. Było to dzieło w dwunastu księgach, obejmujące okres od 411 do 394 r. przed Chr., tj. do bitwy morskiej w pobliżu Knidos, oznaczającej kres hegemonii spartańskiej w świecie greckim. Przyjmuje się, że Teopomp zainspirowany został przez Ksenofontowe „Helleniká”, które ukazały się ok. roku 350, ale w przeciwieństwie do Ksenofonta dał bardzo szczegółowy obraz wydarzeń. Z Historii greckiej zachowało się ledwie dziewiętnaście, niewiele znaczących fragmentów (Jacoby, FGrHist 115, F 5-23). O wiele więcej natomiast przetrwało z Historii Filipa (Philippiká; zob. Jacoby, FGrHist 115, F 24-396), ukończonej krótko po roku 324 przed Chr. Był to rodzaj historii uniwersalnej, z Filipem II Macedońskim jako postacią centralną, w pięćdziesięciu ośmiu księgach, obejmującej okres od roku 360 (dojście Filipa do władzy) do 336 r., tj. jego śmierci; w sensie metody i rozumienia historii uznać można Teopompa za kontynuatora Herodota; trzy księgi Historii Filipa poświęcone zostały Sycylii, spotkały się więc ze szczególną uwagą Diodora (XVI 71.3); w całości dzieło to przetrwało co najmniej do wieku IX, bo wówczas korzystał z niego i porobił wyciągi Focjusz; R. Laqueur, Theopompos 9, RE VA (1934), s. 2176-2223; Meister, Griechische Geschichtsschreibung, s. 90-93; DNP 12/1 (2002), s. 395-397; SPA, s. 458; R. Turasiewicz, Historiografia, LGS II, s. 51-55.
- 121 Knidos (dziś. Tekir), miasto greckie (doryckie) w Karii w Azji Mniejszej, nad Morzem Egejskim, na Półwyspie Knidyjskim; mowa o wygranej przez Kona bitwie morskiej w starciu ze Spartanami w roku 394 przed Chr., o przełomowym znaczeniu; zob. PECS, s. 459; ASM, s. 534; Will, 344; MEKA, s. 379.
- 122 Bola, Bolae, miasto w Lacjum, na terenie Ekwów, prawdopodobnie kolonia albańska; por. Diodor XIV 117.4; RE III 1 (1897), s. 667 (Ch. Hülsen); Will, s.34.
- 123 Aulus (*lub* Marcus?) Cornelius Cossus, Lucius Furius Medullinus, konsulowie roku 413; Will, s. 344; Broughton I, s. 75-76.
- 124 Opis Diodora oparty jest na relacji Timajosa; Will, s. 344; Meister, Sizilische Geschichte, s. 76.

- 125 Zob. W. Huss, s. 107-112; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 553-555.
- 126 Zob. Huss, s. 107-110.
- 127 480 przed Chr.
- 128 Geskon / Giskon; Huss, s. 109.
- 129 Jw., s. 109.
- 130 Jw., s. 109-110.
- 131 Zob. wyżej, rozdz. 2.6.
- 132 Rok 409 przed Chr.
- 133 Dorieus, syn Diagorasa z Rodos, atlety opiewanego przez Pindara; podobnie jak ojciec, był zwycięzcą w czterech najważniejszych igrzyskach: olimpijskich, istmijskich, nemejskich i pytyjskich; sympatyzował ze Spartą, dlatego w czasie wojny peloponeskiej przeniósł się do Italii (do Turiów); wrócił, gdy Rodos odpadła od Związku Ateńskiego; w 411 walczył po stronie spartańskiej we flocie Astyochosa i Mindarosa; zginął w roku 395 z wyroku Spartan, oskarżony o zdradę; KIPauly 2, s. 143 nr 2; DNP 3 (1997 / 1999), s. 779 nr [2]; MEKA, s. 202 nr 2.
- 134 Początek zimy 411/410 przed Chr.
- 135 Lazenby, s. 277-278.
- 136 Chodzi tutaj o Tissafernesa, którego Diodor myli z Farnabazosem; Will, s. 344.
- 137 Wąska cieśnina między Eubeją a lądem stałym.
- 138 O długości ok. 61 m; Will, s. 345.
- 139 Główne miasto Eubei, znane z kopalń miedzi; obok Eretrii, drugiej co do ważności polis eubejskiej, odegrało znaczącą rolę w ruchu kolonizacyjnym Greków (Wielka Kolonizacja).
- 140 Aulis, Aulida (dzis. Vathy), miasto w Beocji nad cieśniną Euripos, na południowy wschód od Chalkis; w tradycji mitycznej to właśnie Aulida był miejscem koncentracji floty Achajów przed wyprawą przeciwko Troi; tu znajdowała się słynna świątynia Artemidy, na której ołtarzu Agamemnon, aby przebłagać gniew bogini, złożył krwawą ofiarę z Ifigenii, swej córki.
- 141 Rok 410; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 486; Will, s. 345.
- 142 Znana tylko z relacji Diodora; Will, s. 345.
- 143 Konon, urodził się przed rokiem 444, jeden z najwybitniejszych wodzów ateńskich, poczynając od roku 414/413 wielokrotny strateg; po roku 400, z nienawiści do Sparty, przeszedł na służbę perskiego satrapy Farnabazosa, który uczynił go admirałem swojej floty; w sierpniu roku 394 przed Chr. w bitwie w pobliżu Knidos Konon zniszczył całkowicie flotę spartańską, przekreślając tym samym wszelkie aspiracje Spartan do panowania na morzu; jego synem był słynny Timoteos (zob. ks. XVI); KIPauly 3, s. 293.
- 144 Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 486.
- 145 Naupaktos (średniowieczne i nowożytnie Lepanto, dzis. Nafpaktos), najważniejsze miasto Lokrydy Zachodniej, usytuowane na północnym wybrzeżu Zatoki Korynckiej; po trzeciej wojnie meseńskiej (464-461) Ateńczycy osie-

- dlili się w Naupaktos (w roku 457) Meseńczyków, wygnanych przez Spartan; podczas wojny peloponeskiej znajdowała się tutaj jedna z najważniejszych baz operacyjnych floty ateńskiej w zachodniej Grecji; KIPauly 4, s. 12; DNP 8 (2000), s. 752-753; MEKA, s. 507.
- 146 Archelaos syn Perdikkasa, panował w latach ok. 413-399 przed Chr.; DNP 1 (1996 / 1999), s. 984-985 nr [1].
- 147 Greckie miasto portowe na wybrzeżu macedońskiej Pierii; już w V w. Pydna znalazła się pod kontrolą macedońską, w roku 432 miasto oblegli Ateńczycy; w 410 ostatecznie zajął Pydnę Archelaos, wysiedlając ludność na odległość ok. 4 km od portu; miasto dostało się w ręce macedońskie, ale ludność mieszkająca poza nim zachowała – przynajmniej formalnie – autonomię do 360, gdy Pydna dostała się pod panowanie ateńskie; krótko potem wróciła, za rządów Filipa II, pod władzę macedońską; w jej pobliżu rozegrał się ostatni akt dziejów niepodległego państwa macedońskiego: 22 VI 168 r. przed Chr. armia rzymska, dowodzona przez Emiliusza Paulusa (M. Aemilius Paulus) rozgromiła wojsko Perseusza, ostatniego króla Macedonii; Tukidydes I 61; PECS, s. 74; DNP 10 (2001), s. 610.
- 148 W roku 410.
- 149 Czyli niespełna 4 km.
- 150 Prokonnesos, kolonia grecka na wyspie o tej samej nazwie na Morzu Marmara (Propontyda), założona przez kolonistów z Miletu w roku 675 przed Chr.
- 151 Kwiecień lub maj roku 410; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 485-486; Bravo et alii, s. 220-221.
- 152 Bravo et alii, s. 221-222.
- 153 Quintus Fabius Ambustus Vibulanus, Caius Furius Pacilus, konsulowie roku 412; Will, s. 345; Broughton I, s. 76.
- 154 Rok 409 przed Chr.
- 155 Lilibeum, Lilybeum (Lilybajon, Lilybaeum), przylądek w zachodniej części Sycylii, najdalej wysunięty w kierunku Afryki, dzis. Capo Boeo, z miastem o tej samej nazwie (dzis. Marsala), które założone zostało po zniszczeniu Motyi w latach 397-396 przed Chr.; z racji położenia niezwykle ważny punkt strategiczny i handlowy; PECS, s. 509-510; MEKA, s. 422.
- 156 Zob. wyżej, rozdz. 41.3.
- 157 Historyk grecki, pochodził z Tauromenion (dzis. Taormina) na Sycylii. Oceniany jest jako najwybitniejszy dziejopis po Eforze (400-330), a przed Polibiuszem (ok. 199-120). Urodził się ok. roku 350. Ojcem jego był Andromachos, (nowy) założyciel Tauromenion i zarazem jego dynasta, entuzjasta Timoleona, któremu pomógł w czasie jego lądowania na Sycylii w 345 r. (zob. Diodor, ks. XVI 65-90). Około r. 315 Timajos, po zajęciu Tauromenion przez Agatoklesa, tyrana Syrakuz, skazany został na wygnanie. Następne 50 lat swego życia spędził w Atenach, gdzie pogłębił wykształcenie (był uczniem Filiskosa ze szkoły Izokratesa) i stał się historykiem. Do Tauromenion wrócił

ok. roku 265, zmarł w wieku 96 lat, krótko po roku 260. Napisał dwa dzieła, które przyniosły mu sławę i uznanie (choć nie zawsze jednoznacznie) w oczach potomnych. Pierwsze z nich to *Olimpionikai* (Zwycięzcy olimpiad), znane także pod tytułem *Rozprawy chronologiczne*, w którym jako pierwszy zestawiał listę zwycięzców olimpijskich z innymi wykazami eponimicznymi (np. archontów ateńskich, królów spartańskich i innych). Dzięki temu datowanie według olimpiad zyskało sobie uznanie wśród historiografów. Pawdziwym opus vitae Timajosa było jednak jego drugie dzieło, zatytułowane (*Sikelikai*) *Historiai* (*Historia Sycylii*), w 38 księgach. Zachowały się z niego niestety tylko 164 fragmenty (FGrHist 566). Wbrew tytułowi Timajos przedmiotem swych badań uczynił nie tylko dzieje mieszkańców Sycylii, interesowały go także inne ludy Zachodu, zwłaszcza Kartagińczycy. Jako pierwszy Grek dał przegląd dziejów Rzymu, doprowadzając je do roku 264 przed Chr. W wielu ekskursach przedstawił także istotne wydarzenia z dziejów Grecji. Wbrew opiniom niektórych współczesnych badaczy, Timajos kierował się wyraźnie określoną koncepcją: chodziło mu o wykazanie, że zachodni Grecy nie różnią się niczym od swych pobratymców z Grecji, że łączy ich ta sama kultura. Dlatego w pierwszych pięciu księgach, traktowanych jako wstęp, przedstawił dzieje mityczne, rodzaj prahistorii wszystkich Greków, łącząc je „prahistorią” Zachodu. Wydaje się także, że trafnie ocenił rolę, jaką Rzym zaczął odgrywać w świecie śródziemnomorskim i dlatego zajął się bliżej jego dziejami. Korzystał z bardzo bogatych materiałów i przejawiał niezwykle głęboki krytycyzm, nie zawsze w pełni uzasadniony, wobec historyków wcześniejszych i sobie współczesnych, co zresztą stało się potem powodem licznych ataków na jego osobę (Polibiusz). Wszyscy następcy korzystali jednak z dzieła Timajosa, wystawiając mu tym samym zasłużoną opinię. Również i Diodor jest wielkim dłużnikiem swojego sycylijskiego ziomka: księgi IV-XXI, w zakresie dotyczącym dziejów sycylijskich, są wyciągiem z jego *Sikeliká*; R. Laqueur, *Timaioi* 3, *RE VIA.1* (1936), s. 1076-1203; Meister, *Griechische Geschichtsschreibung*, s. 131-137; DNP 12/1 (2001), s. 575-578; F.W. Walbank, *The Historians of Greek Sicily*, *Kokalos* 14-15, 1968-1969, s. 476-497 zwł. 485; idem, *Timaioi und die westgriechische Sicht der Vergangenheit*, Konstanz 1992 (*Xenia*, 29).

- 158 Motye, Motya, Motja (wł. Mozia, Mothia), miasto na małej wysepce (ok. 45 ha) San Pantaleo, połączonej mostem z zachodnim brzegiem Sycylii; założona przez Fenicjan na terytorium Elymów w VIII/VII w. przed Chr., stanowiła dogodną bazę floty kartagińskiej; w roku 397 miasto zdobył Dionizjusz I, tyran Syrakuz, i doszczętnie je splądrował (zob. Diodor XIV 47-53); dzieła zniszczenia dopełnił rok później Kartagińczycy, którzy wykorzystali ruiny jako rezerwuuar surowca budowlanego przy wznoszeniu Lilibeum, dokąd też przesiedlili pozostałych przy życiu mieszkańców Motye; PECS, s. 596; MEKA, s. 496.

- 159 Zob. Huss, s. 111-112.

- 160 Akragas, Agrigentum / Agragantum (dzis. Agrigento) miasto na południowo-zachodnim wybrzeżu Sycylii, położone w głębi lądu mniej więcej w odległości 4 km od brzegu morskiego. Założone zostało w roku 582 przez kolonistów z innego miasta sycylijskiego – Geli, na stromym skalistym wzgórzu, osiągałym wysokość 351 m n.p.m. Opływają je dwie rzeki: Hypsas (dzis. Drago) od strony zachodniej i Akragas (dzis. S. Biagio) od strony wschodniej. Na południe od miasta rzeki łączą się ze sobą. Powierzchnia miasta obejmowała 625 ha, opasywał ją mur o łącznej długości 10 km. Apogeum swej politycznej, militarnej i gospodarczej prosperity osiągnęła Akragas w latach 488-471 pod rządami tyrana Terona. Wojska Akragas wzięły udział w bitwie pod Himera w roku 480, co przyniosło miastu chwałę i bogate łupy. Bogactwo mieszkańców Akragas było w okresie klasycznym wręcz przysłowiowe. W roku 405 jednak Akragas została zdobyta i zniszczona przez Kartagińczyków i mimo późniejszej odbudowy nigdy już nie odzyskała swojej dawnej świetności; PECS, s. 23-26; KIPauly 1, s. 220-221; DNP 1 (1996 / 1999), s. 406-408; Wroński, s. 132-138.
- 161 Duketios, Ducetius, wmieniany już przez Diodora w ks. XI; wódz Sykulów na Sycylii, próbował wywalczyć ich niezależność; DNP 3 (1997), s. 834-835; zob. także Wroński, s. 59-63.
- 162 To jest w roku 409; czyli, według Diodora, założone zostało w roku 651 przed Chr.; w nauce przyjmowany jest jednak pogląd Tukidydesa (VI 4.2), według którego Selinunt powstał w roku 628; zob. wyżej rozdz. 2.6 przypis 13; Will, s. 345; KIPauly 1, s. 220-221.
- 163 Diodor XI 21.4-5.
- 164 Czyli w roku 409; Himera założona została w roku 649 przed Chr.; zob. wyżej, rozdz. 4.2.
- 165 W roku 407, na przełomie lata i jesieni; Will, s. 345.
- 166 Niewykluczone, że chodzi o Messenię na Peloponezie; Will, s. 345.
- 167 Diodor podejmuje tu opis wydarzeń z rozdz. 53.
- 168 Diodor podąża tu za Ksenofontem, Historia grecka I 1.22, ale w przeróbce Efora; Will, s. 346.
- 169 Pomyłka Diodora, chodzi o Trazyllosa; Will, s. 345
- 170 Anytos syn Antemiona, jeden z przywódców stronnictwa demokratycznego, bogacz, właściciel garbarni; wraz z Trazybolusem i Archinosem stał na czele państwa ateńskiego po obaleniu Trzydziestu Tyranów; należał do grona przyjaciół Sokratesa, później jednak (399) był jednym z trzech jego oskarżycieli. Po śmierci Sokratesa został skazany na wygnanie; trafił do Heraklei Pontyjskiej, gdzie, wedle jednej z wersji, za to, że przyczynił się do śmierci Sokratesa, został ukamienowany; KIPauly 1, s. 417; DNP 1 (1996 / 1999), s. 820; MEKA, s. 58
- 171 Na wyspie Lesbos.
- 172 Zob. ks. XII 63.5.

- 173 Miasto portowe Megary nad Zatoką Saronką; w VI w. przed Chr. Nisaja należała czasowo do Aten, które ponownie weszły w jej posiadanie w roku 461; wtedy też Ateńczycy połączyli Megarę z Nisają długimi murami; w 446 musieli jednak zwrócić port Megaryczykom; odzyskali go w roku 424 i zniszczyli wówczas długie mury; pod władzę Megary Nisaja wróciła w roku 410; KIPauly 4, s. 137; DNP 8 (2000), s. 961.
- 174 Lampsakos, Lampsacus (dzis. Lâpseki w Turcji), miasto w Azji Mniejszej nad Hellespontem, w Troadzie; powstało w VII w. przed Chr. jako kolonia Miletu lub Fokejczyków; podlegało kolejno Lidii i Persji, a po przegranej Persów przystąpiło do Związku Morskiego; po roku 411 stało się przedmiotem sporu między Atenami, Spartą i Persją; KIPauly 3, s. 473-474; PECS, s. 480.
- 175 Chalcedon, Chalkedon, Kalchedon (dzis. Kadiköy), miasto w Bitynii nad Bosforem, założone przez Megaryczyków w roku 685 przed Chr., dokładnie na wprost Byzantionu (Bizancjum), powstałego 17 lat później; najważniejsze miasto po azjatyckiej stronie Bosforu, przy wejściu na wody Morza Marmara (Proopontydy); Chalcedon należał do Związku Morskiego; KIPauly 1, s. 55-56; PECS, s. 216.
- 176 Znowu podstawą opisu Diodora jest Ksenofont, Historia grecka III 3.1-9 w wydaniu Efora; Will, s. 346.
- 177 Selybria, Selymbria, dzisiaj turecka miejscowość Siliwri; miasto greckie na północnym wybrzeżu Propontydy, założone przed rokiem 660 przez Megaryczyków; w 493 zdobyte zostało przez Persów, następnie należało do Związku Morskiego; pod koniec wojny peloponeskiej przejściowo znalazło się w ręku Spartan; KIPauly 5, s. 93.
- 178 Marcus Papirus Mugillanus, Spurius (*lub* Caius) Nautius Rutilus, konsulowie roku 411; Will, s. 346; Broughton I, s. 76-77.
- 179 Rok 408.
- 180 Czerwiec roku 407; Will, s. 346.
- 181 Eumolpidzi, kapłański ród ateński, od dawien dawna opiekujący się kultem Demetry i Kory oraz misteriami eleuzyńskimi.
- 182 Andros (dzis. Andro), najbardziej na północ wysunięta i druga co do wielkości (384 km²) wyspa archipelagu Cyklad; w okresie inwazji Kserksesa walczyła po stronie Persów (m.in. pod Salaminą), potem przystąpiła do Związku Morskiego; KIPauly 1, s. 1538-1539; MEKA, s. 47
- 183 Lizander, Lysandros, nauarcha spartański; w roku 408/407 objął dowództwo nad flotą spartańską, uzyskał pomoc perską i w roku 406 rozbił ateńską flotę pod Notion; jesienią roku 405 ostatecznie przy pomocy perskiej pokonał Ateńczyków w bitwie pod Ajgospotamaj, zwycięstwem tym przesądzając o losach wojny peloponeskiej; w tym samym roku zablokował Ateny od strony morza, zmuszając je do kapitulacji; KIPauly 3, s. 830-831.
- 184 Hammond, Dzieje Grecji, s. 489.

- 185 Bitwę pod Notion, która rozegrała się na początku roku 406, Diodor relacjonuje za Eforem, który dosyć swobodnie wykorzystał Hellenika Ksenofonta; Will, s. 346.
- 186 Kladzomeny, Klazomenaj miasto greckie w Lidii w Azji Mniejszej, na południowym brzegu Zatoki Smyrneńskiej, w pobliżu dzis. miejscowości Burla. Założone zostało przez osadników z Kolofonu. Ze strachu przed Persami mieszkańcy przenieśli miasto na leżącą naprzeciw wyspę, która później, z polecenia Aleksandra Wielkiego, z lądem stałym połączona została groblą; KIPauly 3, s. 225; PECS, s. 458; DNP 6 (1999), s. 498.
- 187 Wyspa w północnej części Morza Egejskiego, w pobliżu wybrzeża trackiego; Tazos zdobyta została jeszcze przed powrotem Alkibiadesa, Diodor przedstawił kolejność wydarzeń; Will, s. 346.
- 188 Chodzi o Kyme w Azji Mniejszej, w Lidii (dzis. Namurt Limanu w Turcji); polis ta założona została w roku 621 przed Chr.; w okresie panowania perskiego dostarczała okrętów zarówno Dariuszowi w 512 r., jak i Kserksesowi w 480; potem przystąpiła do Związku Morskiego; PECS, s. 472; zob. Will, s. 347.
- 189 Plejstoanaks, Plejstonaks, syn sławnego Pauzaniaśza, zwycięzcy spod Platej w 479 r., pochodził z domu Agiadów; panował w latach 458-408/407 przed Chr.; był zwolennikiem pokoju z Atenami; jako król zaprzysiął pokój Nikiasza i utworzenie sojuszu (symmachii) ateńsko-spartańskiej; zmarł w roku 408/407, tron po nim objął jego syn Pauzaniaśz; KIPauly 4, s. 925.
- 190 Słynny synojkizm rodyjski, poprzedzony buntem arystokratów, o którym Diodor wspomina wyżej, rozdz. 38.5); nowa polis nabrała charakteru arystokratycznego, co oznaczało definitywne zerwanie z Atenami; RE Suppl. V (1931), s. 763-766 (H. von Gaertringen); DNP 10 (2001), s. 997.
- 191 Wydarzenia związane z powrotem i śmiercią Hermokratesa rozdzielił Diodor na dwa lata: 409/408, 408/407; zob. wyżej, rozdz. 63.1-6; Will, s. 347.
- 192 W latach 405-367 przed Chr.; o nim zob. H. Berve, *Die Tyrannis bei den Griechen*, München 1967, s. 222-260.
- 193 Manius Aemilius Mamercinus, Caius Valerius Potitus Volusus, konsulowie roku 410; Will, s. 347; Broughton I, s. 77.
- 194 Kallikratidas, dowódca (nauarcha) floty spartańskiej w miejsce Lizandra, z którym pozostawał w konflikcie; po początkowych sukcesach zginął w tragicznej dla Spartan bitwie pod Arginuzami (w roku 406); DNP 6 (1999), s. 186; Bravo et alii, s. 225-226; Lazenby, s. 311-324.
- 195 Mały port usytuowany ok. 15 km na północ od miasta Chios; podczas wojny peloponeskiej znajdowała się tu ateńska baza morska; PECS, s. 7.
- 196 Teos (dzis. Sigacik lub Sigacak w Turcji), miasto położone w Jonii, ok. 40 km na południowy zachód od Smyrny. Należało do Związku Morskiego; zbuntowało się po ateńskiej wyprawie sycylijskiej, ale szybko zostało spacyfikowane; PECS, s. 893-894.

- 197 Metymna, Methymna (dzis. Molybos), miasto na północy wyspy Lesbos, ok. 60 km na północny zachód od Mitylene; wierne Atenom, nawet w okresie wielkiego buntu pozostałych miast lesbijskich (w roku 427). Zniszczone przez Spartan w roku 406, nie wróciło już do dawnej świetności; PECS, s. 502-503 s.v. Lesbos.
- 198 Zob. w tej kwestii Huss, s. 115.
- 199 Thermai Himerai, mniej więcej w połowie drogi między zniszczoną Himerą a miastem Solus, dzis. Termini Imerese; wątpliwe, aby chodziło, przynajmniej w tym momencie, o miasto cywilne, w grę wchodzi raczej osiedle wojsko, mające zabezpieczać pozycje kartagińskie w północnej Sycylii; RE V A 2 (1934), s. 2377-2386 s.v. Thermai Himerarai (Konrat Ziegler); PECS, s. 909-910 s.v. Thermai Himerai; zob. Huss, s. 116.
- 200 O źródłach tych Diodor wspomina w ks. IV 23.1: „Są dwa takie ciepłe miejsca, mianowicie Himeraja i Egestaja, każde od nazwy miejscowości, w której się one znajdują” (przekł. Sylwester Dworacki).
- 201 Cneius Cornelius Cissus, Lucius Furius Medullinus, konsulowie roku 409; Will, s. 347; Broughton I, s. 77-78.
- 202 Zob. Huss, s. 115-123.
- 203 Dane Efora są bezsprzecznie przesadzone; Ksenofont, Historia grecka I 5.21, mówi też o stu dwudziestu tysiącach; zob. Huss, s. 115-116: „Ephoros bringt hier wieder eine unglaubliche Zahl (300 000)”; warto przy okazji zauważyć, że przekaz Diodora jest jedynym zachowanym źródłem opisującym w sposób ciągły tę kartagińską inwazję; Will, s. 348.
- 204 Wysoka (751 m) góra w zachodniej Sycylii, dzis. Monte San Giuliano, 12 km na północny wschód od Trapani (Drepanum). W czasach starożytnych znajdowała się tu słynna świątynia fenickiej bogini z Eryks, którą Grecy zidentyfikowali z Afrodytą, a Rzymianie później Venus. W dobie kolonizacji greckiej uformował się tu ośrodek polityczny (polis) plemienia Elymów. Grecka próba opanowania Eryksu (i słynącej z bogactw świątyni) zakończyła się ok. roku 510 fiaskiem: Grecy zostali pokonani przez połączone siły Fenicjan i Segesty, na której terytorium Eryks się znajdował. W czasach rzymskich świątynia na Eryksie, uchodząca za fundację Eneasza na rzecz jego boskiej matki Venus, cieszyła się ogromnym prestiżem; DNP 4 (1998), s. 109.
- 205 W ekskursie o Akragas (rozdz. 81.4 – 84.7) podąża Diodor za przekazem Timajosa; zob. Meister, Sizilische Geschichte, s. 80.
- 206 Zob. PECS, s. 25; Gruben, Tempel der Griechen, s. 297-306, zwł. 297: „Der Bau verdient, daß man ihn mit Superlativen überhäuft: Er ist der größte dori-sche Tempel überhaupt (...). Er ist die originellste, aber auch die abstruseste Schöpfung der griechischen Welt; in ihm findet sowohl Megalomanie, die hier die innen und äußeren Schranken der dorischen Ordnung durchbricht, als auch das ausgeprägte Raumgefühl des Westens seinen gewaltigsten Ausdruck”.
- 207 Lata 412-408.

- 208 Empedokles pochodził z Akragas
- 209 H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Hildesheim I ⁶1951, s. 354-355 (31[21] B 112); Will, s. 348.
- 210 Chodzi o Polykritosa z Mende, historyka z IV w., z zawodu lekarza; pisał w drugiej połowie IV w., był autorem *Dziejów Dionizjusza i wierszowanej Historii Sycylii*; z jego twórczości zachowały się tylko trzy drobne fragmenty: FGrHist 559; Will, s. 348; Meister, *Griechische Geschichtsschreibung*, s. 69.
- 211 Kentoripe, Centuripae, miasto położone ok. 35 na północny zachód od Katany, zamieszkałe głównie przez ludność pochodzenia sykulockiego, zob. wyżej, rozdz. 8.1.
- 212 Oblężenie Akragas przypada na maj – grudzień roku 406 przed Chr.; PECS, s. 24; Meister, *Sizilische Geschichte*, s. 80-81; Will, s. 348.
- 213 Najemnik spartański, walczył przeciwko Kartaginie po stronie Akragas, w niedwuznacznej jednak roli (posądzono go o zdradę, zob. niżej, rozdz. 87.5); mimo to Syrakuzanie powierzyli mu dowództwo w Geli; odmówił jednak podporządkowania się Dionizjuszowi I i dlatego w 405 wrócił do Sparty; niewykluczone, że jest identyczny z niesubordynowanym periojkim o tym samym imieniu, najemnikiem w wojsku Cyrusa Młodszego (w okresie wyprawy Dziesięciu Tysięcy), skazanym na śmierć; zob. niżej, rozdz. 87.4-5; 88,7-8; 93; 96.1; KIPauly 1, s. 1502; DNP 3 (1997 / 1999), s. 495; Huss, s. 119.
- 214 Pomyłka Diodora; tutaj i dalej Diodor rozdziela osobę wodza Himilkona na dwie postacie: Hamilkara i Himilkona; Will, s. 348.
- 215 Ponieważ krótko potem w szeregach wojska kartagińskiego zaczęła szerzyć się zaraza, wywołało to wśród żołnierzy przekonanie, że jest to kara za zbezczeszczenie cmentarzy; zob. Meister, *Sizilische Geschichte*, s. 81; Huss, s. 118-19.
- 216 Tyran Akragas w latach 488-472 przed Chr.; o nim ks. XI 52.3; KIPauly 5, s. 747; DNP 12/1 (2002), s. 431-432.
- 217 Huss, s. 118-119.
- 218 FGrHist 566 F 28 bc.
- 219 Falaris (Phalaris), syn Leodamasa z Rodos, był tyranem Akragas w latach 570-540 przed Chr.; funkcjonował w opowieściach Greków jako przykład tyrana-furiata; podobno polecił sporządzić żelaznego byka, w którego wnętrzu smażył swoich przeciwników, krzyk ofiar uchodził za ryk byka; por. ks. IX 18-19; XX 108.1-2; KIPauly 4, s. 698-699; DNP 9 (2000), s. 726; Will, s. 348; MEKA, s. 251-252.
- 220 Filistos z Syrakuz (ok. 430-356 przed Chr.), był żołnierzem, politykiem i historykiem. Należał do grona najbliższych doradców i zaufanych tyrana Syrakuz Dionizjusza I. Pomógł mu w przechwyceniu władzy w 406/405 r. przed Chr., przez dłuższy czas był komendantem twierdzy na Ortygii. Po śmierci Dionizjusza I stał się najbardziej wpływowym doradcą jego syna, Dionizjusza II (Młodszego). Zginął w roku 356 przed Chr. jako dowódca (nauarchos) floty tyrana, w trakcie walk ze zbuntowanymi mieszkańcami Syrakuz. W ocenie potomnych

był „największym przyjacielem tyranów”, zyskał sobie jednak uznanie jako najwybitniejszy historyk grecki na Zachodzie (przed Timajosem). Spod pióra Filistosa wyszło wielkie dzieło historyczne zatytułowane „Sikeliká” (Dzieje sycylijskie), przedstawiające dzieje od czasów mitycznych po rok 363/362, w trzynastu księgach. Część pierwsza dzieła obejmuje siedem ksiąg i doprowadzona została do zajęcia Akragas przez Kartagińczyków w 406/405 przed Chr. Kolejne cztery objęły czasy Dionizjusza I, tj. do jego śmierci w 367/366 r. Ostatnie dwie księgi opisują panowanie Dionizjusza Młodszego do roku 363/362. Mimo swej nieukrywanej sympatii dla tyranów i tyranii, co znalazło wyraźny odzew w tendencji jego dzieła, niewątpliwie słusznie Filistos uchodzi za wybitnego historyka, bardzo kompetentnego w sprawach wojskowych i politycznych. W starożytności jednomyślnie uważano, że w swym pisarstwie podąża śladem Tukidydesa, co niewątpliwie uznać można za dowód wysokiego uznania. Diodor nie darzył Filistosa sympatią, podkreśla „niewiedzę tego pisarza”, ale dosyć obficie z niego korzystał (w ks. XIII-XIV); F.W. Walbank, *The Historians of Greek Sicily*, Kokalos 14-15, 1968-1969, s. 481-483; Meister, *Griechische Geschichtsschreibung*, s. 68-69; DNP 9 (2000), s. 818-819; SPA, s. 356.

- 221 Tak zaczęła się kariera Dionizjusza I, tyrana Syrakuz w latach 405-367; KIPauly 2, s. 62-65; DNP 3 (1997 / 1999), s. 625-629; Berve, s. 222-227; Meister, *Sizilische Geschichte*, s. 82-83.
- 222 Strateg autokrator, rok 405; Will, s. 348.
- 223 Pizystrat był tyranem w Atenach w latach 561/560-529/528; por. Herodot I 59; Plutarch, *Żywot Solona* 30.
- 224 W roku 367.
- 225 Czyli metojkom; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 490; Will, s. 349.
- 226 Bitwa pod Arginuzami rozegrana została w sierpniu roku 406; Arginuzy to trzy małe wyspy w cieśninie między wyspą Lesbos a eolskim wybrzeżem Azji Mniejszej jej szczegółowy opis podaje Ksenofont, *Historia grecka* I 6.26-38; Diodor korzystał jednak z przeróbki Efora, który potraktował tekst Ksenofonta dosyć swobodnie; KIPauly 1, s. 5325 (s.v. Arginusai); DNP 1 (1996/1999), s. 1063 (s.v. Arginusai); Will, s. 349; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 490; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 175-176; Bravo et alii, s. 226.
- 227 Arginuzy (dzis. Garipadasi i Kalemadas), wysepki w pobliżu Lesbos; bitwa pod Arginuzami: sierpień roku 406; Will, s. 349; Bravo et alii, s. 226; Lazenby, s. 319-324.
- 228 Błąd Diodora, chodzi o Trazyllosa; Will, s. 349.
- 229 Zob. Diodor XI 12.1.
- 230 Wbrew twierdzeniu Diodora Lizander otrzymał stanowisko epistoleusa, tj. sekretarza nauarchy Arakosa; Will, s. 349.
- 231 Opis Diodora jest tendencyjny (podąża za Eforem); w rzeczywistości zarzuty dotyczyły przede wszystkim pozostawienia własnemu losowi rozbitków: Will, s. 349.

- 232 Rozdział ten opisuje słynny „proces arginuzki”, miał on miejsce w październiku roku 406; oskarżono w nim ateńskich strategów o to, że nie udzielili pomocy rozbitkom i nie pozbiali (wyłowili) ciał poległych; Ateńczycy stracili pod Arginuzami pięć tysięcy żołnierzy; w wyniku procesu sześciu strategów skazano na śmierć, a wyrok wykonano bezzwłocznie; jednym z sędziów (prytanów) był także Sokrates, który, w pełni osamotniony, sprzeciwiał się wyrokowi i nawoływał do opamiętania; Will, s. 349; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 491; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 176-177; Bravo et alii, s. 226-227; Lazenby, s. 325.
- 233 Zob. Will, s. 349.
- 234 Błąd Diodora, chodziło o stratega Ersinidesa (por. Ksenofont, *Historia grecka* I 7.2); Will, s. 349.
- 235 Pierwsza część *Historii Sycylii*, w siedmiu księgach, obejmowała okres od „mitycznych początków” po rok 406/405 przed Chr., zob. wyżej, rozdz. 91.4.
- 236 Do roku 367/366, czyli śmierci Dionizjusza I.
- 237 Sofokles (496-406 przed Chr.), jeden z trzech wielkich tragików greckich; o nim zob. SPA, s. 428-431; M. Maślanka-Soro, *Sofokles i twórczość dramatyczna*, LGS I, s. 725-769.
- 238 Apollodoros z Aten (ok. 180-110 przed Chr.), znany chronograf, główne jego dzieło to *Kronika* (*Chronika*, *Χρονικά*) w czterech księgach, które zawierało opis wydarzeń historycznych w porządku chronologicznym od śmierci Aleksandra Wielkiego. Trzy pierwsze księgi doprowadzone zostały od zniszczenia Troi w 1184 do 144/143 przed Chr., czwarta kończyła się krótko przed rokiem 110, tj. rokiem śmierci Apollodora. Z zamierzenia była to kontynuacja dzieła Eratostenesa pt. *Chronografie*, które kończyło się wraz ze śmiercią Aleksandra Wielkiego. Apollodor dzielił epoki według pokoleń (*γενεά*), miał jednak wątpliwości co do długości ich trwania (30, 33 lub więcej lat); datę wojny trojańskiej i wynikające z tego konsekwencje chronologiczne przyjął za Eratostenesem; Diodor wspomina go także w ks. I 5.1; zob. E. Schwartz, *Apollodoros* 61, RE I (1893), s. 2855-2886; Meister, *Griechische Gchichtsschreibung*, s. 191-192; DNP 1 (1996), s. 857-858; SPA, s. 73; R. Turasiewicz, LGS, s. 74, 132.
- 239 Eurypides, Euripides (485/480-406 przed Chr.), najmłodszy z trzech wielkich tragików greckich; SPA, s. 192-195; J. Czerwińska, *Eurypides i jego twórczość dramatyczna oraz mniejsi tragediopisarze*, LGS I, s. 771-860.
- 240 Niepotwierdzona legenda; o opowieściach krążących na temat Eurypidesa zob. Czerwińska, s. 772-773, tam też na temat pobytu poety na dworze Archelaosa, gdzie został pochowany; w Atenach wystawiono mu symboliczny pomnik (cenotaf).
- 241 C. Iulius Sp. f. Vopisci n. Iullus, P. Cornelius A. f. M. n. Cossus, C. Servilius P. f., Q. n. Ahała, rok 408 przed Chr.; Broughton I, s. 78; Will, s. 350.
- 242 Współwinny późniejszej klęski pod Ajgospotamoj (405); ujęty i skazany przez Lizandra na śmierć za wrzucenie do morza załóg dwóch schwytych trier spartańskich; DNP 9 (2000), s. 830.

- 243 Błąd Diodora, chodzi o Tissafernesa; Will, s. 350.
- 244 Pomyłka Diodora (za Eforem), chodziło bowiem o miasto Kedreia (Ksenofont, *Historia grecka* II 1.15); informacja o wymordowaniu mężczyzn jest efektem antyspartańskiego nastawienia; C. Chyliński, *Lysandre et les Milésiens* (Diodore XIII 104), *Eos* 1929, s. 165-170; Will, s. 350.
- 245 Opis bitwy pod Ajgospotamoj, wrzesień roku 405; por. Ksenofont, *Historia grecka* II 1.27-28; Will, s. 350; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 492-493; Kulesza, *Wojna peloponeska*, s. 178-179; Bravo et alii, s. 227-22.
- 246 Skytale, mała laska lub pałka; wokół drzewca nawijano długi wąski skórzany pasek, na którym zapisywano, na stykających się brzegach, przekazywaną wiadomość; następnie sam pasek przesyłano do adresata, który posiadał identyczną co do grubości laskę, dzięki czemu tylko on, poprzez właściwe nawinięcie na nią paską, mógł odczytać zaszyfrowaną wiadomość; system ten służył w Sparcie do tajnej korespondencji, szczególnie między królami a eforami, a także (a może zwłaszcza) w czasie wojny, między dowództwem a władzami państwa; dlatego w przenośni skytale oznaczało też tajną wiadomość; KIPauly 5, s. 241; DNP 11 (2001), s. 6-642; MEKA, s. 688-689; SKA, s. 448.
- 247 Kwiecień roku 404 przed Chr.
- 248 Poza tym Ateńczycy musieli zgodzić się na powrót wygnańców; Will, s. 351.
- 249 Dariusz II, zmarł prawdopodobnie wiosną roku 404; Will, s. 351.
- 250 Wbrew Diodorowi dłużej, bo do roku 359/358, a więc czterdzieści sześć lat; Will, s. 351.
- 251 FGrHist 244 F 74.
- 252 Kontynuacja rozdziału 96.5.
- 253 Zob. Diodor XVII 41.7-8.
- 254 FGrHist 566 F 106.
- 255 Chodzi oczywiście o Efora; Will, s. 351.
- 256 W niezachowanym fragmencie prawdopodobnie była mowa o wybuchu w obozie kartagińskim epidemii; Will, s. 351; Will, s. 351; Meister, *Sizilische Geschichte*, s. 84; Huss, s. 112.
- 257 To właśnie ze względu na szerzącą się epidemię Kartagińczycy podjęli rokowania pokojowe; zob. Huss, s. 122-123.
- 258 Jej Diodorowy opis jest niczym innym, jak ekscerptem z dzieła Timajosa; wyciągi z pracy Efora są nieznaczące, odnoszą się głównie do podawanych wielkości liczbowych; Meister, *Sizilische Geschichte*, s. 84.

BIBLIOGRAFIA

- ASM – Antike Stätte am Mittelmeer, red. Kai Brodersen, Stuttgart – Weimar 1999
- BERVE H., Die Tyrannis bei den Griechen, München 1967
- BRAVO ET ALII – B. Bravo, M. Węcowski, E. Wipszycka, A. Wolicki, Historia starożytnych Greków, tom II: Okres klasyczny, Warszawa 2009
- BROUGHTON I – T.R.S. Broughton, The Magistrates of the Roman Republic, tome I: 509 B.C. – 100 B.C., New York 1951
- CHYLIŃSKI C., Lysandre et les Milésiens (Diodore XIII 104), *Eos* 32, 1929, s. 165-170
- DNP – Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike, Stuttgart 1996 i nn.
- DRÖGEMÜLLER H.-P., Syrakusai, *RE Suppl.* XIII 1973, s. 815-836
- EHRENBERG V., The foundation of Thurii, *The American Journal of Philology* 69, 1948, s. 149-170
- ENGELS J., Augusteische Oikumenogeographie und Universalhistorie im Werk Strabons von Amaseia, Stuttgart 1999
- GRUBEN G., Die Tempel der Griechen, München 1966
- HAMMOND N.G.L., Dzieje Grecji, przekł. Anna Świderkówna, Warszawa 1973
- HUSS – Huss W., Geschichte der Karthager, München 1985
- KLPAULY – Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike, 1-5, München 1979
- KULESZA R., Sparta w V-IV w. p.n.e., Warszawa 2003
- KULESZA R., Wojna peloponeska, Warszawa 2006
- LAZENBY J.F., Wojna peloponeska. Historia militarna, przekł. Andrzej Dudziński, Oświęcim 2018
- MEISTER K., Die sizilische Geschichte bei Diodor. Von den Anfängen bis zum Tod des Agathokles, München 1967
- MEISTER K., Die griechische Geschichtsschreibung. Von den Anfängen bis zum Ende des Hellenismus, Stuttgart 1990
- MEKA – Mała Encyklopedia Kultury Antycznej, wyd. czwarte przejrane i uzupełnione, Warszawa 1973
- MERRITT B.D., The battle of the Assinarus, *Classical Philology* 27, 1932, s. 336-342
- NISSEN H., Italische Landeskunde, t. II, Berlin 1902
- PECS – The Princeton Encyclopedia of Classical Sites, red. R. Stillwell, Princeton 1976
- RE – Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart 1894 nn.
- RUSSER N.K., Diodorus and the foundation of Thurii, *Historia* 22, 1973, s. 155-176
- SKA – Słownik kultury antycznej, red. R. Kulesza, Warszawa 2012
- WALBANK F.W., The Historians of Greek Sicily, *Kokalos* 14-15, 1968-1969, s. 476-498
- WALBANK F.W., Timaios und die westgriechische Sicht der Vergangenheit, Konstanz 1992 (*Xenia*, 29)
- WILL – Kommentar zu: Diodoros, Griechische Weltgeschichte. Buch XI-XIII, übersetzt von Otto Veh, eingeleitet und kommentiert von Wolfgang Will, Stuttgart 1998
- WINIARCZYK M., Diogenes of Melos. A Contribution to the History of Ancient Atheism, Berlin 2016

- WINIARCZYK M., Diagoras von Melos – Wahrheit und Legende, *Eos* 67, 1979, s. 191-213 (część pierwsza); 68, 1980, s. 51-75 (część druga)
- WROŃSKI – K. Wroński, Między dwiema tyraniami. Miasta Sycylii w latach 466-405 p.n.e., Lublin 2001 (niepublikowana rozprawa doktorska, dostępna w Bibliotece Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Grecja

L. Piotrowicz, Atlas do historii starożytnej, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera, S.A., Warszawa-Wrocław 1994, Tabl. 5

Italia. Część południowa

F.W. Putzger, Atlas historyczny dziejów starożytnych, średniowiecznych i nowożytnych, opracowali J. Lewicki, W. Bojarski, wyd. VII, Warszawa 1927

